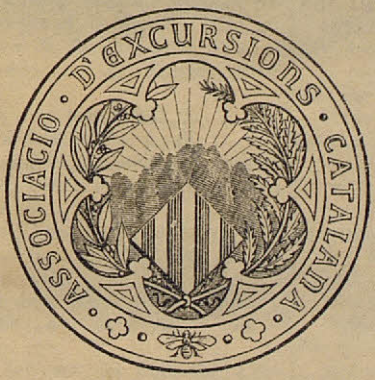

ASSOCIACIÓ · D'EXCURSIONS · CATALANA

BUTLLETÍ

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

1883.

CATALUNYA — CENTRE EXCURSIONISTA DE — BIBLIOTECA

TOMO V.

BARCELONA.

IMPREMPTA DELS SUCCESSORS DE N. RAMIREZ Y C.ª

Passatje de Escudellers, núm. 4.

1883.

ÍNDICE.

SECCIÓ OFICIAL.

Acorts; p. 58, 238.
Anuari II (1882.)—Taula de materias; p. 234.
Anuncis oficials: Associació central; p. 2, 25, 41, 57, 81, 121, 169, 204, 237.
Certámen de 1882: Avís; p. 82.—Idem de 1883; Cartell: p. 82.
Circular sobre la fusió de la «Associació Catalanista d' excursions científicas» ab la Associació d' excursions Catalana; p. 98.
Id. als Srs. Col-laboradors en lo «Anuari;» p. 201.
Concessió als socis en lo carril de Vilanova; p. 82.
Delegació de Badalona; p. 849.
Delegació de Figueras; p. 204.
Id. de Tarragona; p. 60, 125, 170, 204, 238.
Id. de Vilanova y Geltrú; p. 58, 125, 205.
Donatius pera la Biblioteca; p. 23, 39, 56, 80, 120, 167, 199, 231.
Id. pera lo Museo; p. 23, 39, 55, 80, 119, 166, 230, 252.
Estat de caixa; p. 123.—Liquidació general del Anuari I (1881); p. 124.
Nombraments; p. 121, 170.
Periódichs nous; p. 23, 39, 55, 80, 119, 165, 199, 230.
Sessió pública inaugural del dia 2 de Juny de 1883; p. 85.

EXCURSIÓNS.

Col-lectivas.—A Mataró, 12 Mars 1882, per *D. Ramon Arabia y Solanas;* página 210 y 238.
A Sant Pere de Tarrassa y Tarrassa, 16 Abril 1882, per *D. Ramon Arnet;* p. 89.
A Vich, 15 y 16 Juliol 1882, per *D. Enrich Brú Sanclement;* p. 46.
A Gualba y al Gorch negre, 2 Desembre 1882, per *D. Francisco de S. Maspons y Labrós;* p. 8.
A Manresa y Sant Benet de Bages, 5, 6, y 7 Janer 1883, per *D. Jaume Monrás y Mas;* p. 128.
A la Torre dels Scipions y al Medo, 21 Janer 1883, per *D. Sadurní Ginesta Salas;* p. 170.
A Nostra Senyora del Corredor, 4 Febrer 1883, per *D. Francisco de S. Maspons y Labrós;* p. 175.
A la plana compresa entre lo Segre y lo Cinca, 7 á 15 Maig 1883, per *Don Joan Oliva Milá;* p. 125.
A Calafell, 8 Juliol 1883, per *Id.*; página 205.
Particulars.—Per la provincia de Guadalajara (1880 y 1881), per *D. Cels Gomis; (continuació)*:
X. Una excursió á Sigüenza; p. 14, 34, 73, 78, 111.
XI. De Huerta-Hernando á la Olmeda de Cobeta, passant per Buena-Fuente; p. 112 y Anuari I (1881), p. 408.
XII. La cova de la Riva, los Miracles de Rata y las Salinas de Saelices; p. 112 y Anuari I (1881), p. 418.
XIII. De Brihuega á Trillo; p. 111, 250, 157.
XIV. Una excursió á Molina de Aragón; p. 160, 196, 222.
XV. De Trillo á Cereceda, passant per Viana y La Puerta; p. 224.
Lo Canigó (Agost 1881), per *D. J. Massó y Torrents;* p. 139.
Encontorns de Dosrius (1882), per *Don Cels Gomis;* p. 182.
Al cingle de Ayats, Sant Miquel d' En Bas, Sant Pere de Falgars, Grau d' Olot, Rotllada, Padró de Rajols y Sant Llorens de Dosmunts, Agost de 1882, per *D. Arthur Osona;* p. 67.
Per la regió occidental de la provincia de Girona, per *Id.:*
I. Al cingle de Joanetas, Puigsecalm, Vall de Collfret, Santa Magdalena de Cambrils, Castell de Milany, Vidrá, La Bola y Sant Juliá de Cabrera, 13 y 14 Agost 1882; p. 150.
II. Al turó de Sant Miquel de Solterra y Serra de Sant Benet (Guillerias), 29 á 31 Octubre 1882; p. 152.
Al salt ó cascata de Gualba y al Gorch negre de Gualba, 3 Novembre 1882, per *Id.;* p. 8.
Al Corredor, dólmens de Pedra Gentil (Vallgorguina) y de Pedra Arca (Villalba Sasserra), Vall del Montseny, Plá de la Calma y Guillerías (regió del Montseny), 8 á 14 Abril 1883, per *Id.;* p. 188.

VISITAS.

Als Tallers de la «Maquinista terrestre y marítima», 23 Abril 1882, per *don Marsal Ambrós;* p. 2.

A la Fábrica d' estampats dels Srs. Ricart y Companyía en Sant Martí de Provensals, 7 Maig 1882, per *D. I. Martí Turró;* p. 26.

A la Comissió hidrográfica a bordo del vapor de guerra «Piles», 19 Novembre 1882, per *D. Joseph Ricart Giralt;* p. 98.

Al Arxiu municipal de Barcelona, 17 Desembre 1882, per *D. J. Massó Torrents;* p. 61.

CONFERENCIAS.

6.ª (1882).—2.ª forana: per *D. Ramon Arabia y Solanas,* Vich, en lo «Círculo literario», 16 Juliol 1882: «Parallelo entre lo Alpinisme extranger y lo excursionisme catalá»; p. 42.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

Catálech de la flora de la vall de Nuria, per *D. Estanislao Vayreda* (s' han repartit com á Folleti los 8 últims plechs).

Certámen de 1882: dictámen delsjurats: N.° I; p. 106.—N.° II; p. 107.

Costums populars del Vallés, per *Don Vicens Plantada y Fonolleda:*

IX. Cuyt, joch de noys y noyas; p. 13.

X. Fet, joch de noys y noyas; p. 13.

XI. Tim, tam, joch de noys, noyas y altras edats; p. 13.

XII. Descuydats, joch de noys; p. 33.

XIII. Escarbat bum, bum, joch de noys; p. 108.

XIV. La jove, passatemps de noys y noyas, I; p. 109.—II; p. 110.

XV. Agullas, joch de noyas; p. 155.

XVI. Trujot, joch de noys y noyas; página 156.

XVII. Caball fort, joch de noys grans; p. 217.

XVIII Lo moliner, passatemps de noys y noyas petitets; p. 218.

Descobriments é investigacions; p. 79, 117, 199, 229.

Dúas lápidas inéditas de la Vall d' Aran, per *D. M. Gourdon y lo P. Fidel Fita;* p. 218.

Escriptura de Gombreny, per *D. Joseph Raguer;* p. 147.

Festa en Poblet; p. 163; en Montgrony, p. 144.

La festa catalana de Banyuls y Perpinyá, 17 y 18 Juny 1883, per *D. Ramon Arabia y Solanas;* p. 190.

NOTICIAS Y AVISOS.

Noticias; p. 22, 37, 54, 78, 116, 162, 198, 228, 251.

Avisos; p. 1, 25, 41, 57, 81, 121, 169, 233.

SECCIÓ BIBLIOGRÁFICA.

Lo Freser, per *J. Massó y Torrens;* página 224.

Una columna miliaria, per *D. Bonaventura Hernandez Sanahuja;* p. 225.

Revista de periódichs; p. 225, 251.

GRABATS.

Castell de Vallparadís en Sant Pere de Tarrassa; p. 100.

Catedral de Vich: claustre; p. 48.

Fábrica d' estampats dels Srs. Ricart y Companyía en Sant Martí de Provensals; p. 32.

Fragment de mosáich romá en casa Xammar (Mataró); p. 245.

Lápida descoberta en Escuñan (Vall d' Aran); p. 220.

Lápida cristiana en la iglesia de Santa María, en Sant Pere de Tarrassa; página 90.

Lápida romana de Mataró; p. 247.

La roca del Diable, termes de Alfar y Llinás (prov. de Barcelona); p. 184.

La Torrassa del Moro, sobre la carretera de Dosrius á Llinás: alsada y planta; p 186.

Pedra Arca de ca' N Adriá, dólmen prop de Villalba Sasserra (prov. de Barcelona); p. 190.

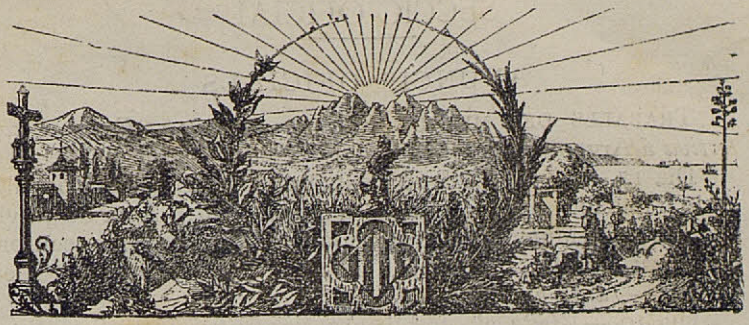
Salt de Gualba; p. 12.

Sepulcre anomenat dels Scipions, prop de Tarragona; p. 172.

Vista de Roda; p. 68.

Vista general de Manresa; p. 133.

A. Osona

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

ANY VI. · JANER DE 1883. NUM. 52.

ALS SRS. SUSCRIPTORS.

Aquest número, ab lo folletí, consta de 32 planas, vuyt més que las que senyalan las condicions de suscripció. Aixis meteix ho farém, en profit de nostres suscriptors, sempre que l'abundancia de material ho fassa necessari.

—Essent molts los suscriptors de fora qu'están en descobert, se'ls prevé que per tot lo 15 del més de Mars vinent han d'enviar á esta Administració (Portaferrissa, 13, 3.er, d.ta) en sellos de correu de 15 céntims ó en efectiu, lo import de sa suscripció fins á fí del any actual; altrament deixarán d'enviárse'ls los números successius.

Barcelona 31 de Janer de 1883.

LO ADMINISTRADOR.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE FEBRER.—Dia 4.—*Excursió collectiva* á Argentona, Dos-Rius, lo Corredor y Llinás.

Dia 17.—*Lectura* dels següents traballs: «Una festa popular en lo Tibidabo», per D. Joan Brú Sanclement; «Acta de la visita al Arxiu Municipal», per D. Jaume Massó; «Tres cansons populars: Los tres Caballers, Catarina, Marta», per D. Ceis Gomis.—*Junta general ordinaria.*

Dia 19.—*Visita* al establiment tipográfich dels Srs. Successors de N. Ramirez y C.ª»

Dia 28.—*Lectura* dels següents traballs: «Acta de la excursió col·lectiva á Manresa y Sant Benet de Bages», per D. Jaume Monrás, delegat en Manresa; «Id. de la id. id. á Argentona, Dos-Rius y lo Corredor», per D. Francisco de S. Maspons y Labrós; «Serinyá y Caldas», per D. Pere Alsius, delegat en Banyolas.—*Sessió preparatoria* pera la excursió del 4 de Mars.

ADHESSIONS ALS ACORTS SOBRE FUSIÓ.—Segueix la llista: (V. n.° 51, pl. 210): Joseph M.ª de Barraquer, Feliciá Marí, Francisco Pí y Sabatés.—Total: 3.

Barcelona 31 de Janer de 1883.—*Lo Secretari*, JOAN BRÚ.

VISITA ALS TALLERS DE LA MAQUINISTA TERRESTRE Y MARITIMA.

DIA 23 DE ABRIL DE 1882.

Reunits en la plassa de St. Jaume, á dos quarts de nou del matí, los socis Srs. Ambrós (R.), Arabía, Arnet, Barcon, Brú (Joan), Capdevila, Clapés (J.), Clapés (P.), Crusat, Decrey, Farrés, Jorba, Marí, Ubach, Vilaseca y lo infrascrit, passárem á la Barceloneta, carrer de St. Fernando en quin extrém té situats sos importants tallers «La Maquinista Terrestre y Marítima.»

Rebuts per lo contramestre general de la casa, comensárem la visita per la sala que s' troba á má esquerra, enfront de la portería. Lo primer que s' presentá á nostra vista fou *lo carro*, que pot alsar uns 400 quintás de pes y que no obstant, dos hó-

mens poden fer maniobrar ab molta facilitat. Aquest *carro* va montat á considerable altura; hi han uns rails pera guiarlo á lo llarch de la sala y ell pot moure's á lo ample, podent aixís aixecar y trasportar qualsevol pessa de maquinaria, per feixuga que sía, de un á altre punt de aquella.

En la meteixa s'hi véuhen á més máquinas de amortassar, foradar, planejar, (una d' aquestas colossals), varios torns cilíndrichs y un torn de roscar.

Al cap de munt hi ha una máquina de vapor sistema Corliss, de 50 caballs de forsa; á son costat, á má esquerra, s' hi troba son corresponent quarto de calderas. Com se pot suposar, aquesta máquina, al igual de las demés de que se serveix la casa, fou construhida en sos tallers.

Tinguérem ocasió de veure una máquina de 250 caballs de forsa, qu' en la actualitat están construhint pera lo canoner de la armada «Alcedo», igual al que ja la casa té entregat pera lo canoner «Pilar».

De aquesta quadra passárem á la del costat, separada de la anterior per una paret ab diferentas arcadas. Aquesta quadra, si bé llarga com la anterior, no es tant ampla y de dalt á baix no hi ha més que maquinetas pera planejar ab buril y fressa.

Una paret igual separa aquesta quadra de altra, en la que s'hi veu una máquina de amortassar y altras. En ella vegérem un volant que s' estava construhint, pera una máquina de 60 caballs.

Aquestas tres quadras, ditas de *ajust y montatje*, forman un sol cos d' edifici, que té una superficie de 1850 metres quadrats.

Sortírem al pati, creuhat de rails, que facilitan lo transport de grans pessas al peu de las nombrosas grúas y básculas qu' exigéixen las atencions de la casa, y passárem á la *sala de las fornals*, y de allí, á la *de la forja y fundició*, en quin centre hi ha un martinet hidráulich de 18 quintás de pes que va ab forsa de vapor. Notárem que pera aprofitar en la fundició los resíduos de ferro inútils, ne feyan una especie de pans, dits molt propiament *empanadas*.

Tornárem á sortir al pati pera pujar al segon pis, hont hi ha la gran riquesa de la casa: la *sala de modelos*, inmensa, llarguíssima; en prestatjes y ab sas degudas divisions s' hi véuhen los noms de nostres més importants industrials: Espanya Industrial, Batlló, Ricart, etc., etc. Lo primer pis de aquest cos d' edifici també serveix pera sala de modelos; los baixos pera *magatzems y sala de calderers*.

Torném á sortir al pati. Aquí acaba lo edificat de l'ala esquerra; en la separació de aquesta ab la dreta s' hi veu una barcassa que serveix pera portar ó anar á recullir las máquinas, calderas y demés objectes destinats á las embarcacions, ja per haverse montat de nou, ja per tenir de recompondres. Com aquesta part dona á la Mar vella, ab facilitat es remolcada la barcassa y pot ésser conduhida al interior del port ó allá ahont convinga.

Passém á lo edificat de l' ala dreta. Entrárem en una sala hont hi ha una máquina-estisora colossal, que serveix pera trapar ó foradar, y talla ferros de la gruixa de dos dits y més.

A son costat hi ha altra sala dita dels *calderers;* s' hi veu també una estisora, altra de diferent sistema, máquina d' esmolar ab mola d' esmeril y altres objectes. Aquesta sala está coberta per un hermós tinglado d' armaduras é il-luminada per la llum eléctrica. Aquí hi ha altra máquina de vapor de 25 caballs de forsa.

Per la vora de la sala dels *calderers* pujárem al primer pis, hont hi ha la *sala dels llimadors,* en la que hi traballan uns 70 homes. Hi ha un ascensor que pot pujar uns 10 quintás de pes, y també s' hi veu una poderosa máquina de foradar ab broca. En lo segon pis se troba la *fusteria* hont s' hi traballan los modelos; per medi de un pont se comunica ab altre pis destinat al meteix objecte; aquí hi vegérem una máquina de serrar fusta, dos torns, altras máquinas y una de ribotejar que cridá molt nostra atenció. En aquest lloch hi traballan uns 60 fusters.

Al baixar entrárem en la *sala dels torns,* dels que n'hi ha un gran nombre.

Després passárem á la *fundició,* hont se véuhen grans forns, un bonich ventilador ab una máquina de 10 caballs pera móure'l; á sos costats los tallers necessaris, lo molí pera la preparació de terras y útils pera lo buydat de grans pessas; nos mostráren los 4 cubilots que ténen: 3 pera fondre ferro y altre pera lo bronze, los quals per medi de grúas son transportats á las caixas; allí tinguérem ocasió de véure á punt de fondre algunas pilastras quadradas y altres objectes y nos donáren explicacions del modo de fondre lo ferro.

A la dreta de la fundició hi ha la sala d' *esbarbaduras.*

Després, en una petita sala, dita *del majordom,* vegérem varias máquinas, entre altras, de foradar ab brocas espirals; y ab grata satisfacció una de dividir *(trajar y cepillar)* las dents de las rodas cónicas, inventada per lo enginyer de la Maquinista

D. Joseph M.ª Cornet, per la qual ha obtingut privilegi de in venció dels goberns d' Espanya, França, Alemania, Estats Units y altres. Aquest traball dificilíssim, qu' exigía avans operaris molt inteligents, empleant molt temps en sa execució, se fa avuy per medi de aquesta máquina ab una precisió perfecta y una economía de temps considerable.

Al costat de aquesta última sala hi ha la escala que conduheix al despatx de la Direcció y á las *salas de dibuix y projectes*, situadas en lo primer y segon pis respectivament.

Al sortir, y en local separat, á má dreta, visitárem un grandiós magatzém de máquinas y útils ja llestos y á punt d' entregar, com son: bombas de totas classes, prempsas, maquinetas de vapor, etc. Entre las bombas nos cridá molt l' atenció una de incendis, ab dúas colossals mangueras, qu' es de gran potencia.

Eran las 11 quan termenava la visita, que á tots nosaltres nos enorgullí, puig «La Maquinista» es un establiment que honra á Catalunya, fent conéixer al resto d' Espanya lo que val lo geni y lo esperit de traball dels fills de la nostra terra. Ans de donar per llesta no obstant esta superficial ressenya, será del cas continuar alguns datos que dech á la amabilitat de la Direcció de la casa y que completarán la noció de sa importancia industrial.

Es «La Maquinista terrestre y marítima» la primera societat de aquesta classe fundada en Espanya. Ab tal nom existeix desde 1856, si bé qu' en 1838 ja traballava baix altra rahó social. En 1860 aixecá nous edificis y emprengué major desarrollo, que va creixent encara de dia en dia. Véjinse sino los següents datos de lo qu' es en la actualitat aquest gran establiment:

Traballan en la casa un 900 operaris y empleats de totas classes.

Los motors que impulsan la transmissió y maquinaria son.

Una máquina de 50 caballs destinada al ajust y forja; una de 40 id., auxiliar de la anterior; una de 30 id. pera ajust de calderería de ferro y coure; una de 10 id. pera lo servey de la fundició; una de 4 id. pera moure los útils de ajustar los grans motors hidráulichs, volants y pessas de transmisió; y una de 3 id., auxiliar de la anterior.

Ademés existéixen:

Dos generadors de 40 caballs cada un; dos de 30 id. cada un; dos de 10 id. cada un; un de 4 id.; un de 16 id. pera lo servey del martinet, y un de 6 id. pera la máquina de rebblar, ó sía un

total de forsa col-lectiva de 137 caballs y de 9 generadors ab forsa de 186 caballs, sens comptar las máquinas hidráulicas de tallar, punxar y rebblar.

L' área que ocupa lo establiment es de 17,500 metres quadrats, y lo espay cobert está ditribuhit com segueix:

	Metres quadrats		*Metres quadrats*
Fustería ó modelatje. .	1000	Calderería de coure. .	245
Fundició..	1250	Secció de ponts y manyanería grossa. . .	1445
Ajust y montatje (3 divisions).	1850	Magatzéms.	750
Construcció de manyanería y ornamentació.	580	Salas de modelos y dibuixos (n' hi ha tres midant juntas). . .	1720
Calderería de ferro.. .	2400		

Entre las moltas obras portadas á cap per la Maquinista terrestre y marítima, debém fer constar com las més notables, las següents:

Edificis de ferro y construccions metálicas: lo magnífich mercat del Born de aquesta ciutat, que mideix 139 metres de llarch per 58 de ample; lo mercat de la Barceloneta que mideix 2.500 metres quadrats; lo taller del Dich de Carenas, dels senyors A. Lopez y C.ª, establert en Cádiz, ab una superficie coberta de 1.200 metres quadrats; lo tinglado del Quartel de Guardias de Corps de Madrid de 700 metres quadrats; obra metálica del dich de la barra de Portugalete, de 800; etc., etc.

Ponts de vías férreas: entre aquestos póden citarse los de la Companyía de St. Joan de las Abadessas, Tarragona á Barcelona y França, Orense á Vigo y Valls á Vilanova y Barcelona.

Aqüeductes: lo del Canal de Urgell, y lo del Duero pera portar ayguas á Valladolid.

Ponts pera carreteras: los dels rius Segre, Llobregat, Sil, Alcanadre, etc., etc., sent lo número total dels construhits (fins al 27 Mars de 1881) lo de 83, que midéixen en conjunt una extensió de 2.028 metres quadrats.

Máquinas y calderas pera embarcacions: en lo catálech de las construhidas figuran 305 entre unas y altras, de las quals se n' hi troban pera las següents embarcacions de guerra: joch complert de máquinas y calderas pera la corbeta «Vencedora», goletas «Ligera» y «Favorita» y canoner «Pilar», y solament de calderas pera los vapors «D. Juan de Austria» y «Liniers», cor-

betas «Narvaez» y «Circe» y goletas «Isabel Francisca» y «Caridad». La major máquina construhida ha sigut la del vapor mercant «Castilla», de 800 caballs, de alta y baixa pressió.

Máquinas de vapor de varios sistemas (pera terra): de aquesta classe se n'han construhit també un crescut número, sent la major una de 400 caballs pera la fábrica de D. Joseph Ferrer y Vidal, de Vilanova; las máquinas fetas pera la industria s' elevan á la respectable suma de 15.000 caballs.

Motors hidráulichs: entre los diferents artefactes de aquesta classe que porta construhits aquest establiment, figuran varios de grans dimensions, com per exemple, la roda hidráulica de 13 metres pera la fábrica dels Srs. Joseph Tolrá y C.ª, de Castellá; lo número de turbinas fetas fins al dia 27 de Mars de 1881 es de 347, representant un total de 27.815 caballs de forsa.

Material fixo pera ferro-carrils: consisteix en ponts giratoris de 13 metres pera locomotoras y *tenders*, placas pera vagons, grúas, etc., etc.

Entre las diferentas obras que ha emprés y que té actualment en construcció aquest establiment, podém citar, com las més notables, las máquinas y calderas pera lo canoner «Alcedo», de 240 caballs indicats é iguals en un tot á las del «Pilar»; un pont metálich pera col-locarlo sobre lo Cinca, de 5 trams y 230 metres de longitut; altre de 120 pera lo Llobregat; lo mercat de St. Antoni de la nostra ciutat, ab una superficie coberta de 5.200 metres quadrats; quatre máquinas de 200, 100, 80 y 60 caballs pera diversas fábricas; lo campanar pera la nova Universitat, ja acabat y á punt de col-locar; lo pont de Logronyo sobre l' Ebro, etc., etc.

La quantitat de ferro y demés materials que anyalment se transforman en la Maquinista, es cóm segueix:

	Kilógrams.
Llingots de ferro..	1.350,000
Ferro laminat en planxas, ángul, *cabilla*, etc..	2.500,000
Cer en barras..	33,000
Bronzes.	16,000
Planxas de cóure pera tubos.	10,000
O sía un total de productes manufacturats al any de.	3.909,000

Quina procedencia es la següent: las dúas terceras parts del ferro en llingots provénen de la industria nacional [1], y la tercera restant de Inglaterra; las quatre quintas parts del ferro laminat y demés de la industria nacional, y del extranger lo quint restant; los cers en sa totalitat son inglesos, y per últim, los bronzes y planxas de coure son també procedents de nostra industria.

Tal es aquest grandiós establiment, que si bé contingut en son vol per las desatentadas reformas aranzelarias, qu' en Espanya semblan tant sols destinadas á ofegar en son naixement tota nova expansió del traball y tot desitj d'emancipar nos del jou extranger, ha tingut encara prou potencia pera á despit de tots los obstacles, créixer cada dia més y demostrar devant de tot Espanya que no es empresa tant fácil lo abatre la indomable energía del carácter catalá.

Lo Secretari accidental,
MARSAL AMBRÓS.

EXCURSIO COL-LECTIVA A GUALBA Y AL GORCH NEGRE.

DIA 2 DE DESEMBRE DE 1882.

Extracte del Acta. [2]

En lo tren de las cinch del matí, meridiá de Madrid, sortírem pe'l ferro-carril de França, vía del interior, los socis D. Ramon Arabía, Président, D. Arthur Osona, D. Alvar Verdaguer é infrascrit Secretari; acompanyantnos, ab autorisació de la Directiva, lo jove murciá D. Juli Gascon, presentat per lo Sr. Osona.

En Granollers se 'ns feu dia, á la estació de St. Celoni saludárem á nostre bon amich catalá de cor, D. Miquel Draper, qui expressament nos hi esperava, y á las 7 horas 45 minuts arribárem á la estació de Gualba.

D' allí reculárem com á cosa de un kilómetre, fins á ésser á una caseta de fusta del guarda de la vía, per ahont tombárem á má dreta, per un camí de carro que 'ns conduhí á la població de aquell nom, entre hermosíssims paissatges.

---

[1] De las fábricas de ferro de *La Folguera, Elgoibar, Mieres, Baracaldo, Sanz y Heredia.*

[2] Per acort de la Directiva, l' Acta íntegra figurará en lo *Anuari* prop vinent.

Hi arribárem á las 8 y 45 minuts. Visitárem la Iglesia, en la que s' hi marcan bé tres construccions distintas pera engrandirla; lo Sr. Arabía ne tragué una vista, després feu una observació barométrica, y havent esmorzat, nos dirigírem cap al *Gorch negre*.

A las 10 y 20 minuts, arribávam á ca'N Illa, al peu de la montanya. Desde allí agafárem la costa que puja cap al gorch, portant per guía á un fill de casa'N Sala, de prop del meteix. Pe'l camí recullírem una porció de tradicions, frases y paraulas de la encontrada.

A las 11 y 10 minuts éram á la casa del guía, y després de haver pres un refrigeri, obsequi del amo de la casa, emprengué rem altra volta lo camí cap amunt á las 11 y 30. Als 20 minuts arribárem á la fábrica de la pólvora y á las 12 al *Gorch negre*, objecte de nostra expedició.

Lo Sr. Arabía hi feu un' altra observació barométrica.

A las 12 y mitja emprenguérem la tornada y passant pe'l meteix camí fins á ca 'N Sala, desde allí nos dirigírem cap al fondo del rieral, hont hi ha una farga de aram que visitárem. Eran la una y cinch.

Tornárem cap á Gualba, passant per lo Molí del mármol, y á la una y 40 minuts tornávam á ésser al hostal de Gualba ó ca'l Pere de la taberna, hont lo dematí havíam esmorzat. Dinárem y á las 3 y 40 minuts emprenguérem lo camí cap á la Estació.

En ella lo Sr. Arabía feu un' altra observació barométrica, y á las 5 y 38 minuts pujárem en lo tren, qui 'ns deixá á Barcelona á las 8 y 15 minuts, quedant tots molt complascuts de la expedició feta, per los bons y valiosos profits que 'n traguérem.

Lo Secretari accidental,

FRANCISCO DE S. MASPONS Y LABRÓS.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

EXCURSIÓ PARTICULAR

AL SALT Ó CASCATA DE GUALBA Y AL GORCH NEGRE DE GUALBA.

DIA 3 DE NOVEMBRE DE 1882.

Lo dia 3 de Novembre prop passat, acompanyat del guía del Montseny, En Joan Llorens (a) Rafeló, á las 7 del matí sortía de la vila de *Breda*, marcant lo Therm° 6.° C.° y lo Aneróide 752^{m}.

Al sortir de la vila, atravessárem la *riera de Breda*, qual orígen es la Font de la Teula, per sota de *Ca' N Pinoy*; pujant per lo camí ral, que passa per la esmentada casa, que dista 5 minuts de la vila, fins á la iglesia de Sant Llop, parroquia de Sant Llop de Viabrea, á 20 m. de Breda, deixant la iglesia á má dreta, per entre grans boscos de sureras, baixárem al *Sot de Castellets*, deixant la casa del meteix nom á má dreta, pujant per entre grans boscos de sureras, pins y bosch baix, á Ca 'N Pujol, que quedá á la dreta; baixant llavors á la *Riera Xica*, que atravessárem, deixant á má esquerra la Font de las Illas, que dista 20 m. de Sant Llop, pujant ab 20 més al *Coll dels Ventadós d' En Planas*, de ahont baixárem ab 10 m. al *Sot d' En Puig*. Atravessant la riera del meteix nom, pujárem tot seguit cap al *Coll d'En Puig*, y baixant al fondo de un torrent rublert de bosch baix, pins y alzinas, pujárem al *Collet de Ca 'N Sabina* ab 15 m.; del Collet, ab 10, baixant y atravessant lo torrent, pujárem á *Ca 'N Sabina*; de la casa, seguírem lo camí de carros fins al Collet, en direcció Oest, hont lo deixárem á má dreta, baixant ab 10 m. al Sot y torrent, que baixa de ca 'N Plans de Gualba, que atravessárem, pujant ab 5 més, á *Ca 'N Pó*, de ahont ab 5 m. atravessant la copiosa riera de Santa Fé ó de Gualba per lo pont gótich del Molí, arribávam al poble de Gualba de Dalt á las 9 en punt.

Lo camí de Breda á Gualba no pot ésser més fatigós y pesat; es un contínuo pujar y baixar pera arribar al meteix nivell; sols compensa la fatiga la bellesa del paissatge, que no pot ésser més encisador, puig tot ell está rublert de opulenta y exuberant vegetació, ab rieras y torrents abundantíssims d' aygua.

L' altitut de Gualba de Dalt es de uns 180 metres, tot lo més. Visitárem la iglesia, en la qual res hi vegí de particular.

A las 10 sortíam del poble; atravessant lo torrent de Ca' N Illa, passárem per *Ca 'N Viadró* y á las 10 y 15 m. per *Ca 'N Illa*, agafant la carretera que conduheix á la Farga d' aram, que deixávam á las 10 y 35 m., prop de la Farga y de la grandiosa Cascata.

Embadalits contemplárem lo *Salt de Gualba*, que s' precipita escumejant per grandiosa cascata presentant á la vista del excursionista un desnivell de 250 á 300 metres. La cascata de Gualba es molt important baix tots conceptes, ja per la quantitat d' aygua que llensa, ja per sa grandiositat y desarrollo, puig comensant en lo salt que cau en lo Gorch negre, de salt en salt la riera de Santa Fé, algun temps habitada per nombrosas truytas salmonadas (qual especie han destruhit los pastors de la vall de Santa Fé), se llensa á la Farga, formant un desnivell de 350 á 400 metres, per més que la vista, per los accidents de las gorjas, que deixan estret pas al riu, no puga alcansar á més que de 250 á 300. (V. *lám.*, pl. 12.)

Deixárem lo camí de la Farga molt aprop de la meteixa, pujant en zig-zag, per regular camí de matxos, per entre boscos de castanyers, y luego sureras, pins y alzinas, vejent quasi sempre la vertiginosa cascata á má dreta, ab 40 m., á *Ca 'N Sala*. De la casa ab 15 més, guanyárem lo *Coll de Ca 'N Sala* y ab

5 m. arribávam á la *fábrica de pólvora*, edificada quasi á sobre meteix del llegendari *Gorch negre*, ahont baixárem ab 5 minuts de titánichs exercicis sobre relliscosas rocas pissarrencas, ab perill de la vida.

Lo tétrich y llegendari Gorch está format en lo buyt de una estretíssima gorja, ahont se llensa ab estrépit lo riu, per un salt de 30 metres, sobre del blau negrench de sa cristallina superficie, produhit tant per lo tó negrós de las rocas del fons y de las gorjas, com per sa gran profunditat, que tal volta no baixará de 18 á 20 metres. Sa superficie aproximada, será de uns 10 metres de llarch per uns 6 de ample.

Lo esmentat Gorch negre es objecte de mil qüentos de bruixas y follets, aixís com de llegendas y tradicions, essent una d' ellas la «Dona d' Aygua de Gualba», cantada en vers, per cert poch correcte, y en un catalá molt convencional, per lo senyor Rector que fou de Gualba, á primers de aquest sigle, qual traball posseheix lo entussiasta catalanista y escriptor dramátich D. Miquel Draper, soci delegat en Sant Celoni.

A las 12, lo Therm.° marcava 16° C.° y lo Aneróide 720^{m}. Calculo l'altitut en 600 metres, aproximadament.

Del Gorch ó de la fábrica de pólvora, ab 20 m., passant prop de un' altra caseta, qu' es una dependencia de la esmentada fábrica, se puja á *Ca 'N Corbera;* de la casa dita á *las Barracas* ab 45 més, y ab altres 15 á *Santa Fé.*

Del *Gorch negre* pujárem ab 5 m. á la fábrica de pólvora, de ahont, desfent lo meteix camí fet, á la 1 de la tarde baixárem ab 40 minuts á la *Farga d' aram*, (moguda per la gran cascata), de propietat del senyor Anglada de Barcelona, hont vegí fondre l' aram y laminar amplíssimas planxas pera forrar barcos.

De *la Farga*, per lo meteix camí fet al matí, ab 30 m. vaig anar á *Gualba*, arribant al Hostal de Gualba ó d' En Pere de la Taberna, que fa d' estanch també, á las 2 y 30 minuts de la tarde.

A las 3 nos serviren un suculent dinar, no faltant'hi lo seu café, y á las 4 deixávam lo pintoresch poble de Gualba, cobert de verdura y brollant l' aygua per tot arreu. Baixárem per la vorera dreta de la abundosa y joliva riera, fins á *Ca 'N Mulá*, hont á las 4 y 40 minuts la atravessávam per una palanca; á las 4 y 45 m. passávam per *Ca 'N Masferrer*, atravessant lo torrent del meteix nom, quedant á má dreta del camí, á pochs minuts de distancia, las casas de Ca 'N Renau, Ca 'N Amat y Ca 'N Plá, y arribant á las 5h. 15 á la *estació de Gualba* y *la Batlloria*. Seguírem la vía en direcció á França, fins al pas á nivell de la Batlloria, hont á las 5 y 30 minuts deixávam la vía en direcció Nort, prenent lo camí de carros, que, passant per lo *Hostal del Fum* y la *Rajoleria d'En Salvá*, bifurca (á las 5h.50) ab lo camí que de la estació de Breda puja á la vila del meteix nom, ahont arribava, sumament complascut de tant deliciosa excursió, á las 6 y 15 minuts de la tarde.

ARTHUR OSONA.

Breda, 6 de Novembre de 1882.

SALT DE GUALBA. (V. pl. 10).

COSTUMS POPULARS DEL VALLÉS.

IX.—CUYT.

(Joch de noys y noyas.)

(V. Núm. 51, pl. 232.)

Reunits los noys, una veu crida:—Juguém noys?—Juguém.—A qué jugarém?—A *la cuyt*.—Ja está dit.

Al moment un noy diu:—*primer de fer*: un altre respon:—*primer de picar*; un altre diu: *segon de picar*, un altre *tercer*, un altre *quart, quint*..... seguint aixís fins que tots han prés número.

Lo qui ha dit *primer de fer*, agafa una pedreta ó brosteta posántsela á una má; allavors amaga las mans derrera l' esquena, fa anar la pedreta á la má que vol, ensenyantlas y presentantlas closas al qui ha dit *primer de picar*; aqueix pica á la má que vol; si ensopega la que hi ha la pedreta, ha de amagarla y fer lo meteix que lo *primer de fer:* si pica la má buyda, lo primer va seguint amagantla, anant los altres picant per ordre, de manera, que clucará l' últim que quedi ab la pedreta ó brosta. Allavors assenyalan ahónt es la casa, que acostuma ésser un portal tancat ó un bocí de paret. Aquell que cluca, se l' tapa d' ulls ab un mocador, quedantse tocant la casa cridant tot sovint:—*cuyt?* Mentrestrant los altres s' amagan, y quan ho son tots, respónen:—*cuyt*.

Lo qui cluca se destapa, deixa la casa y va á buscarlos. Los altres, al véure s' descoberts, fújen corrents: l' altre los hi corre al derrera per agafarlos: per poch que pugan tocar la paret ó portal que serveix de casa, dihuen:—*escapat*— y ja son salvats d' haver de clucar; pero si lo que cluca ne toca ó agafa un, diu:—*n' ets*—y aquell ha de clucar. Si no pot agafarne cap, ha de tornar á comensar lo joch clucant lo meteix.

X.—FET.

(Joch de noys y noyas.)

Del meteix modo que s' juga á *cuyt* se juga á *fet*, ab la sola diferencia, que aixís com en *la cuyt* quan lo quí cluca n' agafa un, diu: *n' ets*, en *lo fet* diu: *per tot te deixo*: y cridan: *fet* per *cuyt*.

Aqueixos dos jochs excitan lo desarrollo físich de la infancia.

XI.—TIM, TAM.

(Joch de noys, noyas y altras edats.)

Aqueix joch es molt senzill. L' usan los noys, noyas, joves y ancians. En quant á mí, me agrada molt quan lo veig practicar entre un avi y nebodet: per aixó permétissem que l' descriga tal com s' acostuma á fer entre los dos últims

en una casa de pagés á la vetllada, mentres lo porquer fa bullir la calderada, apretantla ab un bastó que fa forca; la mestressa pitja las cols que búllen rabiosament en una gran olla á benefici del ardor de una grossa garbonassa que sota lo seu cul crema y l' amo va donant ordres al majordom ó mossos.

Assentat l' avi en lo ascó, banch ó cadira, lo nebodet se posa ajupit ó agenollat á sos peus, se tapa la cara ab las mans, y recostat de bocaterrosa á la falda del avi, aqueix ab la palma de la má dreta pica la esquena del noyet, tot cantant:

Tim, tam, cunillam
De la terra del aram,
Cistellera Ballestera,
¿Quántas banyas tens derrera?

Acabada la cansó, posa sens apretar gayre un ó més dits de punta á la esquena. Lo noy respon:—*Una, dúas, tres.....* Si no endevina los dits que té apuntats á la esquena, per exemple, si ha dit *dos* y n' hi tenía *quatre*, l' avi, tornantli á picar l' esquena, segueix cantant:

Si quatre n' haguessis dit
De penas haurías sortit.
Tim, tam, cunillam
De la terra del aram,
Cistellera Ballestera,
¿Quántas banyas tens derrera?

Ara torna á ferse lo sobredit, anant seguint fins que s' endevina: en aqueix cas se cambían y es bonich veure un avi amagat á la falda del nebodet, cantant aqueix tot picantli la esquena. Ja s' compendrá que lo noy apreta los dits, resultant molta broma, produhida á vegadas per las rabietas del infant perque l'avi ho endevina massa aviat. Los demés de la familia tot sovint se reventan de riure.

Part de las facultats intelectuals s' excitan ab aquest joch.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA.

Mollet, y Janer de 1883.

EXCURSIONS PER LA PROVINCIA DE GUADALAJARA

(Continuació.—V. n.° 50, pl. 192.)

X.

UNA EXCURSIÓ A SIGÜENZA.

I.

Surto de Canales del Ducado á las 7 del matí.

Fá ja vint dias que plou y avuy, per no fer ménos, cau una pluja molt menuda.

De Canales á Sigüenza hi ha nou horas, y això quan los camins están sechs.

¡Bonica perspectiva la de anar nou horas ab la pluja al coll!

De Canales á Sacecorvo lo camí vá vorejant lo barranch de *La Hoz* en un llarch tros.

He dit camí y, á dir la veritat, alló n' es un ver torrent. Quan la mula no té aygua á genoll, s' enfonza fins al ventre en un fanch argilós y compacte.

Sort que l' animal es bó; de lo contrari, no surto d' aquest camí infernal.

Després de un' hora de marxa, arribo á Sacecorvo, poble de doscents vehins.

Pera aquest país, ahont las vilas ténen seixanta vehins, Sacecorvo es un París.

Passo pe 'l mitj del poble sense aturarm'hi.

Un home m' adverteix que no passi pe 'l camí de la *Vega*, perque es molt dolent.

En vista de aquest caritatiu avís segueixo lo camí dels *erms*.

¡Y quín camí! Me pensava no sortirne.

Tot ell está interceptat per xaragalls y torrenteras que l' han desfet completament.

Després de molts traballs arribo á la fita ó partió dels termes de Sacecorvo y Abánades.

Fins aquí, en dúas horas de camí, no he vist un sol arbre ni un sol arbust. Aquí s' troban ja coscolls, sabinas y alguns *brezos*.

Sembla que l' cel comensa á aclarirse; sens dubte l' temps s' ha compadescut de mí ó de la mula, ó dels dos á l' hora.

Un raig de sol passa per un forat dels núbols y s' presenta á ma vista la vall de Abánades, quinas argilas rojas contrastan singularment ab los blats que comensan á verdejar.

Allá lluny, en front de mí, s' entreveu lo poble de Ara la Nueva, y, més lluny encara y en la meteixa direcció, l'antiquíssim castell de La Torre.

Baixo per una suau barranquera, segueixo un poch la vall de Abánades y s' presenta devant meu lo poble de aquest nom, quina iglesia, vista de lluny, té l'aspecte de un colomar.

Un camí fangosíssim me porta al pont que hi ha sobre l'Tajuña; lo passo y m' trobo á Abánades, qu' está situat en la vora esquerra de aquest riu.

Entre 'ls arbres que hi ha á la vora del riu ne veig un que té un enorme niu de cigonyas.

Sembla impossible que aquestas *zancudas* pugan reunir tal quantitat de llenya pera niar. De segur qu' en lo niu de que parlo n'hi ha una bona carretada.

Son las deu.

Baixo de caball, menjo un petit refrigeri que ja portava previngut, y me n' vaig á veure al rector.

No s' pensin que aquesta visita sía desinteressada.

Soch massa avaro del temps pera perdre'l sense cóm vá ni cóm costa.

Lo motiu de ma visita es lo següent:

Mon amich de Brihuega En Ferrán Sepúlveda m'havía escrit que á Saelices ó á Abánades hi debía haver una famosa campana gótica; que averigüés en quín dels dos pobles era, que la vegés y que, si valía la pena, l' hi copiés

Volía, donchs, saber á qué atenirme sobre aquest particular.

Entro á casa del rector y pregunto per ell.

La majordona m' fá entrar á la cuyna, y trobo allí, sentat en una cadira y repenjat en la paret, un revere..t alt, sech y vell, que tenía un gran tráfech en arreglar y posar per ordre los fulls esquinsats de un brutíssim breviari que de tot tenía figura ménos de llibre.

Cambiém lo saludo, sense qu' ell cambii de posició; m' fá seure prop de la llar, m' ofereix unas galetetas Vinyas y una copa d'ayguardent, y queda tot admirat quan jo li dich que no bech cap mena de licor.

Li faig present lo que jo desitjo saber, y tinch la satisfacció de que m' contesti que la campana es á la seva parroquia.

Y lo meu bon rector comensa á contarme dúas historias: la seva y la de la campana.

Com la que'ns interessa es sols la de aquesta, no diré de la d'ell res més sino que fou quatorze anys soldat, que sentho d' Enginyers, va traballar en la restauració de la ex-Ciutadela de Barcelona l'any 40, y que fá vintinou anys que regenta la parroquia de Abánades, població que s'compon de uns seixanta vehins.

Passém ara á la historia de la campana.

Aquesta campana s' vá esquerdar sense saberse cóm. Lo rector va demanar permís al senyor Bisbe de Sigüenza pera refundirla. Mes vetaquí que, mentres esperava aquest permís, hi arribá un senyor de Madrid, qui, després de vista la campana, n'hi promet cinch mil pessetas si l'hi vol vendre. Com aquesta quantitat comensa á ser tentadora, lo rector dona part al Bisbe de la oferta que li féyan, y reb l'ordre de sospendre la refundició projectada.

Mentres me conta aixó, lo rector fá que la majordona vaja á buscar un tros de l'ansa de aquesta campana, me la ensenya y m' diu:

—¿Veu? Aquí té vosté una mostra del metall de la campana y li confesso que, á pesar de haver estat soldat de Enginyers (paraulas textuals), no sé quina classe de metall es.

Prench lo tros d'ansa, l'examino y veig qu'es de un bronzo molt blanquinós.

¿Deu aquesta blancor á un excés d'estany ó bé á un excés de plata? Pera contestar á aquestas preguntas sería necessari fer l'análissis del metall [1].

Coneguts aquestos detalls, m'entran més desitjos de conéixela *personalment*, si se m' permet aquest adverbi tractantse de una campana.

Li demano, donchs, que me la ensenyi, y aném cap al campanar.

---

[1] Aquest análissis podrán ferlo fer vostés, puig los hi enviaré un trós de aquest metall que tinch en mon poder.

Pe 'l camí lo bon rector, que s' coneix que fá temps que no ha tingut ocasió de parlar de aquestas cosas, m' diu que la iglesia es una *mezquita árabe*, qu' está plena de aspitlleras que miran al pont superior del Tajuña [1], y que allí hi havían estat lo rey Almanzor de Córdoba, lo moro Zelím, lo moro Tarfe y qué sé jo quánts moros més.

Després afegeix prudentment, á manera de paréntessis, que tot aixó eran cosas que la gent deya, pero qu'ell no tenía prous coneixements históricbs pera saber si era veritat.

Com jo tampoch los tinch, deixo la qüestió de la estada de tots aquestos ilustres moros á Abánades pera aquell qui vulga ocuparse de resóldrela.

Mes, respecte á la iglesia ja es altra cosa.

L' atri de aquesta, qu' es lo que l' rector diu que ha estat *mezquita*, no es árabe ni rés que s' hi sembli. Es un porxo bisantí quinas sis arcadas, disposadas en dos grupos de tres, forman com finestras sostingudas per columnas aparelladas de capitells desiguals, com acostuman á serho tots los bisantins; en lo fondo de aquest porxo hi ha una finestra quin arch está sostingut per varias columnas encaixadas en la paret, faltanthi la columna central.

Lo senyor rector ha prés aquestos archs y aquesta finestra per *saeteras* del temps de la dominació alarb. Com avans d' ésser ministre de pau, ha estat guerrer, no es estrany que al bon senyor tot li semblin fortificacions.

Lo porxo está completament separat de la iglesia, ab la que res té de comú. Aquesta es petita y lo seu interior no té res que valga res.

Pujém al campanar per una escala de fusta qu' está molt lluny de reunir totas las condicions que deuría, y m' trobo frech á frech ab la famosa campana.

Per de prompte puch assegurar que no es gótica. Las dúas inscripcions que hi ha grabadas al voltant d' ella, una en la part superior y altra en la part mitja, no ténen ni una lletra gótica. Pera mí aquesta campana es bisantina [2].

Com la campana está penjada á rans de la fatxada, no es possible llegir més que paraulas soltas.

Baixém del campanar, m' despedeixo del rector donantli las gracias per sa complacencia, pujo á caball y marxo cap á Ara la Nueva.

Son las onze.

Aquesta vegada passo pe'l pont superior del Tajuña, quinas arcadas han sigut substituidas per un envigat, y, pera no enfangarme tant passant per terrenos baixos, deixo l' poble de Renales á la esquerra y, prenent lo camí de Cortes, pujo per un aspre viarany á la *meseta* que separa Abánades de Ara la Nueva.

Durant mon estada á Abánades s' ha ennubolat de nou y torna á ploviscar.

Al arribar al cap de munt de la pujada, comenso á veure á la esquerra en lo llunyadá horisont, los nevats pichs dels ports del Guadarrama, entre 'ls que so-

[1] A Abánades hi ha dos ponts sobre l' Tajuña: l' inferior, que té un sol arch, y l' superior, del que no quedan més que 'ls dos estrebs y la pila; aquest tenía dos archs.

[2] A Cartilmimbre n' hi he vist un' altra de igual, provinent de un poble, Roñuela, que ja estava despoblat en lo sigle XIII.

bresurten l'*Alto Rey* y l' *Puig de Ocejon*. Aquest es lo més alt de la provincia: té 2,072 metres damunt lo nivell del mar.

Feya ja vuyt anys que no havía disfrutat de la vista de aquesta cordillera.

Una volta á dalt de la *meseta*, lo camí n' es ja més consistent, puig passa per damunt de rocas calissas, hont s' hi véuhen algunas *terebratulas*, *belemnites* y *pectens*.

Desgraciadament aquest camí no dura gayre.

Mitj' hora avans de arribar á Ara la Nueva, poble de uns trenta vehins, tinch de passar per uns prats completament inundats, obstruits á cada pas per acequias.

Per últim, surto de aquest fangueig, passo per fora del poble, qu' está á dúas horas de Abánades, y, després de m' hora de marxa, arribo á la una y mitja de la tarde á Fuen Sabiñan, poble de trenta quatre vehins.

En tot lo camí no he trobat més sers vivents que 'ls pastors que guardan los nombrosos ramats de ovellas que constituhéixen la principal riquesa de aquesta banda de Castella.

La principal, per no dir la única cullita de aquest país es lo blat. Y aquí hi ha un refrán que diu que

Qui vol cullir bon blat
Ha de tenir bestiar.

Aixís es que, poch ó molt, tots ne ténen; y com aquí hi ha la bona costum de ferlo pasturar en los blats y ordis fins que aquestos comensan á traure canó, adoban los camps ab lo seu fem y 'ls cereals créixen qu' es un bé de Deu.

En Fuen Sabiñan, en lloch de pendre lo camí recte, qu' está fet una mar d' aygua, l' deixo á la esquerra y passo tocant l' antich castell feudal de La Torre. Dessota de aquest castell abundan molt los fóssils que avans he nombrat.

No m' sab greu l' haver cambiat de camí, perque La Torre, poblet que sols té vint y tres vehins, es l' únich decent qu' he vist desde Brihuega fins aquí. Sas casas respiran comoditat y netedat. Moltas d' ellas ne son emblanquinadas; ténen més que la planta baixa; s' hi veu algun colomar y fins n' hi ha algunas ab vidres, luxo que no s' perméten per aquí en cap poble com no sía en la casa del rector y encara.

Devant de las casas hi ha molts tossinos y gallinas.

Aquí hi ha un arbre que té un altre niu de cigonyas.

Segons sembla, aquestos animals son molt aficionats á niar en Castella.

Recordo que sent jo noy, feyan las mevas delicias las cigonyas que niavan en la cúpula de la iglesia de Sant Andreu á Madrid. Després restauráren aquesta cúpula y no respectáren aquell niu. Ne traguéren dúas bonas carretadas de brancas.

A la esquerra de la Torre y en la meteixa vall se veu lo poble de Torremocha *de los Arrieros*, poble per ahont passa la carretera de Madrid á Saragossa y Barcelona.

Aquesta carretera la passo jo un quart d' hora després de haver sortit de La Torre.

Desde aquí fins al riu Pelegrina no deixan de trobarse *pectens, terebratulas* y *belemnites.*

Lo riu Pelegrina té una pendent fortíssima y no l' passo gayre á gust perque vé bastant capdalós.

La mula es alta, y á pesar d'això, tinch que arronsar las camas pera no mullarme 'ls peus; sort de que no s' escapan ni las alforjas que porta á la grupa ni la manta de viatje que m' cubreix las camas.

Passat lo riu, pujo per un escabrós viarany, y s' presenta devant meu una intermenable *meseta* que separa La Pelegrina del riu Henares.

Quan penso que 'l camí que segueixo es lo camí vehinal de Sigüenza als pobles de La Torre, Fuen Sabiñan, Ara la Nueva, Abánades, Sacecorvo, Canales del Ducado, Huerta Hernando, Huerta Pelayo y Armallones, y que de aquestos dos últims punts diariament se trasportan una pila de cargas de ayguaras, de pega grega y de alquitrá á Sigüenza, no puch menos de pensar també qu' es precís estar en Espanya pera no haverhi una mala carretera vehinal que uneixi tots aquestos pobles entr'ells y la estació ahont han de portar llurs productes.

Al arribar al extrem de la *meseta* sento lo xiulet de una locomotora. Fá ja á la vora de tres mesos que no l' he sentit.

Vostés no póden figurarse l' efecte que m' produheix á mí aquest xiulet. Pera mí es lo toch de la victoria obtinguda per l' home sobre la naturalesa. Cada volta que havém termenat un ferro-carril, aquest xiulet es lo que ha vingut á dirnos: *havéu vençut.* Y vostés no póden figurarse quán agradable es pendre part en una lluyta en que no hi ha més vençut que la materia inerte, ni més vencedor que l' geni y l' activitat del home.

Al sentir aquest xiulet, jo que fá més de dos mesos que no he vist una carretera; jo que fá tant temps que visch entre gent que no té cap mena de instrucció, no puch ménos de sentir glatir mon cor ab forsa y d' exclamar plé d' alegría: ¡Ja soch en país civilisat!

Apreto l' pas pera veure d' ahónt ha sortit aquell xiulet, y avans de lograrho, sento la pesada marxa del tren sobre las bridas de ferro del pont del Henares.

Després ¡oh decepció! després veig allá baix, á la vora del riu, la negrenca ciutat de Sigüenza.

Es veritat que á mos peus veig una carretera, la de Alcolea del Pinar; que á la esquerra n' veig un' altra, la de Matillas y Cifuentes; que á l' altra part del Henares, en sa vora dreta, veig la de Soria; mes en cambi no veig en Sigüenza res que m' indiqui que visca la vida moderna. Ni una de aquestas altas ximeneas, inmensas fitas plantadas per la industria per tot arreu ahont arriban sos dominis, vé á ferir mas miradas; mas orellas no percibéixen lo més petit soroll de máquinas, aquest soroll qu' es un inmens himne d' alabansa al traball. No

veig més qu' edificis que m' recordan lo passat; res que m' porti á la memoria lo present.

En la part alta de la població las enmarletadas torres que rodejan lo castell y palau dels bisbes, antichs senyors de Sigüenza; més avall, lo seminari, lo palau actual del Bisbe, un altre seminari, l' hospici, las cúpulas de algunas iglesias, las altas torres de la catedral: aixó es tot lo que veig desde l' punt en que la sorpresa m' ha deixat clavat. Trayéu tots aquestos edificis y Sigüenza queda reduhida á res.

Vich es una vila de la meteixa categoría que Sigüenza, pero té quatre vegadas la superficie de aquesta; Vich viu també la vida passada, com Sigüenza; mes al ensemps que la vida passada, viu la vida moderna; al costat dels cam · panars de las iglesias que cridan á las donas á la oració, hi ha las ximeneas de las fábricas, quin fum indica que 'ls homes traballan; al costat de la catedral hi ha l' teatro; prop del seminari hi ha 'ls cassinos y societats lliterarias; detrás del quartel hi ha 'ls tallers del ferro-carril. A Vich hi ha gas, hi ha cafès, hi ha fondas. Aquí.... aquí no hi ha res.

Tot fent aquestas tristas reflexions, arribo á la població.

—¿M' fán l' favor de indicarme una fonda? dich á dos municipals, que 'esprés he sapigut qu' eran los únichs que hi havía.

—Aquí no hi ha fondas, sino hostals.

—¿Quín es lo mellor?

—Lo de Sant Mateu.

Arribo al hostal. Son las cinch.

—¡Mestressa, fassim sopar!

—¿Qué vol?

—Lo que vosté vulga.

—Aquí no hi ha costum de fer més que lo que s' demana; diga vosté lo que vol, se li fará y després contarém lo que valga.

Aquesta resposta m' fa caure l' ánima als peus. En ma vida m' he ocupat jo dels detalls del menjar.

Després de reflexionar un bon rato, perque l' hostalera m' ha posat en un verdader apuro, li dich que m' fassa un arrós ab llomillo y un *beefsteak* ab patatas.

—¿Un qué diu? pregunta ella admirada.

Aquesta vegada la culpa la tinch jo. ¿Quí m' fá parlar inglés ab una castellana?

Li explico que vull un tall de bou magre y prim poch fregit....

—Aquí no matan bou, diu ella.

—¿Donchs qué?

—Moltó.

—Fassi donchs un *beefsteak* de moltó, dich jo sense pensar en que demano una cosa impossible.

Mes, en fí, sembla que la dona m' ha entés y m' deixa tranquil.

M' rento, surto y vaig á comprar botinas.... mes no n' hi ha.

—Si vosté vol, las hi farém, m' contestan tots los sabaters.

¡Y pensar que á Vich, á Ripoll, á Vilafranca, á Valls, á Montblanch, á Falset, á Tortosa, poblacions totas inferiors ó, quant més, iguals á Sigüenza, he trobat sempre calsat fet!

A tot això s' ha fet fosch. Allá lluny, molt lluny, s' veu lluhir un fanal. Mes de aquí allá tinch temps d' ensopegar ab tot y ab tothom y fins de trencarme l' cap cent vegadas, perque 'ls carrers son costaruts y mal empedrats.

Ara las nits son llargas. ¿Cóm ho faré pera passar aquesta? penso jo entre mí meteix. ¡Si tingués un llibre!...

—¿No hi ha cap llibreter? pregunto á un que passava.

—Sí, senyor, allí n' hi ha un.

Hi vaig.

—¿Té la historia de Sigüenza? pregunto al llibreter.

—Sigüenza no té historia.

—¿Té á lo ménos alguna guía d' ella, alguna descripció de sos monuments, de sa catedral?

—No, senyor, no s' ha escrit res sobre això.

—¿Donchs quins llibres té?

—Aquí té l' catálech.

Lo llegeixo tot de cap á cap, sense trobarhi més que obras de devoció, vidas de sants, tractats de teología ó filosofía dogmática y llibres de instrucció primaria.

—¿Y no té cap obra lliteraria? afegeixo.

—No, senyor, es dir, pot ser me n' queda una, diu després de pensars'hi un poch.

Busca y m' treu una novela de Paul de Cock: *La dona dels tres cossets.*

—Vinga aquesta novela, dich jo; á lo ménos podré riure una estona.

Pago una pesseta y me n' entorno cap al Hostal, tot dihent:

—¡Y això es una vila de segon ordre de Castella!

No vull contar lo que m' ha passat ab lo sopar. Basta saber que m' han servit las patatas solas, que la carn de moltó magre s' ha transformat en dos ossos descomunals, que no m' han donat postres perque jo no 'ls havía dit que n' compréssen, y que m' ha costat, lo sopar sol, dúas pessetas.

Aquest preu es lo únich de comú qu' he trobat entre l'hostal de Sant Mateu de Sigüenza y las bonas fondas de las poblacions secundarias de nostra Catalunya.

Per fí de festa *La dona dels tres cossets* m' aburreix y me n' vaig al llit.

Son las vuyt.

CELS GOMIS.

1.er de Febrer de 1881.

SECCIO DE NOTICIAS.

INVITACIONS.—Havém rebut y agrahím las següents: del «Ateneo de alumnos internos de la facultat de Medicina de Barcelona», pera la sessió inaugural de sos traballs en lo present any académich; de la «Associació Catalanista d' excursions científicas», á igual objecte, la vetlla del 7 del corrent; de la «Academia de Derecho», pera la vetllada necrológica dedicada á honrar la memoria del Excm. Sr. D. Estanislao Figueras, soci honorari que fou de la meteixa, lo dia 10 del corrent; y de la «Academia de Jurisprudencia y Legislacion de Barcelona», pera la sessió inaugural de sos traballs académichs, la vetlla del 31 del actual.

CARTELL.—S' ha publicat lo dels Jochs Florals d' enguany, en lo qual se continúa lo premi ofert per la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, consistent en una joya artística y alegórica que s' entregará al autor del mellor *estudi crítich-históricb sobre la poesia popular catalana*, essent preferit, en igualtat de mérit, l' estudi que acompanye un plech més numerós y escullit de cansons populars inéditas.

MORTS.—Han mort durant lo mes de Janer: En Carles Sanpons y Carbó, propietari de la «Ilustració Catalana», á la que ab sa constancia y entussiasme havía sapigut elevar al nivell de las mellors revistas ilustradas contemporáneas; D. Pau Milá y Fontanals, Director de la Escola de Bellas Arts y notable arqueólech, á quins sabis consells déuhen llur sólida educació tot un aplech de joves artistas honra de la nostra terra. Nos associém de cor al dol de sas familias y al que sent Catalunya, que tant debía baix diferents conceptes á cada un d' ells.

EXCURSIONS ÁEREAS.—De tals póden calificarse las fetas, ab pochs dias de diferencia, per nostres entussiastas delegats D. Joseph Raguer, de Ripoll, y don Lleonci Soler, de Manresa, als campanars del Monastir de Santa María y de la Seu de aquellas dúas poblacions, respectivament. Lo Sr. Ràguer trobá en los penúltims finestrals de aquell celebrat campanar románich uns restos de columnas bisantinas molt semblants á las del claustre. Lo Sr. Soler probablement nos descriurá dintre pochs dias sa excursió, notabilíssima sobre tot per la extesa y hermosa vista que del punt hont arriba, se domina.

ERRADA. - En lo derrer número (51), pl. 228, 229 y 230, ha imprés moltas vegadas *Hóstoles* y ha de llegirse *Hostoles*.

INAUGURACIÓ.—Lo 31 del corrent s'ha inaugurat la secció de Calafell á Valls en lo carril directe, quina empresa gerenta D. F. Gumá. Ab tal motiu hi ha hagut á Valls grans festas y s'es publicat un número únich de un periódich artístich-literari titolat *Valls-Vilanova-Barcelona*. No havent sigut invitats á las primeras ni havent rebut lo segon, res més podém dir, sino que celebrém lo nou pas donat en la vía del progrés per nostra estimada Catalunya.

DONATIUS PERA LO MUSEO Y LA BIBLIOTECA.

PERIÓDICHS NOUS.—S' han rebut aquest mes los següents, als quals corresponém ab lo cambi: *Lo Llobregat*, de Sallent, y *Ueber Berg und Thal*, de Dresde.

MUSEO.—Continúa la llista de donatius:

De D. Arthur Bofill: 1 *escorsó* recullit en la excursió col-lectiva de Setembre 1882 á las montanyas de Caro (Tortosa).

De D. Joaquim Bordons, delegat en Mataró: *1 dibuix* á la ploma «Torre dels encantats, en Caldetas.»

De D. Joan Codina, de Manresa: 2 ex. 1 *dibuix picat á l' agulla*, dedicat á l'ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

De la Excma. Diputació Provincial de Barcelona: 1 *medalla de bronze*, conmemorativa de la carrera artística d'En Mariá Fortuny.

De D. Cels Gomis: 2 *dibuixos* á la ploma «La Roca del Diable» y «La Torrassa del Moro» (Dos-Rius); *1 moneda romana* (Gordianus), trobada en la Torrassa del Moro; 3 ex. de rocas trobadas en Dos-Rius: *granit* (ull de serp) *ab galena radiada, granit ab cristalls de Turmalina?*, y *Pegmatita ab cristalls de feldespath;* 2 ex. de *Toba calissa* de Banyolas.

De D. Lleonci Soler, delegat en Manresa: *4 estampas* grabadas al boix en Manresa; *1 goigs* de Ntra. Sra. de Juncadella—Manresa, 1859.

BIBLIOTECA.—Segueix la llista de donatius:

De D. Ramon Arabía y Solanas: 2 fasc. *Ferro-carril económico ó tranvia movida á vapor entre las ciudades de Manresa y Berga*, por D. Mariano Puig y Valls—Barcelona, 1881; *Conferencia sobre Filoxera vastatrix*, per D. Joseph Presta—Barcelona, 1880.

De D. Theodor Creus, delegat en Vilanova: *Diario de Villanueva y Geltrú*, núm. 291, de 29 de Desembre de 1881 (inauguració del carril directe á Barcelona).

De Mr. J. Delmas: 1 fasc. *Excursion à Tourves et à Saint Maximin (Var)*—Marseille, 1882.

De D. Álvar de la Gándara: 20 vol. *Annual report of the Commissioner of Indian affairs to the Secretary of the Interior for the year 1874*—Washington, 1874; *Seventh annual report of the State Board of health of Massachusetts*—Boston, 1876; *Thirty-ninth annual report of the Board of Education* (1874-75)—Boston, 1876; *First annual report of the Board of Trustees of the Illinois Industrial University* (1867)—Springfield, 1868; *Second do. do.* (1868-9)—Do., 1869; *Third do. do.* (1869-70)—Do., 1870; *Fourth do. do.* (1870-71)—Do , 1872; *Fifth do. do.* (1871-72)—Do., 1873; *Seventh annual report of the Jowa state agricultural society* (1860)—Des Moines, 1861; *Report of the Secretary of the Jowa state agricultural society* (1864)—Des Moines, 1865; *Do.*

do. (1868)—Do., 1869; *Transactions of the Wisconsin state agricultural society* (1875-76)—Madison, 1876; *Biennial report of the superintendent of Publie Instruction of the state of Iowa*—Des Moines, 1876; *Historical Sketch of the United States Naval Academy*, by Prof. J. Russell Soley—Washington, 1876; *Irish riflemen in America*, by Arthur Blennerhassett Leech—London, 1875; *Handbuch der Stärkefabrication*, von Ladislaus von Wágner —Weimar, 1876; *O matte do Paraná*, por A. J. de Macedo Soares—Rio de Janeiro, 1875; *L'empire du Brésil à l'exposition universelle de 1876 à Philadelphie*—Rio de Janeiro, 1876; *Chemins de fer de la province de St. Paul (Brésil)*, par J. Ewbank da Camera—Rio de Janeiro, 1875; *Le Chili tel qu'il est*, par Edouard Sève—Valparaiso, 1876.

De D. Cels Gomis: 1 fasc. *Disertacion sobre el teatro y circo de Sagunto*, per D. Enrich Palos y Navarro—Valencia, 1793; 3 M.S. *Noticias de Ribagorça*, per Felip Lluís Pierres, de Graus; *Privilegi de inseparabilitat del Comtat de Ribagorça de la Corona de Aragó, otorgat per D. Joan de Navarra, Comte de Ribagorça y Rey de Aragó; Notas sobre el Condado de Ribagorça*, extractadas dels papers de la familia Bardaxi, de Graus; 3 vol. *Indicador Cronológico de los sucesos más memorables ocurridos en todo el ámbito de la monarquia española*, por D. José Presas—Barcelona, 1834; *Croniche de la Inclyta Cita de Napole*, per Joanne Villano—Nápols, 1526; *El Monasterio de Piedra*, por Leandro Jornet—Madrid.

Del «Instituto de Fomento del Trabajo Nacional»: 1 fasc. *Dictámen elevado á las Córtes del Reino sobre reduccion de derechos de aduanas*—Barcelona, 1883.

De la «Juventud católica de Barcelona, seccion catalanista»: 1 vol. *Certámen Catalanista*, any III, 1881—Barcelona, 1881.

De D. Joseph María Martí, delegat en Puigcerdá: 1 vol. *El libro de honor de Puigcerdá*—Puigcerdá, 1876; 1 fasc. *Excursion en Cerdagne et ascension du Puigmal*, par Louis Rérolle—Lyon, 1881; 2 núm. de *La Notaría* (6 y 13 Novembre 1882), ab un article del donador sobre lo notari cerdá Joan Onofre de Ortodó.

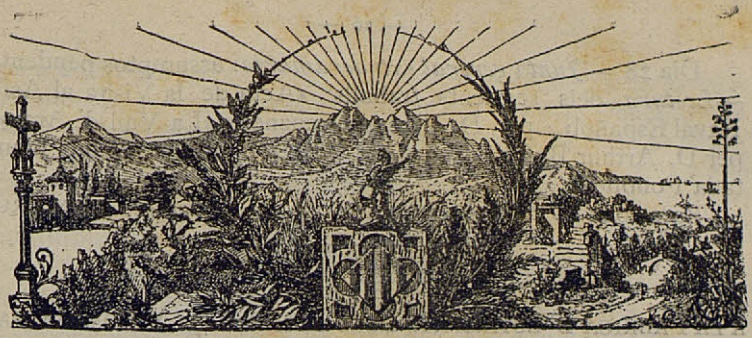
De D. Olaguer Miró, soci delegat en Manresa: *La misteriosa llum que en testificació y evidencia del misteri de la Santissima Trinitat enviá l'Omnipotent á la Ciutat de Manresa als 21 de Febrer de 1345*, per lo donador—Barcelona, 1882.

De «El Monitor de primera enseñanza»: 1 fasc. *Almanaque Religioso para 1883*—Barcelona, 1882.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

---

mp. dels Successors de Ramirez y C.ª, Passatje de Escudellers, núm. 4. Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL
DE LA
ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

ANY VI. FEBRER DE 1883. NUM. 53.

ADVERTENCIA.

Cridém la atenció sobre lo avís que insertém en las planas interiors de coberta.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE MARS.—Dia 4.—*Excursió col-lectiva* á Mollet y encontorns.

Dia 15.—*Lectura* dels següents traballs: «Excursió particular á las sepulturas celtas y al dólmen del Avench, Sant Joan de Fábregas y Rupit», per D. Arthur Osona; «Sepulcre romá en las cercanías de Girona», per D. Enrich Claudi Girbal; «Excursió á la Pedra Salvadora (Mollet)», per D. Vicens Plantada Fonolleda.—*Junta general ordinaria* Aprobació del Reglament de la Delegació de Tarragona.—*Sessió preparatoria* pera la excursió del 25 y 26.

Dias 25 y 26.—*Excursió col-lectiva* á Cardona.

Dia 28.—*Junta general extraordinaria*: assumptos pendents. —*Lectura* dels següents traballs: «Acta de la Visita al Asilo Naval Español», per D. Vicens Grenzner; «La Vall d' Aran», per D. Arthur Bofill; «Cansó del Vallés», per D. Vicens Plantada Fonolleda.

Barcelona 28 de Febrer de 1883.—*Lo Secretari*, JOAN BRÚ.

VISITA
Á LA FÁBRICA D' ESTAMPATS DELS SRS. RICART Y COMPANYÍA, EN SANT MARTÍ DE PROVENSALS.

DIA 7 DE MAIG DE 1882.

Reunits á las 9h. del matí en la entrada del suntuós palau de nostra Diputació Provincial los senyors: Ambrós (Ramon y Marsal), Arabía, Brú (Enrich y Joan), Barcon, Ciuró, Clapés (Pere), Colomé, Farrés, Rosés (Antonino), Tintoré (Rafael), Ubach y lo infrascrit, emprenguérem la marxa per lo carrer de la Princesa y Parch, fins á buscar la carretera de França en St. Martí de Provensals, hont se troba emplassada la fábrica de pintats dels senyors Ricart y Companyía.

Aquesta es una de las més ben situadas del plá, y está voltada de jardins y d' hermosos arbres, lo que junt ab la extensió de sas quadras, fá que l' ayre que allí se respira sia molt sá, condició indispensable y á voltas molt descuydada.

Feu los honors de la visita, ab la amabilitat que l' caracterisa, nostre consoci lo jove enginyer industrial D. Felip Ricart, fill de un dels gerents de la casa, acompanyat del majordom D. Miquel Soler y altres empleats.

Prescindint del ordre ab que visitárem nosaltres la fábrica, descriuré quant en ella vegérem, comensant per la primera operació de blanquejar y seguint fins que la pessa está en disposició d' ésser presentada á la venta.

La fábrica se compon de tres cossos principals d' edifici: un pera la secció del *blanqueig*, altre pera la de *pintats* y *aprestos* y lo tercer pera lo *taller de grabat*. Hi ha després infinitat d' edificis separats, destinats á magatzéms, habitacions, etc.

En un de aquestos edificis, precisament, es hont se verifica la primera operació que sufreix la tela destinada á ésser estampada, operació qu' es la preliminar del blanqueig y que s' anomena *crema*. La roba, efectivament, al sortir del teler, conserva

encara cert borrissol, y pera ferl'hi desaparéixer, se la fa passar rápidament per damunt de una placa de coure rohent, operació delicadíssima per lo perill de comunicar lo foch al teixit, á pesar de la poca conductibilitat relativa que té aquest pera lo calórich, per qual perill sólen sempre estar las salas destinadas á la crema separadas del cos del edifici principal, com ho están en la fábrica dels senyors Ricart.

Vé inmediatament la operació del *blanqueig*, que té per objecte fer desaparéixer lo color groguench, propi de la fibra vegetal del teixit y debut á las materias grassas y demés de qu' está impregnat, lo que s' logra sometent la pessa á una série de banys, ácids uns y alcalins altres, que fan solubles aquellas materias.

Las salas destinadas al blanqueig, conténen grans cubells pera aquestos banys, per los quals se fan passar successivament las pessas de roba ab l' ordre següent: primer per un d' aygua clara; després per un lleixiu de cals; de aquest, després de rentarlas altra volta ab aygua clara, al del *oli brut* (com l' anomenan vulgarment), qu' es una disolució de ácid clorhídrich á un grau determinat; tornan á rentarse y passan á un altre bany de un lleixiu especial, mantingut á gran temperatura; y del lleixiu á una disolució de hipoclorít de cals ó de sosa, conegut en lo comers per *cloro* ó *cloruro* ó *gas de las bugaderas*. Després se rentan passantlas per un gran recipient d' aygua; de aquest passan á una disolució de ácid sulfúrich ú *oli de vidriol*, molt diluida; tornan per fí al *oli brut*, y se rentan últimament en aygua clara.

Blanqueijada la tela, deu assecarse, no per exposició al sol ni al ayre lliure, sino en una *máquina de aixugar* ó bé en un aparato especial, qu' está situat en la sala de granzería y que s' anomena *hydro-extractor*. Se compon de un bombo de parets de arám foradadas, y sostingut per un arbre, mogut per frotació de un plat, que dona gran nombre de voltas per segon; col-locada dintre la tela se fá girar la máquina, y l' aygua, per la forsa centrífuga desarrollada, s' escapa per las esmentadas oberturas, originantse en lo interior una corrent d' ayre rapidíssima, que ajuda á la evaporació, y tot plegat fá qu' en pochs minuts quedin del tot secas las pessas.

Al sortir del blanqueig, la pessa no es prou llisa; per aixó se l' *afayta* ab la *tondosa*, que s' compon essencialment de dos cilindros de fundició que rodan en sentit invers, de manera qu'

entre los dos pugan rebre la pessa de roba ab molt frech y, al girar, la obliguin á passar entre ells rasant en la cara posterior dels meteixos ab una fulla de cer en espiral y de tallant molt esmolat. De la tondosa passa la pessa al *potro*, hont se li treu la polsina y borrissol que li ha deixat aquella máquina, quedant ja finalment en disposició d' ésser pintada.

La operació del pintat, que antiguament sols s' executava á la má, avuy dia está molt perfeccionada, com tinguérem ocasió de veure en la fábrica en qüestió. En una sala del cós central del edifici, vegérem 6 grans *máquinas de pintar* ó *estampar*, una á 1 color, una á 3, una á 4, dúas á 6 y una á 8, de la última de las quals, qu' es de las més perfeccionadas que s' conéixen, ne faré descripció especial y per ella se podrán compendre las demés. Está constituhida, en primer lloch, per un gran bombo central, á quin voltant van col-locats los corrons, cada un dels quals porta grabada tant sols la part del dibuix que té color diferent, formant entre totas lo dibuix que deu pintarse, y haventse de avenir ó *casar* totas perfectament. Aquestos corrons están sostinguts per un mecanisme especial, segons lo que, per medi de caragols convenientment col-locats, se 'ls fá moure en qualsevol sentit, á fí de que pugan coincidir exactament totas las parts del dibuix, com queda dit; de lo contrari, si no hi há lo qu' en termes técnichs se n' diu *rapport* perfecte, lo dibuix queda esguerrat. Sota de cada corró hi há una pastera que porta disolt lo color que li correspon y además un respall cilíndrich ó un corró de cautchú *(fournisseur)*, segons la classe de aquest color, que servéixen pera anarlo donant y repartint ab igualtat per sobre lo corró grabat: una fulla de cer *(rasquette)* s' aplica després á la superficie de aquest y la neteja, deixant sols lo color dintre lo buyt format per la part grabada. A fí de que s' asse quin prompte los colors, la tela, després de pintada, volta per lo pis superior á un quarto anomenat *cursa*, emplassat exactament sobre la máquina de pintar, y quasi herméticament tancat á fí de disminuir las corrents exteriors y conservar aixís l' altíssima temperatura que s' hi produheix per medi del vapor, que, conduhit per gran nombre de tubos, penetra en uns depósits de ferro de gran superficie y poch gruix, verticalment col-locats, desprenent en ells lo calórich que porta en estat latent. Lo funcionament de la máquina es lo següent: la roba que deu estampar se, apoyada sobre una pessa de panyo de llana y altra de tela de cotó, que n' diuhen *camisa*, passa per cada un dels corrons,

hont pren successivament los colors, puja á la cursa, hont passa frech á frech de cada una de las placas calentas y vé en últim terme, seca ja la impressió, á plegarse sobre una taula, pera passar als estenedors, á la exposició directa al sol ó á las cambras de oxidació, segons sian las reaccions químicas exigidas pe'l color y procediment d' estampació.

Lo pintar las telas, moltas vegadas no consisteix en l' aplicació directa dels colors sobre la roba, sinó que sobre un fondo ó bany qualsevol se *mordenta* lo color ab un preparat especial que l' transforma en un altre, com succeheix, v. g., ab lo bicromat de potassa, que ab la exposició directa al sol, se oxida y destruheix ó transforma certs y determinats colors. Axió fá que no bastin moltas vegadas las esmentadas operacions pera deixar llest lo pintat de la pessa; algunas ténen que passar per una de las dúas *cambras de oxidació*, hont segons la fabricació ó classe de pintat, quedan exposadas més ó ménos horas (de 12 á 48). Aquestas cambras son uns estenedors tancats y foscos á fí que no hi influheixin la llum ni la humitat del exterior, que conténen en sa part baixa un depósit d' aygua, la humida, y un calorífero de foch directe ó de vapor, la seca.

Segueix á estas seccions la *granzeria* y *clapots* (rentadoras de picadors), hont, per medi principalment de la buyna, se fixan certs colors, y s' esbandéixen, rentan, pican y escórren las pessas. Se la coneix entre los traballadors ab lo típich nom de *secció de l' aygua*. Després s' han d' assecar, pera lo qual, ó bé passan al *hydro-estractor*, de que ja avans havém parlat, ó bé á un gran estenedor al aire lliure, molt ventilat y ab grans finestras ab persianas, que privan que lo sol, ab l' acció de sos raigs, modifiqui los matissos.

Vé després la secció *dels aprestos*, en una de quinas salas tinguérem ocasió de contemplar una preciosa máquina *Râme*, que té per objecte posar á dret fil las pessas de tela, quan portan estampats dibuixos de quadros ó ratllas transversals: pera lograrho, aquesta máquina comensa per estirar la tela per sa amplada á fí de posar paralelos los fils del urdit y ben perpendiculars á n' aquexos los de la trama, privant després per una dessecació rápida que tornin á deformarse: pera lo primer, la máquina porta dúas cintas de ferro, articuladas, armadas de puntas, y colocadas horizontalment y quasi paralelas, las quals voltan per dessota la máquina formant una *cinta sens fí* ; á sos extrems s' enganxa la pessa, y disposantlas á una distancia

igual á l' amplada de la meteixa, se fan moure y se la emportan cap al altre extrem, hont, per estar un poch divergents, la estiran per sa amplada produhint lo paralelisme desitjat: en aquest extrem, un bombo de parets metálicas de gran superficie, mantingut á una elevada temperatura per una corrent interior de vapor, reb la pessa, la enrotlla y l' asseca rápidament.

En la meteixa quadra admiráren una disposició enginyosa del sostre, á fi de resguardar la tela operada en la *râme* de las gotas d' aygua procedents de la evaporació: consisteix en unas planxas de zinch fortament inclinadas, en quina freda superficie se condensa lo vapor, relliscant cap á una canal que aparta las gotas d' aygua de sobre la máquina.

La última operació es la del aprest, que consisteix en donar á la roba un *adob* ó *composició* (que aixís se anomena), formada per una barreja de substancias feculentas, amiláceas y gomosas, las que, ab lo color y pressió, li donan certa consistencia y llustre, que además de ferla més agradable á la vista, conserva sempre los colors.

Várias son las máquinas y aparatos que comprén aquesta secció. La primera consta de un depósit ahont se posa la composició ó *adob*, en la que se inmergeix la roba que ha de aprestarse ó *enmidonarse*; á continuació hi ha una série de cilindros de planxa de ferro que giran en sentit recíprocament oposat, y entre tots los quals passa la roba successivament, y com son buyts y mantinguts á una gran temperatura, la roba, al sortir del últim, queda enterament seca y disposta pera passar per los *potros ó ruixadors*.

Los *potros*, per medi de una disposició de tubos que espel·léixen l' aygua ab gran forsa y pulverizada perfectament, ténen per objecte ruixar la roba, que passa entre dos corrons convenientment col·locats, quedant en disposició de anar á la última máquina, qu' es la *d' enllustrar (calendre)*.

Lo essencial de aquesta son dos cilindros de paper ó cartró-pedra, entre los quals se fá passar la roba; per la forta pressió que exercéixen sobre d' ella, la planxan y li donan l' aspecte de bon acabat que necessita pera la venta.

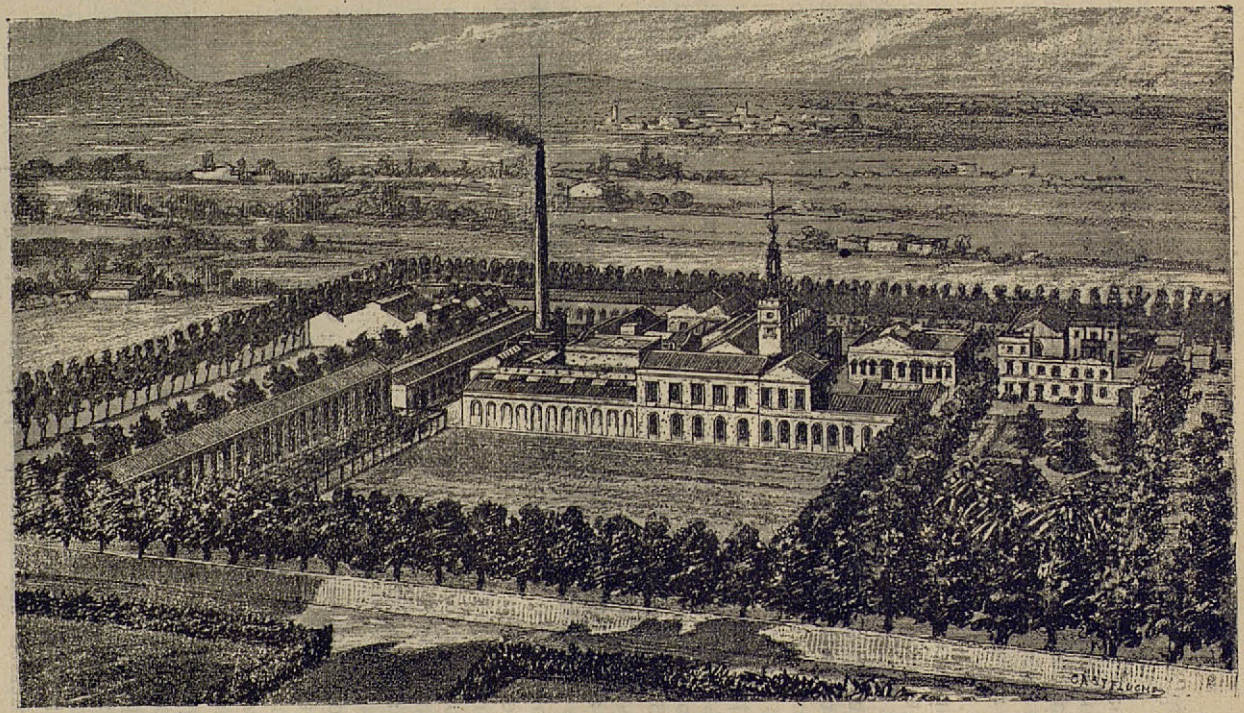
Finalment, vegérem en la meteixa sala quatre máquinas de plegar y amidar las pessas, y dúas grans prempsas hydráulicas de 400,000 kilógrams de pressió cada una, una inglesa y l' altra construida en los tallers del Sr. Domenech, de Barcelona.

Després de visitar las esmentadas dependencias, passárem á veure los motors generals. La forsa motriu ab que conta aquesta fábrica, es en conjunt de 240 caballs, repartits de la manera següent: pera la secció de blanqueig, una máquina Corliss de 40 caballs y pera los estampats, dúas de sistema Compound, de 100 caballs cada una, construidas totas per la «Maquinista terrestre y marítima,» de nostra ciutat, aixó sens comptar ab las petitas, de dos ó tres caballs cada una, que móuhen algunas de las máquinas de pintar y d' enllustrar *(calendres)*. Los *generadors* ó calderas, son 8: 6 de 50 caballs, instaladas en un magnífich departament, pera lo cos central d' edifici, y 2 de 35 caballs pera lo blanqueig. Sols 80 caballs s' emplean pera forsa: los altres se destinan á producció de calor.

Resta dir ara alguna cosa del *taller de grabat*, hont se traballan los cilindros de coure, de que he parlat al descriure la máquina d' estampar á vuyt colors; los corrons son cilíndrichs y sa superficie enterament llisa á fí de rebre lo dibuix que deu grabars'hi. Aquesta operació se fá per dos medis distints: ó bé ab un punxó de cer y á pols, ó bé ab la moleta *(molette)*, petit cilindro de cer molt trempat que porta refundit lo dibuix que deu ésser transmés sobre lo corró, mitjantsant una forta pressió, que se li dona ab una máquina anomenada *torn de moletar*: després, segons lo dibuix, se ressegueix ab un vernís especial, inatacable per l' ácid nítrich, é introduhintlo dintre un depósit del esmentat ácid, se descompon lo metall en sa part descoberta, transformantse en nitrat de coure, que s' disol al bany, quedant intacta la part coberta per lo dibuix, que queda de relleu al final de la operació. Durant aquesta se desarrolla una gran quantitat de ácid nítrich, que, absorbint l' oxígeno del ayre, se transforma en peróxid de nitrógeno ó vapors rutilants, los quals per llur acció corrosiva, posarían en perill la vida dels traballadors, si una gran obertura que hi há junt al bany ácid, y que comunica ab la xemeneya del vapor, no arrebassés al exterior ab son gran tiratje los vapors al·ludits.

Després del taller, férem també una visita al *depósit dels corrons*, mejestuosa sala hont están perfecta y vistosament collocats los 2,200 ab que conta la casa, entre los quals tinguérem ocasió de veure'n un, perfectament grabat á la má per nostre consoci lo Sr. J. Clapés, destinat á estampar mocadors pera l' arma de caballería.

Avans de despedirnos pujárem á la torre-campanar de la

FÁBRICA D'ESTAMPATS DELS SRS. RICART Y COMPANYÍA
EN SANT MARTÍ DE PROVENSALS.

fábrica, desde hont se domina un vastíssim horisont sobre lo plá de Barcelona, tot cobert de fábricas y de contruccions. Desde aquell elevat mirador poguérem apreciar també la gran extensió ocupada per la fábrica y qu' en números rodons se descompon aixís:

Cos central d' edifici.	8,000	metres	quadrats.
Taller de grabat.	600	»	»
Blanqueig.	1,200	»	»
Construccions accessorias y aisladas.	4,750	»	»
Total edificat.	14,550	»	»
Prat pera extrendre pessas. . . .	8,500	»	»
Caminals, patis, jardins y passeigs..	16,700	»	»
Superficie total.	39,750	»	»

Uns quants datos més completarán la idea de la importancia de aquest establiment. Fundat en 1848 per D. Jaume Ricart, pare dels actuals gerents D. Frederich y D. Jaume, emplea avuy 200 operaris (190 homens y 10 donas), y produheix 6 milions de metres lineals l' any, equivalents, á causa de las diversas ampladas (64 á 78 centímetres), á sols 4 milions de metres quadrats, que válen uns $3^1/_2$ milions de pessetas. La direcció técnica corre desde lo comensament á cárrech de un catalá, nostre consoci D. Francisco Maymir.

Un plat de riquíssimas maduixas del Besós, generosament ofert als visitants, y un passeig per los espayosos jardins, termenáren aquesta aprofitada y agradable visita, entornántnos á Barcelona, orgullosos de veure, que gracias á l' activitat y traball de nostres compatricis, existéixen en nostra estimada Catalunya aquestos centres de fabricació, fonts de posperitat, cultura y benestar.

Lo Secretari accidental,
I. MARTÍ TURRÓ.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ

COSTUMS POPULARS DEL VALLÉS.

(V. Número 52, pl. 13).

XII.—DESCUYDATS.

(JOCH DE NOYS.)

Pera jugar á *descuydats* póden ésser tants noys com se trobin en la plassa, carrer ó allá hont tractin de jugar. Avans de comensar, se fa una rallla més ó

ménos rodona, tocant en general sos extrems á una paret. Aqueix espay tancat se l' anomena *la casa*. També se resol la distancia que s' pot recórrer. S' escull un noy dels corredors: se junta las mans ficant los dits uns dins los clars dels altres y des dins la casa crida: *¿descuydats?* Quan los altres díuhen *vingan*, surt de la casa, corre detrás de un noy, que éll crega poder agafar, ab los brassos estirats y las mans juntas: per poch que puga tocarlo, han de fugir tots dos cap á la casa, los altres córren al seu detrás, donantlos, si póden, cops de punys.

Aqueixos dos noys, agafats per una má, tornan á dir: *¿descuydats?* y al respondre los altres *vingan*, súrten de la casa, córren derrera los altres fins que póden agafarne un; allavors los agafats se deixan anar corrent los tres cap á la casa, empaytantlos los altres á cops de punys.

Aixís va seguint lo joch fins que son tots agafats. Un noy es agafat per poch que l' toquin ab las mans lliures los del extrem de la cadena. A vegadas hi ha noys que van per derrera y ab un cop de puny desfan la cadena: siga per aqueixa causa, sigui perque un noy se deixa anar, sempre que la cadena s' trenca, han de fugir tots á la casa ab la esquena calenta los poch lleugers ó los qui s' descuydin.

Si un noy toca ó entra á la casa, queda agafat. A vegadas se permet que los noys agafats se uneixin per medi de una cordeta ó faixa, ocupant mitj carrer. Quan son varios los noys agafats, luego son tots presoners, en qual cas es acabat lo joch.

Lo *descuydats* produheix los meteixos efectes higiénichs que *la llebreta* y *la cuyt*.

Dalt de la teulada
Hi ha un sabater,
Que fa sabatas de paper.
Si son bonas,
N' hi compraré;
Si son dolentas,
Las hi deixaré.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA.

Mollet, y Janer de 1883.

EXCURSIONS PER LA PROVINCIA DE GUADALAJARA

(*Continuació.—V. n.º 52, pl. 14.*)

X.

UNA EXCURSIÓ A SIGÜENZA.

II.

Tot lo que sé sobre l' antigüetat de Sigüenza es que fou la *Segontia* de la regió Arevaca, que Tolomeo l' anomenava *Setortia lacta*, y que prop de aquesta

ciutat va tenir lloch lo combat entre Sertori de una part y Pompeyo y Metelo de l' altra, combat en lo que l' primer ferí ab sa propia má al últim. Es ben poch saber tractantse de una població de la importancia de aquesta ciutat.

No s' pot anar á Sigüenza sense visitar sa catedral qu' es per cert molt digna d' estudi pera tots quants estimin en alguna cosa las bellas arts, no sols per lo que l' edifici es en sí sino també per las nombrosas bellesas artísticas que conté, lo meteix en quadros qu' en esculturas. Los amants de la epigrafía póden passarhi alguns días entretinguts, puig hi ha una bella munió de lápidas ab inscripcions, quina fetxa varía entre 'ls sigles XII y XVI.

Aquest edifici té una ventatja no gayre comuna en nostras catedrals de la Edat Mitjana. Aixis com las de Toledo, Barcelona y Girona, per exemple, se troban aufegadas per las casas dels voltants que forman estrets y costaruts carrers, la de Sigüenza s' aixeca magestuosa é imponet en mitj d' espayosas plassas que perméten apreciar tota la bellesa de son conjunt.

La plassa de la fatxada principal está rodejada per una elegant y forta reixa de ferro, sostinguda per piláns coronats per lleons de pedra ajeguts.

Aquesta fatxada está flanquejada per dúas macissas torres quadradas de uns 40 metres d' altura, que forman cos exint sobre l' cos principal del edifici. La de la esquerra data de principis del sigle XVI (1512 á 1532); la de la dreta es més antigua; mes abdúas son simétricas.

L' arquitectura general del edifici es una transició del bisantí al gótich. La portalada central, damunt de la qual hi ha un gran rosetó, es bastant regular. ¡Llástima que hajan destruhit son *remate* primitiu pera substituhirlo ab un altre del Renaixement, que desdiu del resto del edifici!

En aquesta meteixa fatxada hi ha dos grans finestrals de construcció posterior á la del edifici, cosa que salta desseguida á la vista á causa de la diferencia de pedra, puig aixís com la del edifici en general es calissa blanca y dura, la de aquestes finestrals es arenisca roja y tova; lo qual fá que hajan sufert molt á causa de la inclemencia del temps, sobre tot lo de la esquerra, que está bastant deteriorat.

Los cancells de las tres portas que per aquesta banda donan entrada al edifici son una bonica obra de fustería y de talla, digna per cert d' ésser estudiada per los qui s' dedican á aquell ofici y á aquest art.

L' interior de la catedral se compon de tres espayosas naus separadas per groixudíssimas pilastras, formadas cada una d' ellas per la reunió de vint columnetas cilíndricas, coronadas per elegants capitells. La llargada de aquestas naus es de 92 metres, sentne l' amplada total de 28 metres. Lo magnífich creuher construit per D. Pere Gonzalez de Mendoza, [1] més conegut ab lo nom de Gran Cardenal d' Espanya, té 40 metres d' amplada. Las dúas naus laterals ténen 17 metres d' altura y la central 28. Aquesta té una serie de finestrals de doble arch, quina part central está sostinguda per una prima columneta,

1 Nat á Guadalajara en 1428 y mort en la meteixa ciutat lo dia 11 de Febrer de 1495.

tenintne entre 'ls dos archs, en sa part superior una obertura circular. Aquestos finestrals están emparedats fins al ters de llur altura, cosa que 'ls treu tota llur esbeltés y no poca part de llur bellesa. Es una verdadera llástima que no se 'ls restituhexi llur altura primitiva, tant més quant aquesta catedral es una de las mellors conservadas qu' he vist.

Las naus laterals donan la volta á la iglesia passant per derrera l' cor y l' trascor.

La sagristía, que té uns 21 metres de llargada per 7 d' amplada y 10 de altura, es molt elegant. Lo sostre está format per una volta semi-circular, quinas dovelas terminan totas ellas per un rosetó ó per un cap perfectament esculpit, formant com una especie de *tablero* de damas. Aquestos caps, que son tots en alt relleu, suposan un inmens traball d' execució y una inventiva sens igual. Díuhen qu' en aquesta volta hi ha tants caps com dias hi ha á l' any; com póden suposar no m' he prés lo traball de contarlos, mes lo que sí es cert es que tots son diferents. Allí hi ha caps de moro, de frare, de guerrer; d' homes y de donas; de vells, de joves, de criaturas; y tots distints; tots de diversa expressió y actitut. Y además de aquesta gran munió de caps de tamanyo quasi natural, n' hi ha encara quatre vegadas més de petits que ab prou feynas se véuhen, també tots diferents. Aquesta sagristía es una de las mellors concepcions del famós arquitecte Covarrubias y una de las cosas que més cridan l' atenció en aquesta catedral.

Lo claustre anexo á la mateixa es de un gótich pur. Los finestrals que donan al cel obert son alts y bonichs, formant tres oberturas separadas per dúas esbeltas columnas. Los archs de la volta terminan en llur part inferior ab un escut; un escut es també l' adorno de las claus que tancan lo creuhament dels archs. Segons una lápida que hi ha en la paret del claustre, adossada á la iglesia, aquesta hermosíssima obra fou terminada en Novembre de 1507.

Tot al voltant del claustre hi ha gran munió de lápidas de diferentas épocas. Entrant desde la iglesia al claustre, á má esquerra, hi ha una capella empotrada en la paret, formada per un arch circular, en quin fondo hi ha un bon quadro al oli representant l' enterro de Jesu-Christ.

En materia de quadros n' hi ha també de molt bons dins de la catedral, entre altres los de Sant Bartomeu y Santa Ana, entrant á má dreta, y l' de Sant Martí á má esquerra. Aquest Sant Martí, qu' está montat en un altíssim caball blanch completament escorsat, y en actitut de partir sa capa ab un pobre, té la particularitat de anar vestit com Gil Blas de Santillana, ab barret xambergo ab plomas molt llampantas, botas de montar, etc. etc.

Una de las cosas que també m' han cridat l' atenció ha sigut un antiquíssim grabat de la Mare de Deu de Montserrat que hi ha enganxat en un quadro de fusta á la esquerra del altar de Santa Ana.

He vist també un Sant Pascual qu' es una bona obra de escultura.

La capella dels marquesos de Bedmar, anomenada també del Sant Christo de las Angustias, es notable per més de un concepte. Lo retaule gótich que

adorna l' altar representa á Jesús crucificat, tenint als seus peus á sa Mare, á las tres Marías y á Sant Joan, y en segon terme á Joseph y Nicodemus ab lo llensol al coll, esperant l' acte de baixarlo de la creu. Aquest retaule, qu' es bastant bó, m' ha recordat desseguida los bons quadros de la escola alemana del sigle XV, sobre tot lo cap de la Magdalena, qu' es hermosíssim.

En aquest meteix altar hi ha un quadret pintat sobre coure, que no té més que un pam de altura, qu' es una verdadera preciositat. Representa á la Verge Maria tenint l' infant Jesús als brassos y en actitut de deposarlo ab Santa Caterina, qu' está agenollada ab la palma del martiri á la má y lo cap coronat de rosas. Detrás de la santa hi ha dos ángels drets, mentres altre grupo d' angelets li tiran flors desde l' cel A la esquerra y en la cantonada inferior hi ha pintat un tros de la roda ab que fou martirisada la Santa.

En la sagristía de aquesta meteixa capella hi ha un alt relleu de pedra que representa á Jesu-Christ lligat á la columna, que deu ésser molt antich.

Una de las notabilitats de aquesta capella son los cinch sepulcres de marbre blanch, ab estátuas jacents, de la familia d' En Ferrán de Arce, bisbe de Canarias, fets á expensas de aquest. Entrant á la dreta hi ha l' sepulcre de son avia y á la esquerra l' de son avi, En Martí Vazquez de Sosa. En mitj de la capella y completament aislat, hi ha l' doble sepulcre de sos pares, En Ferran de Arce, comendador de Mántua, y Na Caterina de Sosa, representats per dúas bonicas estátuas jacents. Prop del altar, á má esquerra, hi ha l' sepulcre del esmentat bisbe, quin epitafi es lo següent:

FERNANDUS DE ARCE
PRIOR OXONCENSIS ECCLESIE DENUM
EPISCOPUS CANAREIS REGIE MAJESTATIS CONSILIARIUS. OBIIT
ANNO MDXXII

CELS GOMIS.

(Seguirá)

SECCIO DE NOTICIAS.

INVITACIONS.—Las havém rebudas aquest mes: del «Ateneo Barcelonés» pera la manifestació artística, que ha organisat en sos salons; de la «Asociacion de aficionados á la caza y pesca de Cataluña», pera la sessió de clausura de la cassa y apertura de la veda; y de la «Academia de Derecho» pera la sessió inaugural de sos traballs académichs la vetlla del 24 del corrent.

BIBLIOTECA POPULAR.—La Associació ha fet cessió de varias de sas publicacions á la Biblioteca popular municipal, inaugurada per lo Sr. Rius y Taulet, Alcalde primer de nostra ciutat y distingit consoci nostre.

QÜESTIÓ DE RIPOLL.—La *Revista de Gerona* de J ner prop passat comensa á transcriure un llarch remitit de nostre consoci D. Pere Pellicer, referent á la desagradable qüestió, *promoguda per dita Revista* (V. son N.° VI de Juny de 1882, pl. 185 y següent), sobre la inversió dels fondos recaudats per nostra Associació pera cooperar á la rest uració del monastir de Ripoll. Sobre lo meteix assumpto nos creguérem obligats a parlar en un llarch *suelto* que publicárem en lo N.° 46-7, pl. 249 y 250, de aquest BUTLLETÍ, y en un remitit que dirigírem á la *Revista de Gerona*, contestant á la extensa réplica del Sr. Botet y Sisó, y publicat en lo Núm. XI, pl. 351 y següent, de la meteixa.

Ara, donchs, aquesta, en un llarch y agre comentari que fá al remitit de nostre amich Pellicer, estampa las següents frases: «Para concluir, observaremos al Sr. Pellicer que el lugar más indicado para sostener la polémica de que se trata, era, á nuestro entender, el Boletín que la «Asso iació d' excursions Catalana» publica mensualmente, ya que aquella colectividad debe estar inte re ada por su parte en hacer público el asunto en que tant parte ha tomado; pero por lo visto no ha sido de nuestra opinion sobre el particular por razones que desconocemos.»

Permétins la *Revista* qu'expressém nostra sorpresa. Si la lley d'imprenta no fós prou terminant, las reglas més elementals de elicadesa manan que quan un periódich dirigeix un atach á una persona, li obri també sas columnas (no las de un altre periódich) pera defensarse. Si á la *Revista* (com assegura y nosaltres compreném) «ni por su carácter ni por sus condiciones materiales le es conveniente ser campo de cuestione tan desagradables», havía de pensar avans en l is conseqüencias de sa agressió; altrament, aixó de comensar ella lo atach y disposar que insertém nosaltres la defensa, es molt cómodo (pera la *Revista*, no pera nosaltres, que, per las meteixas rahons qu'ella, tampoch tenim per conveni*ent ser campo de cuestiones tan desagradables*, ab la diferencia de que nosaltres no las havém promogudas). Es molt cómodo, pero no massa just, puig á part de la responsabilitat moral que ningú deu refugir quan l' ha contreta; com los suscriptors de la *Revista* no son los meteixos que 'ls nostres, de seguirse ara la polémica en nostre *Bulletí*, resultaria als ulls dels lector de aquella que lo atacat no s' defensa y com *quien calla otorga* podrían pensar al fonament que lo Sr Pellicer no té cap defensa que alegar. Per lo demés no neguém que estém interessats en fer públich lo assumpto *en que tanta parte hemos tomado:* per aixó: 1.er comensárem (com ja avans d' ara havém fet constar) per subjectarnos *espontáneament* á una escrupulosa publicitat sobre lo assumpto en nostre *Anuari*; y 2.on esperém lo resultat final de la polémica (que s' está sustentant y no pot sustentarse en altre lloch qu' en la *Revista*) pera enterarne imparcialment á nostres llegidors.

Cap de las *personalitats* interessadas en l' assumpto (totas dúas amichs y consocis nostres), podrá aixis ressentirse ab fonament de la conducta observada per nostra *col-lectivitat*.

DONATIUS PERA LO MUSEO Y LA BIBLIOTECA.

Periódichs nous.—S' han rebut aquest mes: *L'Esplorazione*, de Nápols; las *Mittheilungen der Section für Höhlenkunde des Oesterreichischen Touristen Club*, de Viena; y *Le Roussillon*, de Perpignan.

Museo.—Segueix la llista de donatius:

De D. Joan Brú: *Goigs* á la devota imatge de Ntra. Sra. de Bethlem, collocada en la montanya de Collcerola—Sant Gervasi.

De D. Manuel Crusat y Decrey: *1 dibuix al llápis*, vista de la Iglesia de Argentona.

De D. Cels Gomis: 1 ex. *Toba calissa*, de Banyolas; y las següents especies de *mol-luscos* (*Limnœa palustris* Draparnaud, del estany de Banyolas; *L. Martorelli* Bourguignat, de id. [1]; *Bulimus ventrosus* Ferussac, de Banyolas (Girona).

De D. N. N.: 1 col-lecció de *Goigs*: de Ntra. Sra. de Foix, del Gloriós Sant Marsal, del apóstol Sant Jaume, de la Verge de la Salut, de Ntra. Sra. de Penyafel, del apóstol Sant Pau, del arcángel Sant Miquel (Olérdola), de Sant Peregrí, del apóstol Sant Andreu, de Ntra. Sra. dels Dolors, tots en catalá y referents al Panadés, ab peu d'imprempta de Vilafranca; de Sant Isidro, patró de Madrid, en catalá, ab peu d'imprempta de Barcelona, 1877; de Sant Joan Bautista y de la Santíssima Verge María (en castellá), impr. en Vilafranca; Coplas del nacimiento de nuestro Redentor (en id.), Id. del sagrado nacimiento del niño Jesús en el portal de Belen (en id), impr. en Barcelona per J. Jolis; Id. de la Santíssima Creu de Caravaca, (en catalá), impr. en Manresa.

Biblioteca.—Seguéixen los donatius rebuts pera la meteixa.

Del «Appalachian Mountain Club», de Boston (E. U.): 4 vol. enderrerits de sa publicació *Appalachia* (Vol. I, N.° 2, 3 y 4; Vol. II, N.° 1)—Boston.

De la «Associació catalanista d'excursions científicas»: 1 fasc. *Acta de la sessió pública inaugural del Any 1883*—Barcelona, 1883.

De D. Arthur Bofill: 1 vol. *Guia del Viajero en Málaga*, per D. Benito Vilá—Málaga, 1861.

De D. Cels Gomis: 2 vol. *Bade et la Fôret Noire*, per Adolphe Joanne—París, 1863; *Explication des travaux entrepris pour la construction de la Tonnelle du passage sous la Tamise*—Londres, 1839.

De D. Federico Halbherr, de Rovereto (Trentino): 1 fasc. *La stazione litica del Colombo di Mori e l'età della pietra nel Trentino*, per Paolo Orsi—Reggio, 1883.

De D. N. N.: 1 fasc. *Luz acerca el decreto del Sr. Ministro de Fomento D. Manuel Ruiz Zorrilla, mandando la incautacion de los archivos y alhajas de mérito artistico de las Catedrales y Colegiatas de España*—Barcelona, 1869;

---

[1] V. Butlletí, t. II, apéndice, p. 20.

5 vol. *Certámen literario que para conmemorar el segundo centenario del fallecimiento del dramático insigne D. Pedro Calderon de la Barca celebraron la Universidad de Barcelona y el Instituto Provincial de 2.ª enseñanza el dia 25 de Mayo de 1881*—Barcelona, 1881; *Acta de la sesion pública dedicada á la memoria de Mariano Fortuny, celebrada el dia 29 de Diciembre de 1882*—Barcelona, 1883; *Anales de la Farmacología natural*, por el Dr. D. Fructuoso Plans y Pujol—Barcelona, 1872; *Fifty first annual Report of the Trustees of the New-York State Library*—Albany, 1869; *Artisti Belgi ed Olandesi a Roma nei secoli XVI e XVII*, dal Cav. A. Bertolotti—Firenze, 1880.

De D. Vicens Plantada Fonolleda, delegat en Mollet: 1 M. S. *Conferencia dada per lo donador en la* Associació d'excursions Catalana, *lo dia 5 d'Abril de 1881.*

De la «Real Academia de Ciencias naturales y Artes de Barcelona»: 1 volúm *Memorias*, tomo I, núm. 6—Barcelona, 1882.

De «La Renaixensa»: 1 vol. *Folletins literaris* publicats per lo diari de dit nom durant l'any 1882.

De Mr. L. Rérolle, soci delegat en Lyon (França): 1 vol. *Voyage en Roussillon et en Cerdagne*, per lo donador—Tolosa, 1882 (publicació de la «Société de Géographie de Toulouse»).

Del Sr. Baró A. d'Arlot de Saint Saud, delegat en Burdeos (França): 1 fasc. *Excursions en Sobrarbe et Ribagorze* — Bordeaux, 1883 (publicació de la «Section du Sud-Ouest du Club Alpin Français»).

De D. Joan Segura y Valls, Pbre., delegat en Santa Coloma de Queralt: 2 ex. *Historia de la Villa de Santa Coloma de Queralt*—Barcelona, 1879.

De D. Joseph Serra y Campdelacreu, delegat en Vich: 1 vol. *El Archivo Municipal de Vich*, memoria escrita per lo donador—Vich, 1879.

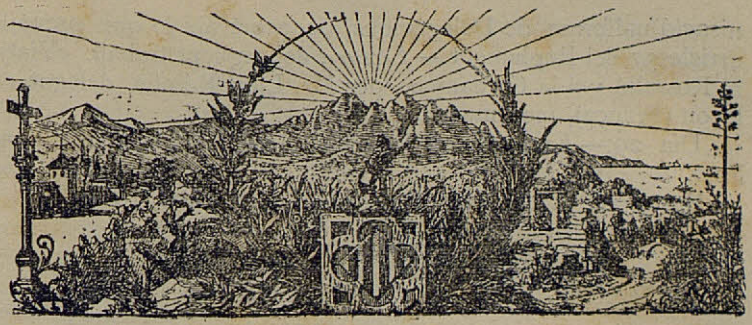
De Mr. Clément Sipière, de Tolosa: 1 fasc. *Le cinquième Congrès national des Sociétés françaises de Géographie à Bordeaux*, per lo donador—Toulouse, 1882.

De D. Lleonci Soler, soci delegat en Manresa: 2 fasc. *Guia de Manresa*—Manresa, 1882; *Manifestacion proteccionista celebrada en el dia 8 de Mayo de 1881, en el Teatro-Conservatorio de Manresa*—Manresa, 1882.

Dels «Sucesores de N. Ramirez y C.ª»: 1 fasc. *Calendario para el año 1883* —Barcelona, 1883.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imp. dels Successors de Ramirez y C.ª, Passatje de Escudellers, núm. 4. Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL
DE LA
ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

ANY VI. MARS DE 1883. NUM. 54.

ADVERTENCIA.

Cridém la atenció sobre lo avís que insertém en las planas interiors de coberta.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE ABRIL.—Dia 8.—(Per haverse tingut que suspendre á causa del mal temps lo dia 4 de Mars prop passat): *excursió col-lectiva* á Mollet y encontorns.

Dia 9.—*Junta general extraordinaria*: aprobació del Reglament de la Delegació de Vilanova y Geltrú.—*Lectura* dels següents traballs: «Apéndice á la excursió feta á las Guillerías», per D. Arthur Osona; «Viatje al Rosselló y á la Cerdanya», per Mr. Lluis Rérolle, delegat en Lyon (França).

Dia 21.—*Junta general ordinaria:* aprobació de las bases generals, formuladas per la respectiva comissió, pera la orga-

nisació uniforme de Delegacions, de acort ab lo que prevé lo article 37 del Reglament.—*Lectura* del següent traball: «Viatje al Rosselló y á la Cerdanya», per Mr. Lluis Rérolle, delegat en Lyon (França), (continuació).

Dia 29.—*Excursió col-lectiva* á Tiana, Martorellas y Sant Fost.

Barcelona 31 de Mars de 1883.—*Lo Secretari*, JOAN BRÚ.

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

CELEBRADAS PER L' ASSOCIACIÓ.

CONFERENCIA SEXTA (1882).—2.ª FORANA: VICH, *en lo saló de sessions del «Círculo literario».—Dia 16 Juliol de 1882, per D. Ramon Arabia y Solanas, President de la Associació, sobre lo tema: «Paralelo entre lo Alpinisme extranger y lo excursionisme catalá.»*

Copiém íntegro lo extracte de aquesta conferencia, publicat en la *Veu de Montserrat* de Vich, núms. 29 y 30, corresponents als 22 y 29 de Juliol prop passat, per ésser exactíssim y transcriure fidelment á l'hora los conceptes del conferenciant y los continguts en la eloqüent y afable resposta del Reverent D. Jaume Collell, qui presidia l'acte.

«En la Sala de sessions del Círcol Literari de esta ciutat, devant d' escullit auditori, lo Sr. D. Ramon Arabía y Solanas, president de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA doná, lo diumenge passat, dia 16, una importantíssima Conferencia que dificultosament podrém extractar tant difusament com se mereixería y nosaltres voldríam. A pesar de conéixer los escrits de propaganda dels excursionistas, y en especial del Sr. Arabía, á qui en rigor de justicia s'ha de considerar sino com á fundador, al ménos com á promotor principal é infatigable del Excursionisme en nostra terra; no havíam vist exposats lo pensament, l' idea primaria y 'ls resultats práctichs de las Associacions excursionistas, ab la lucidés, cópia de datos y sentit práctich ab que ho feu, desde la tribuna de nostre Círcol, lo Sr. Arabía y Solanas.

Lo tema de la Conferencia era: «Paralelo entre l' alpinisme extranger y lo excursionisme catalá,» y fou pera nosaltres una agradable sorpresa veure com sobre aquest tema en apariencia poch socorregut, lo disertant ab fácil paraula y lógich rahona-

ment esmersava més de una hora que trobárem curta tots los oyents. Comensá 'l senyor Arabía per donar los antecedents históricns del *alpinisme*, fent memoria del mestre d' estudi suís, Töpfer, que comensá ab sos deixebles á fer lo que s' anomená *voyages en ziz-zag* en las cordilleras alpinas. Los inglesos, després de las guerras de Napoleon, sentint com una necessitat d' eixir fora de casa, s' escampan á bandadas pe'l continent, y seguint l' impuls de son carácter excéntrich comensan ab la tenacitat que 'ls caracterisa las ascensions difícils als Alpes, fundantse finalment en 1857 l' *Alpine-Club* de Lóndres, primera de las societats de aquesta mena. Vinguéren luego los clubs alpins alemanys que donáren á l' excursionisme un aspecte patriótich y utilitari, seguintse luego la fundació de altres clubs alpins á França, Suissa, Austria é Italia, que donan avuy un total de 35 societats, que contan ab 54.389 socis, dividits en 195 seccions, y que manténen en los Alpes 80 estacions de refugi.

Explicá 'l Sr. Arabía la organisació de aquestas societats, la emulació interna que ellas han produhit, generalisant las aficions excursionistas, las festas internacionals que celebran y 'ls resultats que donan ab la publicació de llibres y de cartas geográficas, acumulantse aixís gran abundancia de datos importants pera la geología, cosmografía, etnografía, historia natural, etc.

Donats aquets antecedents, lo disertant parlá dels modestíssims orígens de l' Excursionisme catalá, de la fundació de la *Catalanista d' excursions científicas* y de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, lamentant de pas lo dualisme, si bé que felicitantse de la emulació que porta la coexistencia de dúas Societats ab igual objecte, lo que proba la vitalitat de la idea y necessitat d' extendre sa esfera d' acció. No obstant, reconegué la necessitat de ferse la fusió y doná á entendre que tal volta no sia lluny lo dia en que las dúas associacions ajunten en un sol feix, ben lligat y fort per la meteixa unió, sos traballs y patriótichs esforsos. Al ponderar los traballs que fins ara ha practicat y duyt á bon terme l' Excursionisme catalá, citá ab elogi especial los Albums de Poblet y Santas Creus y sobre tot l'*Album pintoresch y monumental de Catalunya*, que honra sobremanera á la *Catalanista d' excursions científicas;* y parlá de las diversas publicacions que abdúas societats sosténen, y que, á la vegada que servéixen de llas de unió entre llurs consocis, posan al nostre moviment excursionista en relació ab l' alpinisme extranger, cri-

dant l' atenció dels de fora casa sobre las bellesas naturals y obras d' art que fins ara de molts casi eran desconegudas.

Mes, al arribar en aqueix punt de sa interessant conferencia, lo Sr. Arabía, pera cumplir ab lo anunciat en lo tema, es á dir, establir una comparació entre l' alpinisme extranger y l' excursionisme catalá, feu una exposició sóbria y molt clara del carácter especial que han pres ja desde son principi las «Associacions» dedicadas á visitar y estudiar las comarcas catalanas.

Lo meteix increment que ellas han pres, lo número y qualitat dels socis, aixís de número com delegats que las forman, son una senyal de que entre nosaltres l' excursionisme no es una mera diversió de turistas.

Que no es solament una diversió més ó ménos instructiva ni tampoch merament un saludable exercici higiénich lo moviment excursionista catalá, y que per tant ofereix aquest un aspecte particular y una fesonomía propia que l' diferencian en part del alpinisme extranger, ho probá 'l senyor Arabía y Solanas en sa interessant disertació, ab rahons fundadas en fets práctichs y en la observació atenta de la tendencia general dels nostres excursionistas.

Aquestos, en sas excursions aixís particulars com col-lectivas, procuran no passar per alt res de quant pot interessar al qui vulla conéixer Catalunya, y en las meteixas relacions que donan los socis de llurs passejadas s'hi veu quasi sempre un esperit d'observació atenta, que fuig de las fantasiosas descripcions pera fixarse principalment en arreplegar datos que moltas vegadas si de primer colp d' ull semblan insignificants y fins puerils, després se veu la importancia que tenen, una vegada se posan en relació ab altres. Y per lo que toca á las excursions particulars que pujan més que las col-lectivas (fins avuy l'ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS CATALANA desde sa fundació, Setembre del 78, n'ha fetas 42 de las segonas y 55 de las primeras) feu notar oportunament lo Sr. Arabía, que aqueix fet té més importancia de lo que sembla, puig desde 'l moment que al home aficionat á fer excursions per son compte, li ha entrat la idea de donar coneixement de sas observacions y troballas, sian del género que s' vulla, desde l' moment que s' troba ab un medi de posarse en relació ab altres, l' estímul creix, la investigació se fa ab més conciencia, y se aprofita fácilment dels coneixements dels companys de Associació.

Creyém realment nosaltres ab lo Sr. Arabía que aixó es molt

important, puig encara que altra cosa no s' logrés del Excursionisme que facilitar la mútua ingel-ligencia y donar un punt de unió y enllás á tots los afectats á las cosas de la terra, que son molts espargits en diversas encontradas, ja s' hauria lograt una gran cosa.

Que 'ls meteixos extrangers donan ja importancia al nostre moviment excursionista, ho significa ben clar lo que molts francesos sol-licitan l' ingrés en las nostras Associacions, compran totas llurs publicacions, sens dubte pera aprofitars'en demá pera la composició de llurs *Guias* y obras análogas. Se ha de notar además que 'ls nostres Bulletins fan cambis ab 39 periódichs extrangers.

Lo despertar l' afició á la meteorología es altre dels bons resultats de las Associacions excursionistas, y feu constar lo conferenciant que la CATALANA manté ja las estacions meteorológicas de Monistrol, St. Geroni de Montserrat y Santa Fé de Montseny, y sabut es quanta importancia donan las nacions més avansadas á eixa classe d' estudis.

Deixant altres detalls que molt al cas consignà lo Sr. Arabía, resumirém aquesta breu ressenya dihent: que l' excursionisme es una de las més bellas é importants manifestacions de la nostra renaixensa, y que las aspiracions catalanistas, en lo bon sentit de la paraula, han de lograr per medi del excursionisme, si no una satisfacció complerta, al menos un esmersament profitós y noble de la activitat práctica, que tant caracterisa á la nostra rassa. L' excursionisme, digué al concloure 'l senyor Arabía, té, sense pretensions, una triple finalitat; utilitaria, en quant se pot honradament explotar la afició dels alpinistas atrayentlos á conéixer lo nostre país; instructiva y fins moral, en quant pot ser l' excursionisme un element de regeneració del carácter catalá que en molts ha sufert una visible degeneració.

Y com aquest concepte importantíssim no feu més que indicarlo lo digne president de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA en sa Conferencia del Círcol Literari de Vich, nosaltres nos permetrém més endevant, y en articles *ad hoc*, desenrotllarlo de la mellor manera possible.

Rebi entretant lo Sr. Arabía la nostra felicitació per son discurs, y crega que aquesta es una nobilíssima tasca y que fará més en pro de Catalunya traballant pacientment en la propaganda excursionista que més de quatre que gastan molta fatxenda rumbejantse ab la escarapela de catalanistas.—*J. C.*»

EXCURSIÓ COL-LECTIVA Á VICH,

DIAS 15 Y 16 DE JULIOL DE 1882.

Extracte de l' Acta.

Lo dia 15 de Juliol de 1882, a las 6 de la tarde, sortírem de aquesta ciutat ab lo ferro-carril de França los socis Srs. Arabía, Verdaguer (Alvar), Arnet y l' infrascrit, cambiant de tren en la estació de *Granollers*, pera dirigirnos á Vich ab lo de la línea de St. Joan de las Abadessas. Lo paysatje desde Granollers á Vich, es de lo més pintoresch que trobarse puga, plé de perspectivas ara alegres y encisadoras, ara tristas y sombrías.

A tres quarts de deu várem arribar á *Vich*, y no obstant de lo intempestiu de l' hora, lo Rev. D. Jaume Collell y D. Joseph Serra y Campdelacreu, abdós socis delegats, vinguéren á rebre'ns amablement á la estació, desde hont nos dirigírem á la fonda d' En Michel, en la qual, avans de sopar, combinárem ab dits senyors lo itinerari pera l' endemá.

Lo 16, á las 8 $^1/_2$ del matí, comensárem, acompanyats del Sr. Serra, la visita dels monuments de la ciutat. Al sortir de la fonda nos fixárem tot seguit en la gran *Plassa major*, hont se celebra mercat cada setmana y *correguda de bou* dúas ó tres vegadas l' any, costum que no té res de recomanable, si bé pot dirse que no ha ocasionat may desgracias de consideració. De tots modos, per una fotografía que 'ns regalá D. Bonaventura Agulló, poguérem judicar del aspecte animadíssim qu' en tals ocasions ha de presentar la plassa, plena de gom á gom y presidida per lo Ajuntament desde una de las casas, situada en un recó, que, com ho indica un gran escut de pedra en la fatxada, fou feta construhir per la vila al objecte de presenciar desde allí los espectácles qu'en la plassa tinguéssen lloch. Las típicas arcadas, los finestrals gótichs y del renaixement de moltas casas y la torre del rellotje, donan á n'aquesta espayosa plassa gran carácter y fesomía de la terra.

Lo primer monument que visitárem fou lo antich *convent de St. Domingo*, avuy casa de caritat, en que crida encara la atenció del visitant lo elegant claustre del renaixement, perfectament conservat.

De allí passárem al *teatre*, bonich edifici de moderna construcció, en que hi cáben perfectament unas 1,400 personas.

En *los Trinitaris* es digne de veurers lo altar major que forma un hermós templet, sostingut per columnetas de ayrosa construcció.

L' *hospital*, que visitárem després, dirigit y administrat per germanas de la caritat, es un grandiós edifici, quina fundació data del sigle XIV, essent acabat á mitjans del XVII. Está subdividit en tres espayosos departaments: pera donas, pera homens y pera militars, en tots los quals s' hi nota la major netedat y bon ordre. Es notable per sa perspectiva y grandiositat una de las salas, d' archs ogivals, com també un' altra tota coberta de rajolas de Valencia ab notables dibuixos d' época.

En la sala de Juntas, avuy dita de administració, vegérem los retratos al oli de tots los protectors que ha tingut la casa, destacantse lo de D. Ramon de Tarrades, fill de Vich, son fundador, que morí en Abril de 1388.

En lo camaril vegérem un hermós Christo del sigle XV ó XVI, del que la germana que 'ns acompanyava nos contá la següent tradició: «Per los anys 1500 un pelegrí va anar á demanar aculliment á la casa que es avuy hospital, á lo que molt de grat accedíren los reverents pares que allavors la habitavan, destinantli habitació pera passar la nit. Al sentdemá al matí, vist que lo pelegrí no sortía de sa cambra, anáren á cridarlo, y no responent ningú, determináren espanyar la porta. Un cop oberta aquesta, vegéren ab gran sorpresa que lo pelegrí havía desaparegut, mes en cambi trobáren lo Christo que avuy ab tota solemnitat se venera.»

Vegérem també algun quadro bastant apreciable y dos Sant-Christos de nácar, ab incrustacions, de mérit com á objectes arqueológichs.

Vá cridarnos l' atenció la farmacia, servida també per germanas de la caritat, y lo laboratori, en lo que no faltan los més moderns aparatos de destilació, etc.

De la iglesia no poguérem férnosen cárrech per estarla restaurant, si bé notárem que com á barroca es molt elegant. Un jove pintor fill de Vich, pinta los freschs de la bóveda.

Tots aquestos edificis están situats en la Rambla que dona volta á la població. Penetrárem luego per los carrers del interior y en ells vegérem de pas varias casas notables, per sos finestrals gótichs y del renaixement, entre altras la del comte de Marles, la de Moxó y la del Ardiaca.

Visitárem luego las runas feya poch descobertas de un *temple*

CATEDRAL DE VICH: CLAUSTRE. (V. pl. 51.)

romá, al qual férem referencia en lo BULLETÍ de Maig y Juny prop passats, pl. 124. Resta d' ell sols lo suficient pera compendre las transformacions que ha sufert y que fins ara l' havian amagat á totas las miradas: la part romana es visible per sos grans daus característichs de pedra picada en las parets laterals y la del fondo, com també per un fris mutilat, ab un dibuix de quadros, y diversos fragments de capitells, bases, fustes de columna y altres, espargits entre las runas. Es d' esperar que, seguint com seguéixen las escavacions, se anirán descobrint més restos que dongan llum, sobre tot, pera refer lo frontis del temple, en lo qual, segons costum y per lo que ja s' ha trobat, es de suposar que hi hauría un pórtich sostingut per columnas, y tal volta una gradería més ó ménos alta d' ample á ample de la entrada. Es probable donchs que lo temple de Vich sia dels anomenats per Vitruvi *Prostilos*, es á dir, de un sol pórtich devant de un sol frontis principal: la planta rectangular, pero prolongada, de $^1/_4$ part més llarga que ampla aproximadament. La fábrica de las parets es notable: están divididas en zonas per mascles de major á menor, formats per sillars que partéixen del sócal y van al arquitrave, y constituhéixen lo esquelet de la construcció. Los espays intermitjos están plens de altres sillars més petits.—De la edat mitjana s' hi véuhen encara algunas voltas y parets que formáren, per dirho aixis, l' estotx dintre del qual quedá tancada fins á nostres dias la antigua part romana, puig, á lo que sembla, los bárbaros no enderrocáren del tot lo temple, y posteriorment, en lloch de arrunarlo, se trobá molt més cómodo revestirlo de voltas y parets pera ferne una morada feudal, que ocupáren los Moncadas. En lo fons de aquesta construcció, modernament convertida en calabosso, s' accentúan los restos románichs y s' troban detalls de bastant carácter. Monedas, armas, utensilis, fins ara cap se n' ha descobert [1]. Lo Sr. Serra y Campdelacreu, nostre amable company é il-lustrat arxiver municipal, es qui s' ocupa en lo estudi de aquestos restos pera ferne una memoria complerta. Hi ha lo projecte, entre varios entussiastas vigatans, á quin cap va Mossen Jaume Collell, de constituir una societat arqueológica, comprar lo terreno y las runas y reconstruir lo edifici pera instalarhi un museo, conver-

[1] Posteriorment á la fetxa en que fou escrita esta memoria, s' han descobert en lo interior de la *cella*, fragments de cerámica molt trinxats, pero que acusan molta delicadesa de traball.

tintlo en una humil *Maison Carrée* de Vich. Molt desitjém que s' realisin tant lloables desitjos. [1]

Desde allí passárem á visitar la *Catedral*, hont trobárem esperantnos á nostre consoci Collell, qui, pera cumplir ab lo seu ministeri, no havía pogut acompanyarnos fins allavoras.

No pot fixarse de una manera positiva la fetxa de la fundació de aquest temple, si bé s' creu que data ja dels primers sigles del cristianisme, puig consta que en lo any 887 Godmaro firmá en la consagració de St. Joan de las Abadessas, com á prelat Ausonense.

Reedificada de nou lo any 1038, ha vingut després sufrint varias restauracions, puig que aixís ho demostran lo campanar, magnífica y atrevida obra románica del sigle XI; lo claustre, bellíssim exemplar del art ogival del XIV; y finalment la fatxada, que fou comensada á últims del sigle passat y acabada lo any 3 del present, essent consagrada en dit any per lo bisbe D. Francesch Veyan y Mola.

Aquesta fatxada té més de pesat que de bonich, si bé sas dimensions li donan certa grandiositat. Lo antich temple románich tenía una rotonda en lo lloch hont avuy existeix la plassa que s' ha fet devant de la entrada, y sens dubte era més artístich en son interior que lo actual, que sols ha heredat d' aquell la grandiositat, pero no la puresa ni esbeltesa de líneas. No pot donarse efectivament rés més pesat que 'ls xaparros capitells de las columnas corintias estriadas que dividéixen la volta en tres naus, ni que la cornisa macissa que volta tota la iglesia: tal es al menos nostra opinió, per més que Piferrer califiqui aquest interior de «alto, desembarazado y magestuoso».

L' altar major conté una verdadera joya d' art: es un retaule d' alabastre, del sigle XV, costejat per D. Bernat Despujol. Está format per quatre cossos superposats, notables per tots conceptes. Lo primer lo forman una línea de petitas figuras representant los apóstols y evangelistas. Faixas verticals en las que hi destacan, primorosament esculpidas, las figuras de varios sants col·locadas en petits nichos, dividéixen los tres cossos restants, que conténen varis passatjes de la vida de la Verge y de St. Pere.

---

[1] En la actualitat se troba ja constituhida la dita societat y compta per comensar ab un capital de més de cinch mil duros, relativament considerable, gracias al desprendiment dels vigatans.

A la dreta de aquest meteix altar hi ha lo de Sant Bernat Calvó, abad que fou de Santas Creu y després Bisbe de Vich, qui, acapdillant la gent de dita ciutat, assistí á la presa de Valencia per D. Jaume lo Conqueridor.

Los restos se guardan en una urna de plata, y la capella que 'ls conté está tancada per una reixa del s. XVII, de un barroquisme gens exagerat y fins elegant, mes hi han fet unas pinturas que més escáuhen en un saló de ball qu' en una iglesia.

En lo tras-sagrari, vegérem varis preciosos mosáichs, entre ells un de metall y filigrana y un de marfil. Se guardan en lo meteix varias reliquias, de las que poguérem veure la mortalla en que fou embolicat lo cos de St. Llorens després de son terrible martiri y un tros d' hábit que comunment usava St. Francesch.

Sobre l' cancell hi ha un gran quadro oval de St. Miquel dels Sants fet en Roma pe 'l vigatá Durant, lo qual se col-locá en lo Vaticá quan la beatificació de dit sant (1779), y com á recort de la canonisació del meteix se veu sobre un dels costats del chor lo pendó que serví també en la citada iglesia de Roma.

En lo arxiu s' hi conservan infinitat de documents notables y de volums escrits á má; encara que per lo poch temps de que podíam disposar no poguérem examinarlo ab detenció, crech qu' es un dels mellors de Catalunya com á eclesiástich. Llástima que no estiga més ben ordenat y en lloch més digne de sa importancia. Entre lo molt que hi vegérem, recordo dos extensos papyrus del sigle X, una Biblia del XIII, altra ab lletras policromadas del XIV, varias decretals, clementinas y códices, y per últim un díptich de marfil del sigle XIV.

En la sala Capitular hi vegérem uns tapissos florentins de Nicolás Tudeschi del any 1739 y un altre de felpa, de inestimable valor, bastant ben conservats.

Passárem després al claustre, situat á la part del mitj dia del temple; en ell desplegá l' art gótich tota la seva magnificencia y grandesa. Obra inspiradíssima del s. XIV, fou reedificat en lo XVIII, descomponentlo pedra per pedra pera posarlo al nivell de la nova iglesia. De la meteixa época data lo cos superior, entre gótich y del renaixement, que no escau gens á la elegancia, esbeltesa y puresa de líneas del claustre gótich propiament dit. Sota de aquest s' hi véuhen unas voltas, que probablement formavan part del claustre de la primitiva iglesia románica. En las parets del claustre actual s' hi llegéixen dúas inscripcions romanas, y en lo centre del pati-jardí s' hi alsa, en lloch

de honor, lo modern monument del gran philosoph vigatá, Balmes.

Passárem després á la biblioteca episcopal, establerta en lo palau del bisbe, adossat á la catedral; consta de uns 20,000 volums, colocats ab gran ordre y regularment catalogats, També hi vegérem un principi de museo de marbre, fóssils, minerals, monedas, etc.

Com era ja l' hora de dinar, nos dirigírem á la fonda, tenint lo gust de que 'ns acompanyéssen á la taula Mossen Jaume Collell y lo Sr. Serra. Després de dinar nos dirigírem al «Círculo Literario,» en quin punt havía de donar lo Sr. Arabía una conferencia sobre lo sigüent tema: «Paralelo entre l' alpinisme extranger y l' excursionisme catalá» [1].

Després de la conferencia, que fou en extrém aplaudida, visitárem lo local del círcol, en lo qual son de notar lo Museo y la Biblioteca, á més del saló de sessions, severament adornat, hont disertá lo Sr. Arabía. Lo Museo conté una bona col-lecció numismática, cerámica, mobles, retaules y tapissos, dos d' ells notabilíssims, algunas armas, y alguns quadros de insectes regalats per lo Sr. Masferrer. Lo que més brilla en ell son dos retaules, un de la Verge y altre de St. Martí, dividits en compartiments, y que s' remontan als sigles XI ó XII. En la Biblioteca, que passa de 4,000 volums, continguts en tres salas, hi han notables obras de ciencias y literatura, sens faltarhi la «Biblioteca de Autores Españoles» de Rivadeneyra, ni importants col-leccions de clássichs grechs y llatins, alguns ab lo text original y la traducció castellana al costat, com tampoch alguns raros volums de bibliófil, entre los quals hi ha la Anatomía de Vessali, ab gravats, de 1542. Lo *Círculo literario* es una verdadera honra pera Vich.

Acompanyats per lo Sr. Collell, Serra, Fatjó y altres, visitárem luego la casa de aquest últim, quedant agradablement sorpresos davant sa grandiositat y riquesa interior, puig s' hi conservan encara varis enteixinats, entre ells lo de la sala principal, notabilíssim. Aquesta casa havía sigut habitada per lo may prou enaltit Balmes y poguérem veure la seva habitació particular ab lo meteix moblatje de quan ell la ocupava. Aquesta habitaicó domina quasi tota la ciutat y sa plana, y la vista desde son balcó es hermosíssima. Al meteix costat de l' alcoba en que morí dit

[1] V. pl. 42-45 de aquest meteix número.

il-lustre patrici hi ha un espayós y bonich oratori ab alguns quadros al oli de no escás valor.

De allí nos dirigírem al Arxiu municipal, tant important que mereix per sí sol una excursió; está perfectament ordenat, honrant al arxiver Sr. Serra y Campdelacreu, á qui s' deu la nutrida memoria explicativa del meteix.

Entre lo molt que conté, hi vegérem: acorts de Consell y Ajuntament desde 1400 á 1882; privilegis de 1205 á 1711; cartas y comptes desde 1400; Catastro de 1710 á 1817; taula de cambis ó comuns depósits de 1583 á 1714; ordenansas municipals desde lo sigle XIV al present; un exemplar de l' Ética per Aristóteles, traduhida al catalá; un sermó de St. Vicens Ferrer, també en catalá; alguns códices del célebre escriptor catalá Eximenis; disposicions sobre Gremis, moneda de Vich, festeigs y ceremonias; consultas, sentencias, plano d' *ensanche;* dúas fullas de mostra d' un rich missal del sigle XIV, ab lletras capitals luxosament dauradas y efígies dels sants corresponents; lo extens privilegi d' Alfons V d' Aragó; un segell de plom del rey Pere IV d' Aragó; lletras de cambi del sigle XVII; projecte panorámich de la canalisació del Ter pera regar la plana de Vich, prenent l' aygua desde Montesquiu; una bandera dels estudiants de Vich durant la guerra de la independencia (1808) y dúas altras dels anys 1833 y 1836, molt ben brodadas.

S' hi conservan també unas arrels de acacia, qual arbre creixía al costat del antich panteó en que descansavan los restos de Balmes avans d' ésser trasladats al nou que avuy adorna lo magnífich claustre gótich de la Catedral; al ser trasladats los esmentats restos, se vá trobar que las arrels, furgant per sota terra, havían penetrat en lo interior del sarcófach y s' havían extés sobre lo cadavre envolcallantlo com ab una mortalla. Lo respecte que inspira en Vich tot lo que á Balmes se refereix, va fer que lo Ajuntament acordés recullir y guardar las expressadas arrels com á una reliquia inapreciable.

Avans de retirarnos de la Casa de la Vila, en una de quinas habitacions superiors está instalat lo Arxiu, donárem una rápida mirada als grandiosos salons de aquella, en alguns dels quals vegérem quadros y mobles de bastant valor artístich, histórich ó arqueológich, sobretot un altre retaule al encáustich, de la meteixa época dels del *Círculo literario*, que ha figurat ja ab ventatja en alguna exposició retrospectiva en Barcelona. Los salons que cridan més la atenció son lo del Consistori ab una bonica

cúpula, banchs de gust barroch pero molt traballats, correspondents al sigle XVII, y portas originals del XV, entre mitj de quals dibuixos hi ha lo següent rótul: ACCEDITE HUC PATRES VESTRAM ET SUSCEPITE SEDEM; y lo de la columna, que deixa veure en los escuts de son sostre rastre de la ornamentació del sigle XV.

Passárem després al seminari, concorregut per prop de mil estudiants, grandiós edifici, en quina iglesia vegérem alguns bons quadros, un sobre tot de gran valor.

De allí nos dirigírem á la casa, habitada avuy per mossen Collell, hont nasqué en 1591 St. Miquel dels Sants, fill de Vich y notabilíssim poeta castellá, altament elogiat per Lope de Vega; morí en 1625. Vegérem en ella, entre altres objectes curiosos, la pedra en que dit sant acostumava posar lo cap al dormir, aixís com lo procés auténtich de sa beatificació.

Tot dirigintnos á la fonda, nos deturárem de pas en la iglesia del Carme, qu' es molt gran y bastant parescuda en son interior á la de Bethlem de nostra ciutat. Lo camaril, novament restaurat, es molt rich, mes los quadros moderns que conté no son gayre estimables.

Després de sopar, sortírem á donar un passeig per la població, acompanyats del Sr. Serra y Campdelacreu, qui tingué la amabilitat de explicarnos de pas alguns detalls históríchs de la meteixa y las particularitats de alguns restos considerables de muralla del sigle XIV que forman un recinte interior, en torn del qual s' extén la espayosa Rambla.

Las 11 eran quan nos despedíam de dit senyor. L' endemá, ab lo primer tren, que surt de Vich á las 4^h 48 del matí, empreníam lo retorn á nostra ciutat, ahont arribárem á dos quarts de nou del matí.

Per extracte de l' acta, Lo Secretari,

ENRICH BRÚ SANCLEMENT.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

INVITACIONS.—Las havém rebudas: de las Escolas Pías de Mataró pera la vetllada literari-musical oferta per las meteixas lo 7 del corrent á son patró Sant Tomás de Aquino; y del «Club Alpino Italiano» pera la sessió celebrada lo 11 del corrent per la Secció de Florencia.

CERTÁMEN.—Havém rebut lo Cartell del Certámen político, económich y literari, obert per lo periódich *La Voz de Cataluña;* y lo del literari-musical de la festa major de Manresa, obert per la Administració de la Cofradía dels Sants Mártirs patrons de dita ciutat. Quedan en Secretaría á disposició dels Sr . Socis.

DELEGACIONS.—Están molt próximas á constituirse dúas importants y nombrosas Delegacions de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA en Tarragona y en Vilanova y Geltrú, proposantse abdúas empendre traballs actius y de trascendencia pera lo excursionisme. Molt desitjém que tant nobles propósits no s' esvehéixin y que en lo nombre vinent pugám ja donar compte oficial de la constitució definitiva de abdúas Delegacions.

DONATIU AL «ASILO NAVAL.»—Varios socis de la ASSOCIACIÓ, que desitjan guardar lo incógnit, han fet á dit «Asilo» un donatiu consistent en 35 pessetas y una pessa de roba pera vestits de mariner. Lo president de dit «Asilo» ha contestat ab un atent ofici de gracias.

LA «CATALANA» EN ALEMANIA.—Observém ab satisfacció que en Alemania seguéixen atentament lo curs de nostres traballs y publicacions. La secció d' exploració de covas del Club de Turistas Austríach *(Section für Höhlenkunde des O. T. C.)* ha traduhit en son Bulletí de 1.er del corrent tot lo referent á las Covas de Artá y Manacor publicat per nostre company Sr. Tobella en nostre ANUARI de 1881; y en lo n.° 61 de 15 del corrent mes del periódich *Ueber Berg und Thal* de Dresde, orgue de la Societat alpina *Gebirgverein für die sächsischböhmische Schweiz*, s' extracta ab bastanta extensió lo contingut de nostre número de Desembre últim y s' promet fer lo meteix ab lo de Janer següent. Ho aném trasladant als qui díuhen que lo catalá no s' enten en l' extranger.

ERRADAS.—En lo últim número, passáren las següents: *(Acta de la visita á la fábrica dels Srs. Ricart y Compañía):* pl. 30, r. 16, diu *color* y ha de dir *calor;* y en la pl. 31, r. 29, diu *ácid nitrich* y ha de dir *óxid nitrich.*

DONATIUS PERA LO MUSEO Y LA BIBLIOTECA.

PERIÓDICHS NOUS.—Havém rebut aquest mes: la *Fulla literaria* de la Societat «La Poncella»; *L' Excursion, écho des Touristes*, de Paris; lo *Plá de Bages*, de Manresa; y lo *Gazzettino artistico-letterario*, de Florencia.

MUSEO.—Segueix la llista de donatius:

De D. Joseph Alsina y Lubian: 1 col-lecció de *Goigs*: de Ntra. Sra. de Juncadella, de Sant Vicens (Castell de Areny), de Ntra. Sra. de la Salut (Sant Magí de Brufaganya), de Ntra. Sra. de Castell-llebre (Pont de Oliana), del Sant Cristo de Piera, de Ntra. Sra. de Castellet, de Ntra. Sra. de Roca-prebera (Sant Feliu de Torelló), y Coplas místicas y piadosas, tots en catalá; y los següents en castellá: de San Ignacio de Loyola, de Ntra. Sra. de Monserrate, de

Ntra. Sra. de la Peña (Graus), del Santo Cristo (Graus), y de Ntra. Sra. de la Alegría (Monzon).

De D. Arthur Bofill: los següents *mol-luscos* de Ramleh, en Alexandría (Egipte): *Helix arabica* Roth., *H. pisana* Müller. 2 ex. de *pissarra maclífera* del cim del Tibidabo.

De D. Francisco de S. Maspons y Labrós: 4 *monedas* de coure, (Phil. V, 1718 á 1743) y 1 de Lluis XIV, acunyada en Barcelona.

Biblioteca.—Continuació dels donatius rebuts:

Del «Alpen-Club *Oesterreich*» de Viena: 1 vol. *Oesterreichische Alpen-Zeitung*, any IV (1882)—Viena, 1882.

De D. Ramon Arabía y Solanas: 1 fasc. *Museo de sal gema de Cardona*, per D. Joan Riba y Figols, Pbre.—Barcelona, 1861.

De D. Joaquim Batet, delegat en Granollers: 1 fasc. *Paleografía llatina*, conferencia donada per lo donador en la A. C. d' E. C.—Barcelona, 1883.

De D. Joseph Blay: 1 fasc. *Asilo Naval Español*, Memoria—Barcelona, 1882.

De D. Joan Brú: 1 fasc. *Memoria sobre el criadero de sal gema de Cardona*—Barcelona, 1854.

De D. Sadurní Ginesta Salas, delegat en Tarragona: 1 vol. *Festejos en obsequio de SS. MM. D. Cárlos IV y D.ª María Luisa de Borbon*—Barcelona, 1802; y 3 fasc. *Monografía de la imágen de Ntra. Sra. del Claustro en la Catedral de Solsona*, por D. Jaime Dachs y Sabatés—Tarragona, 1880; *Instruccion para el recaudo del periage é impuesto al ganado que se introduzca de Francia en Cataluña*—Barcelona, 1829; y *El sitio de Tarragona por los franceses en 1811*, por D. Javier de Salas—Tarragona, 1882.

De D. Joseph Pleyan de Porta, delegat en Lleyda: 6 *entregas* (25 á 30) *del Album histórich, pintoresch y monumental de Lleyda y sa provincia*, per lo donador y D. Frederich Renyé y Viladot—Lleyda, 1882.

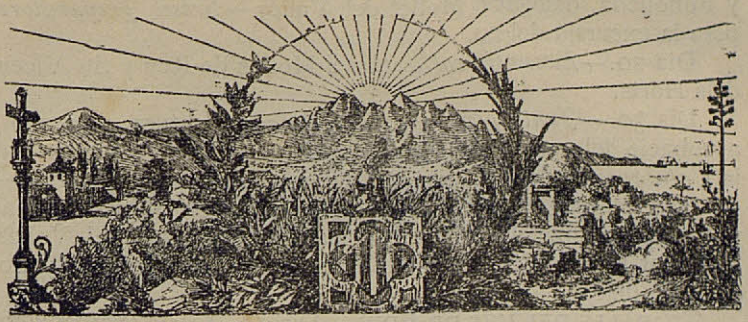
De Mr. Louis Rérolle, delegat en Lyon (França): 1 fasc. *Une série d'excursions botaniques et géologiques entre Lyon et les Alpes*, per lo donador—Lyon, 1883.

De D. Joaquin Rubió y Ors: 1 fasc. *El Doctor D. Francisco Vicente Garcia, rector de Vallfogona*, monografía per lo donador—Barcelona, 1883. (2 ex.)

De D. Joan Antoni Sorribas y Zaidin: 1 fasc. *Memoria dilucidando un tema de seguros sobre la vida*, per lo donador—Barcelona, 1883.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imp. dels Successors de Ramirez y C.ª, Passatje de Escudellers, núm. 4. Barcelona

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

ANY VI. ABRIL DE 1883. NUM. 55.

ADVERTENCIA.

Per l' abundancia de original, aumentém també de 8 planas lo present número, que, ab lo folletí, constará aixís de 32 en lloch de 24.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

ASSOCIACIÓ CENTRAL.

TRABALLS DEL MES DE MAIG.—Dia 18.—*Junta general ordinaria.—Lectura* dels següents traballs: «Viatje al Rosselló y á la Cerdanya», per Mr. Lluis Rérolle, delegat en Lyon (França), (acabament); «Acta de la excursió col-lectiva á St. Pere de Tarrassa y Tarrassa», per D. Roman Arnet; «Lo Turó de la Bandera (guerra de la Independencia)», per D. Vicens Plantada

y Fonolleda, delegat á Mollet del Vallés.—*Sessió preparatoria* pera la excursió del 20.

Dia 20.—*Excursió col-lectiva* á Molins de Rey y St. Vicens dels Horts.

Dia 30.—*Junta general extraordinaria:* lectura, discussió y aprobació del mensatje de la Comissió pera tractar de la fusió ab la *Catalanista*, donant compte del resultat de las gestions.—*Lectura* dels següents traballs: «Excursió á St. Miguel del Fay y Centellas», per D. Arthur Osona; y «Costums del Vallés: Escarbat Bum, Bum; La Jove», per D. Vicens Plantada y Fonolleda, delegat á Mollet.

TRABALLS DEL MES DE JUNY.—Dia 2.—*Sessió pública inaugural.*

ACORTS DE JUNTA GENERAL.—Mars 28.—Fou aprobat lo Reglament de la Delegació de Tarragona.

Abril 9.—Fóren aprobadas las Bases pera la organisació y regulació de relacions ab la Associació central, de la Delegació de Vilanova y Geltrú.

Id. 21.—Fóren aprobadas las Bases generals pera la organisació de Delegacions, segons art. 37 del Reglament.

Barcelona 30 de Abril de 1883.—*Lo Secretari.*—JOAN BRÚ.

DELEGACIONS.

DELEGACIÓ DE VILANOVA Y GELTRÚ.

COMUNICACIONS.— *Associació d' excursions Catalana.—Delegació de Vilanova y Geltrú.*—Tenim l' honor de posar en vostre coneixement que lo dia 1.er d' est mes, reunits alguns individuos d' esta local tat en lo saló del Ateneo pera establir una Delegació de la Societat que dirigiu ab tant acert, després de las explicacions donadas per lo Sr. Arabía y Solanas sobre l' objecte, utilitat é importancia de la nomenada Associació, convenírem per unanimitat en acceptar lo Reglament de la Societat Central y los set artícles que baix lo títol de Relacions de la Delegació ab l' Associació han sigut redactats pera servir de llas d' unió entre la Central y la Delegació de Tarragona.

Nostra manera de procedir ha obehit á la convicció que sentim de que lo poder legislatiu, que deu donar la manera d' ésser de las Delegacions, resideix en la Societat Central, reservantnos solzament lo dret de redactar un Reglament intern lo dia que nostras necessitats ho exigeixin.

Acte seguit, haventse fet inscríure com socis fundadors la major part dels presents, va nomenarse una Junta encarregada d' establir la Delegació definitivament, posantla en estat de funcionar ab regularitat.

Fóren elegits per aclamació:

President, Rnt. P. Eduart Llanas, Escolapi.—*Conservador del Museo*, Francesch Ferrer y Ferret.—*Bibliotecari-Arxiver*, Anton de Samá de Torrents.—*Tresorer*, Enrich Santacana.—*Secretari*, Joan Oliva Milá.

Compte donat del establiment de la Delegació de Vilanova, vos demanem l' aprobació de nostres actes, ó en altre cas, las observacions que s' cregan pertanyents.

Al meteix temps esperém que aqueixa Junta, si ho creu convenient, fassa aprobar per l' Autoritat Civil de la Provincia los articles adicionals que déuhen fixar nostras relacions ab l' Associació Central; corrent á nostre cárrech obtenir l' aprobació y permís necessaris de nostra Autoritat local.

Ab la present comunicació enviém la llista de las personas que s' han inscrit com socis fundadors; confiant remétrerne ben prompte una altra de las qu' anirán venint á formar part de nostra Associació que no podrá menys d' ésser numerosa per lo sol fet de haverse organisat baix la impressió de las explicacions clara y senzillament donadas per lo Sr. Arabía y Solanas.

Deu vos guard molts anys.—Vilanova y Geltrú, 4 de Abril 1883.—*Lo President*, EDUART LLANAS, *Escolapi*.—*Lo Secretari*, JOAN OLIVA MILÁ.—*A la Junta Directiva de la* ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS CATALANA.—Barcelona.

(Acompanya las Bases aprobadas y la llista de socis fundadors, en nombre de 43).

Associació d' excursions Catalana.—Delegació de Vilanova y Geltrú.—Tenim l' honor de comunicarvos qu' en Junta General d' ahir á la tarde, va donarse compte de l' aprobació de las BASES que aqueixa Junta va tenir á bé enviarnos, y de las quals remetrém tant prompte com sía possible la copia demanada. Queda de conseqüent definitivament establerta en esta vila la Delegació de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

Procedint al nombrament de la Junta Directiva, quedáren el-legits los indivíduos que formavan la interina, ab los meteixos cárrechs. Es á dir: *President*, Eduart Llanas.—*Conservador del Museo*, Francesch Ferrer y Ferret.—*Bibliotecari-Arxiver*, An-

ton de Samá.—*Tresorer*, Enrich Santacana.—*Secretari*, Joan Oliva Milá.

També acordárem comensar los traballs excursionistas, anant los socis lo diumenge á St. Miquel d' Erdol. Además se convingué en fer una excursió col-lectiva á la plana enclosa entre los rius Segre y Cinca, lo dia 7 de Maig vinent; al donarvos compte d' eix projecte, nos guía lo desitj de que pugan assistirhi los socis de la Central, per lo qual tindréu á bé notificarnos lo número de socis que vulgan pendr'hi part, ab los corresponents vuyt dias d' anticipació.

A la llista dels socis fundadors podéu juntarn' hi set més, arribant avuy fins al número de 50.

En la meteixa Junta del diumenge 23 van ésser nombrats per aclamació Socis Honoraris l' Excel-lentíssim Sr. En Víctor Balaguer y En Ferrand Laredo, en Alcalá de Henares.

Deu vos guard molts anys.—Vilanova y Geltrú, 23 de Abril de 1883.—*Lo President*, EDUART LLANAS, *Escolapi*.—*Lo Secretari*, JOAN OLIVA MILÁ.—*Sr. President de la* ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.—Barcelona.

TRABALLS DE LA DELEGACIÓ.—Abril 22, *Sessió inaugural*.—Abril 29. *Excursió* á St. Miquel de Olérdula.—Maig 7 á 15. *Excursió* á la plana entre lo Segre y lo Cinca.

DELEGACIÓ DE TARRAGONA.

COMUNICACIÓ.—*Associació d' excursions Catalana.—Delegació de Tarragona.*—Aquesta Junta té l' honor de participar á V. que 'l dia 22 del present, se constituhí definitivamen aquesta Delegació, elegintse la següent Junta Directiva: D. Sadurní Ginesta Salas, *President*; D. Félix Ribas Ferrer, *Conservador del Museo*; D. Joan de March é Ixart, *Bibliotecari-Arxiver*; D. Ramon Pelegrí Torrens, *Tresorer*; D. Joan Esteve y Gatuellas, *Secretari*.

Acte seguit s' acordá remetre á V. lo següent telégrama:

«Constituida Delegación Tarragona, saluda afectuosamente Asociación excursiones Catalana.—*Presidente*, Ginesta.—*Secretario*, Esteve.»

En virtut del article 12 del Reglament, ha acordat la Junta Directiva, en sessió de avuy, remetre á V. la adjunta relació nominal dels indivíduos que compónen aquesta Delegació en la fet.

xa de sa constitució, com també una copia del Reglament de la meteixa pera los efectes consegüents.

Deu guard á V. molts anys.—Tarragona 25 Abril de 1883.—P. A. de la J. D.—*Lo President*, SADURNÍ GINESTA SALAS.—*Lo Secretari*, JOAN ESTEVE Y GATUELLAS.—*Al Sr. President de la* ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.—Barcelona.

(Acompanya lo Reglament aprobat y la llista de socis, en nombre de 12).

TRABALLS DE LA DELEGACIÓ.—Maig 13. *Junta General.*—*Lectura* del següent traball: «Fundació y primera excursió de la Delegació», per lo Sr. President.—Maig 30. *Sessió preparatoria* pera la excursió del dia 3 de Juny.—Juny 3. *Excursió col-lectiva* á Altafulla y Tamarit.

VISITA AL
ARXIU MUNICIPAL DE BARCELONA.

DIA 17 DE DESEMBRE DE 1882.

Extracte del Acta.

Reunits en nostre local los Srs. Arabía, Lopez, Oms y lo infrascrit, á dos quarts d' onze nos encaminárem cap á Casa la Ciutat, á fi de portar á efecte la anunciada visita. Pujárem al *arxiu*, hont trobárem ja esperantnos als encarregats de sa custodia los Srs. Gaspar y Puiggarí. Entrárem á la habitació nova é interinament destinada pera *Biblioteca Popular*, que compta ja ab un regular nombre de volúms, y al comensar los referits senyors á mostrarnos alguns importants llibres antichs, se 'ns ajuntá lo consoci Sr. Baixeras.

Lo primer que se 'ns ensenyá fou lo *llibre vert (liber viridus)*. Se donava aquest nom á una recopilació de constitucions, usatjes, privilegis, cartas reals, etc., etc., y era costum de ferla en diversos municipis, á fi de que l' Concell tingués més á má 'ls documents de marcada importancia. Aixís lo *llibre vert* de Barcelona es una copia de varios documents quals originals se conservan en las salas del Arxiu. Aquest *llibre vert* consta de 4 volúms; y comensa aixis lo primer: *Incipiunt Prohemium et Rubricæ Usaticorum Barchinone patium et treguarum generalium Cathalonie Curiarum, et Privilegiorum specialium Civitatis Barchinone,*

necnon aliorum instrumentorum perpetualium dictam Civitatem tangentium. Diu després qu' en l' any 1345 y essent concellers los venerables Ferrer de Manresa, Romeu Sarrovira, Galceran Carbó, Francesch Roure y Guillem de Vallseca, s' acordá, per insinuació sens dupte de Ramon Ferrer, sent aquest escribá del Concell, procedir á una nova recopilació de documents (puig es demostrada la existencia de un anterior llibre *vert*), encarregantse d' ella y de cotejarla ab los originals l' esmentat Ferrer. Lo fol. I en que comensa l' dit proemi, está envoltat de delicadas miniaturas, entre las que n' sobresurt una representant Jesús ab lo Mon á la má, y entre altres dibuixos, los de un *gall d' indi* y de una oca. Al proemi segueix un index *general* (dels documents pertanyents á Catalunya continuats en lo vol. I), y un *especial* (dels documents que s' referéixen particularment á Barcelona), cada párrafo encapsat de una lletra capital colorida ab blau y ab vermell alternativament. Segueix á tot aixó un *calendari*, comensant cada mes per un dibuix colorit, ab las lletras K L (abreviació de *Kalendas*); vénen després: un extracte dels IV evangelis; una llista dels patriarcas bíblichs compresos en lo antich testament; una ressenya dels pontífices romans *(cronica pontificum romanorum)* fins á Climent VI; *cronica cardinalium*, y *cronica regum Francie*. Segueix á tot aixó una *cronica* dels Comtes de Barcelona y reys d' Aragó (en catalá); *cronica communia;* elecció de concellers (comensa dihent: *Aquesta es la forma que deu fer cascun dels XII elegidors dels concellers lo jorn de S. Andreu, en poder del scrivá del concell*, etc. etc.), y termes de la Veguería de Barcelona. Lo fol. XXXVII comensa: *Incipiunt Usatici Barchinone* (Usatjes); aquesta fulla es sens dupte de las mellors del llibre en quant á la ornamentació que l' acompanya. Lo fol. XLIX comensa: *Incipiunt consuetudines Cathalonie inter dominos et vassallos tenentes castra, pro dominos seu alia feuda;* segueix després: *Libellus de batalla facienda.* Vénen, en llatí, las constitucions donadas pe'ls diversos reys d'Aragó. En lo fol. CCV comensan los privilegis y constitucions especials de la ciutat de Barcelona, qu' es també una de las fullas més ornadas del llibre. Veus aquí un lleuger sumari de las materias continuadas en lo vol. I del *llibre vert;* ab molt gust nos ocuparíam de las moltas miniaturas que l' ornan si 'ns ho permetés l' espay de que podém disposar en lo *Butlletí;* mes com aixó fóra tasca llarga, nos concretém á encomiar sa importancia, manifestant de pas als socis que no 'ns poguéren acompanyar á

tant agradable visita, que sempre trobarán obertas las portas del *arxiu* pera gosar de sa vista, gracias á la extrema amabilitat dels mencionats Srs. Gaspar y Puiggarí.

En quant al segon vol. del *llibre vert*, encar que careix de miniaturas, es molt remarcable per sas lletras capitals, de delicadíssim dibuix. Es com lo 1 escrit en carácter gótich en fol. de vitela. Conté privilegis que en diversos temps s' han concedit á Catalunya y en particular á Barcelona; abarca fins al sigle XV y consta de 340 fols.

Lo ters vol. comensa com los demés, per un index de las materias que conté, la primera de las quals es: *Privilegi del regiment de la Ciutat de Barcelona otorgat per lo catholich Rey don Ferrando segon ab lo qual posa les bosses de la enseculació y extracció axí de Consellers com de altres officis de la Ciutat.* Lo fol. en que aixó comensa, apareix acompanyat de una orla en la que, ademés del escut de Barcelona aguantat per dos ángels, hi sobresúrten varias flors y fruytas (sobre tot clavells y cireras d' arbós), varias aus (coloms, faysans) y una papallona y un caragol. Lo fol. CCXIV, acompanyat també de un escut de Barcelona, comensa per lo *Jurament prestat per la Magestat del Emperador don Charles, Rey d' Aragó, Comte de Barcelona, en lo introit de son regiment, en la Ciutat de Barcelona y en lo Cathafal á la plaça de St. Francesch, ab lo qual confirma les Constitucions, privilegis, llibertats, practiques y costums de la Ciutat de Barcelona.* Arriba fins á documents fetxats en lo sigle XVI. Lo únich remarcable en aquest vol., també en carácter gótich encara que molt degenerat, son las lletras capitals, de molt inferior dibuix y colors més baixos que en los anteriors vols.; los daurats diferéixen molt dels altres dos tomos.

Lo vol. quart comensa per una portada que diu: *Quart llibre Vert ahout están continuats molts Privilegis Reals á la present Ciutat de Barcelona otorgats, y concedits per la Magestat del Rey nostre Senyor, y algunas Sentencias Reals en favor de la dita Ciutat donadas, fet en lo Any MDCII essent Concellers de la present Ciutat los Magnífichs mossen Lluis Salavardenya, mossen Joseph de Bellafila, miser Balthesar Morell, mossen Pere Pau Rissos y mossen Hieronym Roig;* sota la plana 's llegeix: *In Domo Scribebat frater Joannes, Orie, carmelita. Anno Dñi. MDCII.* Aquesta fulla va acompanyada de una orla de bastant mal gust. Segueix després l' index de materias. Lo primer document registrat comensa: *Privilegi otorgat per lo sere-*

nissim Rey Don Phelip á la Ciutat de Barcelona, en que concedeix que morint algú ó alguns dels Concellers sen puga traure altre ó altres, morint los dits dins los vuyt mesos del Any y restants quatre mesos de administració. En aquest vol. lo carácter gótich es rellevat pe 'l romá ó rodó, y cap als derrers fulls es de lletra correguda. L' últim document data de fins del sigle XVII.

Vegérem després lo *llibre vermell* (*liber vermilius*), que consta també de 4 vols. Lo primer, qual nom antich era Sta. Eularia, en un principi té un aspecte molt semblant al 2.on *llibre vert*, per sas lletras capitals, en tot lo que abarca l' index. Lo tomo segon está com l' anterior, tot escrit en carácter gótich, si bé més correcte en l' index que en lo restant; acaba ab la copia de un document fetxat en 1393. Lo tercer vol. tot en gótich del sigle XV, lletras capitals petitas, era avans titulat *llibre de María y Joseph.* Lo *quartus vermilius*, á diferencia dels mencionats, es en paper; arriba fins al sigle XVI.

Al costat d' aquestos llibres, n' hi han d' altres, baix molts conceptes curiosíssims, d' entre 'ls quals remarcarém los següents, seguint l' ordre ab que 'ls vegérem:

—*In Usatica Barcinone commentaria* per Marquilles. La coneguda portada; delicadas lletras capitals; es de 1448.

—*Constitucions de Catalunya.* Edició impresa sobre pergamí, remarcable per un grabat que en l' exemplar que hi ha en l' Arxiu de la Corona d' Aragó, apareix colorit. Las lletras capitals son á dúas tintas y fetas á má. Traducció catalana del any 1413. La impressió s' feu en 1493.

—*Almotacenía de Barcelona.* Comensa ab una llista dels que fóren mostassafs [1] desde l' any 1587 fins al 1660; ve després un gran escut de Barcelona, y segueix la expressada llista fins á 1691. Es remarcable per una portada á doble fol.

—*Almotacenía de Valencia.* Llibre de Ordinacions de la expressada ciutat, fet per son mostassaf en l' any 1293, trobat y reproduhit per lo mostassaf Guillem de Merles en 1322. Notable portada ab miniaturas, gran acopia de lletras capitals.

—*Gesta romanorum* de *Valerius Maximus*, versió catalana de

---

[1] *Mostassaf* ó Edil, ofici que, en virtut del privilegi de D. Jaume II d 1323, consistía en lo regoneixement dels comestibles que s' venían per l'abast de la Ciutat, de son just pes y mida, de la tassació dels queviures y del serveys vehinals del interior de las casas.—Capmany.

Canals. Exemplar regalat per lo Cardenal de Valencia en 1395 al Concell de Barcelona. Aquest ne maná fer una copia, també en pergamí y molt superior al original en quant á ornamentació.

Deixém d' anotar altres llibres importantíssims ja per son traball paleográfich y d' ornament, ja per son contingut; pero que no poguérem examinar en lo curta que degué ésser nostra visita.

Existeix en la meteixa sala una regular col-lecció de medallas conmemorativas y la magnífica col-lecció de monedas emporitanas, comprada per lo Excm. Ajuntament al Sr. Pujol y Santos, de Girona, procedents en sa major part del tresor de Sagaró.

En la sala contigua, ó sía en lo despaig dels Srs. Gaspar y Puiggarí, se 'ns mostrá alguns curiosos documents que val la pena d' enumerar:

—*Concessió de terrenos al Comú de Cervera*, feta per Alfons lo Cast en l' any 1186 (en pergamí). Es remarcable lo segell en cera del dit rey, del qual no se n' coneix cap altra mostra.

—*Venda de unas casas situadas sota 'l palau del Rey* (Tapinería), en pergamí. Any 1276. Modelo paleográfich.

—*Fragments més antichs de las llibretas de Bandos*. 1289-1290.—La única fracció més antigua; llibres ordenats en 1300 (en paper).

—*Carta privada del Rey Pere III del Punyalet als Concellers de Barcelona*, del any 1314 (en paper). Demunt la carta closa s' hi veu lo segell en cera del rey.

—*Memorial* ó *solicitut de* 1483 (en una llenca de paper).

—*Comunicacions fetas als Concellers de Barcelona*, closas per un sistema particular.—Sigle XVI (1510, 1585, etc).

—*Lletra de cambi de Juliol de* 1526 (en castellá).

Ademés d' aixó se 'ns ensenyá la clau de Nápols, que junt ab las portas, se dugué d' aquella ciutat en lo regnat d' Alfons V.

Després d' havernos embadalit en la contemplació dels referits objectes, entrárem á las salas del *arxiu*, passant per lo vestíbul d' entrada, hont s' hi guardan los següents objectes (ara destinats á formar part del Museu Martorell): tauleta del segell del sigle XVII; gran cadira de brassos procedent de la *taula de comuns depósits*, y un *braser de bronze*, també del sigle XVII.

La sala 1.ª del arxiu conté: *documents referents á las comissions del Ajuntament; expedients* desde l' any 1820; y l' *arxiu complert de la antigua taula numularia de comuns depósits.*

Entre dúas salas més, está repartida la següent copia de documents: *Actas y deliberacions del antich Concell de Cent* desde l' any 1300;—*Bandos* á partir de 1310;—*Dietari* desde l' any 1390;—*Protocols de actas del Ajuntament* del 1322 fins al 1382; —*Cartas reals* desde l' 1209 fins á 1713;—*Cartas comuns originals* de 1334 á 1714 (col-lecció que s' continúa ab lo nom de *políticos y reales decretos* fins al 1830;—*Secció de comptabilitat;*— *Col-lecció de documents raros*, processos originals, actas de Corts, antichs llibres de ceremonial, registres antichs y moderns d' estadística, administració y comptabilitat.

En una sala suplementaria: entre molts plechs y registres de varias materias, hi ha una nombrosa col-lecció de *processos d' enquesta devant los Srs. Concellers* desde 1400.

Per las parets de las esmentadas salas s' hi véuhen un bon nombre d' objectes de marcada importancia, com son, diferentas pinturas y planos antichs y moderns. Entre las primeras enumerarém: una *Puríssima* procedent de la *taula de comuns depósits*; lo *St. Christo* de la sala dels assessors dels Concellers; un *pendó de Sta. Eulalia* (pintat al oli sobre domás carmesí); un gran quadro pintat en 1690 y restaurat en 1849 (formant part de la restauració, hi ha un rétol que diu: *Siendo Concelleres, en el año 1690 los Sres. M. Miguel Grimosachs Ciudadano, M. José Costa idem, M. Alejandro Boxadors, Félix Amat Mercader, Pablo Maurici Droguero y Bartolomé Minuart Pelaire, mandaron pintar á sus costas este cuadro en memoria del descenso de María SSma. en el año 1218; para la fundacion del órden de la Merced, y en agradecimiento de haber librado á esta Ciudad y Provincia de la langosta en el año 1688; y obtenido el privilegio de la cubertura en dicho año 1690.* En dit quadro s' hi véuhen los esmentats concellers, ab la xía á l' espatlla y agenollats devant una renglera de sants, presidits per la Verge de las Mercés, que aparentan estar en la gloria, y un conceller en cap, demanantli que extermini la plaga de la llagosta que per aquells temps, tant mal feu en lo plá de Barcelona; y finalment, es remarcable més que tot, la célebre *taula de Lluis Dalmau*, que data del any 1445, molt recomanable per la bellesa d' algunas testas. Entre 'ls planos válen la pena de mencionarse 'ls següents, tots de la ciutat de Barcelona: un, fet

á má, probablement del 1640; dos, magníficament grabats en acer, dels anys 1816 (?) y 1842; y per últim, los que aixecá en 1859-60 per districtes, l' arquitecte Miquel Garriga y Roca.

Dintre poch temps cambiará bon trós la actual disposició del arxiu municipal, gracias al engrandiment de que ha sigut objecte la Casa de la Ciutat.

Desde la extinció dels Concellers de Barcelona, l' arxiu municipal comensá un estat de remarcable abandono que durá tot lo sigle passat y fins á principis d' aquest. En l' any 1834 se creá una *comissió de restauració del arxiu*, composta dels señors Andreu Avelí Pi y Arimon, Pau Soler y Trens, Marqués de Lió y Joseph M.ª de Llinás, é iniciada pe'ls dos primers. Aquesta *comissió*, sens retribució de cap mena, portá á efecte una ordenació provisional dels importants documents que forman l' arxiu de que 'ns venim ocupant. En 1848 se feu lo trasllat al lloch qu' avuy ocupa, encarregantse d' una segona y més rahonada organisació, 'ls Srs. D. Ramon Muns y l' arxiver don Antoni Brunet [1]. Avuy, per fí, baix lo molt cuydado é intel-ligencia dels Srs. Gaspar y Puiggarí, s' ha procedit á un nou arreglo y disposició, obehint á un ordre rigorosament cronológich y s' veu subjectat á un esmero á tota proba; tot esperant lo día en que l' arxiu s' esplayará en lo més desembrassat local que próximament va á cedírseli.

Per extracte de l' acta, lo Secretari accidental,

J. Massó y Torrents.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

EXCURSIÓ PARTICULAR

AL CINGLE D' AVATS, SANT MIQUEL D' EN BAS, SANT PERE DE FALGARS, GRAU D' OLOT, ROTLLADA, PADRÓ DE RAJOLS Y SANT LLORENS DE DOSMUNTS.

Lo día 9 de Agost de 1882 vaig sortir de *Barcelona* á las 2h de la tarde, marcant en la estació, en lo moment de marxar lo tren, lo Th. C. 32°, y lo Bar. Aneróide 763m.

[1] V. Pi y Arimon.—*Barcelona Antigua y Moderna.—1854.*

Vista de Roda (V. pl. 69).

A las 5, plovent copiosament, arribava á la Fonda Michel de *Vich;* á las 10 vaig fer aquesta observació: Th. C. 23°; Bar. Aner. 726m.

Lo día 10, á las 5 matí, Ther. C. 19°, y Bar. Aner. 727m. A las 5 en punt, montant un matxo d'En Reyet, (Carrer Nou, 2), acompanyat del guía Jaume Puig de Sant Esteve d' En Bas, qui vingué á trobarme per haverlo avisat desde Barcelona, sortía de *Vich* per lo portal dels Caputxins; á las 6 horas y 25 minuts passávam lo *pont de Roda* (V. lám. pl. 68), sobre lo Ter, á las 8h m. arribávam al *Esquirol* (Sta. María del Corcó), prenent un petit refrigeri á Ca 'N Noy Mon, fenthi aquesta observació: Ther. C. 24° Bar. Aner. 712m. Calculo una altitut aproximada de uns 600 m.

A las 9h m., al passar per *Tonigros,* vaig fer aquesta: Th. C. 23°, Barómetre Aner. 695m.; l' altitut aproximada deu ésser de 750 m.

A las 9h 30m sortíam de Tonigros y á las 10h menos alguns minuts arribava al *Hostal de la Rotllada,* situat en lo centre de una vall deliciosa, cuberta de vegetació y abundosa de fonts. Es un hemicicle, que al N. y N. O. tanca la cinglera d' Ayats. al O., lo Coll de Tonigros, y la Mola d' En Casellas; al S. lo Serrat de Moncau, qu' es á continuació de las cingleras de Cabrera y Ayats; y al E. lo Coll de Coma Joan.

En la Rotllada, vaig fer aquestas observacions: 2h t. Th. C. 25°. Bar. Aneroide 693m. A las 10h n. Th. C. y Bar. Aner. 694.m Lo día 11, á las 6h matí, Th. C. 18°. Bar. Aner. 695m. Calculo que l' altitut de la Rotllada, poch més ó ménos, será de 800 m.

Dit día 11, á las 7h m., á peu y acompanyat del guía, sortía de la Rotllada. No volent pujar als cingles d' Ayats per lo camí que, passant per la casa d' Ayats distant uns 20 minuts de la Rotllada, puja ab 40 més á las Escalas d' Ayats, esgarrifós pas que per més de cent grahons oberts á pich en la roca del cingle penetra en la escletxa que fa aquest y conduheix al cim ab 15 minuts més; pujárem clot d' Ayats amunt, deixant als 20 minuts de la Rotllada, á uns 5 minuts del camí, á má dreta, la casa d' Ayats. Al arribar al extrem del clot, agafárem lo camí-ral de matxos, que puja al Santuari de Cabrera, de zig-zag en zig-zag, per entre espessos boscos de roures, faigs, boixos, avellaners y arsos. A las 8h m. guanyávam lo gegantí *Coll del Bram,* marcant lo Th. C. 17° y lo Bar. Aner. 666m. Calculo que l' altitut será de uns 1100 m.

En lo Coll esmentat deixárem lo camí-ral de matxos, que ab una mitja hora puja á la Mare de Deu de Cabrera, punt culminant de las montanyas de Juanetas, Cabrera y Ayats, que forman la cordillera coneguda per Cinglera d' Ayats, la qual per Coll de Bracons se lliga ab la del Puigsecalm ó serras de la Magdalena.

La cordillera d' Ayats, de Coll de Bracons, per los cingles de Juanetas, Cabrera, Ayats, Moncau, Serrat de Rupit, Padró de Rajols y Portell de Sa Finestra, arriba á Tavertet, seguint per las cingleras de las voras del Ter.

Deixant, donchs, en lo Coll del Bram, lo camí-ral de Cabrera, prenguérem

un curriol, que gira en direcció Sud, rublert de boscos de faigs, tant espessos, que no sols may hi penetra lo sol, sino que fins hi falta llum, essent al meteix temps tant humit lo terreno, que, per sequedat que fassa, allí sempre s'troba fanch, cobert per la fullaraca, lo que fa que lo camí sía sumament rellis-cós; als 15 minuts trobárem un *Collet*, que no té nom, deixárem lo tant atapahit bosch y, pujant sempre per entre faigs, ab altres 15 minuts guanyárem lo cingle. Seguírem caminant per lo plá de la cinglera y als 15 minuts trobárem una gran bassa d' aygua pluvial, que serveix de abeurador dels grans remats de vacas, bous y ovellas que pujan á estiuhar á dalt del plá de la cinglera. De *la Bassa*, ab 15 minuts més, arribárem al punt culminant de la cinglera, qu' es la part que mira al S., ó sía cap á la Rotllada y Pruit.

Lo panorama que s' ovira dels *Ayats* es tant dilatat, que en mon concepte, difícil sería trobar en la nostra terra un altre que puga igualarlo; tal volta los del Montseny y Puigsecalm, pero sí, puch assegurar qu' es superior als de Sant Llorens del Munt, Montserrat, Mare de Deu del Mont, Rocacorba, Far, Sant Miquel de Solterra y fins als de Bellmunt y Cabrera, degut aixó no á la altitut, sino á sa situació.

L' altitut, calculo que no baixará de 1280 metres, per lo ménos, un poch més baixa que Cabrera; á las 10^h m., hora en que deixávam lo cim, lo Th. C. marcava 19°. y lo Bar. Aner. 655^m.

La cinglera d' Ayats forma un ángul que tindrá, caminant, á pas llarch, $^3/_4$ d' hora; sa amplaria varía molt, puig mentres hi ha indrets en que tindrá més de 250 metres, ne vaig veure altres en que sols era de 3 y 2 metres.

Per lo meteix camí que á la pujada baixárem ab 30 minuts al *Coll del Bram*, de hont, internantnos en los gegantins boscos de faigs qu' he descrit, ab 30 minuts baixárem á la *Casa Nova de las Fajas;* y ab 5 més, sempre per espessa faitgeda, roures y avellaners, á la *riera de las Fajas*, que baixa del Coll del Bram y es afluent del Fluviá. En ménos de 5 minuts, tornárem á atravessarla; al cap de altres 5, passávam un torrent afluent de la meteixa, que als 15 minuts tornárem á atravessar, deixantla á má dreta pera pujar ab 20 més cap á Creu Llubí. Deixant també á nostra dreta lo camí que baixa á Falgars, girant á l' esquerra, ab 20 minuts, després de haver passat dúas valls, arribávam á la *Font de la Teula*, tota voltada de gegantins faigs. Als 20 minuts y després de haver girat lo collet, passávam per la *Casa de Pibernat*, de hont, ab 10 més, pujávam á la Ermita ó antich *Santuari de Sant Miquel d' En Bas*, ahont arribávam á las 12^h 40^m t.

Lo camí de Ayats al Coll del Bram, tot lo sot, clot ó vall d' Ayats, fins á molt més avall de las Fajas, ab los sots de las rieras de Falgars y de la Teula, es lo més deliciós que darse puga; sols diré, que son las mellors, las més grossas y atapahidas fatjedas que he vist á Catalunya.

La ermita de Sant Miquel d' En Bas está edificada sobre meteix del extrém inferior de la cinglera de Juanetas, á uns 900 metres d' altitut, aproximadament. A las 2^h t. lo Th. C. marcava 26°, y lo Bar. Aner. 685^m.

De la ermita s' puja al *cingle de la Escayola* y de allí, ab una hora llarga, al punt culminant de las cingleras de Juanetas, que tindrá uns 1150 á 1200 metres d' altitut, panorama limitat á las valls d' Olot y d' en Bas, puig está dominat per Cabrera y Ayats.

Del cingles de la Escayola y Llancers, se baixa suáument, ab una hora y 15 minuts, tot voltant per lo pla de las cingleras, al *Coll de Bracons*, qu' enllassa Puigsecalm ó Serra de la Magdalena, ab la cadena de las cingleras d' Ayats.

La capella del Santuari es molt antigua, románica á mon entendre, está molt descuydada, y res hi vaig veure de bó.

Lo panorama del Santuari es molt alegre, puig domina totas las planuras d' En Bas y d' Olot, limitant l' horisont lo Puig de Bassegoda (més elevat que lo del Mont), Mare de Deu del Mont, y Rocacorba.

Després de haver dinat en la casa del ermitá, á las 3 deixárem lo Santuari y ab 10 minuts baixávam al *Salt de la gúa de l' euga*, sempre per la vora del cingle. La dita riera, que atravessárem, se llensa al Fluviá saltant lo cingle á més de 100 metres. Seguint sempre per la meteixa vora de aquest, ab 15 minuts més passárem la *riera del Salt de la Ubaga petita de la Clapera*, que també s'llensa al Fluviá. Seguint sempre la vora del cingle, als 15 més passávam per lo *Salt de la Batllia de Falgars*, riera que també s' llensa al Fluviá per un salt de 100 metres; y ab 20 minuts més arribávam, á las 4h t., al poblet é iglesia de *Sant Pere de Falgars*, hont vaig ésser molt ben rebut per lo Sr. Rector. La iglesia es románica y fou restaurada en 1583. L' altar, qu' es barroch y gens dolent, ara están restaurantlo. Calculo l' altitut de la iglesia á 900 metres poch més ó ménos.

A las 4h 30m t. deixávam la iglesia y, agafant la vora del cingle, baixávam ab 15 minuts per lo pont de pedra, que atravessárem, al *Molí de la Coromina*, gran salt de uns 200 metres, per hont la riera de la Faja, que baixa del Coll del Bram, se llensa al riu Fluviá.

Deixárem lo Molí, edificat sobre de una roca abrupta de la vora del cingle, baixant ab 20 minuts al *Clot de la Portallera*, hont un propietari, enemich de la riquesa forestal, fa tallar un bosch de gegantins roures pera ferne travessas. Atravessárem luego la *riera de Pixa-enlayre*, que prop d' allí s' llensa al Fluviá per un salt de uns 100 metres al ménos, anomenat *Salt de Bertrans*. Als 15 minuts atravessávam un' altra riera, *la del Grau*, que s' llensa al esmentat riu per lo *Salt del Grau*, á un centenar de metres d' altura, pujant ab uns 10 minuts escassos al *Hostal del Grau d' Olot*, ahont arribávam á las 5h 30m t.

A las 6h t. marcava lo Th. C. 22°, y lo Bar. Aner. 690m. Calculo l' altitut del Grau á 800 metres aproximadament.

Sortírem del Grau d' Olot, á las 6h 30m t.; ab 10 minuts arribárem al *Hostal del Esca*, pujant ab 5 més á la *casa de la Serra*, de hont ab 30 minuts pujárem al *Grau Xich*, y ab altres 30 al *Coll de Coma Joan*. De allí ab 30 més, baixárem al *Hostal de la Rotllada*, arribanthi á las 8h 15m t. satisfets de la excursió. A las 10h n. lo Th. C. marcava 17°, y lo Bar. Aner 691m.

Lo día 16, á las 6h m. feya la següent observació: Th. C. 19°; Bar. Aneroide 694m.

A las 7h m. en punt, acompanyat també per lo indispensable guía, En Jaume Puig, deixávam l' *Hostal de la Rotllada* y, á peu, sortírem en direcció Sud, atravessant lo torrent que passa prop de la casa y que baixa del Collet de Moncau; pujárem per lo curriol de sa vorera esquerra fins á trobar lo camí-ral de Tonigros; llavors, girant en direcció al Est, prompte guanyárem la *Collada del Bach*, arribant á la gran casa ó *casal del Bach de Collsacabra* á las 7 horas 30m m. Tot seguit girárem á má dreta per lo camí de matxos que va cap á las Vilas de Sant Llorens, arribanthi á las 7h 50m m. y ab 5 minuts més á la iglesia de *Sant Llorens de Dosmunts*, sufragánea de Pruit.

Aquesta iglesia es de fábrica románica, ben conservada, empero no hi vaig veure res que m' cridés l' atenció, per qual motiu, á las 8h 30m. m. l' havíam ja deixada y tornávam á passar per la *casa de las Vilas*. Lo Th. C. marcava 21°, y lo Bar. Aner. 685m.

De la casa esmentada passant per un prat, girárem á má esquerra y atravessárem després per lo camí-ral de Rupit á Vich, que deixárem á nostra dreta, pujant per un grandiós y atapahit bosch de faigs, anomenat *Clot de las Vilas*, y ab 20 minuts, desde la casa, per la carena de la Serra, guanyárem lo *Serrat de las Vilas*, sobre de la casa del meteix nom, y que tot lo més podrá tenir uns 1050 metres d' altitut.

Del esmentat Serrat, prenent lo caminet ó curriol que passa per la vora de la carena, ab 20 minuts pujárem al *Padró de Rajols*, de qual cim s' ovira un encisador panorama sobre tota la plana de Vich, Guillerías y riu Ter. A las 9 horas 11m lo Th. C. marcava 19° 5, y lo Bar. Aner. 667m. La altitut la calculo á 1100 metres. Seguint per la carena, baixant al *plá de las Fossas*, per lo *Collet de Sa Finestra*, ab 15 minut més, visitárem per segona vegada las 3 *Sepulturas celtas* com també, ab 15 més, lo *Dólmen del Avench*, sota del qual esmorzárem, servintnos ell meteix de parassol.

A las 10h 15 m. deixárem lo Dólmen, baixant per lo curriol de la dressera á la antigua casa senyorial del Avench, obra mestre d' arquitectura y esculptura.

Tant de las sepulturas celtas y del Dólmen com de la casa del Avench dech reiterar la descripció que, encara que mal feta, ab bona voluntat vaig continuar en ma Excursió del 20, 21, 22 y 23 de Juny d' aquest any, que recomano á mos lectors. [1]

A las 11h m. deixávam la casa del Avench, y, passant per lo plá de una enlayrada y gegantina cinglera, vejérem, al girar lo Collet, Rupit y Sant Joan de Fabregas als nostres peus, gosant per espay de una mitja hora de un panorama hermosíssim fins á las envistas de la *Casa de Rajols*. Deu minuts avans d' arribarhi deixárem lo camí y, girant á la dreta, baixárem per un cur-

[1] Figura en lo ANUARI, any II (1882), que s'está imprimint (Nota de la ASSOCIACIÓ.)

riol al *Clot de la fatgeda de Rajols*, passant durant 15 minuts per un frondosíssim y ombrívol bosch de faigs, fins que trobárem lo *camí del Grau de las Palomeras*. Després de atravessarlo, prenguérem la dressera ó curriol, y á punt de mitjdía arribávam al pintoresch y deliciós poble de *Rupit*, dinant á ca 'N Estragué.

Malgrat l' entussiasme y admiració, per cert ben justificats, que m' inspira lo Montseny, lo amor de pare que fins á cert punt li tinch y que llegitima lo ésser autor de sa única guía, no m' cega, y haig de declarar ab tota franquesa que pera boscos de roures y, sobre tot, pera grans y ombrívolas fatgedas, la regió de Collsacabra y Ayats no té rival en Catalunya. Llástima que las rieras y torrents no sían més abundosos d' aygua, y més llástima encara, que la cobdicia de molts propietaris no reconeixi límits, de modo que si Deu no hi posa remey, il-luminant als pares de la patria pera que elaborin una lley que salvi los pochs boscos que encara 'ns restan, de segur que al acabar lo sigle actual, ja no quedará un sol arbre á Catalunya.

ARTHUR OSONA.

16 Agost de 1882. Coll de Pruit (Collsacabra).

EXCURSIONS PER LA PROVINCIA DE GUADALAJARA

X.

UNA EXCURSIÓ A SIGÜENZA.

II.

(Continuació.—V. N.° 53, pl. 34.)

Entre aquest sepulcre y l' del pare del bisbe hi ha l' de un germá de aquest, ab una estátua que representa un jove guerrer armat de punta en blanch, mitj caygut, apoyantse ab una má en terra, y tenint en l' altra una bandera [1]. L' epitafi de aquest sepulcre está escrit ab lletras góticas y diu aixis:

«Aquí yace D. Martin Vazquez de Arce, caballero de la órden de Santiago, que mataron los moros socorriendo al muy ilustre señor duque del Infantado, su señor, en la vega de Granada; cobró á la hora su cuerpo Fernando de Arce y lo sepultó en esta capilla. Año MCCCCLXXXVI, en el que se tomó la ciudad de Loja y las villas de Mora, Motril y Montefrío, en las que se hallaron padre é hijo.»

A la dreta de aquesta capella hi ha dúas banderas; segons En García Somolinos (lloch citat en la nota anterior) diu qu' en 1852 hi havía dessota d' ellas un lletrero en lletra molt antigua que deya:

---

[1] D. Francisco García Somolinos (*Semanario pintoresco español*, any 1852, pág. 162), diu que aquest guerrer está en actitut de llegir, lo qual no es cert.

«Estas dos banderas se ganaron á los ingleses á cinco dias del mes de Junio de 1589, estando sobre la ciudad de Lisboa su campo, por D. Sancho Brabo Arce de Lagunas, caballero de la órden de Alcántara, señor de Molino de la Torre y capitan de caballos por el invictísimo rey D. Felipe, nuestro señor, segundo de este nombre, y como patron de esta capilla las mandó poner en ella en el año de 1590.»

Avuy no existeix ja aquest lletrero.

Pera poder descriure una per una totas las particularitats que aquesta catedral conté, fora precís passarhi vuyt dias, y axió ocupantsen' sériament. Jo no hi he passat més que dúas horas; axís es que sols he pogut formarme una lleugera idea de lo que hi ha.

Diré, donchs, únicament, que son varios los sepulcres de marbre blanch que conté, aixis en las naus laterals com en lo cor y en las capellas. Totas las estátuas jacents de aquestos sepulcres están ben conservadas, ménos la que s' troba en la nau lateral, entrant á la dreta, al costat del altar de Sant Bartomeu.

De las nombrosas inscripcions que hi ha, axís en aquestos sepulcres com en lápidas empotradas en la paret, sols he copiat la del sepulcre del bisbe Bernat, per haverme semblat la més interessant per las fetxas que conté. Aquesta inscripció es la següent:

Aquí yace Don Bernardo, natural de la ciudad de Aguino de Francia. Fué capiscol de Toledo, y despues que España se restauró de los moros, cuando el rey Don Rodrigo la perdió, fué el primer Obispo de Sigüenza. Ennobleció y cercó esta ciudad. Reedificó y bendijo esta iglesia, y el dia de San Estéban del año 1123 instituyó en ella prior y canónigos seglares de San Agustin. Hízoles donacion, con otras muchas cosas, de los diezmos desta ciudad siendo Sumo Pontífice Calixto 2.° y reynando en Castilla y Leon Don Alonso 7.° que fué llamado Emperador En esta era estaba de la otra parte del Tajo toda la tierra ocupada de moros. Y por tradicion antigua se refiere que este prelado fué á la guerra y dexó mandado que si en ella muriese le truxesen á esta iglesia y en ella le enterrasen de la forma que le hallasen muerto. Falleció siendo electo arzobispo de Santiago en 1143 [1]. Hallóse en su antiguo sepulcro la cabeza al Oriente y de la misma manera se trasladó y puso aquí en el año 1598 siendo Sumo Pontífice Clemente Octavo reynando en España Don Felipe Tercero deste nombre, y siendo Obispo y Señor desta ciudad Don Lorencio de Figueroa y Córdoba, y en este mismo año se acabó la obra de este trascoro.

Aquesta inscripció está grabada ab lletras llatinas, mes dessota d' ella hi ha dos trossets de marbre blanch, hont ab lletras góticas diu: El Obispo Bernardo Sens dubte aquestos formavan part de son sepulcre primitiu.

---

[1] Don Aureliano Fernandez Guerra posa la mort de aquest Bisbe en 1129. Lo Sr. Magistral de aquest bisbat m' assegura que no tingué lloch fins á 1151, y qu' en l' arxiu del meteix hi ha una donació d' ell, fetxada en 1150.

De la inscripció que acabo de trascriure, sembla despéndres' que aquesta catedral fou terminada avans de 1123; mes lo senyor Magistral m' assegura qu' en aquesta fetxa es quan fou comensada.

Mes ja es hora de que digui com he tingut lo gust de conéixer á aquest eruditíssim y amable senyor.

Acabava jo de copiar la inscripció del sepulcre del Bisbe Bernat quan se m' acosta un canonge y m' diu:

—«Mentres jo estava en lo cor, la vista se me n' anava detrás de vosté. Ara no tinch temps; visch á tal punt; desde las sis y mitja de la tarde en endavant me trobará á casa. No té més que preguntar per lo senyor Magistral. L' esperaré.»

No póden vostés figurarse la sorpresa que m' causáren aquestas paraulas. Precisament jo no desitjava altra cosa que conéixer á aquest senyor pera ferli algunas preguntas sobre la campana de Abánades.

Lo senyor Magistral m' saluda y se n' vá; jo segueixo prenent encara alguns apuntes, y al poch rato, surto també de la Catedral.

III.

Lo primer que faig es dirigirme á la part més alta de la vila pera veure l' antich palau y castell del Bisbe. La porta de aquest castell está flanquejada per dúas torres quadradas y enmarletadas; damunt dels marlets hi ha una teulada. Restan encara varios trossos de murallas, també enmarletadas, interrompudas de quan en quan per altas torres. Lo palau, hont han habitat los bisbes fins fá poch, se troba detrás de aquest circuit de murallas y formant cos ab ellas.

Segons la tradició, la reyna Donya Blanca, muller de D. Pere *el Cruel*, fou tancada en una de aquestas torres, coneguda encara avuy ab lo nom de *Torre de Donya Blanca* ó de *Mari-Blanca*. Se coneix que á n' aquesta pobre reyna no la deixavan tranquila en lloch. Anéu á Viana, dúas horas més avall de Trillo, en la vora esquerra del Tajo, y vos dirán que Donya Blanca estigué presa en lo castell de aquella vila. Desde Viana sembla que fou trasladada al Monastir del Císter de Ávila. ¿Estigué en lo castell de Sigüenza avans ó després de sa estada en Ávila? No ho sé, mes tal volta algun dia puga dírloshi, perque 'ls asseguro que 'ls viatjes de aquesta pobre dona m' interessan prou pera que no tracti de voler saber lo que ténen de veritat.

Lo meu gust hauría estat entrar en lo castell; mes la porta está tancada y no sé quí pot ensenyármel'.

Baixant del castell, passo per devant de la iglesia del convent de las monjas de Sant Francesch, quina portada es bisantina. Mes la porta está tancada.

Lo meteix me passa una mica més avall ab la iglesia de Sant Vicens, quina portada es també bisantina. Damunt de la porta de aquesta iglesia hi ha una Mare de Deu gótica sentada; lo dosseret que té damunt es gótich florit; mes la ménsula que la sosté es del Renaixement.

Aquestas dúas iglesias déuhen ser las més antiguas qu' en la actualitat conté Sigüenza.

L' actual Palau del Bisbe, qu' está en la part baixa de la població, té una fatxada lletjíssima. Los balcons aixatats acusan la transformació que han sufert al passar del estat de finestras á llur estat actual. Aquest palau havía estat convent: lo de Sant Antoni.

Al costat del palau hi ha l' seminari nou, edifici inmens y desfregat que havía sigut convent de frares de Sant Francesch.

Lo Seminari antich, en lo carrer del Seminari, es tot de pedra y sa fatxada té proporcions més armónicas.

L' Hospici, qu' es també un inmens casal, conté avuy una pila de magatzéms y una fábrica de filats que ocupa á uns doscents traballadors. Aquesta es la única industria que té Sigüenza.

No tenint ja res més que veure, torno á la posada á posar en ordre aquestas notas, feyna que m' entreté fins á las sis de la tarde; sopo, vaig á pendre café en lo mellor café de aquí, qu' es com lo pitjor de la Barceloneta, y, sentne ja las set, m' dirigeixo á casa del senyor Magistral.

IV.

D. Carlos Rodriguez, canonge Magistral de Sigüenza, professor de teología en lo Seminari de aquest Bisbat, arxiver que ha sigut vuyt anys del meteix, y membre corresponsal de la Academia de la Historia, m'reb ab una amabilitat y finura que may sabré com agrahirli; m'obliga á pendre de nou café y, al cap de deu minuts, nos tractém ja com si 'ns haguéssem conegut tota la vida. Parlém d'antigüetats, d' Historia, de bellas arts, pero tot aixó ho fem rápidament, passant d' un assumpto al altre sense transició de cap mena.

Encara no fá mitj' hora que enrahoném, quan ell m'diu:

—Quan l'he vist á la Catedral, m'ha semblat desseguida que vosté no era un de tants curiosos com ván á véurela; ara veig que no m'havía equivocat.

Y sense deixarme temps pera refusar aquestos inmerescuts elogis, comensa á tráurem manuscrits, monedas, antigüetats, etc. etc., formant damunt de son escriptori un verdader maremagnum.

Me lamento de que no hi haja una historia de Sigüenza, y m'contesta que ell té l'proposit de ferla, tenint ja reunits quasi tots los datos necessaris desde la Reconquista fins avuy.

Li demano la inscripció de la campana de Abánades, la treu y lo calchestava tot esborrat. Desgraciadament havía tingut que valdres, d'un paper que no era de calcar y no s'hi coneixía quasi bé res. Pero ell es de mon meteix parer: la campana deu ésser bisantina.

Parlém del Monestir de Óvila y m'dona la fetxa de sa fundació, treta de un manuscrit de la Biblioteca Nacional. Aquesta fetxa es la de 1175.

Li cito l' baix relleu del Devallament de la Creu, que tant me vá agradar á

Cifuentes, y buscant entre sos papers troba que l'convent de las monjas de Santa Clara, damunt de quina porta está, fou fundat l'any 1527.

M'ensenya diversos objectes trobats per ell fent excavacions y veig que son en tot iguals als trobats per mi en las runas romanas del Regallo, tals com pesos de argila, claus de ferro, mahons groixudíssims, colls de gerras, etc., etc.

Passém á ocupá'ns de la Celtiberia, li cito las runas de Val-de-Rebollo, y m' treu un cróquis de un plano de las poblacions celtíberas dels encontorns de Sigüenza, plano hont constan ja las poblacions reconegudas com positivament celtíberas y hont pensan anar situant las que vajan descubrint. Y parlo en plural perque en aquest traball sembla que hi pren també una part molt activa l'illustre arqueólech catalá, nostre soci honorari, Pare Fidel Fita.

A proposit d'això m'ensenya una reproducció foto-típica de una inscripció grabada en una planxa de coure que servía de pámpol á una llumanera, inscripció probablement celtíbera, quin original, trobat á Huerta Hernando, provincia de Guadalajara, té en aquest moment lo Pare Fita pera desxifrarlo.

M'ensenya també un ídol d'argila, que se suposa sía fenici, trobat á Sigüenza meteix.

En lo seu despatx veig igualment una petita imatje de la Mare de Deu de las Angustias ab lo cadavre de Jesu-Crist á la falda, escultura de la Edat-Mitjana. Si hem de creurer una nota que hi ha derrera, aquesta imatje es la meteixa que l'emperador Carlos V tingué constantment en sa celda durant sa permanencia en Yuste.

En una paraula; es tant lo que allí he vist, tant lo que havém enrahonat, que l'temps se m'passa tant agradablement que son ja las dotse de la nit quan me n'vaig de casa seva.

Excuso dir que la nostra benvolguda associació ha sigut més de una vegada motiu de nostra conversa.

Al separarnos nos prometem mútuament escríurens cas de que descubrím ó sapiguém alguna cosa que puga interessar á l'un ó á l'altre.

Las cinch horas que he passat en la casa de aquest senyor m'han indemnisat ab usura del aburriment que m'causá la meva arribada á Sigüenza.

Quan vaig cap al hostal plou á raig fet.

V.

Avuy he sortit de Sigüenza á las set del matí, ben pesarós de no poguer-m'hi quedar un dia més pera acabar de veure lo que encara no he vist.

Com ha plogut tota la nit sense interrupció, no vull intentar lo vado de la Pelegrina y me n'vaig á voltar pe'l poble de aquest nom, hont m'han dit que hi ha un pont.

De Sigüenza á Pelegrina hi ha un'hora y mitja.

La vista de aquest poble, agrupat al peu de un castell feudal quinas torres alsan encara orgullosament lo cap, es molt pintoresca.

Avans de arribar al poble deixo á la dreta lo barranch de la *Peña del gancho*, hont hi ha una enorme roca vertical per damunt de la qual las ayguas s'precipitan en lo fons del barranch formant una elevadíssima cascada.

Passo tocant lo poble, baixo á la vora dreta de la Pelegrina y, passant aquest riu per un pont de vigas que se sosté per miracle, comenso á pujar per la vessant esquerra del barranch.

CELS GOMIS.

(*Seguirá.*)

SECCIÓ DE NOTICIAS.

CERTÁMENS.—Havém rebut lo cartell del que ha obert lo Excm. Ajuntament de la ciutat de Mataró, pera la festa major que té lloch lo 29 de Juliol. Com de costum queda en Secretaría á disposició del Sr. Socis.

DELEGACIONS.—Com se veu en la secció oficial, han quedat ja constituhidas las delegacions de Tarragona y Vilanova y Geltrú. Prompte esperém donar compte de la constitució de la de Badalona.

† LO IL-LM. SR. URQUINAONA.—Morí lo derrer día del mes passat aquest zelosíssim y exemplar prelat, soci honorari que fou de nostra ASSOCIACIÓ, á la qual demostrá son afecte en més de una ocasió, sobretot en lo assumpto de la suscripció en favor de la restauració del monastir de Ripoll, promoguda per la meteixa. Lo sentiment causat en Barcelona per sa mort fou extraordinari, y aixís ho demostrá son enterro, que revestí tot lo carácter de una imponent manifestació de simpatía del vehinat de Barcelona, á la que se uní la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA delegant als Srs. Arabía (president), Arnet y Sampere (D. Francisco) pera assistir al acompanyament del cadávre. (D. E. P.).

DISTINCIÓ.—Nostre president D. Ramon Arabía y Solanas ha sigut nombrat soci corresponsal de la «Sociedad Arqueológica-Luliana» de Palma de Mallorca, societat que té per objecte promoure y secundar quantas ideas tendéixen á honrar la memoria de son Patró lo inmortal Raymond Lull; recullir, custodiar y restaurar los objectes arqueológichs, especialment de carácter religiós, que s' trobin abandonats ó fora de servey en las Balears; y visitar los monuments de mérit artistich ó histórich que s' troban en las meteixas illas pera promoure y gestionar llur conservació, restauració ó terminació.—Molt desitjém que arreli y prosperi tant útil y patriótica corporació.

ALTRA.—Nostre consoci Mr. Maurice Gourdon, de Bagnères de Luchon, ha sigut nombrat per son gobern *Officier d'académie*, en lo concurs anyal de las Societats sabias de la Sorbona (París). Sia enhorabona.

Benefici.—Lo 24 del corrent tingué lloch en lo elegant teatre del Olimpo lo del segon galan de la companyía D. Ricardo García, qui tingué la galantería de dedicarlo á la nostra Associació. La funció fou completament catalana, representantse *Lo Rector de Vallfogona* y *Los cantis de Vilafranca*, del llorejat poeta Sr. Soler, alcansant en abdúas grans aplausos lo beneficiat.

Descobriments é investigacions.—Lo mes d' Abril ha sigut fecundo pera la arqueología y prehistoria.

Veus' aquí lo que diu *El Eco de Granollers:* «En un dels desmonts practicats en las obras d' explanació de la carretera de Sant Felío de Codinas á Centellas y á 3 kilómetres de aquesta vila, han sigut trobats un gran número de restos humans enterrats allí desde remots anys, ja que ningú en la comarca té noticia d' haver existit en aquell punt cap cementiri, ni memoria tradicional hi ha d' ell. Los citats restos se trobavan sota d'una capa de terra de 3 metros d' espessor. y la superficie superior estava coberta de bosch de molts anys d' existencia. Cada un dels cossos se ha trobat dintre de una tomba formada per pedras sens traballar y coberts per una llosa de la longltut y latitut d' aquella.»

Per altra part, se llegeix en *El Constitucional* de Girona: «Gracias á una felís casualitat, ha sigut descoberta prop del poble de Serra Engarceran (Castelló) una magnífica cova, que está sent visitada y admirada per molta gent. Es lo cas que, fa pochs días, uns cassadors ficáren la fura en un cau ahont s' havía amagat un cunill, y com esperéssen molt temps y no sortía ni l' cunill ni la fura, comensáren á aixamplar lo cau: y qual no seria sa sorpresa al trobarse breus moments després de comensat l' engrandiment, ab una gran plasseta en l' interior de la montanya, sembrada per tot arreu de magnífichs y variats exemplars d' estalactitas y estalagmitas.»

A més, en la *Revista de Gerona,* núm. IV, any VII, corresponent al actual mes d' Abril, se inserta un interessant article de nostre consoci D. Joaquim Botet y Sisó, sobre las excavacions empresas en Figueras per los Srs. D. Romualdo Alfaras y D. Arthur Dalfó, en lo *Camp de St. Roch*, las quals fins ara han donat per resultats la troballa de sepulturas (de tres classes), *fibulæ* y agullas de coure y bronze, fragments de vidre prim y esmaltat, carbons, dos *asos* ibérich-emporitans, un fragment de bronzo (mitj relleu), una creuheta de coure y un fogó de ferro.

Rectificació á «Der Tourist.»—Aquesta acreditada revista alpina de Viena, porta en sos núms. 7 y 8 corresponents á 1 y 15 del corrent Abril un article del Sr. Nicol de Wiesbaden, intitulat *Die touristischen Vereine* (las Societats de turistas), en lo qual (pl. 4, núm. 8), diu que la nostra Associació publica un Anuari en *catalá, castellá y francés*. Ja que lo autor en atenta carta nos prega que li fém notar qualsevol errada en que haja pogut incórrer, li dirém que si bé está acordat qu' en lo Anuari de 1882 se publiquin en sa llengua respectiva los articles que vingan redactats en castellá y francés (V. Bulletí, vol. IV, plana 83), aixó encara es *in fieri*, y fins avuy, lo Anuari únich que s' ha publicat (1881), conté tot son text en catalá.

DONATIUS PERA LO MUSEO Y LA BIBLIOTECA

Periódichs nous.—Havém rebut aquest mes, corresponentlos ab lo cambi, los següents: *Las quatre barras*, de Barcelona; lo *Deutsche Touristen Zeitung*, de Francfort sobre l' Main; la *Gaceta de Portugal*, de Lisboa; y lo *Bollettino della Seçione di Vicença del Club Alpino Italiano*, de Vicenza (Italia).

Museo.—Continuació de la llista de donatius:

De D. Joseph Alsina Lubian: *1 plano de Monçon*, á la escala de $^1/_{5000}$; 1 *id. id.*, reduhit á la escala de $^1/_{10.000}$; fets per lo donador.

De D. Ramon Arnet: *1 fac-símile* de una lápida cristiana inédita de Santa María de Tarrassa.

Del Club Alpí Italiá, Direcció Central: *1 oleografía* «Gruppo del Monte-Bianco, versante Sud-Est», per lo pintor Alex. Balduino.

De la Excursió col-lectiva á Tiana: *1 Goigs* de St. Cipriá.

Biblioteca.—Segueix la llista de donatius:

De D. Joan Brú: 2 fasc. *Catalogue des principaux tableaux des Musées d' Espagne*, per J. Laurent—1868; y *Le Portugal artistique, monumental et pittoresque*, per lo meteix—1869.

Del D. Alexandre Cita: 1 fasc. *Le industrie alpine e la seçione di Vicença*, per lo donador—Torino, 1882.

De la «Comision ejecutiva del Monumento á Güell y Ferrer»: 1 fasc. *Primera exposicion nacional de mármoles en Barcelona*—Barcelona, 1883.

De D. Theodor Creus Corominas, delegat á Vilanova á Geltrú: 1 vol. *La Arqueologia y la Biblia*, per lo donador—Barcelona, 1883.

De D. Tomás J. Dalmau: 1 fasc. *Sociedad española de electricidad: cuatro palabras á los señores accionistas*—Barcelona, 1883.

De la Junta de la Casa de Caritat: 1 fasc. *Memoria sobre la marcha y estado de la Casa de Caridad de la provincia de Barcelona*—Barcelona, 1883. (2 ex.)

De D. Joaquím Riera y Bertran: 1 fasc. *Biografia de D. Buenaventura Carlos Aribau*, per lo donador—Barcelona, 1883.

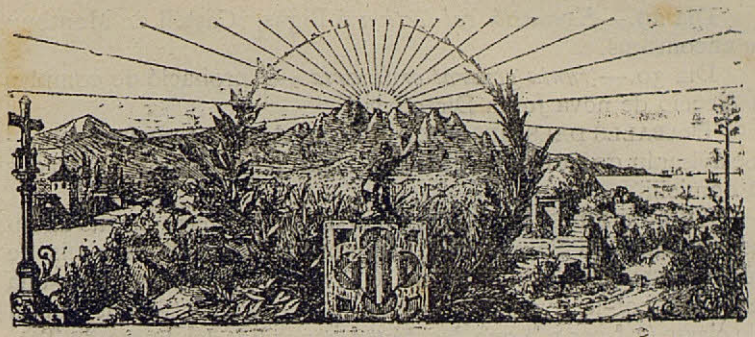
Del Dr. Adriá Sicard, delegat á Marsella: 1 vol. ab 10 heliografías *Etudes sur l' huile antiphylloxérique Alexis Roux*, per lo donador—Marsella, 1883.

De la Societat arqueológica de Vich: 1 fasc. *Dictámen de la Comissió provincial de monuments de Barcelona sobre lo temple romá descobert á Vich*—1883.

De la «Società degli Alpinisti Triestini»: 1 fasc. *Statuto* de la meteixa—Trieste, 1883.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imprempta dels Successors de Ramirez y C.ª, passatje de Escudellers, núm. 4.—Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

ANY VI. MAIG Y JUNY DE 1883. NUM. 56 Y 57.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

ASSOCIACIÓ CENTRAL.

TRABALLS DEL MES DE JUNY.—Dia 23.—*Lectura* dels següents traballs:— «Acta de la excursió col-lectiva á Tiana, Martorellas y Sant Fost,» per D. Francisco Llorens y Riu; «Excursió al Corredor, Dólmen de Pedra Gentil y Pedra Arca, Vall de Montseny, Plá de la Calma y Guillerías», per D. Arthur Osona; «Cansons populars: «La Mare de Deu», «La Viudeta», «Los presos de Lleyda», recullidas per D. Cels Gomis; y «Costums populars del Vallés: «La Jove» (adició), «Agullas», «Cap y trabas», «Picar», «Cap ó punta», «Trujol», per D. Vicens Plantada y Fonolleda.—*Reunió preparatoria* pera la excursió del 29.

Dia 29.—*Excursió col-lectiva* á Bigas, Castell de Montbuy y encontorns.

Dia 30.—*Junta general ordinaria.*—Aprobació de comptes y elecció de nova Junta Directiva.

TRABALLS DELS MESOS DE JULIOL, AGOST Y SETEMBRE.—Se avisarán oportunament als Srs. socis per papeletas passadas á domicili.

AVÍS INTERESSANT.—La Companyía dels ferro-carrils directes de Madrid á Saragossa y Barcelona ha concedit als socis de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, quan fassan alguna excursió col-lectiva per dita línea, la meteixa ventatja del cambi de classe (3.ª per 1.ª) que 'ns ténen concedida las líneas de Tarragona á Barcelona y França y de Granollers á Vich y St. Joan de las Abadessas. Pera poder disfrutar de aqueixa concessió, es condició precisa que cada soci porti un resguart especial, que li entregará la Junta Directiva, y que deurá exhibir sempre que li demanin los empleats de la Companyía.

CERTÁMEN DE 1882.—*Avís.*—Havent los Jurats calificadors de las dúas obras presentadas en aquest certámen, concedit accéssit á la que porta l' títol de «Estudi Hidrológich de la montanya de Montserrat», y opinat que no debía premiarse la que dú lo de «Nociones de Meteorología» per no cumplir ab las condicions demanadas en lo cartell de convocatoria, s' avisa á don Joseph Ignasi Ursul, autor de la primera de ditas obras, y al que ho siga de la segona, que póden fer recullir lo diploma lo primer y la obra no premiada lo segon, de conformitat ab lo esmentat cartell.—Barcelona 11 de Juny de 1883.—*Lo Secretari,*—JOAN BRÚ Y SANTCLEMENT.

CERTÁMEN DE 1883.—*Cartell.*— La Junta Directiva de aquesta ASSOCIACIÓ, inseguint son propósit d'estimular los estudis de la nostra terra, baix qualsevol dels punts de vista senyalats en lo article primer de son Reglament, y no haventse pogut concedir los premis oferts segons cartell de 1.er de Agost del any prop passat, ha acordat, tenint en compte també las indicacions dels respectius Jurats, obrir un nou certámen baix las següents bases:

PRIMERA.—Los temas pera los traballs que s' presentin son los següents:

(a) *Monografía de la montanya de Montserrat*, la que po-

drá referirse á un ó varios dels diferents punts de vista relacionats ab las ciencias naturals (excepte la hidrología), la topografía, l' art ó la historia.

(b) *Meteorología*, sa necessitat é influencia; sistema y organisació d' estacións meteorológicas, més adequats á Catalunya; plan económich pera llur instalació, entreteniment y servey; instruccións pera lo ús dels instruments meteorológichs, ab taulas de correcció y reducció.

(c) *Tema lliure*, mes que vinga enclós y subjecte dintre los artícles 1.er y 38 del Reglament, que díuhen aixís: «ARTICLE 1.er—L' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA es una Societat que té per objecte recórrer lo territori de Catalunya y comarcas vehinas pera estudiarne y ferne conéixer las bellesas naturals y artísticas; las tradicións, monuments y antigüetats; las costums típicas, cants populars y particularitats de llenguatje, y en fí las produccions de tota mena, aixís las de avuy en dia, com las que s' hajan perdut y las que convinga restablir ó introduhir.—ART. 38.—No essent polítich ni religiós l' objecte de la ASSOCIACIÓ, queda terminantment prohibit obrir discussions sobre dits extrems, aixís com faltar de qualsevol altre modo al esperit de aquest article.»

SEGONA.—La extensió mínima de cada obra deurá ésser equivalent á 50 planas, y la máxima á 200 planas del BULLETÍ DE L' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

TERCERA.—Las obras que s' presentin aspirant á dits premis deurán forsosament ésser escritas en catalá.

QUARTA.—Será preferit en cada tema lo traball que continga més datos nous y de observació propia, y que mellor responga, en son plan y execució, al propósit que anima á esta ASSOCIACIÓ, de popularisar lo coneixement científich de Catalunya.

QUINTA.—Pera cada un de dits temas hi haurá un premi y un ó més accéssits. Lo premi consistirá en una medalla d' or ab lo nom del autor, lo títol de soci honorari y 100 exemplars de la obra premiada. Lo accéssit consistirá en un diploma honorífich.

SEXTA.—Las obras premiadas quedarán de propietat de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA fins dos anys després de la seva publicació, que fará á sas expensas. La ASSOCIACIÓ s' reserva també la facultat de publicar las que sían premiadas ab accéssit, en qual cas n' entregará 50 exemplars al autor. Los

originals de las no premiadas se retornarán, mitjansant la entrega del resguart que s' donará al presentarlas.

SÉPTIMA.—Lo plasso pera la admissió expira en 31 de Desembre del present any 1883, á las quatre de la tarde. Las obras, acompanyadas de un plech clos, que continga lo nom del autor y un lema igual al que porti la obra, s' entregarán anónimas al infrascrit Secretari (Portaferrissa, 13, 3.er d.ta, Barcelona) ó á qui l' substituheixi en dit cárrech.

Barcelona 2 de Juny de 1883.—*Lo President*, RAMON ARABÍA Y SOLANAS.—*Lo Secretari*, JOAN BRÚ SANTCLEMENT.

DELEGACIONS.

DELEGACIÓ DE BADALONA.

COMUNICACIÓ.—*Associació d' excursions Catalana.—Delegació de Badalona.*—Inspirats per una meteixa idea, que no pot tenir més de felís per quant tendeix á fer conéixer als fills las bellas qualitats de una mare generosa, al ser humá las excel-lencias de una naturalesa espléndida y al catalá las bellesas de una pátria may prou lloada y enaltida; nos reunírem lo diumenje 13 del corrent, en número bastant crescut, los qui, desitjosos de secundar ab nostras escassas forsas los fins de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA que V. honra presidint, intentárem portar á cap la instalació en nostra volguda vila de Badalona de una *Delegació* de la ASSOCIACIÓ esmentada.

Després de haverse donat lectura de las *Bases generals* que han de regir las Delegacions, que 'ns fóren facilitadas per nostre estimat company En Pere Clapés, passárem á fer llista dels qui s' adherian á nostra idea, com així meteix á constituhir la Junta Directiva, quedant elegits en votació secreta en la forma següent:

President, D. Pons Serrat, Cronista de Badalona; *Vicepresident*, D. Esteve Torent, Notari; *Depositari*, D. Vicens Bosch, Industrial; *Secretari*, D. Antoni Bori, Professor de 1.ª ensenyansa; *Vocals*, D. Joan Surroca, D. Martí Botey y D. Ambrós Carbonell, respectivament Farmacéutich, Mestre d' obras y Metje.

Lo que posém en son coneixement, esperant participarli lo que referent á la Delegació s' intenti fer en tots conceptes, així

com los socis que ingressin posteriorment.—Badalona 24 Maig de 1883.—*Lo President*, PONS SERRAT.—*Lo Secretari*, ANTONI BORI Y FONTESTÁ.—Sr. President de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

(Acompanya la llista dels socis inscrits en nombre de 21.)

SESSIÓ PÚBLICA INAUGURAL

DEL DIA 2 DE JUNY DE 1883.

Acta.

En la ciutat de Barcelona y als 2 de Juny del any 1883, en lo gran saló de juntas del *Fomento de la Produccion Española*, luxosament decorat al efecte, ocupant lloch de preferencia en lo estrado lo Excm. Sr. Brigadier Marqués de Llanos, en representació del Excm. Sr. Capitá general del Principat; lo Diputat don Francisco de P. Benessat, en representació de la Excma. Diputació Provincial; D. Joaquim Rubió y Ors, President y en representació de la *Real Academia de Bonas Lletras de Barcelona;* don Antoni Rubió y Lluch, Vice-president y representant de la *Associació Catalanista d' excursions cientificas;* D. Claudi Mimó y Caba, President y en representació de la *Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instruccion;* D. Esteve Amengual, President y representant del *Asilo Naval Español;* delegats y representants de la *Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País*, del *Centre Catalá*, del *Fomento de la Produccion Española* y de la prempsa; lo Rev. P. Eduart Llanas, President de la *Delegació de Vilanova y Geltrú*, y D. Joan de March é Ixart, Bibliotecari de la *Delegació de Tarragona;* havent excusat sa assistencia en atent ofici lo Excm. Sr. Alcalde Constitucional; ab nombrosa y escullida concurrencia de socis y personas invitadas, entre las que figurava un bell aplech de senyoras y senyoretas; lo President de la ASSOCIACIÓ, D. Ramon Arabía y Solanas declará oberta la sessió á dos quarts de deu del vespre.

Seguidament lo Sr. Bibliotecari-Arxiver D. Isidro Martí Turró, per indisposició del infrascrit secretari, llegí sa *Ressenya dels traballs corporatius desde 1er de Janer de 1882 fins al 31 de Maig prop passat.*

Lo Rev. P. D. Eduart Llanas, President de la *Delegació de la*

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA *en Vilanova y Geltrú*, doná lectura de sa *Memoria sobre lo descubriment de una via y restos romans en la planura compresa entre lo Segre y lo Cinca, fet per dita Delegació en sa excursió á Binéfar y altres punts de aquella encontrada* [1].

Lo Sr. Martí Turró llegí los *Dictámens* [2], redactats per los respectius Jurats sobre las obras presentadas al certámen obert per la ASSOCIACIÓ adjudicantse l'accéssit á la que porta per títol: «Un estudi hidrológich de Montserrat», *lema:* «Catalana es esta terra, los vilatjes catalans, catalá lo plá y la serra....», que, obert lo plech corresponent, resultá ésser de D. Joseph Ignasi Ursul, farmacéutich de Monistrol de Montserrat, qui, després de cridat per tres vegadas, no s' presentá á recullir lo diploma honorífich corresponent.

Se procedí seguidament á cremar lo plech que contenia lo nom del autor de l' altra obra presentada, aspirant al premi de Meteorología, la que no fou premiada.

Continuá després l'acte donant lectura de las següents poesías:

D. Marsal Ambrós, de la de D. Joseph Franquesa y Gomis, premiada ab la englantina d' or en los Jochs Florals d' enguany, titolada *Als Pyrineus*.

D. Isidro Martí Turró, de la remesa per nostre consoci, delegat á Reus, D. Francisco Gras, titolada: *A ma terra*.

Y D. Joseph Blanch y Piera de la de Mossen Jascinto Verdaguer, premiada en los Jochs Florals d' enguany ab la joya oferta per la «Revista literaria», que s' titula: *Oda á Barcelona*.

S' alsá luego lo Sr. President, y dirigint sa veu als concorrents, digué:

«Excms. Senyors,

Distingit auditori:

Compromesa es ma situació, mes no puch excusar los debers de mon cárrech. Fatigada vostra atenció, que tant amablement y per tant rato nos havéu concedit; ressonant encara per aquest recinte los varonils accents de la bellíssima oda de nostre gran poeta, necessitaría verament, pera encoratjarme, assumpto menos espinós que l' que la delicadesa, per no dir la por, del Sr. Secretari, hauréu observat tots que ha reservat íntegro pera mí. Ja compendréu que m' refereixo á la projectada fusió de nostra ASSOCIACIÓ ab *la Catalanista d' excursions científicas*.

---

[1] Se publicará íntegra en lo ANUARI, any III (1883).

[2] Se publican íntegros en las planas 105 y 106 del present número.

També l' any passat, en consemblant diada, vos parlava de lo meteix y nos honrávam tots, com avuy, ab la presencia de un digne representant de l' altra associació. Mes ¡quína diferencia del un any al altre! lo prop passat á tots nos animava la alegría de la esperansa, la quasi seguretat del éxit; lo present á tots nos corgela la tristesa de la desilusió, lo desengany del fracás.

Y en aquest sentiment de dol confonch, entenéuho bé, confonch á la majoría, á la inmensa majoría, de l' altra associació: estich certíssim de que ella, tant com nosaltres, lamentará que las gestions no hajan arribat á felís terme. ¿Qué ho ha impedit? Sens entrar en detalls que no consent la ocasió, tinch lo deber d' explicárvosho.

La Associació d' excursions Catalana, que sempre ha estimat la claretat sobre tot, ha d' ésser també clara en sas explicacions. Nostra Associació, á la que en amor á la terra ningú guanya, ha volgut sempre que son catalanisme fós la resultant de sos actes, no un lema proclamat á tot'hora, en lo qual ha cregut veure certa vaguetat, certa indeterminació, que forsosament havían de contrariar tota idea práctica. Una minoría de *la Catalanista*, en extrem gelosa de aquest nom, l' ha exigit com penyora de nostre catalanisme, y com demanar penyora sinónim es de no tenir confiansa, y com sense confiansa mútua no hi ha fusió fructífera, la fusió no s' es fet.

¿Vol dir aixó que no s' fassa? Me guardaré bé de dirho. La confiansa, que avuy no té en nosaltres un petit element de *la Catalanista*, tal volta demá l' hi tinga. Lo que jo asseguro es que farém tot lo possible pera guanyarla; lo que jo espero es qu' ells farán tot lo possible pera no perdre la nostra. Jo responch de que ni un sol de nostres actes futurs desmentirá nostre catalanisme práctich; que aquest resplandeix en los passats, no ho haig de dir jo: si algú ho dupta, nostra defensa queda confiada al llibre que havém publicat avuy.

Es aquest una recopilació de las opinions que han merescut nostras publicacions y singularment nostre *Anuari*, á la prempsa y á las personas il-lustradas, no ja sols de Catalunya, sino del resto d' Espanya y sobre tot del estranger. Vull prescindir dels elogis que totas ellas fan de nostres traballs y de nostra activitat, pera no fixarme més que en un fet capdal y notabilíssim, que comproba mas afirmacions. Los estrangers, que no sáben qu'existeixi lo *catalanisme;* que no han vist ni en nostre nom ni en nostres llibres potser ni una sola vegada lo nom *catalanista;* que tal volta, si l' haguéssen vist, se 'ls haguera presentat com problema insoluble per falta de datos; los estrangers, Senyors, tots á la una, han vist en cambi en nostre Anuari y en totas nostras publicacions, que son la exteriorisació de nostra vida tota, una cosa tant trasparent, tant poch amagada, tant diferent de la que solían veure en altras societats consemblants sevas, que, com si per misteriosa manera s' haguéssen posat d' acort, tots l'han senyalada com exemple á llurs compatriotas y han comprés qu' ella era la única que podia explicar lo fet extraordinari y altrament incomprensible de que fés aquí una societat petita lo que entre ells sols se atrevéixen á empendre las més grans,

No n' han dit catalanisme, es cert; n' han dit *patriotisme provincial*,[1] *patriotisme local*[2]; mes francesos, alemanys, italians, inglesos y nort-americans, tot exclamantse de que usém una llengua poch intel-ligible, no sols han entés nostre catalá, sino també nostre catalanisme.

Avansém donchs en nostra vía tranquils y confiats: si 'ls estrangers nos fan justicia, ¿cóm no esperar que un día ó altre no 'ns en fássan los qui tenim més aprop? La Associació d' excursions Catalana, que fins en lo nom ha volgut evitar tota ambigüatat y tota pretensió, va desarrollant son pensament sens vacilacions y aixamplant cada día més lo cercle ben definit de sa activitat fecundíssima.

En sas excursions, ha emprés per seccions metódicament lo estudi de la terra; l' un any es lo Montseny, l' altre la encontrada que atravessa la línea de St. Joan; l' any passat la ribera del Ebro y sos afluents, catalans y aragonesos, desde l' mar al Pyrineu; aquest any tota la faixa de terra entre la costa Mediterránea y la línea del interior. En sas visitas no s' limita á una mirada retrospectiva á lo passat, y per aixó hauréu vist que á més de iglesias, arxius y monuments, visita també fábricas, establiments d' horticultura é instituts científichs. Fins en la organisació de Delegacions, aqueixas fillas de sí meteixa, ha volgut demostrar que, si bé exten y ramifica la seva acció, es injustificada la sospita de absorbent y centralisadora que moltas vilas y ciutats del Principat alimentan encara contra Barcelona y contra tot lo que es fill de Barcelona. En una paraula, lo estudi complert del país, la creació de simpatías entre totas sas diversas encontradas, es lo ideal de la Associació d' excursions Catalana; son procediment, la transformació del amor platónich, per dirho aixís, que tothom deu á sa patria, en aquell altre amor, menos fogós, pero més conciençut, propi de la edat madura, que sab veure no sols los mérits, sino també los defectes de la cosa estimada y que té ja, per lo tant, molt guanyat pera corretgirlos d' arrel.

Es induptable que pera que aquesta tasca, de honra y profit pera Catalunya, puga realisarse, necessitan agermanarse las ciencias, las arts, las lletras, las manifestacions totas de la vida y cultura socials. Pera demostrar clarament eixas aspiracions, havém volgut, com cada any en aquesta diada, donar part important en nostra festa als poetas premiats en los Jochs Florals; y precisament per los obstacles que á llur realisació pot oposar, havém sentit doblement lo fracás de las gestions de fusió ab l' altra societat excursionista. No hi ha dubte, efectivament, de que á una y altra associació 'ls manca encara lo concurs actiu de moltas personas, indicadíssimas per llurs coneixements ó representació, mes que, mentres nos vejan dividits ó tant sols separats, fugirán de nostre camp, per lo recel justificat de no trobarhi aquella atmósfera serena, aquella calma imperturbable, qu' exigeix lo repós del estudi y las dificultats de la investigació.

---

[1] Annuaire de la Société des Touristes du Dauphiné.

[2] «*An ardent patriotism, local and hence the more intense.*» Appalachia, de Boston, E. U.

Si lo Sr. Vice-president de *la Catalanista*, qu' en aquest moment tenim l'honor de comptar entre 'ls qui han vingut á honrar nostra festa, creu que mas paraulas han d'ésser ben acullidas en la associació que dignament representa, jo li prego que trasmeti á sos companys la seguretat de nostre més coral afecte, la expressió carinyosa del desitj que á tots nos anima de poder unirnos dignament un dia en una estreta abrassada, tant llarch temps esperada per tothom.

Termenaré donant á las dignas Autoritats y Corporacions que s' han fet representar en aquest acte, mercés infinitas per llur amabilitat y consideració; oferint á las Delegacions, que per primera vegada han assistit á estas vetlladas solemnes, los vots més entussiastas per llur prosperitat; y remerciant per fí coralment á la distingida concurrencia que ha vingut á escoltarnos, y molt en especial á las senyoras, que ab llur presencia han volgut probarnos una volta més que guardan sempre en llur cor afalagadora simpatía pera 'ls qui ab fé y constancia traballém pera la major ventura de la patria.—He dit.»

Y haventse distribuhit als representants de autoritats, corporacions y prempsa, y als socis delegats assistents al acte, un fascícul imprés ab lo títol *Opinions emesas sobre lo primer Anuari* (1881) *y altras publicacions de la* ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, com també lo *Cartell del Certámen de 1883*, se declará termenat l' acte, essent dos quarts de dotze de la nit.

(Aprobada aquesta Acta en Junta general ordinaria de 30 de Juny de 1883.)

Lo Secretari, JOAN BRÚ.

EXCURSIÓ COL-LECTIVA Á SANT PERE DE TARRASSA Y TARRASSA.

DIA 16 DE ABRIL DE 1882.

Extracte del Acta.

Lo día 16 de Abril del any passat, sortírem de Barcelona, en lo primer tren de la línea de Saragossa á Barcelona los socis senyors Arabía, Armenteras, Capdevila y l' infrascrit.

Al baixar del tren en la estació de Tarrassa, ja trobárem á nostre consoci delegat senyor Viver, alcalde de la vehina població de St. Pere de Tarrassa, qui 'ns acompanyá amablement tot lo día.

La circunstancia de haver fet en 27 de Juliol de 1879 altra excursió á St. Pere de Tarrassa, m' excusa d' explicar tot lo que vegérem en dita població, per lo qual refereixo al qui desitji enterarse dels detalls que aquí no trobi, als núms. 10, 11 y 13, any II, del BUTLLETÍ de nostra ASSOCIACIÓ. No me ocuparé donchs avuy sino de lo que allí no consta.

Tinguérem ocasió de veure en primer terme la lápida de marbre blanch, quina copia, reduhida á una quarta part poch més ó ménos, acompanyo, existent en la Iglesia de Sta. María, que no he vist publicada enlloch, colocada detrás del frontal del altar major, quin contingut es lo següent:

HIC REQVIESCVNT VENERAND
RELIQVIÆ SANCTORVM MARTIRVM
CESAR AVGVSTANORVM ET BEA
TISSIMORVM MARTIRVM IVLIANI
ET VALENTINI ATQVE SEVERI SE
PVLTÆ PER MANVS VENRABILIS
RAYMVNDI BARCHINONEN EPISCOPI
KALEN IANVARII ANNO DOMINICÆ
INCARNATIONIS MILLE
SIMO CENTESIMO
DVODECIMO

IVETEDIE247EM
B16IIETITERVRECODIT
EDIES FEbR1612

HIC REQVIESCVNT VENERANDÆ
RELIQVIÆ SANCTORVM MARTIRVM
CESAR AVGVSTANORVM ET BEA
TISSIMORVM MARTIRVM JVLIANI
ET VALETINI ATQVE SEVERI SE
PVLTÆ PER MANVS VEN(E)RABILIS
RAYMVNDI BARCHINONEN EPISCOPI
KALEN(DAS) JANVARII ANNO DOMINICÆ
INCARNATIONIS MILLE
SIMO CENTESIMO
DVODECIMO
I (N) VE(N)TE DIE 24 S(EPT)EM-
B(RIS) 1611 ET ITERU(M) RECO(N)DIT
E DIE 5 FEBR(UARII) 1612.

que traduhit es com segueix:

Aquí descansan las veneradas reliquias dels Sants Mártirs Saragossans y dels beatíssims Mártis Juliá, Valentí y Sever, sepultats per mans del venerable Ramon, Bisbe de Barcelona, en las Kalendas de Janer any de la encarnació del Senyor 1112.

Trobadas en lo día 24 de Setembre de 1611 y tornadas á custodiar en 5 de Febrer de 1612.

Dita lápida es important perque no era coneguda, per més que se sapigués per documents als quals se fa referencia en la acta avants citada, que existían en la iglesia las reliquias dels tres Sants mártirs á que fa referencia; per lo tant constituheix una troba honrosa pera la nostra ASSOCIACIÓ, y una nova proba de la utilitat de la idea excursionista.

Després de haver visitat las 3 iglesias ja descritas en l' acta á que faig referencia més amunt, passárem á la casa Rectoral, hont lo Sor. Rector nos mostrá una magnífica col-lecció de retaules en molt bon estat de conservació.

Suposant nosaltres que una parroquia tant antiquíssima com es aquesta, á la forsa havía de possehir un magnífich arxiu, insinuárem al digne Sr. Rector nostre desitj de conéixe 'l y allavors ¡oh desilusió! dit senyor nos explicá que quan Cárles de Espanya estigué á visitar dit lloch en temps de guerra, ordená que li enviéssen á Barcelona tots los documents, cumplintho aixís lo Sr. Rector que en aquella época regentava la parroquia, ignorant lo actual si encara avuy se conservan en lo arxiu de la Capitanía General de Barcelona.

Desde la Rectoría poguérem veure uns restos venerables de una casa de Camp que s' troba fora de la població y que fou monastir de cartuixos y anteriorment, en temps dels moros, Castell inexpugnable, conegut encara avuy día ab lo nom de *Castell de Vallparadis* (V. *grabat, pl. 100)*. Avuy pot dirse que s' conserva no més la forma exterior, puig de la interior está tant deteriorat que apenas dona idea de lo que fou. També s' conserva encara de peu una petita capella separada de la casa, que avuy serveix de depósit de palla.

Al sortir de la casa Rectoral nos encaminárem á la important ciutat de Tarrassa, separada de St. Pere per un pont de 3 arcadas (construhit ab restos de pedras de la primitiva iglesia de St. Pere, segons tinguí ocasió de fer notar en l' acta á que faig referencia més amunt), dominantse desde alli un magnífich panorama plé de un bé de Deu de hortas y una vegetació que enamora. Al passar ab lo carril, prop de la estació, pot contemplarse desde l' tren lo panorama de aquest pont y sos bellíssims encontorns.

Al entrar á Tarrassa per aquest pont y després d' atravessar un ample carrer anomenat «de la Creu gran», s' entra en una plassa en quin centre hi há una magnífica Creu de terme gótica, que no poguérem entretenirnos á copiar per falta de temps. Desde allí nos dirigírem al Restaurant, hont nostre consoci Sr. Viver nos havía fet preparar un espléndit dinar, posant aixís lo segell á sa galanteria y mereixent que lo Sr. President li dongués per ella en nom de tots las gracias més corals.

Després de dinar, nos dirigírem, pera acabar de visitar la població, á un café desde quin pati poguérem veure uns restos de edifici antiquíssim, que havian habitat los templaris, digne d' ésser visitat, puig té en la part alta, com si diguéssem en las golfas, una série de finestras de punt rodó, separadas entre si per unas columnetas de forma molt especial, que no tinch present haver vist en cap altre lloch. Molt aprop de aquestos restos s' hi troba una torre que no fa molts anys havia servit de presó y que avuy dia es de propietat particular. Esta torre nos recordá la célebre de la Ciutadela de Barcelona; es de forma completament rodona, ab unas parets groixudíssimas per l' estíl de aquella y de una elevació bastant considerable.

A més de dita torre existeix en altre lloch de la ciutat un edifici que ara serveix de presó y que fou en altre temps convent de Snt. Francisco, en lo qual, quan lo habitavan los frares,

hi havía hagut la fábrica de llana que assurtía d'hábits á tots los de Catalunya que perteneixían á dita ordre.

Com aquest edifici no té res de notable per la part de fora, y lo temps no 'ns sobrava, no l' visitárem.

Al sortir del café nos dirigírem á visitar la iglesia parroquial ó Colegiata baix la advocació de St. Pere y 'l Snt. Esperit; la fatxada es molt lletja y sense acabar; lo interior está compost de una sola nau de bastanta elevació; lo altar major si bé que barroch, es notable: lo forman 3 ordres de columnas salomónicas, grans medallons, relleus y altres adornos, tot de fusta sense pintar, constituhint una obra de talla notable.

Lo més digne d' esment que té la iglesia es un Sant Sepulcre de marbre que hi ha al entrar, en lo primer altar á má esquerra.

Al sortir de la iglesia nos trobém en la plassa de la Constitució, hont está situada la casa Consistorial de moderna construcció, que res de notable presenta. En esta plassa s' celebran los mercats semanals y firas, servint al meteix temps de mercat diari de verduras.

Seguidament nos encaminárem al magnífich colegi Tarrassense, que dirigeix nostre consoci senyor D. Joan Cadevall, edifici notabilíssim baix tots conceptes, puig además del preciós cop de vista que presenta son exterior, tot voltat de magníficas arbredas y passeigs ab grans y espayosos patis pera recreo dels pensionistas, tot lo qual lo fa molt recomenable baix lo punt de vista de la higiene, que 's veu va tenir molt en compte D. Anselm Ignasi Cabanes al fundarlo en 1864; son interior, perfectament distribuhit, ab espayosos locals pera classes, complets gabinets de física é historia natural, capella, dormitoris, etc. dona clara mostra de que en aquell edifici no s' ha descuydat cap de las circunstancias que ha de reunir un bon establiment de aquesta classe. Nos cridáren l' atenció sobretot los corredors, per las magníficas pinturas que adornan llurs parets, y que familiarisan intuitivament als colegials ab las ciencias, puig que representan mapas astronómichs y geográfichs, exemplars d' historia natural en sos tres regnes, etc.; la sala de Historia Natural, en quina ciencia es mestre lo Sr. Çadevall, qui 'ns ensenyá un complet herbari de la flora del país, en que s' está ocupant; la sala de dibuix, ab modelos de tota mena pera los varios rams d' esta ensenyansa, de la qual desde la inauguració del Col·legi se dona una classe de nit pera adultos, lo qu' es de grandíssima

importancia en una població industrial com Tarrassa; lo gimnasi, montat segons los derrers adelantos, y finalment lo menjador, pessa en forma d'anfiteatre ovalat, en gradería, de verdadera grandiositat y perfectament disposada pera la vigilancia y asseo dels col·legials. Es capás pera 450.

Ab aquesta visita termená la que férem á Tarrassa, y ab lo derrer tren emprenguérem lo regrés á Barcelona.

Lo Secretari Accidental,
ROMAN ARNET.

VISITA Á LA COMISSIÓ HIDROGRÁFICA

Á BORDO DEL VAPOR DE GUERRA «PILES»,

lo dia 19 de Novembre de 1882.

Extracte del Acta.

No hi ha nació marítima avuy en dia que no vulga possehir ben detalladas cartas y planos de las sevas costas. Espanya, que no podía ésser una nota discordant en aqueixa noble lluyta del traball en profit práctich del navegant y teórich de las ciencias geográficas, acordá fa ja una vintena d' anys, crear una Comissió Hidrográfica que, aprofitant tots los avensos moderns, aixequés detalladament los planos de tota la costa d' Espanya.

En 1862 comensá dita Comissió, embarcada á bordo del antich vapor de guerra «Piles», al mando del tinent de navío D. Manuel Fernandez Coria, los traballs en lo riu Guadiana, divisoria de Portugal. Las fullas hidrográficas que han ja sortit dels cálculs de dita Comissió, grabadas ab verdader luxo per la Direcció de Hidrografía, son nombrosas, formant un voluminós Atlas que no desmereix en res dels mellors del estranger[1].

---

[1] *Plans particulars y de ports alsats per la Comissió Hidrográfica de la Península y publicats per la Direcció de Hidrografía.*

Barras de Ayamonte y la Higuerita.—Riu Guadiana.—Barra del Terron y Riu Piedras.—Moguer y rius Tinto y Odiel.—San Lúcar de Barrameda.—Riu Guadalquivir.—Port de Cádiz.—Santi Petri.—Barra de Barbate.—Tarifa y los Cabezos.—Ports de Algeciras, Ceuta, Málaga, Almazarron y Cartagena.—Alga-

Avuy se troba lo «Piles» fondejat en nostre port, puig que la Comissió té lo camp de operacions en nostra provincia, fent lo enllás ab la de Tarragona.

Ab motiu de haver escullit lo cim del Montseny pera vértice de primer ordre en la triangulació geodéssica, y sabent l' actual Jefe de la Comissió, lo capitá de fragata D. Rafael Pardo de Figueroa, que l' ASSOCIACIÓ tenía alguns traballs fets respecte á dita montanya catalana, va enviar un atent ofici al Sr. President de la meteixa, demanant que interposéssem nostra influencia pera que s' conservés lo pilar geodésich, alsat per dita Comissió en lo Turó del Home. Com era natural, lo Sr. Arabía contestá galanament á dita petició y la Directiva acordá oficiar als Srs. Rector y Alcalde de cada un dels pobles de Montseny, Montnegre y La Costa é interessarse ademés ab varios propietaris del Montseny pera que inculquéssen entre 'ls habitants de la encontrada la necessitat de respectar aquell pilar. Ademés, en ofici de contestació, se oferí á la Comissió Hidrográfica en tot lo que pogués serlos útil la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATA-

---

mecas.—Ports de Porman, Santa Pola, Alicante, Villajoyosa, Benidorme, Altea, Calpe, Javea, Denia, Cullera, Valencia, Islots, Columbretes, Burriana, Castellon, Benicasim, Peñíscola, Benicarló, Vinaroz, Alfaques y Tarragona.

Pendents de publicació.—Possessions de la Marina en St. Fernando.—Almería.—Isla del Alboran.—Cabo Palos.—Estacio.—St. Pere del Pinatar.—Torrevieja.—Albufera.—Riu Ebro fins á Jesús (Tortosa).—Fangal.—Salou.—Vilanova y Geltrú.—Sitges.—Costas de Garraf.

Fullas publicadas.—1.ª del Occéano. Desde Ayamonte fins á Huelva.—2.ª id. Desde Huelva á Torre la Higuera.—3.ª id. Desde la Higuera á Royo Hondo.—4.ª id. Desde Royo Hondo á Torre y Cap Roig.—5.ª id. Desde Torre y Cap Roig á Riu de Barbate.—Carta particular del Estret de Gibraltar.—1.ª del Mediterrani. Desde Punta Europa á Torre Bermeja.—2.ª id. Desde Torre Bermeja á Motril.—3.ª id. Desde Motril á Roquetas.—4.ª id. Desde Roquetas á Torre la Mesa.—5.ª id. Desde Torre la Mesa á Monte Cope.—6.ª id. Desde Monte Cope á Cap Roig.

Pendents de publicació.—7.ª fulla del Mediterrani. Desde Cap Roig á Villajoyosa.—8.ª id. Desde Villajoyosa á Playa.—9.ª id. Desde Playa á Cullera.—10.ª id. Desde Cullera á Punta Tablas.—11.ª id. Desde Punta Tablas á Cabo Canet.—12.ª id. desde Cabo Caent á Crabs. Almazora.—13.ª id. Desde Crabs. Almazora á Torre la Sal.—14.ª id. Desde Torre la Sal á Peñíscola.—15.ª id. Desde Peñíscola á Torre Salt de Riu.—16.ª id. Desde Torre Salt de Riu á Torre del Aguila.—17.ª id. Desde Torre del Aguila á Punta Riera de Riudoms.—18.ª id. Desde Punta Riera de Riudoms á Torre telégrafo de Bará.—19.ª id. Desde Torre telégrafo de Bará á Iglesia de Vilanova y Geltrú.—20.ª id. Desde Iglesia de Vilanova y Geltrú á Torre Barona.

Totas aquestas fullas hidrográficas se vénen al preu de 3 pessetas la fulla gran, 1'50 id. la mitja fulla y 1 id. lo quart de fulla.

LANA, acompanyant desde luego un exemplar de tots los tiratjes apart del ANUARI derrerament publicat per l' ASSOCIACIÓ, relatius al Montseny.

Establertas ja las relacions mútuas per escrit y sent llás d'ellas lo agrahiment, just era que nos estrenyéssem las mans los qui en esfera distinta traballém pe 'l progrés de la patria; y en efecte, aquest agradable día va arribar lo diumenje 19 del corrent, fent una visita-excursió d' estudi y de galantería l' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA á la Comissió Hidrográfica establerta á bordo del «Piles».

A las 3 de la tarde nos trobárem reunits en lo embarcadero de la plassa de Colon, además del Sr. President y del infrascrit, nombrat secretari accidental pera aquest acte, los Srs. Avellana, Martí, Verdaguer, Romo, Massó, Belau, Jorba, Crespi, Gili, Clapés (Pere), Sala (Joan), Casals, Baixeras, Brú (Enrich), Brú (Joan) y Barcon, y nos embarcárem en dos bots, enviats expressament per lo Sr. Comandant del «Piles», lo qual, junt ab lo segon y l' oficial de guardia, nos rebéren en lo portaló, donantnos la benvinguda.

Després del cambi mútuo de saludos propis de aquestos actes y fets ab la senzillés marítima, lo Sr. Pardo de Figueroa nos introduhí en un saló de la cámara, convertit en verdadera exposició de instruments.

Entre altres, váren atraure l' atenció dels visitants un preciós teodolito de Repsold, de Hamburg, de un diámetre azimutal de 0^m 50 ab tambors micrométrichs apreciant los 2 segons; un cércle de reflexió de Pistor de Berlin, y un complert sortit de instruments geodéssichs y magnétichs, quasi tots de la coneguda casa Trougthon, de Londres, y alguns de Brunner.

Lo Sr. Pardo de Figueroa digué que alguns dels mellors instruments los tenia avuy la Comissió que, al mando del senyor D. Cecili Pujazon, té que observar lo pas del planeta Vénus davant del Sol, en la illa de Cuba, fent ab la més gran amabilitat y senzillés la explicació dels instruments á la vista, demostrant en aquest acte ser una veritat que la modestia es propietat dels verdaders sabis.

Passant luego á un altre saló de la cámara, poguérem apreciar los traballs de cálcul de la Comissió per medi de nombrosos volúms molt ben acondicionats, cadascun dels quals se refereix á un cálcul determinat.

Entre altres, es admirable lo resultat que dongué la medició

de una base geodéssica en la platja de la Ampolla (bocas del Ebro), puig que en una longitut de 3.000 metres lo promedi sols dongué un error de ± 49 milímetros; y la determinació de la latitut del Pilar geodéssich establert en lo Grau de Valencia, que sols acusa un error de ± 0' 1' ó sia de 3 metres, es á dir, que avuy ab los actuals instruments y métodos perfeccionats, las observacions astronómicas acusan un error de situació de uns 3 metres, excés ó mellor dit, luxo d' exactitut, que sembla ja no poder arribar més enllá.

Entrant en un nou saló de la cámara, poguérem fullejar tota la col-lecció de cartas generals y planos de la costa, grabats fins avuy dia [1], tots á qual més complert, no tant sols per los minuciosos detalls topográfichs é hidrográfichs, si que per la netedat y lo ben acabat del dibuix y grabat. Entre altres, son notables, si es que distinció puga haverhi, la carta de la costa de Huelva ab los rius Tinto y Odiel, y lo plano particular de Cartagena.

Luego passárem á la casilla del pont, convertida en taller de dibuix, hont poguérem veure sobre la taula los primers datos del plano de nostre port, objecte avuy dels traballs de la Comissió y que, segons nos diguéren, abarcará desde lo Llobregat fins al gasómetre Lebon, enclohent tota la ciutat antigua y la major part del aixample. Per ser Barcelona lo primer port comercial d' Espanya, la Comissió Hidrográfica tracta de presentar un plano que no deixi res que desitjar.

Y per fí, com á despido, visitárem la antigua máquina del vapor, que segons creu lo comandant, es anterior al 1840, puig que Espanya lo comprá en 1844 á França, hont navegava fent la carrera de Africa ab lo nom de «Bourgogne». Dita máquina podém dir que es de la segona etapa, ó sía de baixa pressió, de balancins de conexió indirecta y dos cilindros verticals fixos, y á pesar de son vell baptisme se troba en perfecte estat de servey.

Eran aprop de las 5 quan nos despedírem dels amables Srs. Pardo de Figueroa y esmentats oficials, tornant á terra ab los bots de bordo, posats galanament á nostra disposició.

Aquesta excursió ha sigut més aviat una conferencia de Geodessia que nos ha donat lo Sr. Pardo y que ha causat una agradable impressió en l' ánimo de tots los excursionistas presents, puig ab la fácil paraula y claretat d' explicació propias

[1] V. *Nota*, pl. 94 y 95.

de qui domina una ciencia, lo distingit hidrógrafo va fer compendre á son auditori l' objete y ús dels instruments y métodos pera aixecar los planos.

Si en veritat l' ASSOCIACIÓ no pot fer los traballs que fá la Comissió Hidrográfica, puig que no es aquest lo seu objecte ni compta ab medis pera ferlos, no obtant, pot dedicarse á lo que s' en diu *petita Geodessia* ó sia determinar situacions geográficos al minut més ó ménos, corretgir las situacions defectuosas, calcular altituts, determinar distancias itinerarias y moltas altras observacions que son de gran profit pera lo excursionista y servéixen de base pera quan se ténen de fer traballs geodéssichs superiors.

Si lo nom del Sr. Pardo de Figueroa no 'ns hagués sigut conegut no tant sols per los anys que fá que comanda la Comissió Hidrográfica si que per lo temps que estigué en lo observatori de St. Fernando hont traduhí al espanyol la gran Astronomía esférica de Brunow, bastava la excursió de que 'ns ocupém pera quedar convençuts de que mereix molt bé lo calificatiu de *sabi*.

Per extracte del Acta, lo Secretari accidental,

JOSEPH RICART GIRALT.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

CIRCULAR

SOBRE LA FUSIÓ DE LA «ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS»

AB LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

Lo dia 16 de Janer de 1882 en sa edició de la tarde anunciava lo diari *La Renaixensa* que en un dinar celebrat entre los indivíduos de la antigua y de la nova Directiva de la *Associació Catalanista d' excursions científicas*, se havía brindat per la fusió de aquesta ab la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA. Rompudas feya encara no dos anys, ab dol de no pochs, las gestions que ab aquest fí se havían emprés, aquesta espontánea manifestació de indivíduos tant caracterisats de una de las associacions, trobáren en l' altra eco favorabilíssim, encara que de moment no s' exteriorisá.

En Maig següent volgué una felís casualitat que guanyés lo premi de honor y cortesía en los Jochs Florals lo digne President de *la Catalanista*, nostre

amich D. Joaquim Riera y Bertran. En lo dinar ab que cada any se acostuma á obsequiar als poetas premiats, lo infrascrit President de LA CATALANA dedicá son brindis á dit senyor y á la societat d' excursions per ell presidida. Grans aplausos coronáren sas paraulas. S' aixecá lo Sr. Riera, y al tornar l' obsequi, brindant per LA CATALANA y son President, aná més enllá, y ab comunicatiu entussiasme brindá per la fusió de las dúas associacions. Llavors los aplausos redobláren; fou una verdadera tempestat que ofegá la veu del orador.

¿Qué volía dir aixó en un auditori, compost en sa majoría de indivíduos de *la Catalanista* y de LA CATALANA? Induptablement, que la corrent de simpatías aumentava, que la fusió s' anava imposant á tothom com una necessitat.

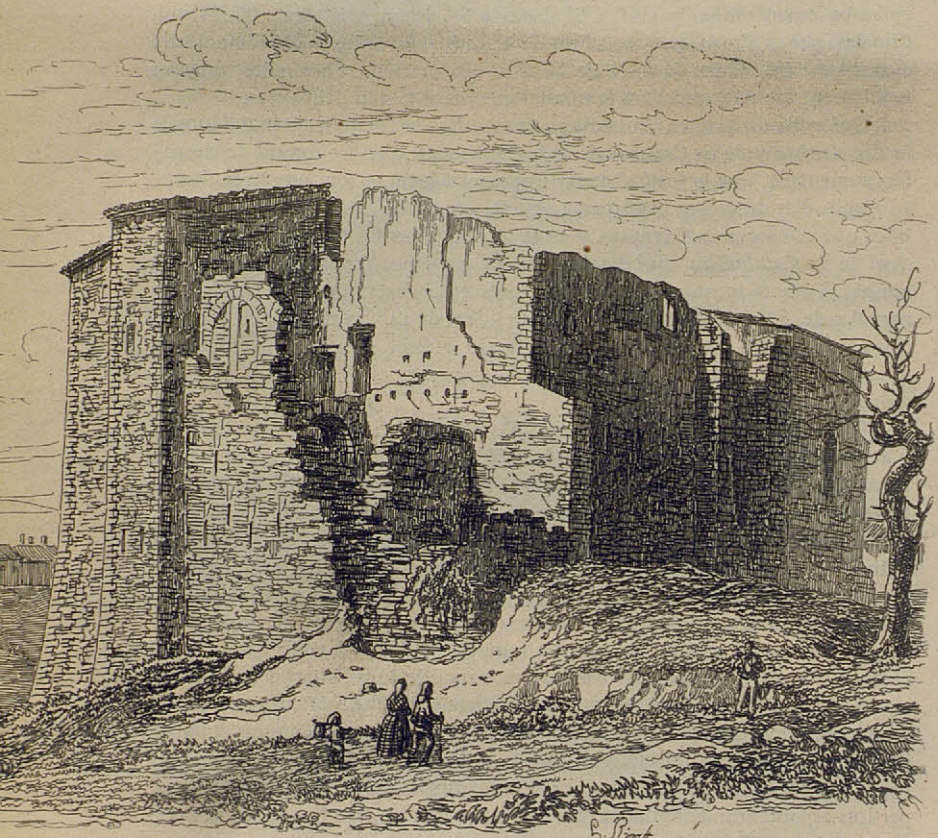
Pochs días després se confirmava aquesta opinió en la sessió solemne y pública que celebrava LA CATALANA y en la que ocupava lloch de honor lo President de *la Catalanista*, qui llegí en ella sa gaya poesía premiada ab la flor natural. Tothom recordará los aplaudiments entussiastas ab que s' rebéren las paraulas de felicitació que li dirigí lo President de LA CATALANA y las insinuacions transparents que ab aquest motiu feu lo meteix sobre la conveniencia y oportunitat de la fusió [1]. Aquesta donchs guanyava camí; estava ja en la atmósfera.

¿Qué estrany donchs que als pochs días se celebrés ja una reunió privada y amistosa pera tractar d' ella? A esta reunió, que tingué lloch en lo Parch de la Montanya l' dia 14 de Maig del any prop passat, hi assistíren los Srs. Riera y Bertran, Torras (C. A.) y García Vilamala, President, Vice-president y Tresorer de *la Catalanista*; Arabía, President de LA CATALANA, y Osona y Ricart y Giralt, indivíduos de abdúas Associacions. En ella hi hagué unanimitat complerta; ab lleugeras é insignificants modificacions, quedáren convingudas las bases presentadas per LA CATALANA desde la primera vegada que s' tractá de fusió, convergint tant en llurs punts de mira los reunits, que al descendir á detalls y al entrar á examinar quínas personas podrían formar la Junta interina de la Associació fusionada, totas las miradas van dirigirse á un distingit membre de abdúas associacions, que per sos coneixements especialíssims en literaturas populars particularistas, per sas relacions ab tots los qui en l' estranger de ellas s'ocupan, per la respectabilitat de sa carrera y per son entussiasme per las excursions, fou per tots espontáneament saludat com á futur president, sent llur aplauso lo precursor dels que li dedicáren tots los qui haguéren després esment de nom tant benvolgut per tots los membres de una y altra Associació. Y si bé aquest acort y unanimitat rés volían dir en lo terreno oficial, puig en aquella reunió sols lo esmentat President de LA CATALANA tenía facultats pera tractar, en virtut de anteriors acorts de la Associació que representava [2]; en lo terreno de la lógica y de las probabilitats volía dir tant, que tothom sortí de aquella Junta ab la plena é

---

1 V. *la Renaixensa*, del 11 de Maig de 1882, edició de la tarde, y nostre BULLETÍ, n.º 44 y 45, pl. 86.

2 V. BULLETÍ MENSUAL de la ASSOCIACIÓ, Núms. 19 y 20, pl. 100; art. 3.er

CASTELL DE VALLPARADÍS EN SANT PERE DE TARRASSA (V. pl. 92).

íntima convicció de que la fusió sería un fet. Als pochs dias confirmava aquesta esperansa una nova entrevista privada que tinguéren abdós Presidents, y en la qual s' entrá ja en indispensables detalls y s' estudiá la manera de resoldre dificultats, suavisar asperesas y apagar recels, si de part ó altra s' en presentavan.

Desde aquest moment se féren ja públicas las gestions y comensáren en una y altra Associació los traballs preparatoris pera donarhi carácter y sanció oficial.

En LA CATALANA s' enllestíren aquestos traballs molt aviat y s' manifestá l' associació en massa compacta y conseqüent ab ella meteixa; en la sessió de 2 de Juny, es á dir, dinou dias després de la reunió privada avans dita, se aprobáren las Bases convingudas oficiosament ab los Srs. de *la Catalanista*; s'aprobá la conducta del infrascrit President; se li confirmáren los plens poders de que ja estava investit desde dos anys enrera; y fins se acordá publicar, com se feu[1], los comptes de la Associació, debudament aprobats, desde sa fundació fins al últim anterior trimestre, ab l' objecte de preparar lo terreno pera lo futur exámen de nostra situació económica en lo moment oportú. Tot aixó per unanimitat, ab sols tres abstencions, ab gran concurrencia de socis y sens apenas discussió.

En *la Catalanista* lo procediment fou més llarch, y si bé la inmensa majoría s' demostrá favorable á la fusió, alguns elements importants la acullíren ab fredor y recel, y alguns ab hostilitat descoberta. Aixó s' sapigué y promogué retrocés natural en nostra Associació. No obstant, com entre tantas voluntats sería quasi miracle obtenir unanimitat absoluta, fácilment tranquilisárem á nostres companys y 'ls convencérem de que debian esperar ab calma los acontei-xements.

Ab calma donchs esperárem. Fins als 8 de Novembre no s' tinguéren reunidas en *la Catalanista* las firmas necessarias y no s' celebrá Junta general al objecte de tractar de la fusió projectada. Doná aquesta per resultat lo nombrament de una Comissió ab plens poders pera resoldre executivament y sens necessitat de nova Junta general l' assumpto en qüestió. Componían dita Comissió los Srs. Riera y Bertran, Támaro y Argullol, com á President lo primer y ex-Presidents los altres de *la Catalanista*; y dels Srs. Pedrals, García Vilamala, Torras y Massó, que ocupavan ó havían ocupat cárrech en sa Directiva.

Inmediatament, á fí de posarnos al meteix nivell y evitar aixís dificultats posteriors, se reuní LA CATALANA, y acordá nombrar també, á proposta del President infrascrit, una Comissió, composta de igual nombre de indivíduos é investida de idénticas onmímodas facultats. La constituhíren los qui ténen la honra de firmar aquest escrit, dos d' ells indivíduos ensemps de *la Catalanista*.

La primera reunió de abdúas Comissions no tingué lloch fins á 8 de Desembre següent y en ella per primera vegada nos enterárem de las bases acordadas, després de un mes de intérval, per los Delegats de *la Catalanista*. Aquestos, desde Juny anterior, coneixían las nostras, puig fóren publicadas per acort de la Associació en nostre BULLETÍ, núms. 44 y 45, de Maig y Juny de 1882, y á més, n'estavan enterats per ésser las acordadas extra-oficialment en la esmentada reunió prévia del 14 de Maig en lo Parch de la Montanya.

Déyan aixís aquestas Bases:

«*Primera.*—La Associació fusionada portará un nom diferent del de cada una de las actuals, pero en que s' trasparenti ben clarament l' objectiu *excursions*.

---

1 V. BULLETÍ MENSUAL de la Associació, Núms. 44 y 45, pls. 92 á 97, incl.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Segona.—Se discutirá y acordará una declaració de principis, fixant ben bé l' objectiu de la nova Associació y los medis de portarlo á cap.

Tercera.—Acceptació recíproca de compromisos morals y materials.

Quarta.—Ventatjas recíprocas pera los socis de una y altra.

Quinta.—Junta Directiva interina, fins á fi de Desembre de 1883, composta de quatre individuos de una Associació y quatre de l' altra y de un President, elegit per los vuyt anteriors individuos, d' entre aquells socis que pertányin á abdúas Associacions.»

Las Bases presentadas per los Delegats de *la Catalanista*, fóren las següents:

«*Primera.*—La Associació fusionada portará un nom diferent del de cada una de las actuals, pero en que hi consti lo apel-latiu *Catalanista* y s' hi transparenti ben clarament l' objectiu *excursions*.

Segona.—Se discutirá y acordará una declaració de principis fixant bé l'objectiu de la nova Associació y los medis de portarlo á cap, prenent per base lo que s' consigna en los primers capítols dels Reglaments d' abdúas Associacions, entenentse reformat lo article 3.er del de *la Catalanista* en los termes següents: «Art. 3.er—L' Associació es, en sa esfera especial, una manifestació del renaixement catalanista de la nostra terra y sos traballs van dirigits á obtenir honra y profit pera Catalunya, contribuhint á son avens moral y material. En sa conseqüencia, lo llenguatje oficial de l' Associació es lo catalá, sens perjudici de usar de qualsevol altra llengua quan, en cassos especials, la conveniencia de aquella ho reclame.»

Tercera.—Acceptació recíproca de compromisos morals y materials, previ coneixement y mútuo exámen de quins son aquestos compromisos y sa extensió.

Quarta.—Ventatjas recíprocas pera los socis de una y altra Associació.

Quinta.—Se formará una Junta Directiva interina, fins á fi de Desembre de 1883, composta de deu individuos pertanyents á abdúas associacions en proporció al nombre de socis que cada una d' ellas aporti á la fusió y de un President elegit per los deu anteriors individuos d' entre aquells socis que pertanyin á abdúas Associacions.

Sexta.—Conservació del local en que avuy resideix la Catalanista, tant per sa importancia arqueológica de primer ordre, com per son carácter tradicional respecte del excursionisme en la nostra patria, mes sens perjudici de ampliarlo de la manera que convinga al desenrotllament de la Associació fusionada.

Séptima.—La nova Associació conservará lo carácter de primera societat d' excursions fundada á Espanya, com á títol de gloria pera Catalunya, y totas las demés prerogativas que una y altra de las actuals Associacions possehescan.

Octava.—Renuncia absoluta de fusió ab altras institucions per ésser lo excursionisme una manifestació ben concreta y determinada, y per tant ab carácter propi, y consignació en lo Reglament de preceptes qu' evitin aqueix cas.»

Al sentir llegir, en la primera reunió oficial, aquestas Bases, los delegats de LA CATALANA quedárem dolorosament impressionats. Era evidentíssim que lo es-

perit qu' en ellas se trasparentava no era lo qui animá la reunió privada hont se iniciáren las gestions. En aquesta reunió tothom entengué y acceptá que pera que la fusió prosperés, debía haverhi igualtat absoluta entre las dúas *entitats* que pactávan; que cap d' ellas havia de guanyar ni perdre més ó menos de lo que guanyés ó perdés l' altra. Tenint abdúas societats vida independent y pròpia, aixó era lo lógich, y perque era lógich, s' explica que hi hagués en LA CATALANA tal unanimitat de criteri y tal invariabilitat de principis desde la primera volta en que s' parlá de fusió y en que per dissort se frustráren ja las gestions. Públicas llavors nostras bases; acceptadas més tart, com queda dit, ab lleugerísimas variants per caracterisats individuos de *la Catalanista*; publicadas finalment en nostre esmentat Bulletí; ¿qui no havía de creure qu' ellas havían d' ésser lo punt de partida adoptat de comú acort y que, en tot cas, las variants qu' en ellas s' introduhíssen, fóssen de detall y no d' essencia?

Fou gran per lo tant nostra desilusió. En las Bases de *la Catalanista* s' hi transparentan dos móvils, completament antitétichs ab los que ara y sempre han de regular tota fusió, tota aliansa; lo desitj de perdre una de las parts lo menos possible al transformarse en la societat fusionada y lo afany de reservarse garantías pera tenir en ella lo predomini del número y dels vots. A lo primer responían las bases primera y sexta; á lo segon, la quinta. Bé es veritat que s' ens digué que de acceptar LA CATALANA la base primera, no s' insistiría, mellor dit, se transigiría ab las altras: mes aixó meteix fou contraproduhent. Si abdós extrems eran justos, abdós debían sostenirse; si no ho eran en tot ó en part, á qué presentar lo un com á condició del altre? Tant poca confiansa s' tenía en la forsa dels arguments que era precís pendre posicions estratégicas? pera una obra de pau tals ardits de guerra? mal comensament!

Baix aquesta trista impressió nos separárem abdúas Comissions, quedant en que la nostra examinaría á solas las Bases de *la Catalanista* y en que tornaríam á reunirnos pera veure de venir á un acort. Tota la dificultat consistía en la primera base, es á dir, en lo empenyo de que en lo nom de la Societat fusionada hi figurés la paraula *Catalanista*, ja que, com queda dit, de acceptarse aquesta pretensió per LA CATALANA, se retirarían las bases quinta y sexta, presentadas per l' altra Comissió.

Madurament discutida esta pretensió per la infrascrita y préviament consultada la opinió de varios de nostres més significats consocis, acordárem per unanimitat no subjectárnoshi. Efectivament; á qué obehía esta pretensió? se volía que *fóssem* ó que 'ns *diguéssem* catalanistas?

Si lo primer, ja ho som: tota nostra historia ho proba, y si aixís no fós, ni per una ni per altra part hi haguera hagut qui iniciés gestions de fusió. Lo antitétich no pot unirse. Lo punt de partida de aquella era precisament la comunitat de principis, la analogía de procediments, la identitat de aspiracions, lo paralelisme quasi contínuo en la marxa de una y altra Associació. Nostre passat donchs responía de nostre esdevenidor. Pero hi havía més: nosaltres no sols acceptávam, sino qu' exigíam, qu' en lo nou Reglament se

consignés que la Associació era y s' declarava catalanista, ab lo qual tot dubte quedava esborrat y s' elevava lo principi á la categoría de precepte obligatori. ¿A qué donchs tal empenyo per que la Associació s' *anomenés* catalanista? Es imprescindible que aquesta paraula figuri en lo nom pera que tothom comprenga la índole de la institució? Los Jochs Florals, la Jove Catalunya, la Renaixensa, la Ilustració Catalana, la Veu de Montserrat, lo Centre Catalá, han necessitat may de la paraula «catalanista» pera fer compendre *urbi et orbi* que ho éran? donchs per qué de la esmentada paraula s' en feya una qüestió *sine qua non?*

Senzillament; perque s' comprenía ab tota evidencia que tal pretensió involucrava lo fracás de las gestions. Lo empenyo de intercalar eixa paraula contra tota necessitat, contra tota conveniencia, dislocava completament la base de igualtat recíproca indispensable pera que la fusió prosperés; la paraula *catalanista*, de qualsevol manera que s' posés, resultava sempre ésser la paraula fins llavoras distintiva, característica, del títol de una de las Associacions: *la Catalanista* anomena tothom á l' una, LA CATALANA á l' altra. Si aquella paraula subsistía ¿hi havía verdader cambi de nom? ¿cóm nostres consocis no havian de sentirse ferits de la preferencia? ¿cóm havía de vigorisarse la fusió, si comensávam per perpetuar en lo nom lo recort del dualisme, per no dir, del antagonisme anterior? llevor tant mal sembrada, ¿cóm havía de donar bon fruyt?

En vá, en la segona reunió que tinguérem, agotáren nostres contrincants llurs arguments pera probar la necessitat de que s' conservés en lo nom nou lo apelatiu *catalanista:* may un pretext arribará á l' altura de un principi. En vá nos llegíren una declamatoria exposició demanant lo propi: aixó meteix fou contraproduhent, puig nos consta la manera cóm se recullíren moltas de sas firmas y per boca de molts y no dels ménos caracterisats dels firmants, sabém qu' estávan y están molt lluny de fer de la no admissió de dita paraula causa de rompiment.

No obstant, aquest vingué y aném á dir sobre ell lo derrer mot.

Creyém que la majoría, que la inmensa majoría de *la Catalanista*, desitjava de cor la fusió, y que lamentará tant com nosaltres meteixos que aquesta no haja vingut á bon terme. Mes també creyém que una part d' ella no la vol á cap preu, y aquesta vegada s' ha manejat ab tanta habilitat y fortuna, que ha vençut la confiada apatía del major número que la desitjan. Lo pretext pera la campanya anti-fusionista, ha sigut certament maquiávelich: «no vólen dirse catalanistas? donchs no ho son.»

Aixó podrán creure los esperits superficials y lleugers: mes qui llegeixi aquest escrit, qui repassi nostres actes, qui conega nostra historia, qui, en una paraula, obri y pensi á la catalana, nos fará justicia.

La fusió no s' es fet perque un petit element de *la Catalanista* no l' ha volguda. La fusió s' fará lo día en que la majoría de aquesta no vulga deixarse imposar més per aquells que no s' recordan may de que per sobre de *la Catalanista* y de LA CATALANA, hi ha Catalunya.

Associació d' excursions de Catalunya! ab aquest nom y ab una declaració terminant de catalanisme en lo Reglament; ¿no n' hi havía prou? Segons nostres contrincants, nó; avans que tot y sobre tot, pesava la paraula *Catalanista*. Aquesta es la trista veritat.

Quedém donchs hont éram; separats, mes no enemichs; lamentant lo rompiment, mes no desconfiant de la aliansa; protestant de nostres nobles desitjos y puras intencions; sostenint unánimes nostras Bases, tals com fóren acceptadas oficiosament per caracterisats individuos de *la Catalanista*, per si un día aquesta s' repensa y las vol recullir; y agrahint per fí las bonas disposicions y la llealtat que respecte de aquest assumpto havém tingut ocasió d' observar en la majoría de l' altra Associació y en particular en son dignissim President, nostre amich D. Joaquim Riera y Bertran.

Barcelona 28 de Maig de 1883.

La Comissió:

Ramon Arabía y Solanas, *President*.—Pere Clapés, Ramon Codina Længlin, Alvar Verdaguer, Valentí Almirall, Arthur Bofill, *Vocals*.—Raymundo Gili, *Secretari*.

(Aprobat per unanimitat en Junta General del dia 30 de Maig de 1883).

Fins aquí la Comissió. Avans d' acabar, no obstant, han de ser permesas dúas paraulas á dos dels firmants que s' troban en circunstancias especials per formar part d' abdúas Associacions.

Al rebre l' honra d' ésser designats per la Catalana com á individuos de la Comissió, no várem vacilar en acceptar l' encárrech. Várem creure que ningú mellor que 'ls que pertanyém á las dúas Associacions podía traballar per llur armonía. Sabíam además per las sessions celebradas en *la Catalanista* que lo esperit dominant en la inmensa majoría de sos associats era l' d' acceptar oficialment las Bases que extra-oficialment havían convingut los dos presidents, esperit que va demostrarse ben clar aixís en las discussions com en alguna votació. Al defensar, donchs, las Bases, teníam la seguretat de interpretar los desitjos no sols de la quasi totalitat de la Catalana, sino també de la majoría de *la Catalanista* y per tal motiu las defensárem.

No s' veja donchs en los nostres actes cap mena de preferencia. Socis de abdúas Associacions, ab las dúas nos creyém units ab iguals llassos, y si aixís com va honrarnos la Catalana, nos hagués honrat ab son nombrament *la Catalanista*, l' hauríam acceptat ab igual gratitut, puig com á socis de las dúas no desitjávam allavoras més que la bona armonía que seguím desitjant encara y estém disposats á procurar per tots los medis á pesar de lo ocorregut.

Barcelona 28 de Maig de 1883.—Valentí Almirall.—Alvar Verdaguer.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA BIBLIOTECA

CERTÁMEN DE 1882.

Dictámens dels Jurats.

N.º I.

Compromesa es la situació dels qui subscríuhen, encarregats de jutjar l' única Memoria, que s' ha presentat á obtar al premi ofert per l' Associació d' excursions Catalana, al Estudi hidrológich de la montanya de Montserrat.

Y lo compromís de la Comissió naix, de que aquesta «vol y dol», com vulgarment se diu. Voldría premiar sense reservas de cap mena, y de una manera complerta, á qui ab lo major entussiasme, plé de bonas intencions y rich en coneixements científichs, sense recarli lo gastar temps y diners, sense plányer la sua inteligencia, acut, ab fé y amor al estudi, á lluytar en lo concurs obert per nostra Associació, no tenint altra esperansa que la humil recompensa de veure aplaudits sos esforsos, y d' ésser agrahidas sas bonas intencions de contribuhir á la tasca patriótica y lloable que pera honra y crédit de nostra estimada terra ha iniciat ab tant d'éxit com acceptació nostra Associació d'excursions Catalana. Mes á pesar dels seus bons desitjos, li dol á la Comissió que son carácter de Jurat la posi en lo cas d' ésser més exigenta de lo que voldría, y de que la naturalesa del premi que té ofert l'Associació, la obligui á ésser un tant rigurosa, y que si materialment lo traball que s' ha prese tat pera obtar á ell, val més que lo premi que s' ofereix, en cambi las condicions é importancia ab que s' dona aqueix premi, elevan y aumentan en gran manera lo seu valor, y francament, la Comissió, ab tota la espontaneitat de son cor deu declarar, que li dol en l' ánima no poguer ésser espléndida y concedir totas las glorias del premi á un que es mereixedor y digne de gran recompensa; pero que lleugers defectes que afectan més á la manera de presentar lo traball, que al fondo de la materia que en ell se tracta, lligan las mans ál Jurat pera aconsellar sa concessió á la Associació ofertora.

No obstant, lo Jurat, que ha vist ab gust lo aludit traball, tenint en compte lo exposat, es de parer: que l' Associació deuría premiar al autor del dit Estudi hidrológich, ab *lo accessit* y fins ab una distinció especial, que podría consistir en publicarlo á expensas de l' Associació, puig si no s' pot considerar com un verdader estudi hidrológich lo únich traball que s' es presentat, per no indicarse en ell sino de un modo molt somer l' orígen probable de las fonts qual composició detalla, y sa relació íntima ab la constitució geológica dels terrenos que recórren y mineralisan las ayguas avans de brollar á la superficie; en cambi, en dit traball hi há notas interessants que póden servir de norma y son extremadament curiosas y útils pera jutjar de la importancia higiénica de las ayguas de Montserat, y servir de base pera traballs msé complerts y acabats.

Aqueix es nostre parer; l' Associació podrá ab son mellor criteri jutjar si lo creu acertat.—Barcelona 15 Maig de 1883.—Juliá Casaña, *President*.—Francisco de P. Benessat.—Ramon Codina Længlin, *Secretari*.

Sr. President de la Associacró d' excursions Catalana.

N.° II.

Lo Jurat á qui V. S. ha encomanat lo exámen y calificació de la Memoria presentada al concurs pera la instalació de observatoris meteorológichs en lo territori de Catalunya, ha llegit ab detenció lo expressat traball y ha cregut convenient exposar á V. S. las observacions más notables en que s' funda lo concepte que d' ell ha format.

En primer lloch lo preámbul, más poétich que científich en la descripció del paper important que representa la atmósfera en la naturalesa, no conté cap consideració de trascendencia sobre aquest punt, no dihent una paraula de la importancia del seu estudi pera la agricultura y pera la higiene.

La descripció dels instruments meteorológichs es incompleta, tant baix lo punt de vista teórich com baix lo punt de vista práctich. Lo tipo de barómetre que adopta no es lo mellor, ni lo sancionat per la generalitat dels observadors. Las correccions que lo barómetre exigeix no están tractadas ab criteri científich ni aprofitan pera la práctica, puig que las reglas que dona, son falsas traduccions de fórmulas y per lo tant inútils, existint las que dispensan de fer aquells cálculs. De ahont se deduheix, lo meteix que de la importancia relativa que atribuheix á eixas correccions, que no está acostumat á fer ús del instrument. La taula de pronóstichs del temps, que posa á continuació, es la que serveix pera Madrid, y no diu que aquestas indicacions, que per altra part no serviéxen al meteorologista, déuhen cambiar de posició respecte de la escala, segons sía la altura mitjana del barómetre en lo lloch de la observació.

La part destinada als vents es també deficient, no fent menció de las brisas de mar y de terra. També diu poch dels instruments de observació.

No defineix lo estat higrométrich del ayre, y adopta lo higrómetre más defectuós, qu' es lo de cabell, encara que senyala la seva irregularitat, y posa la taula de correspondencia de Gay-Lussac, que tampoch serveix pera tots los instruments. Indica lo modo de determinar la tensió del vapor, pera consignarla más endavant en las observacions, junt ab las indicacions del higrómetre de Saussure ó de cabell, fent també cas omís del estat higrométrich, qu' es lo dato más característich respecte la apreciació de la humitat del ayre.

També son defectuosas las definicions de la pedra, del llamp y de la centella.

També deixa que desitjar la part relativa á la instalació y servey de las estacions meteorológicas y al modo de consignar lo resultat de las observacions. Ni las alturas mitjas del barómetre, ni las temperaturas mitjas, resultan de las observacions fetas á las horas indicadas en la Memoria. En quant als thermó-

metres de máxima y de mínima, no diu res sobre lo objecte important de las sevas indicacions, y sols diu que servéixen en ausencia del observador.

Respecte al modo de registrar las observacions, se presentan alguns exemples del método gráfich, sens explicar en qué consisteix y cóm se practica; y es de notar, en quant al temps, que adopta lo período de la setmana, que, encara que serveix en l' ordre religiós y social, en l' ordre natural y meteorológich es molt impropi, per quant no s' pot adaptar exactament al período mensual, com se adapta la divisió per décadas, qu' es la generalment usada pe'ls meteorologistas.

Prescindint de altras observacions més minuciosas que passa per alt, pera no cansar la atenció d' eixa Junta Directiva, creu lo Jurat que las consignadas bastan pera formar concepte de la memoria y demostrar que no es mereixedora del premi ofert per l' Associació.

Lo Jurat no pot ménos de sentir que un tema tant interessant haja quedat quasi desert, resultant infructuosos los esforsos de la Assóciació pera fomentar un estudi tant important com es lo de la Meteorología en un país tant accidentat com es Catalunya y hont l' agricultura está tant desarrollada fins en los punts en que las condicions del terreno y del clima son las ménos favorables. Per ço créuhen los qui subscríhuen que no s' refredará lo zel d' eixa Corporació en qüestió tant important y que per lo tant continuará lo meteix tema en certámens posteriors, esperant que algun día tindrán mellor éxit las sevas patrióticas tentativas.

Barcelona 28 de Maig de 1883.—Anton Rave, *President.*—Tomás J. Dalmau.—Joan Montserrat y Archs, *Secretari.*

Sr. President de la Associació d' excursions Catalana.

COSTUMS POPULARS DEL VALLÉS.

(Continuació.—V. Núm. 53, pl. 33.)

XIII.—ESCARBAT BUM, BUM.

(Joch de noys.)

Al *Escarbat Bum, Bum* póden entrarhi tants noys com hi haja reunits en un punt. Pera ferlo, un noy se assenta á un grahó de portal, sobre un quadrat ó á terra: aqueix dirigeix lo joch. Los altres se posan á unas quatre passas devant d' ell, drets, afilerats y mirántsel. Allavors lo assentat pregunta: «¿Quí vol una avellana?» ó un pinyó, confit, etc. Si algun respon «jo», aqueix amaga. Si no n' respon cap, lo qui dirigeix lo joch agafa tantas palletas desiguals quants son los altres noys y cada un n' estira una, tot fent broma, y la guarda: lo qui resulta haver tret la més llarga, com que es lo Escarbat, amaga. Estant en aqueix

estat lo joch, lo qui fa de director fa anar los noys de un á un apart ab ell, y á cada un li dona un nom, per exemple: Cap d' ase, Clatellut, Geperut, Europa, Asia, Besós, Ebro, etc.

Fet aixó, se assenta y fa posar lo cap del qui ha dit «jo» ó del qui ha tret la busca més llarga, entre cuixas, fent per manera que no hi veja gens. Arribat aquí, lo qui porta lo joch pica ab las palmas de las mans la esquena del qui amaga, aqueix se dona també patacadetas en las ancas y los altres fan voltar llurs brassos al dret del pit anant cantant:

Escarbat Bum, Bum,
Pos'hi oli, pos'hi oli:
Escarbat Bum, Bum,
Pos'hi oli en lo llum.
Si en lo llum no n' hi ha,
Pos'hi oli, pos'hi oli:
Si en lo llum no n' hi ha,
En la bombeta n' hi haurá.

Quan han cantat, lo director ne crida un, p. ex.: Besós. Surt aqueix de la filera, tot á poch á poch s' acosta al Escarbat, li dona un cop á la esquena y s' entorna al seu puesto. Tornan tots plegats á fer voltar los brassos y cantar la meteixa cansó:

Escarbat Bum, Bum, etc.

Mentrestant lo director fa alsar al qui para y li diu: «Bernat, mira quí t' ha tocat.»

Marxa aquest envers los de la filera, se'ls mira, los fá muecas y tot lo que li sembla pera veure si pot conéixer quí li ha pegat. A aquell que éll vol lo fa pujar á la seva esquena y se l' emporta allá hont es lo director. Aquest li pregunta: «¿Qué portas?» Lo Escarbat respon: «Un sach d' ossos.» Si ha endevinat lo Besós, lo director diu: «déixals aquí que son nostres,» y aqueix noy para: mes si no ho endevina, li diu: «Pórtals allá, que no son nostres:» havent de tornar lo noy al seu puesto y tornar á parar, dat que resolgan seguir lo meteix joch.

Desarrolla las facultats intel-lectuals.

XIV.—LA JOVE.

(Passatemps de noys y noyas.)

I.

Figurémnos que lo practican noyas. Sols sigan quatre, ja póden ferlo. Una se queda sola, es la que fa de Jove; las altras se agafan per la cintura, posantse una detrás de l' altra: la de devant es la Mare. La Jove se passeja al voltant de las altras tota pensativa y fent veure de tant en tant que cull alguna cosa. Al cap de un ratet la Mare y la Jove ténen lo següent diálech:

MARE.—¿Qué feu aquí, Jove?
JOVE.—Cullo tronquets.
M.—¿Qué n' voleu fer dels tronquets?
J.—Per escalfar aygüeta.
M.—¿Qué n' voléu fer de l' aygüeta?
J.—Pera esmolar los ganivetets.
M.—Qué 'n voléu fer dels ganivetets?
J.—Pera matar vostres fillets.
M.—¿Qué vos han fet los meus fillets?
J.—Me han tirat una sabata al pou
y un' altra á la teulada.

Totas las noyas al instant tráuhen á fora y aixecan lo peu del cantó hont está la Jove, y díuhen:

«¿Qué es aquesta?»

La Jove se mira los peus y tota séria respon: «Son las que portan las dugas fillas de derrera de vos:» (senyalant ab la má á la Mare). Aquellas dugas noyas al moment se assentan, se tráuhen la sabata ó espardenya del peu que havían alsat: la Mare las hi agafa y las entrega á la Jove. Aquesta las pren, torna á passejarse per lo voltant de las noyas, anant fent moviments ab lo cos y cantant:

Tot filant me n' vaig á la vinya,
Tot filant me n' vaig al camp.

Després de donar dos ó tres vols á las noyas afileradas, torna las sabatas, pera tornar á comensar si vólen; y sinó, anar cada una pera las sevas.

II.

Aixís, si s' vol, acaba aqueix passatemps; pero si la Mare desitja allargarlo, diu á las fillas que vajan trayent los peus de un á un, aixís que la Jove acaba de dir: «Me han tirat» etc.

Siga al cantó que vulga la Jove, comensa la de darrera de la Mare á traure un peu, lo alsa en l' ayre y diu: «¿Es aquesta?» La Jove respon: «No.» Treu luego l' altre peu, l' alsa y repeteix: «¿Es aquesta?» La Jove contesta: «No.» Aixís van fent totas las noyas una darrera l' altra, fins la darrera, á la que la Jove contesta, á cada peu que alsa: «Sí.» La Jove, allavors, se retira un poch, fa veure que esmola lo ganivet fregant la má esquerra, ja de sota, ja de sobre, en la palma de la má dreta, y de sobte, pega correguda en direcció de la filla darrera figurant que vol matarla.

La Mare ab los brassos extesos y cridant junt ab totas las fillas «¡No! ¡¡no!!...» procura aturar á la Jove: aqueixa volta per aquí, volta per allá pera lograr lo

seu objecte: los meteixos moviments que la Jove, fa la Mare y las fillas fins cosa de la meytat, sent en direcció contraria des mitj lloch fins á la darrera: durant aqueixos caragolaments y descaragolaments fins que la Jove ha pogut agafar la noya que figura li havía llensat las sabatas al pou y á la teulada. Allavors aqueixa se seu, se treu las sabatas y las hi dona; tenint lo meteix final que havém donat fet de l' altre modo: comensant allá hont diu: «Aquesta las pren, torna á passejarse» etc.

Aqueix acabament es més divertit que l' altre, donchs que ab los moviments bruscos que s' han de fer pera que la Jove no agafi á la filla darrera, ja cáuhen, ja s' aixecan, rihent sempre tant las noyas, que á vegadas han de desenganxarse per estrényers' ab las mans las muyas pera no reventar.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA

Mollet y Abril de 1883.

EXCURSIONS PER LA PROVINCIA DE GUADALAJARA

X.

UNA EXCURSIÓ A SIGÜENZA.

V.

(Continuació.—V. N.° 55, pl. 73.)

Aquest barranch, que en la part per hont lo vaig passar avans de ahir no presentava res de particular, presenta en aquesta banda fenómenos per demés notables. Una part de las rocas, sens dubte més fluixas, s' han descompost, deixant completament aisladas á las que tenían més duresa, que forman pichs més ó ménos alts. En altras rocas la descomposició no ha afectat més que á una petita part de ellas formants'hi forats més ó ménos grans que las passan de part á part, á manera de finestras més ó ménos rodonejadas ó de portals més ó ménos capritxosos. Com lo nombre de rocas que ha sofert aquesta descomposició es bastant gran, l'efecte que presenta l'conjunt de totas ellas es molt pintoresch y estrany.

Una volta dalt de la *meseta*, comensan á trobarse *terebratulas*, *belemnites*, *pectens* y *cardiums* en abundancia. Es lo punt de aquesta encontrada en que aquestos fssils son més nombrosos.

Aquesta vegada en lloch de passar per La Torre passo per Torremocha de los Arrieros; segueixo durant un quart la carretera de Madrid á Barcelona, y prenent un camí de travessía, per cert molt fangós, m'dirigeixo cap á Fuen Sabiñán, ahont arrivo á las deu y mitja.

Desde aquest punt segueixo l'meteix camí que vaig seguir á l'anada á Sigüenza, arribant á Canales á dos quarts de set de la tarde, després de haverme detingut mitj'hora en Sacecorvo, quin rector m'obliga, vulgas ó no vulgas, á pendre una xicra de xocolate.

XI.

DE HUERTA—HERNANDO Á LA OLMEDA DE COBETA,

PASSANT PER BUENA—FUENTE.

(V. ANUARI, any 1 (1881), pl. 408).

XII.

LA COVA DE LA RIVA, LOS MIRACLES DE RATA

Y LAS SALINAS DE SAELICES.

(V. ANUARI, any 1 (1881), pl. 418)

XIII.

DE BRIHUEGA A TRILLO.

Pera anar ab carruatje desde Brihuega á Trillo s' ha de passar per Cifuentes, mes en aquesta temporada no hi ha carruatje entre aquesta vila y la de Trillo; sols en la temporada de banys hi ha algun cotxet que fá aquesta carrera.

Altre dels camins pera anar á Trillo es la carretera de Torija á Trillo, manada construhir per En Carlos III, carretera que passa per Brihuega y Solanillos y que avuy está completament abandonada y en molt mal estat.

Del primer de aquestos trajectes ja n' he dit alguna cosa en mas cartas anteriors. Avuy la naturalesa de mos traballs m' obliga á seguir un camí diferent, camí qu' es sols de ferradura, y dolent com tots los de aquesta provincia, que passa per las vilas de Pajares, Castilmimbre y Gualda, y per lo lloch de Picazo. Las dúas primeras de aquestas vilas pertányen al partit de Brihuega; la segona y Picazo son del partit de Cifuentes, lo meteix que Trillo.

Pera anar de Brihuega á Pajares s' ha de atravessar la verda vall de Tajuña, pujar una intermenable costa y baixar una fonda devallada. Pajares está situat al peu de aquesta devallada y en la vora dreta de la riera que porta l' seu nom, riera que rega una llarga y estreta vall de pendent no molt forta y de vessants molt elevats (de 100 á 150 metres sobre l' nivell de l' aygua).

Pajares es una petita vila de 251 habitants [1] y dista uns cinch kilómetres y mitj de Brihuega. Las plujas de aquest hivern han soterrat quinze ó vint casas y

[1] Segons l' Empadronament de 1879.

n' hi ha una dotzena més, sense comptar la iglesia, que amenassan arrunarse de un moment al altre. No comprench cóm hi ha qui habiti la major part de las casas de aquesta vila. En la construcció de las parets no hi entra pera res lo morter: moltas d' ellas son fetas de groixudíssims mahons crusos (*adobes*) y las demés de pedra, sent lo fanch la única materia que hi posan pera lligar los materials. Aquest fanch ab las últimas plujas se ha estobat y de aquí l' arrunament dels edificis.

En lo moment de passar per dins de la vila sento un gran soroll y veig una gran polsaguera. Los vehins súrten á las portas y, després de haver mirat de hónt provenía lo polsaguera, díuhen: —«Es la casa de fulano que s' ha ensorrat». Y s' tornan á ficar cada hú á casa seva ab la major tranquilitat.

Aquesta gent professa un fatalisme verament musulmá. Veu que las casas amenassan arrunarse totas, las unas després de las altras, y no fan rés pera evitarho: ab prou feynas se pren lo traball de mudarse de casa quan veu que li es ja de tot punt impossible seguir vivint en la seva. No comprench cóm en tants ensorraments no hi ha hagut cap desgracia.

Vet'aquí una catástrofe de la que no n' ha parlat cap diari y de la que ningú s' ha ocupat, y aixó que Pajares sols dista 36 kilómetres de la capital, Guadalajara. Mes trenta sis kilómetres en aquesta provincia son una distancia insuperable.

Es inconcebible l' aislament en que s' troban la major part dels pobles de aquesta encontrada. Recordo que la verola feya estragos á Rivaredonda, y á dúas horas de distancia, á Canales del Ducado, hont jo m' trobava, no n' sabían una paraula.

Las provincias de Castella la Nova, no per trobarse més aprop del centre, son més atesas que las provincias extremas per lo Govern de Madrid; y com la major part dels pobles que las compónen son petits y molt pobres, llurs diputacions provincials, no póden arbitrar recursos pera satisfer una necessitat tant apremiant com la de la obertura de carreteras que, facilitant la extracció dels productes, aumentéssen la válua de aquestos.

A Pajares hi ha dos molins: un de farina y un d' oli.

Pera anar desde aquesta vila á la de Castilmimbre s' ha de remontar la riera de Pajares durant uns quatre kilómetres y mitj. Aquest trajecte es molt agradable, sobre tot en aquest temps y en las primeras horas de la matinada. Lo camí passa al peu del vessant dret de la vall, quin fondo está bastant ben cultivat, havent'hi alguns prats naturals hont pasturan nombrosos ramats de cabras y moltons. La cría del bestiar es un dels principals recursos dels pobles de l'Alcarria. Per altre part sense bestiar no cullirían blat, puig que no ténen pera las terras altre adob que l' que l' bestiar hi deixa.

Al arribar á la confluencia de la riera de Castilmimbre, que més aviat es un barranch, ab la riera de Pajares, se presenta sobtadament á la vista la *meseta* que forma la divisoria del Tajo y l' Tajuña per aquesta banda. Al principi de aquesta *meseta* y á uns cent metres sobre la vall s' alsa la vila de Castilmimbre,

que no consta més que de 250 habitants [1]. Está situada en la vora esquerra de la riera de Pajares y en la dreta de la de Castilmimbre, y dista poch més de onze kilómetres de Brihuega. La pujada que hi ha desde la vall á la vila es molt soptada y lo camí fá una pila de zig-zags.

L' aspecte de aquesta petita vila es rónech y té també várias casas arrunadas per las plujas. En la iglesia poch ó res hi ha de particular com no siga l'obra de serrallería, de la porta d' entrada, que es de molt bon gust y notable per la minuciositat del seu traball y adornos, y una campana, arreconada al costat de un altar, que es del meteix bronze y té la meteixa forma de lletras que la de Abánades, de que 'ls vaig parlar en ma excursió á Sigüenza. Aquesta campana prové de la antigua iglesia de Reñuela, poble que estava ja arrunat en la Edat Mitjana y del que avuy sols ne queda un munt de runas. Això m' fá creure que aquesta campana y la de Abánades son bisantinas.

La villa de Castilmimbre es molt antigua. No lluny d' ella, per la banda de Valdelagua, he trobat un objecte de bronze molt semblant als qu' he recullit en Valderebollo. En lo *fuero* de Brihuega [2], que data del 23 de Juliol de 1302, s' dona á n' aquesta vila, que llavoras era lloch, lo nom de *Benbivre del Castiello*; mes en l' acta de declaració de vila feta á favor de Castilmimbre per En Felip II en 22 de Abril de 1595 [3], se li dona ja son nom modern, si bé format de dúas paraulas aixís com avuy s' escriu ab una sola: Castil Mimbre.

Necessitant En Felip II diners pera las guerras que sostenía contra 'ls turchs y contra 'ls heretjes, obtingué un breu del Papa permetentli vendre los pobles que pertenexían á diferents prínceps de la Iglesia espanyola, mitjansant indemnisació á n' aquestos prínceps de las rendas anyals que dits pobles cobréssen.

En virtut de aquest breu, En Felip II incorporá á la Corona, entre molts altres de diversos bisbats y arquebisbats, los sis següents, que pertanyían al arquebisbat de Toledo:

Castilmimbre, Val de Saz [4], Fuentes, Gaxanexos [5], Pajares y San Andrés [6], mitjansant una renda anyal de 1422, 3435, 6426, 4659, 1879 y 1948 maravedissos, pagada respectivament per cada hú de aquestos al arquebisbat per la caixa de la Corona.

Aquestas sis poblacions ab llurs termes fóren venuts per la Corona en 19 de Febrer de 1582, al llicenciat García de Barrionuevo y Peralta, vehí y regidor de

---

[1] Empadronament ja citat.

[2] Plech 60, expedient 4, del arxiu de Brihuega, copiat per nostre consoci En Ferran Sepúlveda y Lucio.

[3] Existent en l' arxiu municipal de Castilmimbre, hont he tingut lo gust d' examinarla detingudament.

[4] Valdesalze, segons lo esmentat fuero de Brihuega.

[5] Gaianeios, *ib. ib.* Avuy es Gajanejos.

[6] Hyélamos de San Andrés, *ib. ib.*; avuy San Andrés del Rey.—L' antich poble de Reñuela, de que he parlat avans, s' anomena en aquest meteix fuero Ferrunnuela.

Madrid, per la quantitat de *dos qüentos trescents trenta y tres mil siscents dos maravedissos;* y lo lloch de Castilmimbre comprá en 1585 al esmentat Barrionuevo per la suma de 6,000 ducats los drets que sobre ella tenía aquest; quedant desde 1595 feta vila ab lo dret de provehir directament los cárrechs de justicia y los administratius que per lo bon govern interior de la meteixa necessitava.

Desde la unió de la riera de Castilmimbre ab la de Pajares lo camí comensa á pujar cap á la divisoria, en quina part superior s' troba lo camí ramader per hont los bestiars del Mitjdía d' Espanya passan al Nort. Aquest camí ramader es conegut ab lo nom de *Galiana,* nom degut á una tradició caballeresca de la que s' han fet eco no pochs cronistas castellans y que crech no estará de més fer conéixer.

Segons aquesta tradició, allá per los anys de 760, en Cárles Maynet, fill de En Pepino, rey de França, aná á Toledo, hont s' enamorá de la infanta Galiana, filla del rey Galafre, á qui ajudá en las guerras que tenía contra l' rey de Córdoba. Trobantse En Cárles en aquella ciutat hi arribá ab un nombrós exército lo rey de Guadalajara Bramante ó Bradamante, qui volía casarse ab Galiana, més per forsa que per cortesía. Havent aquest rey posat siti á Toledo, Galiana doná á n' En Cárles un caball anomenat Brunchele y una magnífica espasa que tenía per nom Guiosa, que li havía regalat son enamorat Bramante. Montat en aquell caball y armat de aquella espasa, presentá l' francés combat personal al moro de Guadalajara en un camp anomenat Val Samorial, entre Olías y Cabañas, tenint la sort de véncer y matar al enamorat de la infanta. Després de sa victoria, En Cárles robá á n' aquesta y se la emportá á Burdeos, passant per lo camí conegut encara avuy día ab lo nom de la infanta mora de Toledo.

Passada la Galiana, s' veu desseguida, al peu del vessant oriental de la divisoria, lo lloch de Picazo, que compta sols ab nou vehins y está agregat á Valdelagua.

Picazo dista uns quatre kilómetres de Castilmimbre y formava part de lo que n' deyan *lo Sesmo,* compost de las vilas de Budia, Durón y Gualda, y dels llochs de Valdelagua y Picazo, que eran propietat del duch del Infantado.

Desde Picazo á Gualda se segueix la vall que porta aquest nom, vall á la que las argilas roijas que forman sos vessants, illuminadas per la groguenca claror del crepúscul de la tarde, prestan certa melancolía aumentada encara més per las negrencas copas de las alzinas que s' troban en son orígen y per lo soroll de l' aygua que corre pressurosa per lo seu fondo.

A uns quatre kilómetres de Picazo la vall de Henche, poble que queda mitjhora á la esquerra, s' uneix ab la de Gualda en sa vora esquerra.

Desde aquest punt comensan á trobarse grans nogueras, nombrosos cirerers, en la actualitat carregats de flors, y alguna horta. Los vessants de la vall están conreuhats fins dalt de tot, mes com son molt pendents y no hi ha ni l' més petit marge ni cap reguera transversal, los ayguats han d' emportarsen' forsosament la terra de la superficie y acabarán per deixar al descobert la roca descar-

nada, com los llauradors de aquest país no hi pósen remey, fent'hi 'ls marges y regueras necessaris ó plantant'hi oliveras, pera quin conreu m' sembla molt bona aquesta terra y molt apropósit aquest clima.

Mitj' hora més avall de la vall de Henche, á sis kilómetres de Picazo, s' troba la vila de Gualda, població que presenta ja un aspecte molt mellor que las demés poblacions de l' Alcarria que he visitat fins ara, salvo Brihuega y Cifuentes.

Gualda está situada á la esquerra de la riera que porta son nom y compta 565 habitants. Té una bona ermita, la de la Concepció y una regular iglesia parroquial que meréixem que m' ocupi, sino d' ellas, de alguns quadros que conténen.

CELS GOMIS.

(Seguirá).

SECCIÓ DE NOTICIAS.

INVITACIONS.—Las havém rebudas durant los mesos actuals: del Jurat del Certámen polítich y literari del Congrés Federal de Catalunya, pera l' acte de la distribució de premis, la vetlla del 4 de Maig; de la Comissió organisadora de las festas del XXV aniversari de la fundació dels Jochs Florals, pera lo thé ofert als escriptors forasters en lo Saló de Cent y pera lo concert donat en lo Teatre Principal los dias 5 y 7 de Maig respectivament; del Consistori dels Jochs Florals pera la distribució de premis y lectura de poesías en lo gran saló de la Llotja lo dia 6 del meteix mes; de la «Société pour l' étude des langues romanes» pera la sessió solemne del IV concurs filológich y literari, en Montpeller, lo dia 13 del meteix; del «Felibrige—Mantenença de Lëgadoc» pera las festas celebraderas ab tal motiu en dita ciutat los dias 13 y 14 del sobredit Maig; de la «Società Alpina Friulana», pera la inauguració de la campanya alpina de 1883, á S. Daniele, lo 27 del meteix: del Excm. Ajuntament Constitucional de Barcelona, del «Instituto de Fomento del Trabajo Nacional» y del Excm. Senyor Alcalde Constitucional, pera assistir á varias professons de la octava de Córpus; del «Círculo de la Juventud Mercantil» pera la sessió de clausura del Curs Académich la vetlla del 3 de Juny; del «Club Alpino Italiano, Sezione di Firenze» pera la excursió oficial á la Falterona los dias 16 y 17 del meteix mes; del «Congrés Catalanista», pera la inauguració del meteix, lo dia 20 del propi mes; del «Club Alpin Français, Section du Mont-Blanch» pera la reunió y ascensions que tindrán lloch en Sixt y Chamonix los dias 13 á 18 de Agost prop vinent.

CERTÁMENS.—Havém rebut los cartells dels següents: de «El Eco de Badalona» pera lo 15 de Agost prop vinent; un suplement al del Excm. Ajuntament

de Mataró, de que ja parlárem en lo N.º 55; de la «Sociedad Arqueológica Luliana» de Palma, pera una Exposició iconográfica de Raymond Llull; y del Ateneo Igualadí de la Classe obrera, pera lo certámen literari del 25 de Agost prop vinent.

Jochs Florals.—Ab gran lluhiment han tingut lloch aquest any, en que s' celebrava lo XV aniversari de llur institució. Guanyá la flor natural D. Apeles Mestres y la englantina d' or D. Joseph Franquesa y Gomis, proclamat Mestre en Gay saber, per una valenta poesía *Als Pyrineus*, altra de las que las societats excursionistas déuhen considerar com inspiradas per llur meteix esperit. Lo dinar de costum, ofert als poetas y honrat aquest any ab la presencia d' escriptors del Rosselló, Provensa, Valencia, Mallorca y Castella, tingué lloch en lo Restaurant Martin, y en ell nostre President Sr. Arabía brindá en francés en honor dels poetas y escriptors de l' altra part dels Pyrineus que fan conéixer fora casa nostra literatura y nostra patria, demostrant de pas que lo excursionisme es una de las manifestacions del catalanisme, y que un y altre, lluny de sembrar odis, sols tendéixen, inspirats com están en la ilustració y lo estudi, á promoure y aumentar la germanó entre 'ls pobles vehins.

Excursió á Noruega y Spitzberg.—Havém sigut invitats á pendre part y promoure concurrencia en un viatje d' estudi y recreo á ditas llunyanas regions, que durará dos mesos, sortintse del Hâvre lo 7 de Juny corrent. Se visitarán las costas y lo interior de Noruega y s' fará 15 dias d' estada en lo Spitzberg pera estudiar aquella naturalesa, dedicarse á la cassa y pesca y gosar del incomparable espectacle del dia contínuo ab lo sol sempre en lo horisó, que pot disfrutarse en la estació present. La inscripció s' tancá lo dia 20 de Maig: lo preu, tot comprés, s' es fixat en 500 duros. Las bases están de manifest en Secretaría y en la llibrería de Verdaguer. Un dels socis de la nostra Associació, delegat á París, la representará en aquest viatje, al que assistirán també representants de Clubs Alpins y societats científicas y de geografía de Europa.

Excursió aprofitada.—Ho fou certament la primera verificada per la Delegació de Vilanova, baix la direcció de son President lo Rev. P. D. Eduart Llanas, Escolapi, y ab assistencia dels socis Srs. Ferrer y Ferret, Bonet, Roig, Santacana, Viñals, Ricart, Vidal, Solá y Samá, á la plana entre lo Segre y lo Cinca, per resultat de la qual se poguéren seguir uns 28 kilómetres de la vía Romana, que, comensant en lo Pyrineu y passant per Girona, Barcelona, Tarragona, Lleyda, Hosca y Saragossa, termenava en Leon; se pogué fixar la situació de Mendiculeya y s' descubríren gran nombre de restos romans tant en aquesta última població com en las Torretas, terme de Binéfar. Los meritíssims excursionistas vilanovins fóren magníficament acullits per tot arreu y 'ls secundáren en los traballs que deguéren portar á cap los Srs. D. Benet y D. Manel Coll, D. Joan Anton Zaidin, de Binéfar y nostre consoci lo alcalde de Monzon D. Mariá Pano, fentse tots ells acreedors al agrahiment de tota la Associació. Com la Memoria de tant notable excursió, redactada per lo P. Llanas, se llegí lo dia de la nostra sessió pública inaugural y se insertará íntegra, junt ab los mag-

nífichs dibuixos trets per D. Francisco Ferrer y Ferret, en lo prop vinent ANUARI, no som més extensos, si bé contém publicar en un dels números prop vinents un petit extracte de dit traball en la secció oficial de la Delegació de Vilanova.

SESSIÓ INAUGURAL.—Tingué lloch aquesta lo dia 2 de Juny, segons consta per l' acta que publiquém en la *Secció oficial* de aquest número. Deixant per aquesta la relació del acte en sí, que fou realment notable, havém de ocuparnos aquí de la decoració del gran saló hont aquell tingué lloch, que s' procurá fós tant luxosa com severa y apropiada al carácter de la Associació. La testera estava adornada ab riquíssimas tapisserías vermellas, destacant sobre d' ellas los dorats pináculs y crestería de un gótich ascon, que s' extenía tot á lo llarch de aquella. En lo centre, sobre lo magestuos silló presidencial, destacava lo Escut de l' Associació, á quins costats, cobrint los entrepanys formats per las columnetas del ascon, lluhían los de Catalunya y sas quatre provincias, aixís com los de Badalona y Vilanova, per ésser, al meteix temps que Tarragona, los dels punts hont s' han establert Delegacions de l' Associació. Las taulas de la Presidencia, del Secretari y del lector, cobertas de severs domassos vermells, ostentavan soberchs candelabros de plata, del meteix gust que tota la decoració. A lo llarch de la testera corria un petit dosser, termenat per dúas ricas cortinas de vellut de seda molt recullidas y surmontat en lo centre per un escut de Catalunya, artísticament adornat de palma y llorer. En las parets se véyan uns targetons ab noms d' excursionistas catalans célebres, tots engarlandats, y dos grans quadros ab fotografías, dibuixos, aquarelas, lápidas, etc., obra dels socis en diversas excursions. També en lo vestíbul se havia fet una petita exposició pe 'l meteix ordre. Lo adorno del salo se degué als germans Vinyals y la direcció general á nostre consoci D. Joseph Llorens y Riu, secundat per los senyors Arnet, Belau y Jorba.

DINAR.—Lo diumenje 3 de Juny, l' endemá de la sessió inaugural, tingué lloch en lo Parch de la Montanya un fraternal dinar ab que la ASSOCIACIÓ CENTRAL volgué obsequiar als Srs. Presidents y representants de las Delegacions de la meteixa fins ara establertas, aixís com celebrar la constitució de ditas Delegacions. Després del dinar, espléndidament servit per lo Sr. Soler, encarregat avuy de dit establiment, comensáren los brindis, que fóren entussiastas y eloqüents. Los iniciá lo Sr. Arabía, President de la Central, dedicantlo á las Delegacions, felicitantlas per llurs comensats traballs y fent vot per llur prosperitat y pérque se imiti llur exemple en totas las poblacions importants de Catalunya; seguí lo P. Llanas, refusant modestament los merescuts elogis dedicats per lo Sr. Arabía á la Delegació de Vilanova y brindant per la ASSOCIACIÓ CENTRAL; lo Sr. March é Ixart, representant de Tarragona, perque s' renovin cada any aquestas festas de familia; lo Sr. Pons Serrat, president de la de Badalona, per lo P. Llanas; lo Sr. Maspons, ab sentidas frases, perque la llengua catalana sía sempre la del excursionisme catalá; lo Sr. Sanromá, per lo Sr. Arabía; lo senyor Sacases, per lo P. Llanas, com á representant dels sacerdots que sáben unir lo

estudi de la ciencia ab la Religió; lo Sr. Almirall per la terra clássica del excursionisme (Suissa) y per lo suís que s' trobava en la taulada; lo Sr. Decrey, que era lo aludit, perque fassa aquí cada catalá lo que fan en la seva terra tots los ciutadans, y es creure que cada un se deu á la patria y obrar en conseqüencia; lo Sr. Clapés, per la prempsa, que tant bé ha fet al excursionisme, propagantlo y enaltintlo; lo Sr. Puig, per los iniciadors del excursionisme en nostra patria; lo Sr. Arnet, com un de tants, donant las gracias y fent constar que no hi havía en lo pensament imitació extrangera de cap mena, etc., etc. Lo senyor Arabía resumí los brindis y declará termenat l' acte, que deixá gratíssims recorts en quants hi prenguésen part.

Societá degli Alpinisti Triestini.—Per circular datada á Trieste lo mes de Abril passat, se'ns fá saber la constitució de aquesta nova associació excursionista. Agrahím sos saludos y 'ls desitjém molta prosperitat.

Excursió á Banyuls, Elna y Perpinyá.—Com á correspondencia dels obsequis tributats aquí durant los Jochs Florals als escriptors del Rosselló y Provensa, aquestos junt ab los socis del Club Alpí Francés invitáren als catalanistas d' ensá dels Pyrineus á una festa literaria que tingué lloch los dias 17 y 18 del corrent Juny. Altre dia nos en ocuparém ab més extensió: basti dir avuy que la expansió més fraternal regná en los diferents actes que s' portáren á cap, y que tots los que hi assistírem nos en emportárem un gratíssim recort que durará tant com la vida. De la nostra Associació s' hi trobáren los senyors Arabía, Verdaguer, Sanromá, Pié y Tobella.

DONATIUS PERA LO MUSEO Y LA BIBLIOTECA.

Periódichs nous.—Havém rebut y 'ls corresponém ab lo cambi: *L' Esperit Catalá* y *El Fomento de la Marina*, de Barcelona; *El Eco de Tarrasa*, de dita ciutat; *El Semanario*, de Mataró; y *El Eco de la Alianza*, del Poble Nou.

Museo.—Segueix la llista de donatius.

Del Dr. D. Jaume Almera, Pbre.; 1 zoófit *Ciderites hustrix* Desl., de Fonera, Vilassar (Mediterrani).

De D. Ramon Arabía y Solanas: *1 calch* de dúas lápidas hebreas de Amer (pr. de Gerona).

De D. Cels Gomis: *1 fot.* Imatge de St. Sebastiá, de Palafrugell.

De D. Francisco de S. Maspons y Labrós: varios ex. de *insectes*, trobats en los boscos de St. Pere de Bigas (*4 Hoplea cærulea* Drury., *1 Mylabris 4 punctata* Lin., y 1 *Agelastica Almi* Linr)—y 1 col. de *Goigs* (de la Cinta (Tortosa) Bellmunt, del Estany, de N.ª S.ª del Far, dels Dolors, de N.ª S.ª de la Guardia St. Pere de la Roda), St. Francisco Xavier, St. Gregori (Osor), Sant Guillem (Campins), Sta. Isabel de Hungría, St. Llorens, St. Marcell (Saderra), y Jesús Nasareno), tots impresos en Vich.

De la «Direccion general del Instituto geográfico y estadístico», de Madrid: los següents mapas: *Mapa de España* (15 fullas).—*Plano parcelario de Madrid*

en 1: 2000, anys 1872, 1873 y 1871.—*Plano parcelario de Madrid*, en 1: 5000, any 1879.—*Facsimil de la Topographia de la Villa de Madrid en el año 1656, reproducido por el Instituto Geográfico y Estadístico en el año de 1881.*

Biblioteca.—Segueix la llista de donatius rebuts.

De D. Pere Alsius y Torrent, delegat á Banyolas: 1 vol. *Nomenclator geográfico-histórico de la provincia de Gerona*, per lo donador y D. Celestí Pujol y Camps.—Gerona, 1883.

De la «Asociacion artístico-arqueológica Barcelonesa»: 1 fasc. *Estatutos* de la propia Associació—Barcelona, 1883.

Del «Círculo de la Juventud Mercantil»: 1 fasc. *Memoria leida en la Junta general de 1.° de Abril de 1883*—Barcelona, 1883.

Del «Club Alpino Italiano, Sezione di Firenze»: 1 fasc. *Resoconto dell' Assemblea Generale ed elenco dei soci*—Firenze-Roma, 1883.

De la Gerencia del «Ferro-carril transversal del Principado de Cataluña»: 1 fasc. *Consideraciones facultativas y económicas*, ab 1 plano (3 ex.)— Barcelona, 1882.

De Mr. Maurici Gourdon, delegat á Bagnères de Luchon (França): 1 fasc. *Note sur deux inscriptions inédites du Val d' Aran.*

Del «Instituto de Fomento del Trabajo Nacional»: 1 fasc. *Catálogo del Archivo y Biblioteca*—Barcelona, 1883.

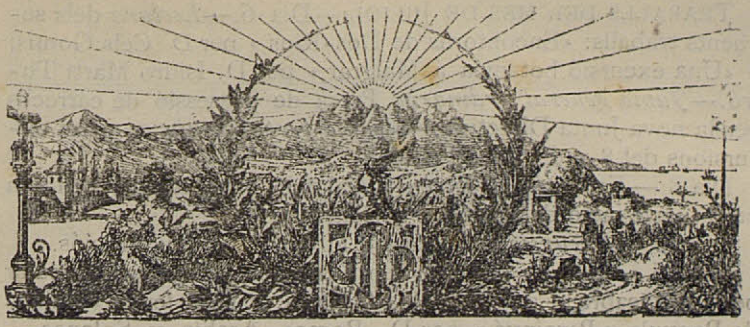
Del enginyer D. Lluís Mariano Vidal: 1 fasc. *Cuenca carbonífera de Seo de Urgel*—Barcelona, 1883.

Del Consistori dels Jochs Florals de Barcelona: 1 vol. *Jochs Florals de Barcelona, any XXV de sa restauració, 1883*—Barcelona, 1883.

De la «Direccion general del Instituto Geográfico y Estadístico», de Madrid: 15 vol. *Estudios sobre nivelacion geodésica*, por D. Carlos Ibáñez é Ibañez, 1860.—*Descripcion geodésica de las Islas Baleares*, 1871.—*Resúmen de los trabajos de la Comision internacional del metro*, 1872.—*Resúmen de los trabajos del Comité permanente de la Comision internacional del metro*, 1874.—*Memoria sobre la Compensacion general de los errores de la red geodésica de España* 1874.—*Memorias del Instituto Geográfico y Estadístico*, (1.er tomo), 1875.—*Id. id.*, (2.° tomo), 1878.—*Id. id.*, (3.er tomo), 1881.—*Nuevo Nomenclator de las Ciudades, Villas, Lugares y Aldeas de las 49 provincias de España*, 1876.—*Movimiento de la poblacion de España* (1861-70). 1877.—*Instruccion para los trabajos geodésicos*, 1878.—*Id. para los id. topográficos*, 1878.—*Censo de la poblacion de España en 1877*, 1879.—*Resúmen de los trabajos hechos para la determinacion del Metro y Kilógramos internacionales*, 1879.—*Id. de los id. id. para la id. del id. id. id.* (2.ª edicion), 1879.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imprempta dels Successors de Ramirez y C.ª, passatje de Escudellers, núm. 4.—Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

ANY VI. JULIOL Y AGOST DE 1883. NUM. 58 Y 59.

ADVERTENCIA.

Per la abundancia de original, nos veyém precisats á suprimir en aquest número lo folletí «*Catálech de la Flora de la Vall de Nuria*». No obstant, la obra quedará del tot repartida avans de acabar l' any.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

ASSOCIACIÓ CENTRAL.

En las eleccions verificadas lo día 30 de Juny prop passat, fóren elegits pera formar la nova Junta Directiva de la ASSOCIACIÓ:

D. Francisco de S. Maspons y Labrós, *President.*
D. Joseph Alsina Lubian, *Conservador del Museo.*
D. Roman Arnet y Viver, *Bibliotecari-arxiver.*
D. Francisco Sampere, *Tresorer*, y
D. Simon Alsina y Clos, *Secretari.*

TRABALLS DEL MES DE JULIOL.—Día 6.—*Lectura* dels següents traballs: «Encontorns de Dos-Rius,» per D. Cels Gomis; y «Una excursió botánica á Malgrat,» per D. Isidro Martí Turró.—*Junta general ordinaria*. Presa de possessió de cárrechs per la nova Junta Directiva.—*Reunió preparatoria* pera las excursions del 8 y del 22 del actual.

Día 8.—*Excursió col-lectiva* á Calafell, organisada y dirigida per la Delegació de Vilanova y Geltrú.

Día 22.—*Excursió col-lectiva* á Monmany y Puiggraciós.

Día 26.—*Lectura* dels següents traballs: «Excursió circular per Collsacabra,» per D. Ricart Costa; y «La festa catalana de Banyuls y Perpinyá,» per D. Ramon Arabía y Solanas.—*Reunió preparatoria* pera la excursió del 28 y 29 del corrent.

Día 28.—*Conferencia* en lo teatre de Figueras, per D. Ramon Arabia y Solanas, sobre lo tema: «Fets y propósits de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.»

Día 28 y 29.—*Excursió col-lectiva* á Figueras, Lledó, Besalú y Banyolas.

TRABALLS DEL MES DE SETEMBRE.—Día 12.—*Lectura* dels següents traballs: «Fundació y primera excursió de la Delegació de Tarragona de la A. E. C.» (acta oficial), per D. Sadurní Ginesta Salas; «Una excursió botánica á Terrassola, St. Pere de Riudevitlles y St. Quintí de Mediona,» per D. Isidro Martí Turró; y «La Schwartzwald (Selva Negra),» per D. Arthur Osona.—*Junta general ordinaria*. Organisació d' excursions; nombrament de representant pera lo Congrés espanyol de geografía colonial y mercantil, que ha de tenir lloch á Madrid á primers de Novembre vinent.

Dia 28.—*Lectura* dels següents traballs: «Llegendas de la *Schwartzwald* (Selva negra),» per D. Arthur Osona; «Acta de la excursió á Figueras, Lledó, Besalú y Banyolas», per D. Joseph Galceran; «Cantares populares de la parte de Aragon fronteriza á Catalunya» , recullits per D. Cels Gomis.—*Reunió preparatoria* pera la visita del 30 de Setembre y la excursió del 7 de Octubre á las bocas del Llobregat.

Dia 30.—*Visita* als tallers de maquinaria (máquinas de cosir, etc.) de D. Miquel Escuder, en la Barceloneta.

Barcelona 31 de Agost de 1883.—*Lo Secretari*, SIMON ALSINA Y CLOS.

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

N.º 1.—ESTAT DE CAIXA, DESDE 1.er DE ABRIL DE 1882 Á 30 DE JUNY DE 1883.

COBROS.			Ptas.	Cts.
1882.—2.on trimestre.	Quotas d' entrada.	90		
	Id. ordinarias..	447		
	Id. voluntarias.	21	558	
3.er id.	Id. d' entrada..	20		
	Id. ordinarias..	468		
	Id. voluntarias.	42	530	
4.rt id.	Id. d' entrada..	60		
	Id. ordinarias..	483		
	Id. voluntarias.	24	567	
1883.—1.er id.	Id. d' entrada..	20		
	Id. ordinarias..	501		
	Id. voluntarias.	45	566	
2.on id.	Id. d' entrada..	70		
	Id. ordinarias..	468		
	Id. voluntarias.	21	559	
			2,780	
Butlleti.—Suscripció y venta de tomos.			1,609	94
Publicacions.—Venta d' exemplars (lo *Anuari* exceptuat).			242	50
Biblioteca.—Venta de diaris vells.			7	90
Reembolsos. — De varios (V. BUTLLETÍ, n.º 44 y 45, pl. 97).		112'20		
De J. M. y O.—Subvenció pera meteorología.		112'50		
Dels socis.—158 timbres pera los 4 trimestres 1882.		79		
164 id. pera los 4 id. de 1883..		82	385	70
PESSETAS.			5,026	04

PAGOS.	Ptas.	Cts.
Reintegro del déficit anterior (V. BUTLLETÍ n.º 44 y 45, pl. 96).	25	29
Satisfet, segons detall en llibretas, en los 15 mesos:		
I. *Vetllades, sessions y conferencias.*—Arreglo de local, impresos.	187	09
II. *Museo y Biblioteca.*—Compras, arreglos, etc. .	99	74
III. *Secretaría.*—Impresos, correo, escriptori, etc..	479	41
IV. *Publicacions diversas.*—Catálech *Flora de Nuria*, etc..	226	
V. *Butlleti.*—Impressió, grabats y gastos. . . .	1,929	61
VI. *Mensualitats.*—Conserje, propinas, suplements.	857	
VII. *Local.*—18 mesos de lloguer.	495	
VIII. *Meteorología.*—Mensualitats als observadors. .	179	
IX. *Certámens y premis.*—Impressions de programas, etc.	32	50
X. *Anuari.*—Per varios á comptes en efectiu.	415	
XI. *Exposició de Vilanova.*—Gastos de instalació.	83	13
TOTAL.. . . .	5,008	77
Existencia en Caixa.. . .	17	27
PESSETAS.	5,026	04

S. E. ú O.—Barcelona 30 de Juny de 1883.—V. B. *Lo President*, RAMON ARABÍA Y SOLANAS.—*Lo Tresorer*, RAMON AVELLANA.

(Aprobat en Junta General de 30 de Juny de 1883).

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA

N.° 2.—ANUARI DE 1881.—LIQUIDACIÓ GENERAL.

CÀRRECH.		Pessetas.	Cts.
1) *Bestretas reintegrables* per los socis:			
Srs. Arabia, Arnet, Canal, Clapés y Dalmau, á 50 ptas un.	250		
» J. Marquet y Oliva.	200	450	
2) *De la Associació*:			
Segons detall en lo BUTLLETÍ n.° 44 y 45, pl. 93.	806'61		
En 15 Juny 1882.	120		
» 31 Mars 1883..	190		
» 28 Maig 1883.	105	1221	61
3) *De la liquidació de la Toponomástica*:			
Segons detall en lo BUTLLETÍ n.° 44 y 45, pl. 93.	61'34		
En 15 Janer 1883..	43'25	104	59
4) *De venta d' exemplars*: Tiratje . . 500 ⎫			
Cambis y regalos . . —81 ⎭ Pera la venta	419 ex.		
Venuts 144 entre'ls socis á 7'50 ptas. 1.080. ⎫			
» 136 fora de l'Associació 10 pts. 1.360. ⎭		2440	
280..	280 ex.		
Existents avuy 30 Juny 1883.	139 ex.		
á saber: en poder del Sr. Arabia . . 68 ex. ⎫			
» » » Verdaguer 36 »			
» » » Puig (Eud.) 15 »		139 ex.	
» » » Parera (G.) 15 »			
» » » Massó (J.) 2 »			
» » » Torres (P.) 3 » ⎭			
Venta de 4 planos de las Covas de Artá.. . .		4	
Id. de 1 panorama del Taga.		0	75
5) *Reembolsos*.—Dels tiratjes apart. . . . . Ptas.	209'45		
De certificats, ports franqueigs. »	13		
D.ª enquadernacions. . . . . »	20	242	45
		4463	40

DATA.		Pessetas.	Cts.
1) *Comptes satisfets* als senyors següents:			
J. Alier, litógrafo. (Rebuts n.° 8 y 18). . . .	152'50		
Fontquerni, grabador. (» » 3 y 6)	80		
J. Garriga, dibuixant. (» » 26)..	50		
J. Jepús, impressor. (» » 5, 9, 10, 16, 17, 20, 21, 22, 25 y 30)..			
s/c impressio del ANUARI. Ptas. 2,165			
Rebaixa obtinguda. . . » — 40'25			
» 2,124'75 ⎫			
s/c tiratjes apart. . . . » 263'25 ⎭	2388		
S. Masó, dibuixant. (Rebut n.° 1).	95		
Inglada y Pujadas, impressors.(» » 31). .	16'50		
M. Sala, fotógrafo, per heliografias.(id. 15 y 23)	76		
G. Siquier, enquadernador. (id. id. 28). . . .	22		
Societat Heliográfica, grabats. (id. id. 4 y 19)..	135'50		
J. Thomas y Bigas, id. (id. id. 2, 7, 13 y 14). .	232'53	3248	03
2) *Ports, franqueigs y certificats:*			
Segons Rebuts nums. 11, 12, 24, 27 y 29. . .		62	35
3) *Comissions de venta á llibreters y agents:*			
Sobre los 136 ex. venuts fora de la ASSOCIACIÓ (15 y 20 p. %).		261	50
		3571	88
Saldo, existencia en efectiu pera lo nou ANUARI . .		891	52
ADVERTENCIA.—D' estas 891'52 ptas. n' hi ha ja pagadas pera lo ANUARI de 1882. . . . . Pts. 685			
y restan sols per tant en poder del infrascrit. »	206'52		
	891'52		
		4463	40

S. E. ú O.—Barcelona 30 de Juny de 1883.—*Lo President, depositari*, RAMON ARABIA Y SOLANAS.

(Aprobat en Junta General de 30 de Juny de 1883).

DELEGACIONS.

Delegació de Tarragona.

Comunicacions.—S' han rebut las següents: N.° 9, de 27 Juliol 1883, anunciant que per dimissió dels respectius Tresorer y Secretari, han sigut nombrats pera desempenyar dits cárrechs los Srs. D. Joaquim Basora y D. Joaquim Bordons; donant las gracias per la remesa de las publicacions de la Associació; adjuntant nota de traballs y donantla de 9 altas y 1 baixa en la llista de socis.—(Sens N.°), de 1.er de Setembre 1883, avisant que ha sigut nombrat soci honorari de la Delegació D. Bonaventura Hernandez Sanahuja, Director del Museo arqueológich; adjuntant nota de traballs y de 3 altas y 2 baixas, ab las quals lo nombre de socis efectius s' eleva en 31 de Agost de 1883 á 25.

Traballs.—Juny 10. (Quedá trasladada á est día la *excursió col-lectiva* á Altafulla y Tamarit).—Id. 21 *Junta general:* provisió de cárrechs vacants.—Juliol 3. *Excursió* á Centsellas. —Id. 28. *Junta general. Lectura* del «Acta de la excursió á Tamarit», per D. Joaquím Basora.—Setembre 8 y 9. *Excursió col-lectiva* á Santas Creus.—Id. 20. *Junta general. Lectura* del següents traballs: «Acta de la excursió á Centsellas», per don Sadurní Ginesta; «Id. de la id. á Calafell», per D. Joaquím Bordons, y «Excursió particular á Tamarit y Torredembarra,» per don Joan Ruiz.

Delegació de Vilanova y Geltrú.

Excursió col-lectiva *á la plana compresa entre lo Segre y lo Cinca.*—Dias 7 á 15 de Maig de 1883.—*Extracte de l' acta.* —Assistíren á la excursió los Srs.: Rev. P. Llanas, president, Ferrer y Ferret, Bonet, Roig, Santacana, Viñals, Ricart, Vidal, Solá y Samá, tots socis d' esta Delegació, los quals fóren sumament obsequiats per los Srs. D. Benet y D. Manuel Coll, D. Joan Anton Zaidin de Binéfar y nostre Delegat en Monzon lo batlle D. Mariá Pano. Com l' acta íntegra de tant notable excursió, llegida en la sessió inaugural de la Associació Central, se publicará en lo Anuari de 1883 de la meteixa, no farém més qu' extractar y condensar lasco nclusions de la eruditíssima Memoria redactada per lo esmentat P. Llanas, baix quina direcció y presidencia se realisáren tots los traballs.

«Qu' existeix una magnífica Vía Romana entre lo Segre y lo Cinca—diu lo P. Llanas—es indubtable: que aquesta Vía s' troba en grans trossos, en perfecte estat de conservació, pot comprobarho qui ho inspeccioni per sí meteix. ¿Hónt comensan á trobarse los primers indicis d' aquesta Vía? ¿Hónt se pert á la vista del investigador? Avuy no podém assegurarho. Pero sabém que á un kilómetre al S.O. de Almacellas se troban restos evidents de una carretera romana, los quals son més numerosos y més visibles, están mellor conservats, á mida que, sobre l' camp que va desde Almacellas á Esplus, se va baixant fins á la Clamar Salada, límit entre Catalunya y Aragó. Passada la Clamar Salada, y al comensament de la vessant oposada, se torna á trobar la Vía Romana, en mellor estat de conservació que en Catalunya. En mitj d' aquesta vessant y al costat de la Vía, hi ha una lápida romana, calificada de miliari en totas las ressenyas extra-oficials que de nostra excursió havém llegit, y que, com se demostra en la Memoria dita, formava part de una columneta d' honor, erigida á la recordansa del emperador Claudi, per haver restaurat ó mellorat la Vía desde l' Pyrineu. La inscripció de la lápida, omplerts los borrats, diu així:

TI. CLAVDIVS CAESAR
AVGVSTVS GERMANICVS
PONTIFEX MAXIMVS TRIB
VNICIA POTESTATE IIII
IMP. VIII COS. III P. P.
CCXXXVIII

Acabada la vessant, y al penetrar en lo plá de Ventafarinas, se troba la Vía Romana perfectament conservada, tal com degué estar en los temps de Claudi: se compon de cinch capas sobreposadas: la primera, sobre l' terreno nivellat, es de morter fi y té quatre centímetres d' espessor: la segona es de pedras irregulars de 15 centímetres de gruixaria; la tercera de morter, igual á la inferior; la quarta es de aglomerat (*hormigon*) y mideix 21 centímetres, y la superior es de terra y gravas, formant esquena pera l' desaygue. A lo llarch se parteix la Vía en tres faixas, essent la del centre de sis metres d' ampla y las laterals de un metre cada una. La faixa central, la Vía propiament dita, s' troba separada de las faixas laterals ó *andens*, per dúas voras de pedras de fil. En aqueix estat de perfecta conservació s' troba la Vía en las planurias de Ventafarinas, Ráfales y las Pueblas de Malmazar;

está un xich feta malbé en las pendents del terreno y extingida per complert en las valls ó terrenos baixos, hont lo cultiu es molt actiu y enérgica la acció erosiva de las ayguas. Pero no abandona sensiblement la línea recta en tot lo trajecte de Almacellas á Esplús.

Passada aquesta població y en la meteixa direcció recta, ressurt la vía que pot recórrers' sens interrupció durant 5 kilómetres. Se pert en la conca del Cinca, y torna á aparéixer á l'altra part del ríu, hont la seguírem fins á Selgua.

En los 35 kilómetres recorreguts, la Vía Romana forma una sola recta, y en la Memoria se demostra que la recta seguía fins á Lleyda y Huesca respectivament. També s' demostra en ella que desde Huesca á Zaragoza forma altra recta única. Pero lo més important de dita Memoria es la part que té per objecte demostrar que la Vía Romana compresa entre Lleyda y Zaragoza era única, á pesar de trobarse citada en los Itineraris de Antonino, núm. 1 y núm. 32; que s' bifurcava en Zaragoza pera seguir fins á Leon la direcció indicada en lo Itinerari núm. 1, y fins á Astorga pera seguir la senyalada en lo Itinerari núm. 32; que també hi havía doble vía entre Lleyda y Tarragona, correspondent la una al Itinerari núm. 1 y l' altra al Itinerari núm. 32; y per últim que, entre Tarragona y Sumo Pirineo existían també dos vías, una de las quals, la corresponent al Itinerari núm. 1, era la trobada y estudiada entre lo Segre y lo Cinca.

Coneguda la vía desde Lleyda á Osca, la Delegació ha pogut comprobar la exacta correspondencia entre Caum y Berbegal, y entre la moderna y romana Pertusa. Ha tingut l' honor de demostrar que la antigu Tolous no corresponía á la ciutat de Monzon, com la generalitat de autors ensenya, sino que l' seu lloch verdader degué trobarse en los voltants de Pueyo de Moros. Ha fixat per primera vegada la situació de la fins avuy ignorada ciutat de Mendiculeya, la qual se trobava al costat de la vía, en la part de Castellar, terme de las Pueblas de Malmazar, á quatre kilómetres d' Esplús y á cinch de la vila de Binéfar.

La Memoria del P. Llanas acaba ab las següents paraulas, que resuméixen lo resultat de nostras investigacions: «Sempre será cert que havém vist y examinat una vía romana existent entre Almacellas y Selgua, estudiada en una longitut de 28 kilómetres, y trobada un xich malmesa en alguns trossos, y molt ben conservada en altres. Sempre será cert que aqueixa vía era l' camí més curt entre Lleyda y Huesca, y probablement entre

aquesta ciutat y Zaragoza. Sempre será cert que tal camí formava part de la Vía Romana que, partint de Astorga, acabava en Tarragona, y de la vía que, arrancant de Narbona y passant per Tarragona, Lleyda, Huesca y Zaragoza, termenava en Leon. Sempre será cert que sobre la vía per nosaltres recorreguda se trobava Mendiculeya á 22 millas de Lleyda, Tolous á 10 de Mendiculeya, Caum á 10 de Tolous, Pertusa á 9 de Caum y Osca á 18 de Pertusa. Sempre será cert que Tolous degué estar més aprop al siti de Pueyo de Moros que al de Monzon, y que Mendiculeya s' trobava en lo Castellar, hont ningú havía fixat son assiento.» —Per extracte de l' Acta, *lo Secretari*, ANTON OLIVA MILÁ.

EXCURSIO COL-LECTIVA

A MANRESA Y ST. BENET DE BAGES.

DIAS 5, 6 Y 7 DE JANER DE 1883.

Extracte del Acta.

La nit del 5 de Janer últim arribávan á Manresa, procedents de Barcelona y á l' hora de reglament, en lo tren que surt d' allí á las 5h50 de la tarde, los Srs. D. Ramon Arabía, D. Roman Arnet, D. Manuel Crusat y D. Baltasar Decrey. Gracias á tant bona circunstancia, que no sol ésser freqüent, fou ménos pesat lo esperarme á las voras del Cardoner, prop de la estació, sufrint los rigors de la intemperie en freda nit de hivern, puig la empresa dels carrils del Nort deu considerar com un excés de luxo lo tenir una sala d' espera en la estació de Manresa.

De la estació á la posada de St. Ignasi, ahont se dirigiren los expedicionaris, curta es la distancia: mes agradables y variadas son las impressions qu' experimenta lo qui per primera vegada visita la ciutat. Tranquilas córren las ayguas del Cardoner, y si en ellas se hi enmirallan las apinyadas vivendas y las grans massas d' edificis destinats al traball, també servéixen pera trasparentarshi la atrevida construcció que l' sigle XIV aixecá damunt d' inmensas rocas pera gloria de la arquitectura patria y morada d' Aquell que tot ho pot y á Qui s' deu tot.

Manresa, com ciutat fabril, retira á bon' hora y moltas vegadas son las nou del vespre que sos carrers están ja deserts y silenciosos, pero no succehía aixís lo vespre que 'ns ocupa. Com á vigilia del dia dels Reys, alguns indivíduos del coro de St. Jo-

seph, vestits ab trajos de teatro, á caball y acompanyats degudament de criats y bayarts carregats, repartían al só d' alegre música joguinas á las criaturetas, que contemplávan admirats aquells vestits de pintada percalina y las brillants coronas de cartró daurat.

L' endemá al matí, dia 6, una espessa boyra embolcallava fins los objectes més propers, y quasi fou precís arribar al peu de sos pilans pera donarse compte de la existencia del soberch pont de vuyt archs que travessa lo Cardoner, situat entre la cova de St. Ignasi y la ermita de la Mare de Deu de la Guía, pont que s' atribuheix á la dominació romana, cosa que, á falta d' altres datos, sembla probar sa especial construcció, lo color colrat de sas pedras y la tradició constant, apoyada per antichs documents.

Vist ja lo pont y ab l' objecte de organisar lo necessari pera la conferencia que lo Sr. Arabía debía donar en lo *Casino del Comercio*, nos avistárem ab son digne President, que alashoras ho era l' advocat D. Francisco Claret. Convinguts y acordada l' hora y la forma pera la celebració del acte, nos despedírem del Sr. Claret, regraciantlo expressivament per sa benévola acullida.

Fetas las gestions oportunas pera obtenir las claus del monastir de St. Benet de Bages, y al dirigirnos á la posada, tinguérem lo gust de veure als consocis Srs. Miró y Soler (don Lleonci), que havían passat á saludar als excursionistas y oferir, al meteix temps que 'l testimoni de llur simpatía, llur concurs personal en la expedició.

Comensárem la visita per la casa del Sr. Miró, en la que tinguérem lo gust de veure los antichs é inédits documents que té dit senyor referents á la historia de Manresa, com també sa monografía «La Misteriosa Llum,» distingida ab lo premi ofert per l' Excm. Sr. Arquebisbe de Sevilla en lo certámen catalanista de la Joventut Católica de Barcelona, celebrat l' any 1882, y de la qual tingué l' amabilitat de regalarne un exemplar pera l' ASSOCIACIÓ y altre á cada un dels visitants.

A las dúas de la tarde, havent vist lo *convent de M. M. Caputxinas*, penetrárem en *la Seu* per la gallarda porta del N., al costat de la qual crida poderosament l' atenció, per sa antigüetat, un' altra que dona entrada al claustre, qu' es probablement del sigle XI ó XII tot lo més.

Magestuós es l' efecte que produheix lo temple al entrarhi; devant d' obra de tanta válua, en la que s' agermanan la ele-

gancia y la sobrietat, l' ánimo del qui escriu aquestas ratllas se sent incapás pera trasladar al paper sas impressions [1]. Per la premura del temps, que obliga quasi sempre als excursionistas á fer llurs expedicions á tota pressa, no poguérem veure tant detingudament com convenia lo gótich altar nomenat del Esperit Sant, modernament y ab acert restaurat per lo pintor D. Francisco Morell; los interessants retaules qu' en la sagristía de la Seu se conservan; las acabadíssimas esculpturas de la cripta, obra del sigle XVIII, originals del esculptor Padró; las riquíssimas urnas de plata que pera guardar las reliquias de sos Sants Patrons posseheix la ciutat, construhidas en lo sigle XVII; los dos frontals del altar major, que son una verdadera joya artístich-arqueológica; l' altar meteix, no acabat en apariencia, mes trassat ab encisadora elegancia; las grans telas qu' en la capella de St. Agustí reproduheixen la trágica mort y miraculosa resurrecció del canonge Mulet, ab son panteó de marbre, mutilat per la ignorancia; y finalment, en últim y apartat lloch, los venerables restos de un claustre bisantí, que per inexplicable fortuna se conservan després de tantas vicissituts com ha sufert l' edifici en tant llarga série d' anys.

Lo trajecte de la Seu á la iglesia de la Santa Cova es molt accidentat, y, per lo tant, variats los punts de vista que presenta. A la dreta lo Cardoner seguint son curs tortuós y remorejador, lo Pont Vell que enllassa las dúas voreras, las fábricas que á abdós costats s' aprofitan de son caudal, y allá al lluny, y per demunt de las montanyas de Castell-Galí, las puntas del Montserrat que retallan l' horisont ab la silueta més capritxosa que s' puga imaginar: A la esquerra feixugas rocas que amenassan enderrocarse, aygua que devalla y salta com cabridet en la verda molsa, y hortas y fábricas y casas en artístich desordre col-locadas, esmaltan lo camí que conduheix als llochs inmortalisats per St. Ignasi de Loyola. Edificada la *iglesia de la Santa Cova* en 1666, segons canta l' escut col-locat en un dels cantons posteriors, sa arquitectura se troba despullada d' aquella severitat d' altres temps, sense que per aixó deixi de ser notable sa fatxada. En son interior existeix una série de quadros deguts al incansable pinzell del germá Gallés de la Companyía

1 En lo *Semanario de Manresa*, n.º 176, de 1880, publicá mon bon amich D. Eduard Támaro una descripció molt completa d' esta Seu, que recomano als lectors. També tinch noticia de que s' ocupa de Manresa nostre estimat consoci D. Cels Gomis en lo ANUARI de 1882.

de Jesus, y es de notar la cova hont St. Ignasi feu dura penitencia y escrigué lo llibre dels Exercicis Espirituals, en la que hi ha uns magnífichs estuchs fets per altre germá de la Companyía en lo passat sigle XVIII.

Deliciós es lo panorama que presenta la ciutat vista desde l' alt mirador nomenat *balcó de St Pau*, situat al E.; desde allí se n' domina una gran part, ab la Seu, las iglesias del Carme, la de la Cova, Sta. Clara, l' antich Convent de Caputxins, avuy casa de las Germanetas dels pobres. Dessota l' mirador hi ha lo riu ab son pont y palanca, la estació del carril, la carretera d' Igualada y, en últim terme, Coll Baix, y més lluny encara, confosos entre la boyra y quasi sempre coberts de neu, los cims de St. Llorens dels Piteus. (V. *grabat*, pl. 132.)

Del balcó de St. Pau passárem á veure la gótica *creu* de terme dita *de la Culla;* lo *Convent de Sta. Clara* ab iglesia de remotíssima construcció; *la de St. Ignasi de Loyola* y la capella que ocupa lo siti hont, en un rapte de vuyt dias, li fou revelada al sant la fundació de la Companyía de Jesús; essent ja tart, del magnífich col·legi que fundá en 1622 D. Luperci de Arbizu, batlle de Casp, pera los P. P. de la Companyía, sols se n' pogué veure, y encara molt depressa, son grandiós claustre. Y com no quedava prou temps, travessárem depressa la baixada dita dels Drets y passárem á *la iglesia del Carme* entranthi per una porta posterior; de aquest grandiós temple, construhit com la Seu en lo sigle XIV, ne parla ab tota competencia y ab lo deteniment que s'mereix lo estudiós metje, consoci nostre, D. Olaguer Miró en sa esmentada monografía «La Misteriosa Llum.»

La galantería de D. Lleonci Soler posá de manifest als excursionistas una variadíssima *col·lecció d' objectes arqueológichs* que en sa casa conserva, de los quals podrá formarse una idea llegint la relació adjunta, proporcionada per dit senyor [1].

([1]) OBJECTES ARQUEOLÓGICHS.—CASA SOLER (MANRESA).

Indumentaria.—Vestits per senyora de ricas telas de brocat de seda ó capritxosa tapisseria, per lo general, blanca ab grans ramatjes de vius colors, adornats ab sos rumbosos faldellins, ab puntas de diversos dibuixos y alguns ab tiras de paper *barberin* roig, agramans y altres mil objectes.—Es molt curiós un vestit de seda verda ab capa sobreposada de color de rosa ab guarnicions de pell blanca ab clapas negras. (Sigle XVIII).—Cossets y cutillas (S. XVIII). —Casaca de seda morada, altra de vellut negre ab forros de satí blanch (S. XVIII). —Armillas de tapissería y satí blanch ab brodats de seda de colors (S. XVIII).— Toballolas de cotó ab brodats del meteix, que son en unas de color canyella, verts y grochs en altra y en altra están traballats en blanch, formant va-

A. Fatjó. d.

A. Ravé. g.

VISTA GENERAL DE MANRESA.

Decorats y brillantment il-luminats los salons del *Casino del Comercio*, á las nou del vespre y devant de una escullida concurrencia, obrí la vetllada son digne president, ab la lectura del ofici en que s' demanava la seva vénia pera la conferencia que pensava donar lo Sr. Arabía, y l' acort afirmatiu de la Societat, manifestat de la manera més satisfactoria.

---

riadíssims calats (S. XVII).—Draps de seda pera cobrir llits ó cortinatjes ab dibuixos y colors avuy en desús (S. XVII-XVIII).—Un tricorni del Batlle de Manresa (1830).—Un riquíssim devantal ab son pitet, tot de fina malla d' or ab flors. (S. XVIII).—Rets, camisas, vestidet de batejar, mocadors, etc. (S. XVIII).

Numismática.—Monedas y medallas acunyadas en Manresa (S. XVII—XIX).

Cerámica.—Un porró de vidre roig, dividit per meytat en dos, tenint dos caps y dos brochs á fi de poder posarhi ayguardent y vi blanch que se juntan en la boca del beuredor, formant la mistela (S. XVIII).—Una fruytera de vidre (S. XVIII).—Una olla vernissada pera mesurar líquits (S. XVII).—Un cantiret de tarrissa (S. XIV).—Una escudella conventual (S. XIV).

Metalistería.—Llumanera de llautó.

Orfebrería.—Sis marcelinas de plata (S. XVII-XVIII).—Una grossa assafata de plata ab flors embutidas (S. id).—Altre més petita (S. id.).—Unas esmocadoras (S. id.).—Gros plat de plata ab son repeu (S. id.).—Altre id. ab un escut grabat (S. id.).—Una grossa cullera (S. id.).—Y altres objectes de plata y or, com son arracadas, reliquiaris, agullas de monyo, coberts, etc.

Armería.—Pistolas y un punyal de principis del present sigle.—Una ballesta del sigle XV.—Revolvers primitius.

Diplomática.—Dos butllas ab son plom de Paulo V.—Títol de doctor en Theología per la Universitat de Lleyda, extés en un gran pergamí ab orla molt ben decorada é il-luminada (1601).—Altres títols universitaris de Barcelona, Huesca y Cervera, en pergamí, ab llurs corresponents segells.—Pergamí firmat y sellat per lo Bisbe de Vich, Berenguer (1327).—Cartells de conclusions (Cervera) (S. XVIII).

Bibliografía.—Col-lecció de llibres impresos en Manresa (S. XVII y XVIII).—Cobertas de un missal-baqueta vermella de Moscovia ab adornos de llautó (sigle XVII).—Llibres d' historia manresana (S. XVII-XVIII-XIX).—Algunas obras *inéditas* d' historia y religió.—Llibres varios ab grabats notabilíssims (S. XVI y següent).

Mobiliari.—Arquilla de noguera ab richs embutits de boix (ben restaurada) (S. XVII).—Cadiras de fusta de pí ab alta esquena pintada de varios colors (sigle XVIII).—Escaparata de St. Tomás (S. XVIII).—Caixas anomenadas de nuvia (S. XVII).—Baguls de baqueta clavetejada (S. XVII).—Miralls y cornucopias de grans marchs daurats ab figuras grabadas en llurs cristalls (S. XVIII).—Caixa de nuvia ab la tradicional pintura de l' Anunciació (S. XVI).

Pintura.—Puríssima Concepció (S. XVIII).—Sta. Magdalena (S. XVII).—Fragments del pintat enteixinat d' Albalat del Arquebisbe (S. XIV).

Arquitectura.—Un gros capitell gótich (pedra) (S. XIV).

Esculptura.—No hi ha altra obra notable que una Puríssima col-locada en lo bonich oratori ojival, y d' ella fém esment, perque si bé es moderna, no estará de més dir que es debuda al celebrat esculptor de Barcelona D. Agapito Vallmitjana.—Mómia de un gall molt antigua.

Acte seguit lo Sr. Arabía, en llenguatje correcte y elegant, disertá per espay de una hora, devant de un selecte auditori, sobre «lo carácter educatiu y social del excursionisme catalá;» sobre qual conferencia no m' estench més, perque oportunament se publicará extractada en lo BULLETÍ, segons costum.

Una salva nutridíssima d' aplausos coroná la bella improvisació del Sr. Arabía. La segona part de la vetllada, qu' era de obsequi á la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, la ompliren varias hermosas poesías dels Srs.: Carbonell, dedicada *als excursionistas;* Pascual Esteve, Gras, Lluis, Pons y de Fuster, Balaguer, Montserrat y Franquesa, alternadas ab algunas pessas de cant y piano, executadas per lo professor D. Joan Ribera, estimat consoci nostre. Acabá la vetllada ab un delicat refresch, ofert als excursionistas per los socis del Cassino, als que desde aquest siti y en nom de mos companys, dono las gracias més expressivas per tal delicadesa y atencions.

Lo día 7, de bon matí, lo día no presentava bon aspecte, y temerosos d' una pluja no llunyana, nos dirigírem á *St. Benet de Bagés*, acompanyats dels Srs. Sanromá y los delegats don Joan Ribera y D. Lleonci Soler, succehint lo meteix que havíam pensat. Als 10 m. de haver sortit de Manresa, comensá una pluja que 'ns molestá més de lo regular, obligantnos á pendre los carruatjes. A las 10 h m., deixant la carretera de Vich, després de passat lo poble de St. Fructuós de Bagés y avans d' arribar al de Navarcles, prenguérem la dreta del Llobregat y als pochs minuts se presentavan á nostres ulls las rónegas parets del monastir de St. Benet y son campanar y mirador. Si aquest edifici fós ben conegut y degudament estimat, altra sería la seva sort, puig conservantse íntegro son ombrívol claustre y lo cos exterior de la iglesia ab sas tres ábsides de correctas formas y sólida construcció, no s' esperaría, no, á que aquestas interessants obras seguíssen la meteixa vía de destrucció que las demés dependencias anexas están corrent á passos de gegant, y se buscaría un medi pera preservarlo de una prompta y total ruina. Ensorrat lo pis del pati abacial, desmoronadas las parets, havent fet seguir sostres y escalas al ensorrarse, quedant soterrats los grandiosos cups y cellers y moltas de las dependencias més modernas, sembla providencial que en mitj de tanta ruina y á despit del seu mal estat, quedi en peu lo claustre, en lo qual cada capitell es una página de pedra en las que hi han esculpits, ab especial carácter, los avensos artístichs de sos modeladors, algu-

nas costums d' aquellas remotas edats, com la cassa d' altura, lo baptisme per inmersió, verges, ángels, sacerdots, frares y estranys animals entremitj de magnífichs entrellassats, alguns dels quals, per fortuna, semblan acabats de esculpir [1].

Crida l' atenció, y lo qui escriu aquestas ratllas creu ser lo primer en haverho fet notar, una sepultura de las anomenadas *olerdulanas*, posada entre altres pedras pera formar una paret seca á la vora del camí que de la iglesia conduheix á la vehina fábrica de J. Puig y C.ª y al peu meteix de las parets del temple.

Visita de impressió pot dírsen' de la feta al monastir, essent necessari més temps del que va disposarse, perque no bastan dúas horas pera ferse cárrech de un monument que conta nou sigles de existencia, y en lo qual s' han anat acumulant construccions de distintas épocas y pera objectes molt distints.

De retorn á Manresa se visitá lo *Col-legi* que dirigeix D. Joan Ribera, qu' es, sense disputa, un dels de primera ensenyansa que están á més altura en Catalunya.

Per impedirho las obras de reparació que s' verificávan en l' *arxiu municipal*, establert á *Casa la ciutat*,—pesada construcció del darrer sigle, ab porxos en sa fatxada principal que forma lo costat S. de la plassa Majór,—no fou possible véurel' ab la detenció qu' ell mereix, si bé poguérem fernos cárrech de la intelligencia ab que procedeix á sa ordinació lo jove advocat don Lleonci Soler, arxiver de la ciutat. Aprofitant lo curt temps que hi havía disponible, se visitá la *iglesia de St. Domingo*, avans convent, qual fábrica degué comensar en lo sigle XIV, lo més brillant en construccions de bon gust, y acabarse en altre que desgraciadament no pot ser tant ben calificat. Son claustre completament derruhit ha fet lloch al bonich *teatro* nomenat *del Conservatori*. D' allí nos trasladárem al *temple de St. Miquel*, que per ser tal vegada lo més antich de Manresa, ofereix ample camp al estudiós investigador. Passant després á examinar lo local destinat pera *Audiencia Criminal*, luxosament instalada, se dongué per terminada la expedició, essent la hora d' eixir lo tren que devía tornar los excursionistas á la capital del Principat. En l' estació nos despedírem, ab verdader sentiment, dels senyors que componían la expedició.

Lo Secretari accidental, JAUME MONRÁS Y MAS.

---

(1) V. *Una excursió al monastir de St. Benet de Bages*, per D. Cels Gomis. (BULLETÍ, vol. IV (1882), Núm. 40 y 41, pl. 17.)

SECCIO DE PUBLICACIÓ.

LA FESTA CATALANA DE BANYULS Y PERPINYÁ.

(Dias 17 y 18 de Juny de 1883.)

Sens temps pera fer una llarga relació, que per altra part puch ben excusar puig los detalls de la festa de Banyuls han aparegut ja *in extenso* en la *Renaixensa*, en la *Ilustració Catalana*, en la *Veu de Montserrat* de Vich, en lo *Diario de Villanueva y Geltrú* y en altres periódichs de dintre y fora de Barcelona, vinch sols á exposar sobre la meteixa algunas consideracions que crech vos póden interessar.

Es mon deber comensar ab dúas felicitacions justíssimas y eixidas del cor: la una als iniciadors de la idea, l' altra als qui tant amablement sapiguéren realisarla. La festa de germanó dels catalans de França y dels catalans d' Espanya fou una festa de la civilisació, puig la poesía y la literatura se manifestáren en ella animadas de generosos propósits y d' elevats sentiments, cantant las antiguas glorias comunas y la fraternitat de dos pobles, que si bé separats avuy per los etzars de la historia, están abrigats per las meteixas montanyas, conservan llur inicial afinitat de carácter y de costums y parlan la meteixa llengua. Una festa donchs que tendeix á que dos pobles se conéixin y s' estimin, es una festa de pau, de progrés, de civilisació, y per lo tant lloable.

La primera consideració que á mí, excursionista, se m' ocorregué en presencia d' ella, es la intervenció directa y natural que hi prenguéren las excursions. Los iniciadors de aquí comptáren pera realisarla ab lo concurs de las dúas societats excursionistas, que, en efecte, aportáren nombrós contingent; los iniciadors de allá comptáren també ab la cooperació de las diferentas seccions del Club Alpí Francés, y la proporció ab que aquestas acudíren á la festa fou encara major que aquí. No sols aixó, sino que ellas ampliáren després per iniciativa propia lo programa, y en lo memorable banquet de Perpinyá nos donáren una mostra de lo molt que val y pot la institució francesa que més bé correspon á las excursionistas de Catalunya. Y tant ensá com enllá de la frontera, lo excursionisme ab sa organisació pre-establerta facilitá la major concurrencia, ja en las gestions pera obtenir rebaixa de passatje en los carrils, ja en infinitat de detalls purament práctichs. La reunió se realisá per mitj de una excursió; una excursió á Elna formá part del programa, com avans aquí, per las festas de la vinticinquena dels Jochs Florals, una excursió á Montserrat l' havía formada del nostre; fins, qué voléu més? la gran excursió de Aníbal á Italia á través dels Pyrineus y Alps, fou lo fragment escullit per Mossen Cinto pera donar á conéixer son grandiós poema *Lo Canigó*. Ja veyéu si l' atmósfera estava saturada d' excursionisme.

L' altra consideració que m' sembla del cas apuntar es lo carácter especialment tendre, súau y plascívol que vaig observar en las poesías dels nostres

germans de França. Fins la pronunciació de la llengua es carinyosa, manyaguera, sens tocar en la afeminació: se diría qu' es la que triaría una mare pera consolar á son fillet. La part fonética deixa transluhir la meteixa tendencia; en tot lo possible, fuig de las terminacions duras, del apilonament de consonants, de la indeterminació y obscuritat que tenen entre nosaltres las vocals. Las poesías son essencialment populars, en lo sentit estétich de la paraula; frescos idilis, graciosas fauletas, sentidas cansons. La vida de familia, los petits assumptos locals, las emocions puras y tranquilas de la naturalesa, veuse aquí los quadros preferits per los poetas rossellonesos. Ningú afronta los combats terribles de las passions, los relliscosos recorts históricbs, las al-lusions més ó ménos encobertas é intencionadas á un passat de gloria ó á un pervindre problemátich: lo present los hi basta y allissonan al poble pera que sápiga aprofitarlo mellorantse moral y materialment. Aconsellan, no protestan. ¿Ho farán més endevant? Crech que no; pera ells la poesía es un culto, no es una bandera, y lo present no 'ls porta á *enlayrar penons*, sino á ferse dignes del passat.

En la melodía de las cansons populars, tant en las famosas *del Pardal* y *Montanyas regaladas* [1], que durant las festas més de una vegada sentírem entonar, com en algunas altras que vaig sorpendre en boca del poble, s' adverteix la meteixa tendresa y plascenta melancolía. Tot respon á la dolsura y apacibilitat del clima: las verdas pampoladas, la serenitat del cel, la calma del mar. Si lo Canigó s' vesteix de neu, si los núbols ennegréixen l' espay; bufa la protectora tramontana y lo Rosselló veu allunyarse tot seguit las fredas alenadas y la negror amenassadora cap al Ampurdá.

La *intensitat* de la llengua catalana me va semblar decadent. Passa allí com á Valencia: las classes elevadas, fins los meteixos poetas que guanyan premis en los Jochs Florals, parlan entre sí generalment, quasi sempre, la llengua oficial. Pero aquí es aquesta tendencia més visible y accentuada encara: entre las classes baixas de Perpinyá, p. e., vaig sentir parlar més francés que catalá. Las donas no: quasi tot lo catalá que vaig sentir parlar espontáneament, d' ellas vaig sentirlo. Los vells també l' conservan bastant: aixís es que lo día de la sessió literaria de Banyuls, en que s' llegíren tant hermosas poesías, se 'ls veya en la cara pintat lo goig: pera molts oyents era alló tal volta un espectacle; pera ells, no: era la festa major de la seva llengua. A mí m' conmovía veure'ls: atents, embadalits, joyosos, trasmudávan la fesomía segons lo que sentían llegir, y sorpresos y triunfants á l' hora, semblava que diguéssen á la jovenalla: «no la veyéu eixa llengua per vosaltres menyspreada, si n' es de bonica y dolsa d' enérgica y expressiva! Aquí 'ls teniu á eixos poetas y escriptors: son senyors, son *mussiús;* y que n' hi ha de ben jóvens per cert: donchs no s' en donan pas de ménos de parlarla y enaltirla!» La situació respectiva dels qui oficialment representávam en Banyuls la llengua catalana, pot resumirse en dúas paraulas: nosaltres la parlém, ells la defensan.

---

[1] Se transcriuhen en las pl. 144, 145 y 146 del present Butlletí.

Altre carácter peculiar de la festa fou la completa, la total abstenció de política. Ni de prop ni de lluny va intervenirhi pera res: si alguna molt petita y fugitiva trangressió hi hagué, fórem nosaltres qui en lo entussiasme del moment la cometérem ó la provocáren. En la taula, de part y altra hi havía representants de tots los partits: ningú s' extralimitá. Y pera aixó no hi hagué que ferse la més mínima violencia: naturalment doná tothom á la festa un carácter exclusivament literari, mellor dit, de familia. Lo canonge Collell feu esta comparansa: «Figuréuvos dos germans que, separats durant molts anys, casats y establerts en remotas terras, vé un dia que tornan á trobarse: instintivament se donan una estreta abrassada, instintivament se parlan en la llengua que aprenguéren de llur mare é instintivament retráuhen los recorts de la casa payral.» La situació no es tal volta la meteixa, mes tot passá com si ho fós. Lo moviment catalanista del Rosselló no es encara moviment ni es catalanista, en lo sentit vago y sibilítich qu' entre nosaltres ha adquirit aquesta paraula: per lo meteix no infundeix recels y potser tampoch entussiasmes, ara com ara. La expansió que promogué nostra anada, ¿fou una simple manifestació de simpatía barrejada de admiració per las bellíssimas poesías que s' llegíren, ó fou una explosió de sentiments continguts, de anyoransa no satisfeta? Sens cap dubte lo primer. Aixís es que tant en lo homenatje que s' tributá á nostres poetas, com en lo que nosaltres tributárem als rossellonesos, qui verdaderament rebé lo tribut fou la llengua catalana, no cap idea traydorament amagada per uns ó altres. Y aixís s' explica cóm en aquest homenatje hi prenguéren tanta part las classes elevadas y cóm se improvisá lo fastuós banquet de Perpinyá y la cordialíssima recepció del Casino de la Unió. També aquí vull fer notar un contrast. ¿Cóm en Barcelona aqueixas classes elevadas mostran tal allunyament, tal indiferencia, tal fredor? Fácilment s' explica: allí sentían cantar y gosávan; aqui entrevéuhen un problema y reculan!

Que lo problema existeix es indubtable. Ara, ¿está ben plantejat? ¿se segueix bon camí pera resóldrel'? Esbrinarho no es de aquest lloch ni de aquest moment. Sols sé dirvos que quant més enllá portém nostras aspiracions, més evident ressortirá la necessitat de mellorarnos, de purificarnos, de regenerarnos per esfors persistent de nostra sola voluntat. Y com aixó sempre es un bé y per ésser tal, á tothom ha d' ésser simpátich; com á lograrho tendeix lo excursionisme catalá; deduheixo de tot lo dit que debém perseverar, cada día ab més fé, en lo bon camí que ditxosament havém emprés.

Y aquí termenaré, no sens aprofitar la ocasió pera fer constar, particularment en nom meu y dels companys y oficialment en lo de l' Associació d' excursions Catalana, nostre més viu agrahiment per las distincions merescudas de part de aquells gentils rossellonesos, aixis literats com alpinistas, que sapiguéren fer de la festa de Banyuls la més hermosa é inoblidable á que may haguém assistit.

Ramon Arabía y Solanas.

LO CANIGÓ

¿Quí, al contemplar la majestuosa cordillera del Pyrineu, no recorda nobles fets dels valents qu' un jorn la trepitjáren? Aquell munt de rocas nos recorda l' passat y á ell córren á inspirarse los qui, moguts per una sensació de cor, buscan la llibertat.

Dirigint la vista per sobre d' aquell rocam, hi veuréu un cim nevat qu' es dels que més s' enlayra entre 'ls altres, que al meteix temps que ab un ull guayta á la França, ab l' altre contempla nostra Catalunya, anyorantla y compadintla á la vegada, tot deixant escapar un plor que lleugerament va dividintse en cintetas d' argent. Es lo Canigó.

Aquest monument de la Naturalesa, tant sovint visitat per turistas de tot arreu, y tot lo que abarcan sas dilatadas vessants, es lo més pintoresch y variat que imaginarse puga. ¿Quánt no ha donat que dir eixa montanya á la fantasía popular? Quan aquesta s' inspira abocantse á sos cavernosos y negres precipicis, la creu residencia de sérs sobrenaturals, é inventa y col-loca aixams de bruixas en los llochs hont lo geólech s' hi llensaría pera estudiar la formació de la crosta de la terra; y quan la fantasía popular s' inspira en sos espessos boscos de corpulents abets que créixen en sas carenas, ó en la dolsa flayra que escampan las flors boscanas de viva colorayna, ó en las hermosas valls que al entorn del Canigó van extenentse; composa aquellas cansons plenas de melodía que tant bé retratan la montanya. Y tot aixó 'ns ha guardat la Tradició, aquesta filla de la credulitat, aquesta cosa que ara guía y ara enreda á la Historia. Además de la musa popular, sempre tendra, ¿quánta inspiració no li deu la antigua dels trovadors y la de nostres moderns poetas? ¿Y quánts successos que s' ha cuydat d' anotar la Historia, no han ocorregut en lo radi que, partint de sa vella y coronada testa, va á parar á la punta del bras més llarch dels que s' disputan senyalar més gran domini? Que la Ciencia s' ocupi d' estudiar sa zoología, botánica y mineralogía, y l' Canigó restará content de haver fet tant de servey á la Humanitat.

***

Per una de las parts que s' pot anar al Canigó, en que la excursió es més agradable (si es que s' pot establir comparació entre la bellesa de sos encontorns), es per Prades de Conflent. Sortint de *Barcelona* en lo ferrocarril de França fins á *Cerbère*, la romana *Cervaria*, y d' aquí á *Perpinyá*, s' va de Perpinyá á la esmentada vila de Prades, també en ferrocarril, passant per *la Soler*, *S. Feliu d' Avall*, *Millas*, *Illa*, *Bula-ternera*, *Vinçá y Marquixames*, pobles hont s' hi entretindrá de gust, si es arqueólech, lo viatjer. Aquesta es la vía més curta, no perqué s' atravessi ménos territori, molt al contrari, sinó perqué se n' fa molt tros ab carril.

Un cop ja posats á Prades, que cau en una de las vertents del Canigó, y desde hont se l' veu clarament termenant ab sa nevada punta, farém nostra excursió anant d' aquí als banys de Vernet, de Vernet á Castell, allí comensarém la ascensió fins á la jassa de Cadí y d' aquest punt al enlayrat cim.

Prades es una vila que conta de 3 á 4,000 habitants, y es cap de l' *arrondissement* que porta son nom. Segons opinió de nostre distingit soci delegat, M. Pierre Vidal, bibliotecari de Perpinyá, en son *Guide Historique et Pittoresque dans le département des Pyrénées Orientales* (obra que recomaném al excursionista), lo nom de Prades deriva de *Prata*, per rahó dels inmensos y florits prats que l' envoltan. Té son *Palau de Justicia*, reconstruhit en aquest sigle, y l' edifici de la *Sub-Prefectura*. En lo passatje *Aymerich*, que vé enfront de *cala Juli* (hôtel January), la fonda en que tothom fa parada y sens dupte la que té més fama de l' *arrondissement*, hi ha un establiment de banys que forma un petit claustre bisantí que crida poderosament l' atenció, quals capitells y fustes son extrets del esfondrat monastir benedictí de St. Miquel de Cuixa, situat en los encontorns de Prades. De la *iglesia* de la vila es notable l' campanar, que s' remonta al sigle XII; lo restant fou restaurat en lo sigle XVII.

Prades posseheix magnífichs passetjos constantment ombrejats y presenta en conjunt un simpátich aspecte. Es lo centre de moltas excursions y dels camins que van als principals establiments del Conflent, Rosselló, Capcir y Cerdanya. A tots aquestos s' hi va ab magnífichs cotxets de tota mena per espayosas y cuydadas carreteras, aixís es que nosaltres ne llogárem un fins al Vernet, qu' es lo camí qu' hem de seguir per' acostarnos al llegendari Canigó.

*
* *

Sortím de Prades tot respirant l' ayre salutable del matí, montats en una *jardinière* tirada per dos magnífichs caballs tordos, que molt bé mostran los efectes de llur sanch. Ab menys de un quart ja 'ns trobém á *Riá*, d' hont se diu hi nasqué nostre Guifre, Jofre ó Wifredo 'l Pilós, comte d' Arria. Antiguament era Arria l' nom de la població. A un kilómetre d' aquest poble, á la esquerra de la carretera que nosaltres seguím y apropet del de Sirach, es hont nostre consoci D. Edmundo Boixó, metje de Prades, descobrí la notable caverna prehistórica, de que 'ns doná noticia nostre company D. Pau Calvell [1].

Seguint nostre camí per la carretera, després d' haver passat tres kilómetres nos trobém á la enmurallada *Vilafranca de Conflent*, fundada en l' any 1095 per Guillem Barmont, comte de Cerdanya. Sas fortificacions fóren reconstruhidas pe 'l francés Vauban. En Vilafranca es molt remarcable y digne de veure 's la *Cova Bastera*, que comensant en las fortificacions, s' aixampla per dins de una vehina montanya; es rica en cristallinas estalactitas que ab llurs diversos colors produhéixen fantástich efecte. De la *iglesia de St. Jaume*, que data

1 V. Bulletí, vol. III (1881), N. 37 (Octubre), pl. 239.

del sigle XII, es remarcable la portada per sos adornos románichs. Consta de dúas naus ben poch esbeltas, y es caracterisada per no semblarse en res á las dels pobles vehins. Vilafranca es plassa-forta del *arrondissement*, y permanéixen, pochs més ó ménos, un centenar de soldats en son Castell. Es població de uns siscents habitants, y en ella s' ajunta la carretera que vé de Cerdanya ab la de Prades. En 1674 se urdí en Vilafranca una conspiració contra Lluis XIV, poch temps després que l' Rosselló deixá d' ésser espanyol, cedit ignominiosament pe'l rey Felip en dot á sa filla María Teresa. Aquesta fou descoberta per Agnés de Llar, filla de un dels conspiradors, á son estimat lo Gobernador de la forteresa, Enrich de Perlan. Lo fet doná lloch á una sentimental tradició, que menciona Balaguer en sas *Bellezas de Cataluña* ab lo títol de *Una corona d' espinas*, y que publicárem en los cinch primers números de *L' Aveng*.

Continuant nostre camí en direcció dels banys de Vernet, arribárem al cap de poch al poble de *Cornellá de Conflent*, remarcable per sa *iglesia*, qual portada es una notable joya del art bisantí, y hont hi ha un magnífich retaule en marbre en l'altar major, esculpit en 1345 per Cascall, de Berga. L'ábside de Santa María de Cornellá es sumament curiós per las tres finestras que hi ha, de una de las quals treu sas brancas una figuera. Prop de la iglesia s' alsa lo gran *Palau* dels comtes de Cerdanya.

Ab dos kilómetres més de marxa podrém entrar en lo pintoresch poble de *Vernet*, que lo han transformat fa dos anys en un *petit Vichy*. Grans *hôtels*, passeitjs, parchs, jardins, cascatas, llachs, *châlets*, boscos, cafés, teatres y magnifich cassino, es lo que composa aquell siti deliciós, enclotat en l'extrem de la vall de Cornellá, protejit per lo Pena y prop lo qual corre presurós lo *Riu major* que, provinent del Canigó, va á juntarse ab lo Tet á Vilafranca. Hi han allí varis establiments de banys sulfurosos y s'remontan sas aygues al sigle XII.

En Vernet se troban bons guías pera fer l' ascensió al Canigó, entre'ls quals nomenarém á Miquel Nou y al barber Quer, además d'alguns altres quals noms no recordém, tal volta mellors. Los dos que nosaltres prenguérem, avuy han deixat de viure á Vernet. Al meteix poble 'ns provehírem de un burret pera que 'ns dugués la provisions de boca y 'ls abrichs.

Era la una de la tarde del últim día d' Agost de 1879 quan sortírem dels esmentats banys tot encaminantnos cap á Castell per un magnífich camí de ferradura. Ab ménos de mitj hora hi arribém. *Castell* es un poblet que no puja d' uns vuytanta moradors que la major part se dedican á fer cistells. Ténen una pobre capella que no fa servey més que l' día de la festa major; los diumenjes van á ohir missa á Vernet.

No obstant, l' aspecte de la població es bonich y alegre; no hi ha casa en que no hi haja alguns capitells bisantins aguantant una románica arquivolta. Aquestos objectes arquitectónichs son presos de las ruinas del monastir de Sant Martí (del qual aném á ocuparnos), una hora escassa distant del poble. En la *capella* de Castell se conservan curiosas reliquias del monastir, com son: una capa pluvial del abad Berenguer de Colomer en la que hi ha brodat l' escut

del convent; una custodia d' argent ab pedras preciosas; una creu d' argent daurat; y una napa per l' altar brodada per la comtesa Guisla qu' es de un mérit extraordinari. En la meteixa iglesia s' hi veu la tomba del comte Guifre y de sa esposa la mencionada Guisla, ó Elisabeth, segons diu la lápida que hi ha sobre l' sarcófach, que diu vertida al catalá de la traducció francesa que hi ha al costat de la inscripció llatina: *En l' any de la encarnació del Senyor 1049 á la vetlla de las Kalendas d' Agost morí Wifredo (Guifre), altre temps comte molt noble, que feu construhir aquest lloch (lo monastir) ab lo titol y protecció de St. Martí, del qual ne fou monjo per l' espay de 15 anys. Berenguer Colomer, abad d'aquest lloch, ha fet, en 1332, transportar las despullas del comte y las de sa dona la comtesa Elisabeth, en aquest monument.*

Aquest sarcófach fou trasladat del monastir al poble de Castell en 1786.

Encara que apartat del camí que seguírem pera pujar al Canigó, val la pena d' arribarnos al esmentat *monastir de St. Martí,* ahont posteriorment hi havém fet varias excursions.

Segons diu la tradició, Wifredo de Cerdanya (lo esmentat Guifre), assessiná á son nevot (son fill, segons alguns), per no haver complert una ordre per ell donada. Penedit de sa falta, ne demaná perdó al Papa, qui li doná per cástich la obligació de construhir en lo Rosselló un nou convent de benedictins. Lo comte complí la penitencia imposada per lo papa Sergi IV, fundant lo monastir de St. Martí de Tours en lo Canigó en 1007, qual obra s' termená en l' any 1011.

Lo comte Guifre, Jofre ó Wifredo de Cerdanya era fill de Oliva *Cabreta* y de D.ª Ermeganda, y germá del célebre Oliva, abad de Ripoll, Cuxá, Elne y del propi St. Martí del Canigó, després de consagrarlo en 1009. Com diu la lápida mencionada de son sepulcre, després d' enviudar, Guifre entrá monjo en la comunitat, de la qual forma part per espay de 15 anys.

Lo camí que va de Castell á St. Martí, indica qu' en altre temps era del tot passable, y que quasi debía costar tant de ferlo com lo meteix convent. Després d' haverne passat un bon tros que s' enfila per un dret turó en *zig-zag*, se guanya una estreta collada desde hont ja s' ovira l' monastir y son atrevit campanar. A poch caminar se troba la *font dels monjos*, qu' es una mina dotada de una aygua que convida á refrescar, y prop d' ella se veu un cos d' edifici que potser fou cementiri del convent. Ab ménos de mitj quart s' arriba á la arrunada abadía de St. Martí, construhida sobre un terreno desigual, y abocada per sa part posterior á un inmens precipici. Avuy las pedras despresas de sas altas parets cobréixen lo paviment baix, y d' entre ellas súrten cadenas de vegetació que sembla vólen aferrar las que han caygut á terra pera no aixecarse més. S'entra per una despullada y fonda arcada sota l' campanar, y s'passa á un departament la sense sostre á un cantó del qual hi ha escavat sobre la roca viva lo primitiu sepulcre del comte. A la esquerra s'aixeca l'antigua iglesia de tres naus, una d' ellas esfondrada, aguantadas per pesadas columnas que rematan en ssenzillísim capitells; en lo lloch destinat al altar major s' hi véuhen encara restos d' antíguas

pinturas. Per una petita escala que s' obre en la paret de la iglesia, s' puja fins al primer pis del campanar. Al costat de la primitiva iglesia y baixant uns quants grahons, s' entra al claustre, tant senzill y primitiu com ella, en mitj del qual hi ha una cisterna. Desde l' claustre s' comunica á uns grans y foscos departaments que cáuhen sota meteix de la iglesia. Los demés restos de la antígua abadía del sigle XI, no son més que grans munts de runa y trossos de parets que difícilment se coneix de qué han format part.

***

Permesa y feta aquesta digressió sobre St. Martí, entornémsen al camí que debém seguir, qu' es, partint de Castell, lo que s' dirigeix á la *font de las Esquerdas*; passada aquesta s' encamina pe'l fons de una gran vall fins que s' ovira la *torre de Goa*, desde hont lo camí comensa á enfilarse cap á la esquerra y segueix tortuosament fins á la *font d' En Miralles*.

No 'ns cansávam de admirar aquell extens panorama, en lo qual semblava que la Naturalesa desplegava tot lo seu esplendor. Més que may brillava l' rey dels astres y lluhint sos colors á llum tant viva, pintadetas papallonas volejávan de una mata á l' altra. Era un espectacle encisador.

. . . . . .

Mes obehint tot á la misteriosa roda del temps, s' amagá l' sol, y sols se feu sentir lo monótono *rich rich* del grill, al compás del soroll d' aygua que s' estimbava de gran alsaria. Allavoras contemplávam encara més embadalits lo paisatje. Era un contínuo trobar fonts y riuhets, boscos de corpulents arbres.... en fi, per més que s' enlayri l' imaginació, no pot concebir tanta bellesa.

A mida qu' anávam pujant sentíam més fort lo fret; desde que l' sol nos desampará, ja tinguérem de abrigarnos. Ja comensava á enfosquirse quan comensárem á veure un dels gran remats (cabals) escampats per la montanya. Lo que á nostres ulls s' ofería, extés per aquellas grans *jassas*, era lo de Vernet. Es costum per aquells pobles que lo *Comú* (l' Ajuntament) pagui á un pastor pera que'ls mesos de Primavera y del Estiu, vaja á pasturar los remats de bous y vacas de sa municipalitat. Cada propietari li entrega per aquesta temporada 'ls caps de bestiar que té á bé, ab la obligació de donar per cada un, al pastor, un kilo de pa.

Al cap de poch arribárem á una de las *jassas de Cadí* després de haver franquejat lo *Coll de la jassa de Vernet*, y se 'ns presentá devant lo pastor, qui 'ns doná hospitalitat en sa cabana. Portava barretina, gech de pell de moltó y unas calsas cosidas á unas polaynas, que al meteix temps eran clavadas á uns esclops. Era la cabana de forma rodona, y per entrarhi s' passava per una obertura que no arribava á un metre d' alsaria; en mitj de la cabana hi havía un forat per ahont s' escapava la fumera que produhía lo foch que dins estava encés pera lliurarse de la freda temperatura. Quan entrárem á la cabana eran las vuyt del vespre.

Sentats sobre un jas de palla, comensárem á menjar, en qual acte no s' negá á acompanyarnos lo bon pastor. Mentrestant aquest nos entretenía ab sas paraulas; nos contava que Deu tenía un llibre molt gros y que ab un *crayon* (llápis) hi apuntava nostres pecats; que l' altre dia l' *curé* (capellá) de Vernet pujá á la montanya y dormí *sus* la palla com un sant home, com si tothom no estés obligat á fer lo meteix; y fins de vegadas, deixant apart la religió, recordava qu' havía sigut pare y 'ns contava que l' seu fill havía mort glassat per la vetlla de Sant Joan, en ocasió en que éll venía del poble de buscar la provisió de pá, dihent que no era tant dolent porqué Deu li arrebatés aquell tros de sas entranyas, y exclamá per dúas ó tres vegadas:—Deu se me l' emportá perque sabía de lletra.

. . . . . .

En havent menjat, tractárem de dormir, mes no 'ns fou possible. Lo bon pastor nos entretenía ab sas cansonetas. Nos cantá la del *Pardal*, de la que poguí arreplegar lo següent:

Lo pardal, quan s' acotxava,
feya remor
per veure si l' sentiría
lo seu amor.
Lo seu amor es dins cambra
que no n' sent res,
sinó lo mosso de casa
lo traginer.
De la finestra més alta
li n' va parlar:
—Las onze horas son sonadas,
veste á cotxar.
—Jo no cotxi pas encara,
vay de camí,
hay de ser avants dissapte
á St. Magí.
Cont á St. Magí vay *estre*,
vay suplicar
que 'm deixés torná á mas terras
per festejar.—
Tres galanas ne tenía
queix aucellet,
María y Petronilla
é Isabelet.
. . . . . .
En passant per la ribera
de Cornellá,
lo balitre del meu burro
va estropessar.
. . . . . .

Mr. Pere Vidal, en son citat *Guide des Pyrénées Orientales*, publica íntegra y verdadera la cansó del *Pardal*, que no podém contenir lo desitj de continuar aquí.

Una cansoneta nova
vos la diré
del pardal quan s' acotxava
só l' taronger.
Lo pardal, quan s' acotxava,
feya remor,
per mirar si l' sentiría
lo seu amor.
Lo seu amor es dins cambra
que no 'n sent res,
sinó lo mosso de casa
lo traginer.
De la finestra més alta
li n' va parlar:
—Las onze horas son sonadas,
veste á cotxar.
—Jo no cotxi pas encara,
vay de camí,

só fet una prometensa
á St. Magí.—
Quan á St. Magí va ésser,
va suplicar
que l' deixés torná á sas terras
per festejar.
Tres galanas que tenía
eix aucellet,
Mariagna, Petronilla,
Isabelet.
Eixa cansoneta nova
¿quí treta l' ha?
—Es un jove de la plana,
Gentil Romá.

Aprés aquesta, nos cantá una de las versions de la tant célebre de las *Montanyas regaladas*.

Montanyas regaladas
son las del Canigó,
que tot l' Estiu floréixen,
Primavera y Tardor.
—Dáume l' amor, minyona,
dáume lo vostre amor;
dáume l' amor, minyona,
consuelo del meu cor.

—

Tú estás á la montanya,
jo estich al Rosselló;
tu 'n *beuas* aygua fresca,
jo 'n bech del vi milló.
—Dáume, etc., etc.

Tu n' menjas pa moreno,
jo viu y jo flacó;
tu cotxas sus l' herbeta,
jo cotxi *sus* cotó.
—Dáume, etc., etc.

—

Pensas que n' dormi sola,
no 'n dormi sola, no;
una nit ab lo vicari,
y l' altra ab lo rector.
—Dáume l' amor, minyona,
dáume lo vostre amor;
dáume l' amor, minyona,
consuelo del meu cor.

Mr. Vidal n' inserta un' altra versió, que continuém també.

Montanyas regaladas
son las del Canigó,
que tot l' Estiu floréixen,
Primavera y Tardor.
—Dáume l' amor, minyona,
dáume lo vostre amor.

—

Tardor y Primavera
en tot temps hi ha flor,
hi floréixen las rosas,
clavells de tot color.
—Dáume, etc., etc.

—

N' hi ha una donzelleta
que 'm té robat lo cor;
es ben feta de talla,
primadeta de cos.
—Dáume, etc., etc.

—

Miráu que la comparo
á neu del Canigó;
mirámosli la cara,
blanca es com un cotó.
—Dáume, etc., etc.

—

Ten las dents boniquetas,
la boca de pinyó,
las ceyas ramadetas,
l' ull negre y matadó.
—Dáume l' amor, minyona,
dáume lo vostre amor.

La cansó que més celebritat ha alcansat entre nosaltres es la ménos popu-

lar al Rosselló, si bé la més bonica, y s' atribuheix á Mr. Pierre Puiggarí. Es com segueix:

Montanyas regaladas
son las del Canigó,
coronadas de plata
y vestidas de flors.

Adeu! Adeu, montanya!
honor del Rosselló!
adeu, nina *carida*,
hermosa Alionor!

Lo comte Guillem mana,
aixís com Deu ho vol,
que creu y llansa prenga
y 'l seguesca als Sants Llochs.

Ay! quina desventura
abandonar d' un cop
eixa montanya alegre
y lás mias amors!

A quina part que vaja
may perdré lo recort
del lloch de ma naixensa,
lo més plascent del mon.

Ahónt se trovaria
jovent tan desinvolt,
bellas tan graciosas
un' altre Alionor?

Las fletxas sarrahinas
no m' espantan, no! no!
los torments de l' ausencia
sí, que m' darán la mort.

Patró d' aquestas serras
Sant Martí gloriós,
alcansáume esperansas
y consolacions.

Mes, ay! á ma pregaria
lo bon sant ja respon,
me conforta y anima
á partes de bon cor.

No ploris més, minyona;
al meu retorn, l' amor
nos lligará per sempre
ab cadenas de flors.

* * *

Cansat ja de cantarellas, sortí lo bon pastor de la cabana, y mirant un estel que s' abocava pe' l cim d' un turó, exclamá desde fora:—Som á mitja nit.— Mirárem los rellotjes y era cert.

Férem una estona de conversació, y era la una quan sortírem de la cabana pera encaminarnos cap al pich del Canigó.

Tot era quietut; la nacrada lluna 'ns senyalava l' camí, llensant raigs de llum blanquíssima. Distingíam clarament lo que trepitjávam; lo remat dormía descansadament escampat per la jassa de Cadí. A una hora de camí, trobárem un gran plá, limitat lateralment per montanyas de blanquíssim rocam. A la part oposada d' una d' ellas es hont hi han los *estanys de Cadí*, de hont naix lo *Riu-major*. Al cap d' un altre hora nos trobávam al peu de la *Xemeneya*. La *xemeneya* es veritablement la paret d' un precipici. Sembla una sola roca y deu ésser aproximadament de uns doscents metres d' alsaria; es lo pich més alt del Canigó, al qual se puja ab mitja horeta.

La lluna s' amagava vergonyosa cap al Mitjdia; mirant al horisont, se veya una claror per entre núbols, que s' anava enrobustint ab lo temps. Més tart la nubolada abandoná l' horisont, que durant un moment semblá que s' encenía, puig quedá senyalat per una ratlla d' un vivíssim color de foch. A las 4 h. 3 m. comensá á eixir lo sol. Lo fret que sentíam minvá. Tant bon punt s' encengué lo primer raig de l' aubada, sortí de una esquerdada roca una negra y espessa nubolada composta de unas quatrecentas grallas. Contemplavam extassiats la costa de Catalunya, aixís com lo mar que besa sas arenas. Desde allí 's domina quasi tot lo Rosselló y Conflent, las valls del Tech, que naix en lo propi Canigó, y gran part del curs del Tet, que naix en Puig-Perich; del Mitj día en general se divisa fins á Narbona, y cap al Sud-Oest gran part de la Costa catalana y del Ampurdá. En primer terme no s' véuhen més que rocas espadadas, pregons abims, grans neveras y alguns estanys escampats per entre las montanyas vehinas. Dolsos pensaments entretenían nostra imaginació que l' fluix ayre regnant borrava ab suma facilitat.

Estávam á 2.785 metres sobre l' nivell del mar; lo cim té uns 8 metres de llargaria per 6 d' amplaria y n' ocupa més de la meytat una molt petita cabana.

A las 4 h 40 m. comensárem á baixar, ab molta dificultat, la *Xemeneya*, y seguint lo camí, arribárem á quarts de set á la *jassa de Cadí*, hont trobárem lo pastor, de qui 'ns despedírem després de haver menjat, arribant á las tres de la tarde á Vernet.

* * *

També s' pot pujar al Canigó per la part de Castell, passant per lo monastir de St. Martí; pe 'l cantó d' Arles-sur-Tech, passant pe 'ls estanys ó clots de Cadí; y per la part dels banys de la Preste, anant per *plá Guitlem* cap á las jassas de Cadí.

Los autors que recordém que s' ocupan del Canigó y sos encontorns, son los que seguéixen: *Guides Adolphe Joanne Dép. Pyrénées Orientales;* Mr. Pierre Vidal, *Guide Historique et Pittoresque dans le Dép. des Pyrénées Orientales; Histoire de la ville de Prades*, per Mr. Ernest Delamont; Alart, *Priviléges et Titres;* Mr. de Gazanyola, *Histoire du Roussillon, Histoire de la Ville de Perpignan*, y algunas altras que no posém per no recordar llurs autors; además d' alguns periódichs del departament, com per exemple los *Butlletins* de la Societat agrícola, científica y literaria dels Pirineus Orientals, y altres.

J. Massó y Torrents.

ESCRIPTURA DE GOMBRENY.

(Ab motiu de la festa celebrada en Montgrony lo dia 26 del corrent Agost, á la qual nos referím en un dels *sueltos* de nostra secció de noticias, creyém oportuna la publicació del document següent, quina copia debém á la amabilitat de nostre soci delegat á Ripoll D. Joseph Raguer):

Ramon Coll y Molas Escribá publich de la vila de Ripoll Corregiment de Vich.

Certifico; que habentse presentat personalment en lo Real Monastir de Sta. María de la Pobla de Lillet Bisbat de Solsona, y requirit al Ilustre Señor Doctor Don Miquel Boschmonas Prebere y Paborde del Monastir mateix perque me manifestás lo arxiu en que se troban guardadas las escripturas del discret Ramon Soñer Escribá; á fi de traurerne copia autentica de una de ellas; á lo que prompte se oferí, y haben passat los dos á dit arxiu me presenta un manual in folio ab cobertas de pergamí, que en lo damunt diu Ramon Soñer dels añs mil tressents quaranta nou, á mil tressents sinquanta sis y mil tressents sinquanta set y entre altres de las escripturas en ell contingudas, se troba la següent. «Sapia tothom, que nosaltres la Señora Alvira de Pallars muller del noble é Ilustre Señor Artaldo de Payllars mon Marit Señor que fou dels honors de Mataplana, y usufructuaria en tots y quiscun dels bens::::: foren del dit noble Artaldo de Payllars carisim marit meu y tutora testamentaria del noble Jaume de Payllars, hereu del dit Noble Artaldo, y fill comú á nosaltres lo dit noble Marit nostre; atesa la suplica á nosaltres humilment feta per los homens del comú de est Poble ó Villa de Gonzem de la Parroquia de St. Pera de Mongrony; perque á ells y los successors, de nostra pura liberalitat deguessem per nosaltres.=Per nosaltres la Señora Blanca de Urgio y Señora de Mataplana, vehent la utilitat nostra y de tota nostra terra, tingut llarch consell, y tractat ab nostres amichs, vista la molta nostra utilitat, hem determinat y fem fortaeza, y nova Població en la villa y lloch, que se anomena Gonzem, y de grat y certa ciencia per nosaltres y los nostres y per tots los areus y successors nostres nats y que naxeran, donam y aprobam, y concedim, y ab pura y perfeta é irrevocable donació entregam ab autoritat d' aquest publich instrumen, que en tot temps ha de valer, á tots los homens y donas prescrits esdevenidors, que en la dita fortaleza, y Vila de Gonzem ara, y en lo successiu voldran poblari, estari, feri foch, feri continua residencia, ó elegiri son domicili, los franquejam y los donam llibertat tal, esto es, que sian libres de tota servitut y de la *questia* (1) *Palla* y *força* (2) y obra (3) y de tot empriu (4) y *exiorquici* (5) y *intestia* (6) y arciana (7). A mes de aixó no obstan estigan obligats á fer la guerra á peu y á caball, y axir á somaten, de mateix modo que los altres de nostra terra han estat obligats á fer. A mes donam, aprobam, concedim y fem llibertat y franquejam á tots los compradors, que no estigan obligats á pagar terzos, lluhismes ni foriscapis á mes dihem; que si acas esdevingue que alguns dels homens ó las donas pobladoras bolguessen marchar de la dita població ó Villa de Gonzem pugan anarsen la hora que vulgan sens cap contradicció ni impedimen, ab tots los bens y cosas suas, de manera que si bolguessen bendrer ó empeñar, donar ó alinear tots ó part de sos bens, pugan licitament ferho sens cap impediment, del modo que millor dirse y entendrer se puga, segons bona y recta inteligencia, á utilitat y profit seu. Per nosaltres y los nostres y per nostres hereus y successors, en bona fe, que dita tota nostra donació, aprobació y llibertat, con-

sicio y franquesa la tindrem, conservarem y de ninguna manera contrabindrem ni en secret ni en publich, fen fi y pacte, de no demanar res mes en las ditas cosas. Fou fet assó lo dia trenta de Abril del añ del Naxamen de Jesucrist mil dos cents setanta y buit Se✠ñal de la dal dita Señora blanca de Urgio✠son fill que aquestas cosas firmo y aprobo y juro. Señ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ als nostres de Pere de Bau Soldat, de Guillem de Vilacorba Soldat, de Pere de Colomisto, de Guillem de Modorolas de Bernat de Mabroles testimonis, Guillem Capellá de Mogroñ Notari publich de Mataplana escrigué y firmá dia y añ sobredits.»

Per lo tan nosaltres la dita señora Alvira de Payllars, volen seguir las pisadas de nostres antecessors y de dit Pubillo Señor de Mataplana, y esser liberals en la concessio de dita suplica y principalmen com lo dit lloch ó Poble de Gonzem sia en un paratge bastan proporcionat, y per lo que:::::per aixo en nom propi y de tutora per nosaltres y per qualsebols nostres hereus y successors presens y esdevenidors y de dit Pupillo, consentim y aprobam y rectificam y confirmam á Bernat Mir y Ramon Braulo habitadors de dit lloch de Gonzem presents y á tots los altres donas y homas en lo lloch de Gonzem al present habitans y que en lo succesiu habitaran, encara que ausens com que fossen presents, y á cada hu de vosaltres, totas y cada una de las llibertats, franquesas, concesions, Privilegis, exempcions contingudas y explicadas en lo citat instrument sobre escrit é incertat quals consentimens, aprobacions, satisfaccions y confirmacions fem y fer intestam segons bona y recta inteligencia y com millor dirse y entendres se puga á profit y utilitat de vosaltres, y dels vostres y dels altres homes y donas que en lo dit lloch y Població de Gonzem ara abitan y en lo succesiu habitaran, prometen en bona fé y ab ferm y balido pacte y estipulació combenim en nom de la Señora y tutora de dit pupillo sobredits á vosaltres lo dit Bernat Mir y Ramon Braulo presents y á tots los altres homes y donas, que en lo predit lloch ó població de Gonzem ara abitan y en lo succesiu habitaran encara que ausents, com que fossen presents y á vos lo notari publich infrascrit, pactan, estipulan, y aceptan legítimament en nom de ells, y de tots los altres als interesa é interesar puga ara y en lo esdevenidor, que contra la predita donació, aprobació, confirmacio ó altres cosas contigudas en lo predit instrumen sobre incertat may mes:::: cosa en lo citat manual que se ha tornat al referit arxiu, es de veurer á que me referesch, y perque constia instat y requirit de ordre de V. E. lo Real acuerdo del present Principat de Cataluña, comunicada per son secretari D. Francisco Ribas á D. Joaquin Ferrando Alcalde Majo de la Villa de Ripoll y son partit, ab ofici de buit dels corrents, dono esta copia autentica escrita de ma agena en aquest plech del Real Sello de Ilustres que signo y firmo en dit Real Monastir de la Pobla de Lillet als 24 de Novembre de 1831. En testimoni✠de veritat.—Ramon Coll y Molas *Escribá.*

(Esta copia es treta de una copia que lo Reverent Anton Roquer Rector de esta trague del original traduyda en catalá com se beu y s' feu lo any 1832.)

EXCURSIONS PARTICULARS

PER LA REGIÓ OCCIDENTAL DE LA PROVINCIA DE GIRONA.

I.—ALS CINGLES DE JOANETAS, PUIGSECALM,

VALL DE COLLFRET, SANTA MAGDALENA DE CAMBRILS, CASTELL DE MILANY, VIDRÁ, LA BOLA Y SANT JULIÁ DE CABRERA.

Lo día 13 d' Agost prop passat, á las 4h m. sortíam á peu, ab lo experimentat guía, En Jaume Puig de Sant Esteve d' En Bas, del *Hostal de la Rotllada*.

Ab 30 minuts pujávam al *Coll de Coma Joan*, deixant lo camí-ral de Olot, y girant á má esquerra, per sota la cinglera d' Ayats, cap á la *casa d' En Sancrist*, ahont anárem ab 15 minuts més; ab altres 15 á *Ca' N Sanglas*; ab 30 al *Molí de la Faja*, de hont, ab 10 minuts, pujávam al *Collet del Molí de la Faja*, baixant ab 5 més á la *Font sorda*, situada dins de una fatgeda tant espessa, que lo sol may hi penetra. Seguint sempre per los atapahits boscos de corpulents faigs, ab 14 minuts guanyárem lo *Serrat d' En Revés de Corominas*, que calculo tindrá, per lo menys, 1150 metres d' altitut.

Del *Serrat d' En Revés de Corominas*, ab 15 minuts baixárem al *Coll del Padró*, de hont nos enfilárem ab poch més de 15 á las cingleras, per lo *Collet de la Escayola*, seguint llavors per la part superior de las *cingleras de la Escayola* y *Llancers*, fins arribar al cingle més alt de *Joanetas*, hont nos trobárem á las 7h m. marcant lo Th. C° 16° y lo Bar. aner. 665 m. Calculo que sa altitut no baixará de 1150 á 1200 metres.

Del cim del *cingle de Joanetas* s' gosa de un bell panorama; lo petit poblet de Joanetas s' veu al fondo de la vall de son nom, tota la plana d' En Bas y Olot, Puig de Bassegoda, Mare de Deu del Mont, Finestras y Rocacorba, los Pyrineus desde lo Golf de Rosas fins al Puigmal, Puigllansada, Rusch, Pedra forca, Peguera, ó sía tota la serra de Cadí, y montanyas de Queralt, Montserrat y Sant Llorens del Munt, impedint que lo cop de vista sia més dilatat, los cingles de Cabrera y Ayats, que essent molt més alts que Joanetas, privan que lo panorama se extengui per Mitjorn.

Del cim de las cingleras de Joanetas, sempre per entre boscos molt espessos, baixárem per las costas de la casa de Purcingas, al *Collet del Llavaitx* ab 15 minuts; ab 45 més, sempre per grans boscos, tot voltejant las vessants de las costas del Prat de la Bola, guanyárem lo *Collet de Sant Nassari*, y ab 15 minuts més arribávam al *Coll de Bracons*, que calculo tindrá molt més de 1000 metres.

En lo *Coll de Bracons* esmorzárem, y á las 9h m. tornávam á empendre la marxa, pujant ab 20 minuts al *Collet de la Balsura* y ab 10 més al *Coll de Sant Bartomeu*. Del esmentat Coll ab 20 minuts baixárem á la ermita románica

del meteix nom, passant per la font que hi há prop de la casa, hont férem alto pera refrescar.

A las 10h m. deixárem la font, pujant ab 45 minuts al *Coll de Manté*, de hont ab 45 més guanyárem lo gegantí *Puigsecalm*. (A las 11h 30 m. Th. C° 18°; Bar. aner. 635m; altitut calculo 1530 metres.) (V. Butlletí, N.° 36 y 37, pl. 227).

Del cim del Puigsecalm sortíam á las 11h 45 m., passant per *Coll de Manté* y *Costa llisa*, y á las 12h 45 t. arribávam á *Plá Traver* pera dinarhi.

A las 2h t. deixávam la casa, passant per la *font del Salá*, y ab 45 minuts pujárem als gegantins *faigs de la Bicoca*, de hont ab 30 més baixávam á las casas de la *Vall de Collfret*, de la parroquia de *Ciuret*.

Un poch avans de las 3h 30 t. deixávam las casas de Collfret, pujant per un deliciós camí de fatgedas y prats, ab una hora llarga, á la románica *ermita de Santa Magdalena de Cambrils*, en la qual res vegí que m' cridés l' atenció. (A las 4h 30 t. Th. C° 19°; Bar. aner. 637m.; altitut, uns 1490 m.) Sota de la ermita, á pochs passos, raja una crestallina y fresca font.

Magnífich panorama; Vallfogona s' ovira als peus, á vol d' aucell; pera mí Santa Magdalena es lo punt més indicat pera poder veure bé tota la cordillera pyrenaica catalana, ab lo Taga enfront, y tota la serra de Cadí.

De la ermita ne sortíam á las 5h t. menys alguns minuts, y passant sempre per la carena, arribávam al enderrocat *Castell de Milany*, tot ell cobert per una espessa broma, que 'ns cobrí á nosaltres també; á un quart escás de haver deixat á Santa Magdalena de Cambrils era tant densa la boyra, que á quatre passos res véyam. Degut á això y á lo avansat de l' hora, vaig decidir baixar tot seguit cap á Vidrá, no sens fer avans aquesta observació: (A las 6h 30 t., Th. C° 16°; Bar. aner. 638m; altitut uns 1470 m.)

Del Castell de Milany, per entre boscos de faigs baixárem, tenint sempre boyra y á las foscas, ab 45 minuts, á *Ca'N Barretó*, de hont ab altres tants arribárem á *Vidrá*, á las 8h n., hostatjatnos á Ca' N Santa, (á las 10h n. Th. C.° 18°; Bar. aner. 685m. Lo dia 14, á las 6h m., Th. C.° 19°; Bar. aner. 685m; altitut 900 m.)

Vidrá, sens exageració, es de lo més pintoresch que té la nostra terra; llástima que sía tant desconegut dels barcelonins que súrten á estiuhar. Ab 2 horas cur, tas s' baixa per bon camí de matxos, á la estació de *Sant Quirse de Besora*- á la meytat del camí s' passa per sota del *Castell de Besora*. De Vidrá ab una hora, s' puja al *Santuari de la Mare de Deu de Bellmunt*. La iglesia de Vidrá es del sigle passat y res té de notable.

Lo dia 14, á las 9h m., deixava ab recansa lo pintoresch Vidrá, baixant ab 10 minuts al *torrent del Caballer*, que atravessárem seguint lo camí avall de sa vorera esquerra; 5 minuts després deixávam á má dreta lo camí que vá á Sant Pere de Torelló; ab 15 més passávam lo pont sobre la riera de Collfret, prop del *Molí nou*. Magnífica situació; exuberancia de vegetació en la vall ó sot que atravessa la riera. Als 5 minuts de haver creuhat lo pont, passa lo camí

per sobre del *Molí del Salt*, hont la riera s' llensa per un saltant de uns 30 metres d' altura.

Del Molí del Salt, sempre per entre grans boscos, ab 25 minuts pujávam al *Collet de l' Aubaga*.

Del Collet esmentat, ab 30 minuts més, sempre per entre boscos, arribárem á la *casa de Salgueda*, y de la precitada casa, ab 15, guanyávam lo *Coll de Salgueda*.

Desde Vidrá fins al Coll de Salgueda lo camí no pot ésser més deliciós; á cada revolt nova impressió; del Molí fins haver trasposat lo Collet de l' Aubaga lo camí passa enlayrat, tenint la riera al fondo de la estreta gorja; al entrar en lo sot de la casa de Salgueda s' deixa la riera y la gorja que li serveix de llit, mes no per aixó deixa d' ésser ménos interessant lo quadro, ni las vessants oposadas son menos rublertas d' esplendent vegetació, coronadas per lo alterós Santuari de la Mare de Deu de Bellmunt, que constantment se veu.

Ab recansa vegí, al girar lo *Coll de Salgueda*, cambiada la decoració, puig lo camí, apart del panorama bellíssim que ofereix, es bastant pobre de vegetació; los boscos son pochs y los arbres petits y migrats.

Del Coll de Salgueda, ab 1 hora y 15 minuts, baixávam al poble de *Sant Andreu de la Bola*, hont dinárem regularment en lo hostal del Farré de la Bola. (A las 2^{h} t., Th. C.°, 26°; Bar. aner. 695^{m}; alt. 700 m.)

A las 4^{h} t. deixávam lo poblet, baixant ab 15 minuts á la *Riera de la Bola* (que baixa de Coll de Bracons), en lo lloch de sa confluencia ab *la de Fornés*, que té lo seu orígen en la vall de Purcingas, y que també atravessárem. Seguírem llarch temps riera amunt, passant constantment de una vorera á l' altra, fins que 'ns quedárem á la vorera esquerra passat *Ca 'N Güell*, ó sía á 40 minuts de La Bola; 10 minuts después, en front de la casa del Prat de la Bola, trobárem la *Riereta de Ca' N Paniá*, que baixa del Coll de Sant Juliá de Cabrera, alli meteix hont se llensa á la de Fornés, que deixárem ja. Seguint Riera de Ca 'N Paniá amunt, internantnos en lo clot per entre frescals prats y gegantinas y atapahidas fatgedas, y ab 55 minuts, per suáu pujada, guanyárem lo *Coll de Sant Juliá de Cabrera*.

La iglesia de *Sant Juliá de Cabrera*, es románica, y dins no hi vegí res que m' cridés l' atenció.

De Cabrera, voltejant sempre per lo repeu de las alterosas y espadadas cingleras de Cabrera y Ayats, per bon camí de matxos, ab 30 minuts passávam per la *casa de la Tuta*, y ab altres tants, á las 7^{h} t., arribávam á la *Rotllada*, termenant allí tant agradable excursió.

II.—AL TURÓ DE SANT MIQUEL DE SOLTERRA Y SERRA DE SANT BENET (GUILLERIAS.)

Lo 29 de Octubre prop passat, á la 1^{h} t. sortía de *Breda*, ab lo guía del Montseny En Joan Rafeló, (Therm. C. 20°, Bar. aner. 750^{m}.)

A la 1h 30 t. passava per *Coll de Norri;* 10 minuts després per *Ca 'N Serrat*, de hont, prenent la carretera d' Arbucias fins á *Ca 'N Blanch*, hont la deixárem passant á las 2h 45 t. lo riu ó rieral d' Arbucias per un pont de pedra de dos archs, prop de la casa y per sobre quasi tocant á las parets de la meteixa, pujávam ab 5 minuts á *Ca 'N Pujató*, de hont, baixant al rieral de Joanet seguint vall amunt contra la corrent de la abundosa riera, á las 3h 10 t. passárem per *Ca 'N Riera de la Pineda*, seguint sempre per lo sot del rieral, que atravessávam sota de *Ca 'N Pedrosa* á las 3h 25 t. y dúas ó tres vegadas més fins á *Ca 'N Farriol*, hont passárem per derrera vegada la riera per una palanca, deixant la meteixa y sa tant deliciosa vall. Emprenguérem llavors á las 3h 40 t la pujada per cert bastant forta, fins al poble de *Joanet*, ahont arribárem á las 4h 10 t.; á corre cuyta vaig visitar sa románica iglesia, en la qual res hi vegí de particular, y després de refrescar en lo Hostal de ca 'N Camas, á las 4h 30 t. emprenguérem altra vegada la forta pujada; á las 5h 10 t. passávam per las *Planas d' En Roca*, á las 5h 18 t. per *Ca 'N Roca* y á las 5h 28 per la *Roca de la petjada del Diable*, hont la tradició atribuheix uns sotets que s' véuhen en la pedra á la petjada del Dimoni. Ab 4 minuts més pujávam al *Coll de la Pedra llarga*, en lo qual se veu col-locat un Menhir de uns 3 metres d' alsada per quasi altres tants de diámetre; fá molt temps que, trobantse allí meteix sentat de plá, lo col-locáren en lo meteix camí, dret com si fós una fita, puig ne té la forma. Del esmentat Coll ab 10 minuts més baixávam á *Sant Hilari de Secalm*, arribanthi á las 5h 42 t., hostatjantnos al Hostal de ca 'N Garriga, ben servit y económich.

A Sant Hilari vaig fer las següents observacions: 6h t. Therm. C. 6°, Bar. aner. 698m .—10h n. Therm. C. 1°, Bar. aner. 699m .—Dia 30: 6h m. Therm. C. 0°, Bar. aner. 700m . L' altitut no passará de uns 800m .

Lo dia 30, á las 6h 20 m. sortía de *Sant Hilari*, prenent comiat d' En Joan Rafeló, qui s' en torná á Breda, y acompanyat per un guía de una casa de pagés llunyana de la vila, emprenguí la marxa pujant per bon camí entre terras de conreu y boscos de avellaners ab 2 horas á *Ca 'N Borrell* y ab 30 minuts més á *Sant Miquel de Solterra*, en qual cim está sentada sobre de rocas pissarrencas la ermita de Sant Miquel, que segons tradició inmemorial, fou edificada per un marino que, trobantse perdut en alta mar, feu vot al seu patró Sant Miquel, si l' salvava, de construhirli un santuari en lo cim de la primera y més alta montanya que distingís. Aquesta fou la de Sant Miquel Solterra, y amaynat lo temporal, lo náufrech desembarcá y s' dirigí á est cim, fenthi construhir la predita ermita. (A las 9h m. Th. C. 5°, Bar. aner. 660m .)

Lo panorama no pot ésser més deliciós y dilatat. Al S. s' oviran totas las montanyas de la Selva y Baix Ampurdá, ab tota la cadena del Montnegre y Corredor y l' mar tancant l' horisont.—Al O. Montserrat, Sant Llorens del Munt, Plá de la Calma ab tota la regió del Montseny, que s' ovira, de la base als cims, produhint aquellas enormes massas un efecte grandiosíssim é imponent; luego Pedra forca y lo Rusch, ab tota la serra de Cadí.—Al N. Puig Mal,

Puig del Gegant y Costabona; Bellmunt, Milany, Santa Magdalena de Cambrils, Puigsecalm y Serras de Collsacabra, surmontadas per lo Far, Puig dels Moros y Puig Afra, Ayats, Puig de Rajols y Cabrera.—Al E. lo Canigó, Puig de Bassegoda, Rocacorba, Mare de Deu del Mont' y lo extrem dels Pyrineus Orientals, ab Sant Pere de Roda y Rosas, tancant l' horisont la inmensitat del mar ab las illas Medas y lo Golf de Lleó.

Embadalit devant tant esplendent panorama, malgrat d' ésser aquesta ma tercera ascensió, ab suma recansa, á las 9h 20 m. deixava lo plá de la roca hont está edificada la ermita, á la qual no poguí entrar per estar tancada, baixant ab 30 minuts á *Ca 'N Soler de Montsoli*, que durant la última guerra civil, segons me diguéren, fou hospital dels carlistas. De la dita casa ab 15 m. més vaig baixar á la *Casa de las Illas*, de hont ab 30 m. vaig pujar á *Mas Clavé* y ab 10 més al *Carbonell*. De aquest ab 15 m. baixárem al *Coll de Carós*, arribanthi á las 11h m.: alt. aproximada 800m.

Del Coll de Carós vaig pujar ab 30 m. á *Porta barrada*, ó sia la *Montanya de Sant Benet*, de quals cims se gosa de un panorama quasi tant dilatat com de Sant Miquel de Solterra, á uns 1,100m d' altitut.

De Porta barrada, ó Sant Benet, ab 30 minuts, vaig baixar al tant renombrat Santuari-parroquia de la *Mare de Deu del Coll de Ossor*, arribanthi á las 12h m.

Lo Santuari del Coll es, després de Montserrat y Nuria, lo més important de Catalunya, tant per lo gran nombre de devots que contínuament lo visitan, com per sa grandiositat y antigüetat. Sa historia está basada en una tradició que no descrich per lo absurda. La iglesia es tota ella de pedra picada ab perfecció, d' estil románich; fou fundada lo segle x per En Benet de Cabrera pera conmemorar sa victoria obtinguda sobre 'ls alarbs, en qual batalla fou ferit y en lo meteix siti en que caygué ferit sens esperansas de vida, feu edificar lo santuari. Fins l' any 1482 fou aquest convent de Benedictins, baix la jurisdicció del Abad de Amer y desde aquella época es parroquia del Coll de Ossor.

Lo Sr. Rector me rebé ab molta atenció. Tot voltant del Santuari, á més ó ménos distancia, hi ha varias casas, entre ellas lo Hostal; mes-en la casa rectoral trobarán bon acullíment y assistencia totas las personas ben educadas.

La altitut del Santuari crech que será de uns 800 m., oferint dos magnífichs panoramas locals: un sobre la part superior del rieral, de Sant Hilari y Plá de las Arenas, y un' altre sobre la conca del Ter, vall de Susqueda, cingleras del Far, Sant Joan de Fábregas y Tavertet.

A la 1h 30 t. deixava lo Santuari, baixant ab 30 m. á *Coll de Nafré* y, deixant á má esquerra lo camí que baixa á Susqueda, per lo de la dreta ab 45 m. més baixava á *Ossor*, arribanthi á las 2h 45 t.

A las 3h t. sortía de la vila de Ossor, dirigintme á Sant Hilari de Secalm, seguint lo meteix camí fet en ma excursió á las Guillerías durant lo mes de Juny d' aquest any, rahó per la qual me refereixo á lo en ella dit [1].

---

[1] V. Anuari de la A. E. C., any II (1882), pl. 241-246.

De Ossor á Sta. Coloma de Farnés hi ha 5 horas de camí, atravessant las Serras Orientals de las Guillerías per entre ubagas d' avellaners, castanyers y bosch baix.

A las 6 h t. y alguns minuts arribava á *Sant Hilari*, completament á las foscas desde lo plá de la Fossa de la Minyona, pero molt satisfet de ma excursió. (A las 10 h n. Th. C.° + 0° 6; Bar. aner. 700 m .—Dia 31, á las 5 h 50 m Th. —0° 4; Bar. aner. 700 m).

Lo dia 31 de Octubre, á las 6 h m. deixava l' *Hostal d' En Garriga*; á las 6 h 45 m. á la dreta del camí la *Casa Nova d' En Corbera* y á las 7 h 30 m., també á la dreta y á pochs passos, la iglesia románica de *Sant Miquel de Cladells*, passant tot seguit per *Ca 'N Mataró*. A las 8 h 30 m. era á la *Casa Nova d' En Bagis*; á las 9 h 30, poch més ó ménos per entre las dúas casas, *Ca 'N Estrada* y *Ca 'N Sala;* 5 m. després en lo *Molí d' En Massaneda*, arribant per fí á *Santa Coloma de Farnés* á las 10 h hostatjantme en lo Hostal de ca 'N Bou. (A las 2 h t. 16°; Bar. aner. 752 m).

A las 3 h deixava la vila ab lo cotxe-diligencia, arribant á las 4 h á la estació de Sils, hont vaig pendre á las 4 h 30 t. lo tren que m' deixá á la de Breda á las 5 h 15 t.

ARTHUR OSONA.

Barcelona, 6 de Novembre de 1882.

COSTUMS POPULARS DEL VALLÉS.

(Continuació.—V. Núm. 56 y 57, pl. 108.)

XV.—AGULLAS.

(JOCH DE NOYAS.)

Ab las agullas las noyas hi jugan de quatre modos diferents: a) *Jugar á agullas*; b) *Cap y trabas*; c) *Cap ó punta*, y d) *Picar*.

a)-*Jugar á agullas*.—Dúas ó més noyas posan cada una, una ó més agullas en creu ó apiladas á terra, y á sobre d' ellas ab sorra ó pols hi fan un piló de cosa de un decímetre d' alsaria que té la forma de una mitja taronja.

La que ha tret la busca més llarga, agafa un tros de mahó ó una pedra plana y lo tira tant fort com pot sobre del piló ab l' objecte de posar en descobert las agullas. Si no n' descobreix cap, tira l' altra, després l' altra, etc. anant alternant fins que, del resultat del cop, se n' veu alguna ó solsament part de alguna, en qual cas, aquestas vistas son de la darrera que ha tirat. Cada noya no té dret de tirar la pedra sino un cop.

Es bonich lo observar ab quína afició miran la terra remoguda cada vegada de tirar la pedra, per si véuhen lluhir algun trosset d' agulla.

b)-*Cap y trabas*.—Una de las dúas noyas que fan aqueix joch se posa una agulla en una má, la que fa anar á derrera l' esquena: la clou y ensenya á la

seva companya, tenint los dits en la part de sobre, tot dihent: *cap ó trabas.* L' altra diu, p. ex. *cap.* Allavors posa una agulla á la reguera que fan los caps dels dits ab la part superior de la palma de la má. Obre la que porta lo joch la má, y si las agullas están cap per cap, ha perdut aqueixa la agulla; pero si están al revés, la ha guanyada; seguint la meteixa portant lo joch fins que pert. *Trabas* es igual que *punta:* aixís es que si diu: *trabas* y las agullas son punta per punta, la que dirigeix lo joch ha perdut.

c)-*Cap ó punta.*—Agafa una noya ab los caps dels dits pólzer é índice de la má dreta una agulla per un cap ensenyantla á la ab qui juga, amaga la má ab la agulla al seu derrera, posa la agulla cóm vol y allavors presenta lo puny clos per la part del dit pólzer á l' altra, dihentli: *cap ó punta.* Si l' altra diu: *punta*, y oberta un poch la má, resulta véures' per dita part la punta, la qui porta lo joch pert l' agulla y lo fer; pero si es cap, guanya una agulla y segueix amagant y presentant lo puny.

d)-*Picar.*—Una noya s' posa una agulla á una má, la ensenya á la seva companya dihentli: *la veus?* Clou las mans, las amaga á derrera la esquena, fa anar la agulla á la má que vol y al poch rato las presenta closas á l' altra, y li diu: *pica.* La noya aludida dona un copet á la má en que li sembla que hi ha la agulla, l' altra ha de obrirla; si hi ha la agulla, la que ha picat se queda ab ella y porta lo joch; pero si no hi es, pert una agulla, seguint la primera amagant y fent picar.

Lo joch de la agulla exercita la vista y lo raciocini.

XVI.—TRUJOT.

(Joch de noys y noyas.)

Pera jugar á n' aquest joch se fa un sot á terra de cosa de un decímetre de fondo per dos ó tres d' ample, y al seu voltant, poch més ó ménos un metre, formant un rotllo, se fan tants sotets com noys entran al joch ménos un. Se talla un trosset de bastó groixudet y llarch de uns quatre travessos de dit, ó un tros d' espigot, al que se li dona lo nom de *trujot;* é hi ha d' haver tants bastons anomenats *canot* de uns cinch pams, com noys jugan ménos un.

Se comensa lo joch posantse los noys á unas sis passas del sot, tenint cada hú un bastó ab sas dúas mans y ab los brassos van fent lo va-y-vé de devant á derrera en direcció del sot, tot anant cantant:

Trujot, trujot,
Fícat' al sot;
Ferré, ferré,
Si no vas bé,
Mira que t' pegaré.

Acabat tiran tots plegats lo bastó: lo noy que se li queda més lluny del sot aqueix es lo qui ha de tirar lo *trujot.* Se posa uns dos ó tres metres apartat del sot del mitj, mentres los altres ténen un peu dintre de un sotet dels del

voltant, l' altre en la direcció que 'ls hi convinga y lo bastó ab llurs dos mans ó ab una. L' objecte del joch es que lo qui té lo *trujot* ha de procurar ficarlo dintre lo sot del mitj tirantlo, valentsé de tots los enginys que vulga; y los altres ab los bastons han de evitar que hi entri, donantli garrotadas quan arriba al seu alcans, fentlo anar tant lluny com póden. Si n' hi ha algun de atrevit, pot sortir del seu sotet pera donar mellor las garrotadas al *trujot* pera allunyarlo; pero si s' descuyda, lo noy del *trujot* corre á posar lo peu al sotet que aquell ha deixat y si ho pot lograr, l' altre li ha de donar lo bastó y éll ha de tirar lo *trujot*. Quan ab las garrotadas no póden evitar que lo *trujot* entri al sot, ja perque tirantlo no l' han tocat ab los bastons, ja perque lo noy que l' tira ho anat fent á miquetas y ab molta lleugeresa, los noys tots, fent un saltet, han de abandonar lo seu sotet y posar lo peu en un altre, á lo que hi concorre també lo qui tira lo *trujot*. Lo noy que no pot tenir lo peu en un sotet es lo encarregat de tirar lo *trujot*, siga lo qui siga, anant fentho axís fins que díuhen prou. Si hi ha algun noy de malas intencions, acostuma donar garrotadas al qui tira lo *trujot* excusantse, mentres lo pobre plora, que no ho volía fer.

Aquest joch desarrolla la vista y las forsas físicas.

—Santa Madrona,
Qui troba dona.
—Sant Mateu,
Qui troba, es seu.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA.

Mollet del Vallés y Juny 1883.

EXCURSIONS PER LA PROVINCIA DE GUADALAJARA.

XIII.

DE BRIHUEGA Á TRILLO.

(Continuació.—V. N.° 56 y 57, pl. III.)

Val la pena de visitar aquesta ermita no més que pera veure aquestos quadros, que sens dubte déuhen ésser regalo de algun dels duchs del Infantado á qui ha pertenescut aquesta vila, ó de algun dels bisbes auxiliars que han sigut párrocos de là meteixa.

En lo camarin hi ha un grabat de gran tamany representant lo Judici final de Cousin, que es una veritable obra d' art.

Las casas de aquesta vila ténen ja algunas més comoditats que las dels pobles per hont he passat. La casa hont estich me recorda algunas bonas casas de pagés de la nostra terra.

Los llauradors acomodats vestéixen també ab més decencia y comptan ab més recursos.

A Gualda hi ha un molí d' oli y un de farina. Los principals productes son l' oli, l' ví y l' blat, cullints' hi també moltas nous y cireras que s' portan al mercat de Brihuega.

Desde Gualda á Trillo lo camí es infernal. Tot ell passa entre mitj de vinyas, per cert no gayre ben cultivadas, y per entre algunas oliveras. Dels vuyt kilómetres que hi ha entre aquestas dúas vilas, n' hi ha quatre de pujada fins á la divisoria entre la vall de Gualda y la de Cifuentes, y altras quatre de baixada fins á Trillo. Mitj 'hora avans de arribar á aquesta vila hi ha la ermita de la Mare de Deu del Roser, que está tancada.

Pe l' camí trobo gran nombre de pagesos que van á cavar y podar las vinyas. Jo m' admiro de que vajan tan tart á traballar (son las vuyt y mitja), y m' contestan que la costum es sortir de casa es á las set y mitja. En un temps en que á las cinch y mitja es de día, no deixa de ser una mica tart. Bé es veritat que en cambi l' jornal que 'ls pagan es molt curt: quatre rals y vuyt quartillos de un ví petit, que vénen á costar vint y quatre quartos. Los propietaris agrícolas de aquesta provincia no vólen convénce 's de que fora mellor pera ells pagar més bon jornal y traure més profit del jornaler. Aquest, veyent que ab quatre rals no n' té prou pera viure ell y sa familia, traballa poch y de mala gana. ¿Qui n' té la culpa? De segur no es lo jornaler, puig l' interés de aquest es guanyar més, encara que siga traballant més horas de las set ó vuyt que aqui s' traballa.

Trillo es l' antigua Bursada dels carpetans, si bé aquesta no s trobava exactament en lo meteix lloch que aquella, sino á un kilómetre de distancia, en la vora dreta del Tajo, ayguas amunt de aquest riu, en un lloch, anomenat encara avuy *despoblat de Vilavella*.

La vila de Trillo, que compta 782 habitants, presenta un aspecte molt rónech. Si no fos pe 'ls seus banys, no tindría la més petita importancia. Está situada en la meteixa confluencia del riu de Cifuentes ab lo Tajo. Gracias als banyistas, compta ab algunas posadas una mica més decents que las del resto de la Alcarria, sent la mellor de totas las de la *tia Carrillo*, en la que per setze rals diaris fán una vida bastant regular.

De la antigua Bursada, capital dels pobles *Bursonenses* en la Espanya Citerior [1] no quedan avuy més que 'ls fonaments de pedra en sech, situats en un turó que per la part del Tajo forma una alta cinglera.

Las diversas excavacions que m' consta s' han fet en aquest turó, sembla que per ara no han donat altre resultat que l' descubriment de varios esquelets humans, dos dels quals portavan un anell de bronze en un dels dits, y de gran nombre de fragments de terrissa.

L' antigua ciutat de Bursada degué ésser també ocupada per los romans,

---

[1] Haventme pogut procurar desde ma estada en Trillo, lo 4 de Desembre del any passat, alguns datos y noticias sobre aquesta població, diré alguna cosa de sas antigüetats é historia.

puig hi he vist una pedra ab una inscripció que, encara que mitj esborrada, m' ha semblat llatina.

Algunas de las llosas que allí hi havía servéixen avuy de pedrissos en las portas de algunas casas de Trillo. Una de aquestas llosas m' ha semblat que tenía, grosserament fet ab lo punxó, un cap de guerrero ab casco. Un' altra n' hi ha de marbre blanch que té esculpits alguns fullatjes y adornos, y sembla haver format part de alguna portalada.

Segons Plini, los *Bursonenses* confinavan ab los *Calagurritans* y ab los *Complutenses*.

Desde la edat antigua no s' torna á saber res de Trillo fins al any 1322, en que D. Juan Manuel, primer senyor de Villena y duch de Penyafiel, diu que existía ja son castell, que estava situat en la banda del Nort y del que avuy no n' queda res.

A principis del sigle XIV existían en Trillo famosas fábricas de serrar fusta [1], mogudas per los salts d' aygua del riu Cifuentes, que avuy no s' utilisan pera res. En 1580 hi havía tres de aquestas serras, que anomenavan *serras d' aygua* [2]. En 1778 encara se n' conservava una [3]: avuy no n' queda cap.

L' ofici de fuster devía tenir gran importancia en Trillo, puig que en 1752, sobre 82 vehins que contava la vila, hi havía vint y set fusters que guanyavan una pesseta cada día, set fadrins que s' pagavan á tres rals y sis aprenents que sols cobravan un ral diari [4]. Avuy, comptant 230 vehins, no té més que cinch fusters.

Del batant de llanas que tenía Trillo en 1580 no n' queda res; aixís com segueix completament abandonada la filatura de estams que tenía á la vora del Tajo en la segona meytat de aquest sigle y quin edifici s' conserva encara.

En 1580 tenía també un molí ab tres molas; lo que avuy té en la vora dreta pel riu Cifuentes no n' compta més que dúas.

Durant los sigles XVI y XVII la principal ocupació dels habitants de Trillo fou la de transportar fusta per lo Tajo á Toledo, fusta que provenía de las montanyas de Cuenca y de Molina; allí la serravan y després anavan á véndrela á Madrit, á Guadalajara y á Alcalá.

Avuy la poblacio de Trillo es completament agrícola. Son terme, que es molt petit, puig ab prou feynes té tres kilometres de radi, conté moltas vinyas, algunas oliveras, bastantas terras de sembradura y algun qu' altre hortet.

Trillo vá ésser barri de Cifuentes, de la que dista 10 kilometres fins l' any 1617 en que vá guanyar un plet que tenía pera que l' anomenéssen *lloch* y no

---

[1] *Las antigüedades de las ciudades de España*, por Ambrosio de Morales, Alcalá de Henares, 1575.

[2] Descripció dels pobles de Espanya manada fer per En Felip II: tomo 6.º de las *Respuestas generales*.

[3] D. Casimiro Ortega.—*Tratado de las aguas termales de Trillo*.—Madrid.—1878.

[4] *Respuestas generales* dadas á la *Única Contribucion* de órden del Rey Fernando VI, en 2 de Abril de 1752, tomo 9.º de la provincia de Guadalajara.

barri. En 1630 se va eximir de la jurisdicció de Cifuentes y rebé lo nom de vila.

Lo vehinat de aquesta vila ha sufert també moltas vicissituts. A principis del sigle xv no contava més que 13 vehins; en 1580 ne tenia 230; en 1752 quedava reduhida á 82, y ara torna á tenirne 230.

Trillo vá ésser una de las poblacions que més van sufrir las desastrosas conseqüencias de la guerra de successió que tants mals ocasioná á Espanya. Del 6 al 9 de Desembre de 1710 los 8,000 portuguesos que permanesquéren en aquesta vila al mando del comte de las Atalayas, saquejáren lo Pósit, destruhíren las fábricas de serrar, cremáren l' arxiu ab tots los documents que contenía, arrunáren 200 casas de las 480 que llavoras tenía, y cometéren tota mena de atropells, no deixant un cap de bestiar ab vida y destruhint fins las arnas.

Trillo havía sigut sempre del comte de Cifuentes, y aquest, que era senyor de aquesta última vila desde 1413[1], era acérrim enemich dels Borbons, lo qual li valgué veure sa casa senyorial de Cifuentes arrasada y sembrada de sal, per ordre de Felip V.

Afortunadament pera Trillo los seus famosos banys han contribuhit á tornarli part de sa antigua prosperitat.

Lo pont que hi ha sobre l' riu Cifuentes y que serveix pera unir la part moderna ab la part vella de la vila de Trillo, fou construhit en 1701[2].

La iglesia parroquial de Trillo, baix la advocació de Santa María de la Estrella, no té res de particular. L' ábside es gótica y la nau, que es un paralelógram bastant grandet per lo que es la vila, está coberta per una teulada de dos vessants, sostinguda per un fort envigat formant com una especie de armadura triangular. Queda algun retaule gótich mal conservat.

Lo demés de Trillo, fora dels banys y del pont sobre l' Tajo, de que ja 'ls he donat noticia[3], no ofereix res de particular.

XIV.

Una excursió á Molina de Aragon.

Surto de La Loma á las 8h m. y emprench lo camí de Ablanque, pujant per un barranch en quina part baixa hi ha un gran nombre de rocas transportadas per las ayguas que son un mut testimoni de la forsa de aquesta torrentera.

A las 9h 30 m. arribo á Ablanque, petita població situada en la vora dreta del riu Ablanque, en front de la qual veig un pont, lo únich que hi ha en los vint kilómetres que compta lo curs de aquest riu.

---

1 Era també comte de Santa Coloma.

2 *Tratado de las aguas termales de Trillo*, por el Dr. D. Casimiro Ortega.—Madrid, 1878.

3 V. ma excursió als banys de Trillo, (Butlletí, n.· 44 y 45, pl. 114).

Lo llit del Ablanque, que, desde sa desembocadura en lo Tajo fins al indret en que reb las ayguas de la Rambla de Cobeta, se troba oprimit entre cingleras de calissa, desde aquesta rambla á n' amunt s' aixampla y sos vessants son molt més suaus.

Remontant lo curs de aquest riu, á mitja hora de Ablanque y son vessant dret, hi ha una enorme font, la de *la Sierra*, que de segur dona al riu la meytat del capdal que aquest porta al Tajo. Una mica més amunt de la *font de la Sierra* la vall se divideix en dúas: per la de la dreta hi corre lo riu de *la Vírgen;* per la de la esquerra, lo riu de *los Ceños*. Aquestos dos riuhets, formats per nombrosos xaragalls que baixan de la pineda que cobreix la serra per aquesta banda, son l' orígen del Ablanque.

Segueixo la vora esquerra del riu de la Vírgen, y pujant per la costa dels *Ombriacos* (de la Ubaga), prench un barranquet plé de palets de pedra esmoladora que m' anuncian la proximitat de las areniscas rojas.

Al arribar á la pineda, desaparéixen las calissas blancas, las argilas rojas y las margas blavas, que forman lo terreno comprés entre La Loma y aquest indret, y no s' véuhen ja més que areniscas rojas damunt de las quals hi créixen raquítichs pins.

Entro en la pineda, quin camí está fet una mar d' aygua á causa de las plujas de aquestos días, y continúo durant un' hora la marxa al través de la monótana plantació de pins que per tot arreu m' envolta. Lo silenci qu' en aquest bosch regna fora complert, si lo vent, xiulant entremitj del brancatje dels pins, no vingués á interrómprel' de quan en quan.

Al mitj próximament de la pineda, l' arenisca desapareix y la mula comensa á caminar per damunt de una capa de palets rejenchs, producte de la descomposició dels conglomerats que forman lo *sub-sol* y que més avall, á la dreta, mostran llurs descarnadas y arrodonidas formas. Aquestos palets no desaparéixen fins passada la pujada *del Campanero*, hont tornan á trobarse ja las calissas blancas.

A la una de la tarde arribo á Sélas, poble situat á la dreta de la carretera de primer ordre de Madrid á Barcelona y enfront del kilómetre 174. Entro en aquesta carretera pe 'l pontazgo, ahont trobo una colla de fadrinas que, ab un Cristo á la má, m' demanan pe 'l Santíssim.

En aquest país ténen un modo especial de demanar. Arribéu á un poble y, si hi passéu la nit, podéu estar segurs de que tindréu serenata. Los fadrins tractan de averiguar lo vostre nom, y al compás de las guitarras y 'ls panderos os cantan una pila de coplas, barrejant' hi lo vostre nom, lligui ó no lligui; tot ab lo lloable objecte de que 'ls donéu una pesseta que en un moment queda transformada en un líquit més ó ménos brut de color, que aquí anomenan ví.

Ara som á la Quaresma y 'ls fadrins son substituhits per las fadrinas. Passéu per un poble qualsevol y, com hi estiguéu cinch minuts, ja vos veyéu voltat de mossas que os demanan pe 'l Santíssim (Monument), cantantvos coplas més ó ménos adequadas al objecte.

Al entrar en la carretera, veig allá baix, á la esquerra, l' poble de Angueta del Ducado. Pujo una forta rampa, al cap damunt de la qual hi ha, també á la esquerra, lo petit poble de Aragoncillo, y, un poch més enllá, comensa la carretera á baixar seguint *la Val*, riuhet que desemboca en lo riu Gallo á cosa de quatre kilómetres ayguas avall de Molina.

Desde uns setze kilómetres de distancia comenso á veure la torre dita de *Aragon*, que domina á aquesta ciutat.

Passa la carretera per sota de Canales de Molina, per mitj de Herrerías, tocant el mateix poble de Rillo, que está sols a quatre kilómetres de Molina, y, poch després, comensan á veures' las torres de la forteresa y las que encara subsistéixen entre la població antigua y 'ls arrabals[1].

(*Seguirá.*) CELS GOMIS.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

INVITACIONS.—Havém rebut ab agrahiment en aquestos dos mesos las següents: del «Club Alpino Italiano, Sezioni di Vicenza e di Verona», pera la festa alpina de Chiesanuova, que s' celebrá lo 8 de Juliol derrer; del Comité Central de la «Deutscher und Oesterreichischer Alpenverein», pera la reunió y excursions de Passau, los dias 26 á 29 de Agost corrent; del «Círculo de la Juventud Mercantil», pera la vetllada del 8 de Juliol, en celebració del 4.rt aniversari de la fundació del meteix, y pera lo ball de beneficencia del 8 de Setembre prop vinent; del «Schweizer Alpen Club» (Club Alpí Suís), pera la reunió y excursions del 25, 26 y 27 del corrent Agost; de la «Societá degli Alpinisti Tridentini», de Rovereto, pera la festa estiuhenca de Predazzo, los dias 12, 13 y 14 del meteix mes; de la «Societá degli Alpinisti Triestini», de Trieste, pera la reunió alpina de Corizia, los dias 8 y 9 de Setembre prop vinent; y de la «Societá alpina Friulana», de Udine, pera lo 3.er Congrés en Ampezzo Carnico, los dias 8, 9 y 10 del meteix mes.

CERTÁMENS.—Havém rebut la llista de las 225 composicions rebudas pera lo Certámen de Mataró; lo Cartell del de la *Asociacion literaria de Gerona;* lo del Concurs de premis á la virtud, obert per lo «Centre Agrícola del Panadés»; la llista de las composicions premiadas en lo Certámen literari-musical de Manresa; lo Reglament- Programa pera la Exposició local de agricultura, industria y arts, organisada per lo *Ateneo Tarraconense de la clase obrera.*

QÜESTIÓ DE RIPOLL.—En la *Revista de Gerona* de Juny prop passat (número VI), inserta nostre consoci D. Joaquim Botet y Sisó un llarch comunicat en resposta al que publicá cinch mesos avans D. Pere Pellicer sobre la qüestió d' inversió de fondos, procedents de nostra suscripció pera la restauració del Monastir de Ripoll. Per lo que á nosaltres toca, nos atenim á nostres anteriors comunicats y declaracions, totas las quals quedan en peu, per més que lo Sr. Botet vulga fernos aparéixer inconseqüents. En quant al Sr. Pellicer, prin-

1 En lo ANUARI de 1882, quina impressió está rematantse, hi figura una bonica heliografía d' esta vila, acompanyant una memoria de D. Joseph Alsina Lubian.—*Nota de la* ASSOCIACIÓ.

cipal atacat en est assumpto, no ha volgut esperar altres cinch mesos pera respondre, y ha publicat sa réplica contundent en un fascicle solt, vista la advertencia de la *Revista de Gerona*, á que nos referírem en lo N.° 53, pl. 38 de aquest Butlletí. Es ja enutjossíssim lo que passa en aquest assumpto. En comptes d' escriure tants folletos y remitits y *sueltos* y perdre temps en desagradables qüestions personals, ¡quánt més hermós y patriótich y exemplar no fora poder llegir los nous recursos que s' han obtingut pera la restauració del Real Santuari; quínas novas obras s' han fet ab aquestos diners; ab quánta activitat avansan los traballs y lo molt probable qu' es que s' véjan termenats dintre poch! Llavors tindríam á gloria cooperarar ab totas nostras forsas á tal resultat, com fins á 1881 havíam fet; al pas que ara, sols nos toca creuharnos de brassos y ésser muts testimonis de una polémica en mal hora suscitada.... quan no de la paulatina ruina del monumet.

Excursions estiuhencas.—Son varios los socis que sabém han realisat ó estant realisant excursions per diferents punts, disposats á traballar pera la Associació. Los Srs. Almirall y Canibell han anat á Suissa, la terra clássica del alpinisme, y per lo N. de Italia; lo Sr. Sacases ha fet una excursió desde Ripoll á la Seu d' Urgell, recorrent tota la provincia de Lleyda; los Srs. Brú (Joan y Enrich) y Martí Turró han visitat lo Priorat y Montsant, hont permanesquéren uns quinze dias. També ha recorregut algun temps esta montanya lo Sr. Bordons, ex-delegat á Mataró y avuy secretari de la Delegació de Tarragona. D. Arthur Bofill está fent una llarga excursió per lo Pyrineu; lo Sr. Osona per lo *Schwartzwald* (Selva Negra), en lo Sud de Alemania; nostre President Sr. Maspons per Sant Hilari y las Guillerías; lo Sr. Martorell y Penya per Camprodon; lo Sr. Martí Turró per los encontorns de Vilafranca, etc. N' hi ha donchs ab tot aixó, donat lo entussiasme dels esmentats senyors, més del que cal pera nutrir lo *Anuari* de 1883 y mantenirlo á l' altura dels seus predecessors.

Noticias de la «Delegació de Tarragona».—Nos escriuhen: «Queda assegurada la conservació de la antigua iglesia bisantina de Sant Pau de aquesta ciutat, pera lo qual s' han tingut que modificar los planos del nou Seminari.—Alguns socis de aquesta delegació, que han visitat fa pochs dias lo ex-monastir de Poblet, han vist ab sentiment la profanació que s' está fent en la restauració de aquell celebrat monument, puig qu' en la reconstrucció de alguns teulats s' hi emplean teulas planas en lloch de las antiguas curvilíneas, lo que produheix un malíssim efecte al costat de las demés teuladas.»

Festa en Poblet.—Llegím en lo *Diario de Tarragona* del 8 del corrent Agost: «Segun noticias que hemos recibido, el domingo último tuvo lugar en el monasterio de Poblet una fiesta que jamás se habia visto otra igual en aquel recinto. Por la noche se reunieron los forasteros hospedados en las masías conocidas por *Cadet* y *Casa blanca* juntamente con los de Poblet y algunos otros de Espluga de Francolí, y formando todos un numeroso cortejo, precedidos de una música y acompañados de un sinnúmero de hachas de viento encendidas, se dirigieron al histórico monumento, en donde encontraron cerradas su

puertas. Una vez llegada la comitiva toda frente al monasterio, que en conjunto se componía de más de seiscientas personas, se abrieron las puertas del referido edificio, apareciendo todo el interior del mismo iluminado con fuegos de Bengala, lo cual produjo un golpe de vista magnífico. Entró luego el cortejo, y despues de recorrer el templo, se dirigió á los claustros, que se hallaban tambien lujosamente adornados é iluminados, pasando despues los concurrentes á la Sala Capitular, en donde se improvisó una bonita velada literario-musical, en la que se leyeron varias poesías alusivas á la fiesta y al histórico monumento, y se tocaron al piano escogidas piezas por varios jóvenes de la Associació d' excursions Catalana, de Barcelona. Terminada la velada, pasaron los concurrentes al refectorio, en donde se les obsequió con un espléndido refresco que al efecto estaba preparado de antemano por los amables jóvenes de la capital del Principado.»—Felicitém als iniciadors. No podém dir altre tant de un' altra *festa* ó més ben dit reprobable parodia que, segons noticias, se celebrá posteriorment en lo monastir.

Festa en Montgrony.—Llegím ab gust en *La Veu de Montserrat* del 25 del corrent Agost: «Demá té lloch en la histórica montanya de Montgrony una festa interessantíssima. La antiquíssima iglesia de Sant Pere de Montgrony, espayosa iglesia bisantina de la montanya, que ha sigut objecte de algunas reparacions y de obras de ornato, tornará á obrirse al culto públich, celebranthi lo Sant Sacrifici nostre Il-lm. Prelat, y predicant lo Sr. Canonge Penitencier d' esta Santa Iglesia. En lloch del antich retaule, que sabém se conservará en la meteixa iglesia, lo esculptor Sr. Potellas ha construhit un altar de bon estil, en lo qual se venerará una imatge de la Verge. La antigua imatge de Nostra Senyora de Montgrony continuará essent venerada en sa capella, especie de niu fet á la roca; pero l' temple novament habilitat servirá pera las funcions en los dias de gran concurs.» En la *Secció de publicació* de aquest meteix número trobarán nostres llegidors copia de la famosa escriptura de Gombreny, del S. xiii, que per la referencia qu' en ella s' fa á Montgrony havém cregut oportú publicar com á recort al-lusiu á dita festa.

Remesas de llibres.—Han sigut remesas á las Delegacions de Tarragona, Vilanova y Badalona las publicacions de la Associació, que son: lo *Anuari,* lo fasc. *Opinions emesas sobre l' meteix,* lo *Bulleti* (n.° 52-57), lo *Catálech de la Flora de Nuria,* la *Toponomástica,* la *Vetllada necrológica* y la *literaria en honor de D. Víctor Balaguer;* á més, las *Consideracions sobre literatura popular* d' En Gayetá Vidal, y lo estudi del malhaurat Cabello sobre *Le Phyl-loxéra vastatrix,* com també las *Bases generals pera la organisació de Delegacions* y altres impresos de menor importancia. També s' han remés la major part d' estos llibres á la «Asociacion literaria de Gerona».

Al «Esperit Catala».—En lo N.° 18, pl. 6, col. 1.ª y 2.ª de aquest periódich, al donar compte de la nostra circular sobre fusió inserta en lo N.° 56-7, se fan comentaris tant inexactes y se usan expressions tant inconvenients, que la Comissió respectiva se vejé obligada á protestar de uns y altras en un remitit

que endressá al Sr. Director de dit periódich, remitit no obstant que no ha vist la llum pública perque lo periódich no l' ha vist més tampoch. Això no obsta pera que desde nostras columnas neguém una volta més la exactitut de lasafirmacions esmentadas.

Col-legi de Valldemia.—Havém rebut lo prospecte y reglament de aquest acreditat col-legi, situat en Mataró. Conté, á més de una ben escrita introducció, reglament, etc., un plan educatiu é instructiu, en lo qual se transparenta perfectament lo esperít elevat del fundador, lo distingit orador D. Hermenegild Coll de Valldemia. Com no es de nostra competencia, no 'ns en ocuparém més extensament, pero sí debém fer constar que hi haguéram volgut veure, formant part de la secció recreativa, si aixís volgués dirse'n, las excursions, que son un gran medi educatiu é instructiu, avuy ja molt generalisat en los grans establiments del extranger. Lo *utile dulci* de Horaci, perfeccionat per la moderna pedagogía.

Una circular del Club Alpí Suís.—Es digna de llohansa la que ha dirigit lo Comité Central de dita Societat als turistas de montanya, fent varias prudents advertencias á fí d' evitar en lo possible las desgracias que cada any ocasiona en los Alpes lo vanitós desitj de fer valentías intempestivas, més que los etzarts propis de aquellas montanyas y de aquella naturalesa. Aquesta circular fou llegida íntegra en la sessió que celebrá nostra Associació lo 30 de Juny prop passat y, mancantnos lo espay pera trasladarla aquí, copiarém sols pera ús dels nostres excursionistas de montanya, las següents advertencias finals: «Qui estiga atacat de qualsevulla enfermetat, com p. e. miopia, sordera, etc., ja may ha d' arriscarse sol per la montanya.—Lo gran nombre de participants en una ascensió, més aviat n' aumenta que n' disminuheix los perills.—Las excursions d' escolas ó de caravanas exigéixen una disciplina severa y una vigilancia rigorosa.—La mellor garantia es anar sempre suficientment acompanyat per guías de confiansa y obehí 'ls en tot y per tot.»

Festas en la Falterona.—Havém rebut una extensa relació, impresa en los Nos. 171-76 del periódich *La Vedetta* de Florencia, donant compte de la gran excursió verificada per los alpinistas italians á la Falterona, pera inaugurar un refugi y fer una plantació d' abets. Ab tal motiu se pronunciáren nombrosos brindis fent veure la importancia de la replantació y conservacio dels boscos, aixís com la de la creació y desarrollo de industrias de montanya. Com havém repetit altras vegadas, lo exemple del Club Alpí Italiá mereix seguirse en Catalunya hont res atura la fal-lera de substituhir per vinyas los boscos més espessos y venerables..... això quan se 'li substitueix per alguna cosa.

DONATIUS PERA LO MUSEO Y LA BIBLIOTECA.

Periódichs nous.—Havém rebut aquestos dos mesos los següents: *El Imparcial Reusense*, de Reus; *Revista de estudos livres*, de Lisboa; *El Eco de la enseñanza laica*, de Barcelona; *Revista «El aceite Roux,»* de Figueras; *La Reforma*, de Madrid; *L' Indipendente*, de Trieste; *El Montsacopa*, de Olot; *La Crónica de*

Berga; El Eco de la Alianza, de St. Martí de Provensals; *El Boletín del Colegio de Valldemia,* de Mataró; y *La Reforma Bergadana,* de Berga.

Museo.—Segueix la llista de donatius, per los quals donem las més expresivas gracias als donants:

De D. Miguel Cuní y Martorell: *1 carta de sanitat* del port de Barcelona, en llatí, expedida á 24 de Juny de 1798; *1 grabat* caricaturisant al Rey Joseph y sos cortesans, any 1808; 1 *grabat* y *varios impresos* relatius á la Jura de la Infanta María Isabel Lluisa y altres successos polítichs del any 1833; 1 *col-lecció de Goigs* (de la Mare de Deu de la Mercé, del apóstol St. Jaume, y de St. Quirse y Sta. Julita, patrons de Calella).

De la Delegació de Vilanova: varios trossos de *terrissa Romana,* y tres *tégulas* procedents de las excursions preparatorias y de la oficial col-lectiva á Calafell lo dia 8 del prop passat Juliol.

De la «Direccion general de Hidrografia,» Madrid: los 35 Mapas següents: *Carta general del Mediterráneo* (3 fullas).—*Id. del globo terráqueo* (4 fullas).—*Id. del Mar de las Antillas.—Id. de curvas de variaciones Magnéticas.—Id. desde el cabo Machichaco al plantio Flamand.—Id. de la Costa de España, desde cabo Ortegal al rio Adouz.—Id. id. desde punta Barroco á la Atalaya de santa Justa. —Id. id. desde Toriñana á Barroco.—Id. id. desde cabo Toriñana al de Ortegal.—Id. id. desde rio Miño al cabo Toriñana.—Id. id. desde Sta. Justa al rio Adouz.—Id. de la Ensenada de St. Ciprian* (1/2 fulla).—*Id. desde rio Miño al Guadiana.—Id. de la Península de Peniche, etc.* (1/2 fulla).—*Id. de las Isla Azores ó Terceras.—Id. de Punta de Europa á Cabo Sn. Vicente.—Id. de las costas de España, de Ayamonte á Huelva* (6 fullas).—*Id. del Estrecho de Gibraltar.—Id. Sud de España en el Mediterráneo* (6 fullas).—*Id. de la Punta de Europa á Vera.*—1 Estampas: *Signos convencionales usados en el Depósito Hidrográfico.*

De D. Cels Gomis: 1 *plano* de la pr. de Guadalajara, á 1:400.000, per D. José Reinoso; 1 *Carte-guide de la chaine des Pyrénées centrales françaises et espagnoles,* per E. Wallon, á 1: 237.000; 3 var. de *nummulites* de Crespiá y altre *fóssil* sens classificar, de Montagut (Girona).—15 Monedas: 5 de coure, catalanas, celtíbera y romana; 1 ex. de 3 quartos, Fernando VII, Barcelona, 1823; 5 ex. de 3 quartos, Catalunya, Isabel II; 3 ex. de 4 quartos, Barcelona, Fernando VII; 1 ex. de 6 quartos, Catalunya, Fernando VII.—Minerals: 58 ex. *Calissa* de la Vall d' Essera (Benasque); *Calissa sacaróidea,* Pic d' Alba, Banys de Benasque (3 ex.); *Arenisca pyritosa,* Eriste; *Cobalto* de las minas de S. Joan de Gisteu, (Pyrineu central ; *Esquisto sorrench,* entre Benasque y la Borda d' Anglada; *Toba calissa ab fullas,* Túnel de la Marrada (S.ª Liestra); *Oxid de ferro,* barranch de la Cuesta, (Benasque); *Pyrita cobriza* de las minas de la Vall de Salum; *Calissa* de las minas de la Vall de Salum; *Arenisca roja,* roca del Foro (Villanueva d' Essera); 2 ex. d' *Esquisto argilench,* Borda d' Anglada; *Calissa de la Lleva,* Villanueva; *Arenisca* de Villanueva; *Pyrita ferruginosa,* Terme de Arazam; *Guix* de la Vall de Rialgo (Campo), (2 ex.); *Arenisca*

calissa de la Mosquera (Villanueva); *Calissa* del Grao de Salum; *Calissa* del barranch de Vallhibierna (Benasque); *Pyrita de ferro*, Bissaurri; *Sulfat de plom y galena argentífera*, Seyra. (2 ex.); *Hulla*, Mina Victoria (S. Feliu de Veri); *Guix* del Vall de Rialgo (Campo); *Arenisca roja*, Foro de Vilanova; *Arenisca* del camí de Benasque á Cerber; 1 ex. de las minas de ferro de Vallhibierna; *Calissa ab guix negre* sobre lo cementiri de Auziles; *Calissa ab guix*, Bissaurri; *Calissa nummulítica* de Muriello; *Carbonat de cals cristallisat en cresta*, Campo; *Calissa* de Bissaurri; 1 ex de las minas de *ferro* de S. Miquel (Barranch S. Roman); 2 ex. *Arenisca pyritosa* d' Eriste: *Pyrita de ferro*, Seyra; *Plom argentífero* de las minas d' Eriste; *Oxid de ferro* del Pic d' Alba; *Conglomerat esquistós*, Vall d' Essera; 1 ex. de las minas de *ferro* de Salum; *Calissa* del barranch de las Someres (Benasque); 1 ex. de las minas de *ferro* de la Vall de Salum; *Calissa* trobada damunt lo cementiri de Ausiles; *Esquisto sorrench ab pyrita de ferro*, Borda del Rozo (Benasque); *Esquisto sorrench ab pyrita de ferro*, Id. id.; *Calissa* del barranch de la Cuesta (Benasque); *Guix* de Bissaurri; *Calissa blanca* de Muriello; *Pyrita ferruginosa*, Camí de Benasque á Cerbe; *Calissa* del Grao de Salum; *Calissa* de Mingot (Guayente); *Esquisto argilench*, Plana dels banys (Benasque); *Calissa* del barranch de la Cuesta (Benasque); 1 ex. de las minas de *ferro* de Villavicierna; *Pyrita ferruginosa*, Benasque.—Moluscos y Fóssils: Varis exemplars pendents de classificació, procedents de las meteixas localitats.

Del «Oesterreichischer Touristen Club, Section für Höhlen-Kunde» (Club de Turistas Austríach, secció d' exploració de covas): 1 *fot.* il-lustrant un article sobre fotografía de covas, publicat en lo Bulletí de dita secció.

Biblioteca.—Segueix la llista de donatius rebuts.

De D. Simon Alsina y Clos: 1 fasc. *Lo fill de la mort*, comedia per lo donador y D. Eussebi Benages.—Barcelona, 1883.

De D. Ramon Arabía y Solanas: *impresos* repartits en la festa de Banyuls y Perpigná, lo 17 de Juny de 1883.

De la «Asociacion literaria de Gerona:» 1 vol. *Certámen de MDCCCLXXXII.* —Gerona, 1883.

Del «Centro Artístico-Industrial,» de Figueras: 1 vol. *Certámen literario, MDCCCLXXXII.*—Figueras, 1882.

De D. Gumersindo Colomer Codina: 1 vol. *Movimiento de la poblacion de Barcelona en el veintenio de 1861-1880*, per lo donador.—Barcelona, 1883.

De D. Miquel Cuní y Martorell: 1 fasc. *Resultado de una exploracion entomológica y botánica en el término de La Garriga (Cataluña)*, per lo donador. —2 ex.

De la Excma. Diputació Provincial de Barcelona: 1 fasc. *Memoria-resúmen de la informacion pública abierta para mejorar la situacion de la Agricultura, Industria y Comercio de la Comarca*—Barcelona, 1883.

De la «Direcció general de Hidrografía» de Madrid: 39 vol. *Derrotero de las Costas de España y Portugal*—Madrid, 1880; *Navegacion del Océano Paci-*

fico, per A. B. Becher, traduhit per lo Tinent de navío D. Joaquim Navarro y Morgado; *Navegacion del Océano Atlántico*, per A. B. Becher, traduhit en 1857 per lo Tinent de Navío D. Joaquim Navarro; *Consideraciones sobre el Océano Indico*, escritas en francés per M. Ch. Philippe de Kerhallet, y traduhidas al castellá per D. Gonzalo de Murga, 1869; *Viajes y descubrimientos por los españoles en el siglo XV*, per D. Martí Fernandez de Navarrete. (5 tomos): tomo 1.er, 2.ª edició, 1858: tomo 2.on, 2.ª edició, 1859: tomo 3.er, 1829: tomo 4.rt, 1837: y tomo 5.nt, 1837. Madrid; *Viajes al estrecho de Magallanes por la fragata Santa Maria de la Cabeza, Trabajada por órden del Rey* — Madrid, 1788; *Apéndice á dicho viaje*—Madrid, 1793; *Noticias de los bajos y escollos descubiertos en 1855 y 1858*—Madrid, 1859; *Id. id. en 1859*—Madrid, 1860; *Id. id.* en *1860*—Madrid, 1861; *Id. id. en 1861*—Madrid, 1862; *Anuarios de la Direccion de Hidrografia*, del 1er al 20.é Any 1.er, 1862, 2.ª edició, 1882: any 2.on, 1864: any 3.er, 1865: any 4.rt, 1866: any 5.nt, 1867, 2.ª edició, 1880: any 6.é, 1868: any 7.é, 1869: any 8.é, 1870: any 9.é, 1871: any 10.é, 1872: any 11.é, 1873: any 12.é, 1874: any 13.é, 1875: any 14.é, 1876: any 15.é, 1877: any 16.é, 1878: any 17.é, 1879: any 18.é, 1880: any 19.é, 1881 y any 20.é, 1882; *Introduccion al levantamiento de planos hidrográficos*, per John Knok Laughton, traduhit del inglés per lo contra-almirall D. Miquel Lobo; *Importancia de la Historia de la Marina española*, per lo Capitá de fragata D. Josef de Vargas y Ponce.—Madrid, 1807; *Explicacion de varios métodos gráficos*, per Ciscar; y *Planisferio celeste*—Madrid, 1861.

De D. Joseph Elías de Molins: 1 fasc. *Las admisiones temporales. Importacion de los arroces de la India y Filipinas*, per lo donador.—Barcelona, 1883.

Del «Instituto de Fomento del Trabajo Nacional:» 1 fasc. *Catálogo del Archivo y Biblioteca, 1882*.—Barcelona, 1883.

De Mr. Justin Pépratx, soci delegat á Perpinyá: 1 fasc. *La renaissance des lettres catalanes*, discurs pronunciat per lo donador en la festa literaria de Banyuls-sur-mer.—Perpinyá, 1883.

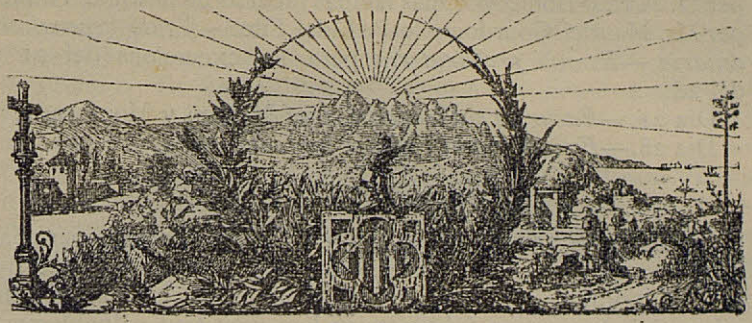
De D. Joseph Salarich: 1 fasc. *Exámen comparativo de los manantiales de Segalés y de Ullastres* (S. Andrés de Tona), per lo donador.—Barcelona, 1883.

Del «Schweizer Alpen Club» (Club Alpí Suís): 1 vol. *Itinéraire pour 1882-3-4. Les Alpes calcaires bernoises occidentales et l' aile occidentale du Massif du Finsteraarhorn*, par Edmond Fellenberg.—Lausanne, 1883.

De Mr. Pierre Vidal, delegat á Perpinyá: 1 núm° 25 del 24 Juny 1883 de semanari *Le Roussillonnais*, ab una extensa relació de las festas catalanas de Banyuls y Perpinyá lo 17 y 18 de Juny prop passat.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imprempta dels Successors de Ramirez y C.ª, passatje de Escudellers, núm. 4 .—Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

ANY VI. SETEMBRE DE 1883. NUM. 60.

ADVERTENCIA.

Per la abundancia de original, lo present número conté 32 planas en comptes de 24. Suprimím també lo folletí. Los dos plechs que faltan de aquest, quedarán repartits en lo trimestre vinent.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

ASSOCIACIÓ CENTRAL.

TRABALLS DEL MES DE OCTUBRE.—Día 18.—*Lectura* dels següents traballs: «Excursió particular á la Mare de Deu del Coll, Susqueda y Ossor», per D. Francisco de S. Maspons y Labrós; «Alguns mol-luscos de la serra de Cardó (Tortosa)»,

per D. Arthur Bofill; y «Dúas lápidas inéditas de la vall d' Aran,» per Mr. Maurici Gourdon y lo P. Fidel Fita.—*Junta general ordinaria.—Reunió preparatoria* pera las excursions del 21 y del 28.

Dia 21.—*Excursió còl-lectiva* á Sant Matheu y Montornés.

Dia 28.—*Excursió col-lectiva* á las bocas del Llobregat.

NOMBRAMENT.

En sessió de 25 del actual, la Junta Directiva acordá per unanimitat confirmar en son cárrech de Director de las publicacions de l' ASSOCIACIÓ al Sr. soci D. Ramon Arabía y Solanas, quin zel, activitat y amor á la meteixa han sigut tant palpablement demostrats durant los cinch anys que ha desempenyat la presidencia, elevantla á un envejable nivell. Á pesar dels desitjos de descans, qu' exigeix son delicat estat de salut, manifestats per dit senyor, la Junta Directiva ha lograt que continués en lo esmentat cárrech, fentse ab aixó novament acreedor al agrahiment de tots sos consocis.

Barcelona 30 de Setembre de 1883.—*Lo Secretari*, SIMON ALSINA Y CLOS.

DELEGACIONS.

DELEGACIÓ DE TARRAGONA.

COMUNICACIÓ.—N.° 13, noticiant haverse instalat la DELEGACIÓ en lo carrer de las Escribanías, n.° 6, 2.on pis.

TRABALLS PERA LO MES DE OCTUBRE.—Dia 18. *Junta general ordinaria. Lectura* del «Acta de la excursió oficial á Santas Creus», per D. Joaquim Besora.—Dia 21. *Visita* á las murallas antiguas de Tarragona.

FUNDACIÓ Y PRIMERA EXCURSIÓ DE LA DELEGACIÓ.—*(Extracte de l'Acta.)*—I. Al mitj dia del diumenge 14 de Janer de 1883, uns tarragonins aymants de Catalunya, y ab la fé y entussiasme propi del qui s' proposa portar á cap una empresa de útils y profitosos resultats práctichs, se reuníren en una de las glorietas dels Camps de Recreo de la antiquíssima é histórica ciutat de Tarragona [1].....—II. Lo 21 de Janer, á las nou del

[1] No continuém aquí la relació detallada que fa lo Sr. Ginesta, per quant lo resultat definitiu de aquella reunió lo conéixen nostres llegidors per l' ofici transcrit en lo BULLETI n.° 55, pl. 60.—*Nota de l' Associació.*

dematí, sortían de Tarragona en un cotxe ab direcció á Mas-Rabassa, distant cinch kilómetres, los senyors D. Feliu Ribas Ferrer, D. Joseph Izquierdo, D. Joseph Virgili Gatells, D. Avelino Sureda, D. Ramon Pelegrí Torrens y l' infrascrit, que portávam á cap l' acort que s' prengué lo día 14, de fer una excursió á la Torre dels Escipions y al Medo. Formá també part de aquesta excursió lo propietari de Mas-Rabassa Sr. D. Anton Virgili, qui, al arribar allí, posá la casa á disposició dels excursionistas. Aquesta, que data de mitjos del sigle passat, no ofereix res de notable, com no sía la següent inscripció que hi ha al peu de la torre en l' ángul que dona al pati:

D M
L. LVCIFERO
NICEPHO
RO SEVIR
AVGSTOR

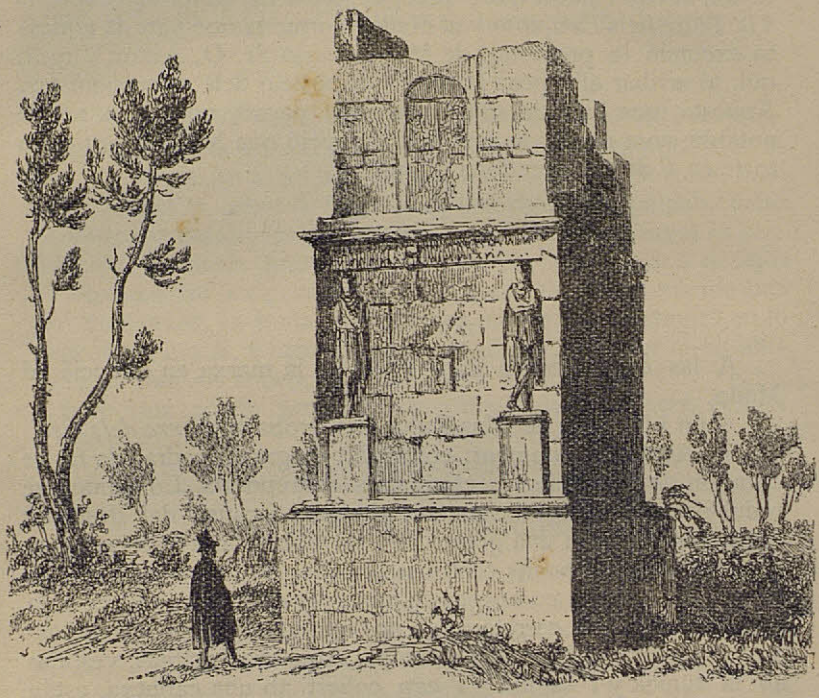
A las onze tocadas emprenguérem la marxa en direcció al Medo.

A un kilómetre de Mas-Rabassa s' troba la *Torre dels Escipions*. Aquest monument, construhit de grans pedras de fil, se compon de tres cossos rectangulars sobreposats. Lo primer se reduheix á un senzill basament, desigual á causa del desnivell del terreno. Sobre una gola ó taló invertit, s' alsa lo segon cos, que está adornat, pochs centímetres avans de arribar á son remate, de una cornisa composta de una gola dreta y dos filets, y la cara que mira á la carretera, ab dos estátuas de gran relleu, bastant gastadas per l' acció del temps. Aquestas estátuas, vestidas ab la túnica y l' sagum y l' cap cobert ab una caputxa, están dretas cada una sobre un pedestal; la una té la cama dreta encreuhada sobre la cama esquerra y apoyant lo colze del bras esquerre sobre l' bras dret, té la cara reclinada sobre la má en actitut trista; l' altra estátua, ó sía la de la esquerra, es enterament igual á la anterior, pero ab las camas y brassos en posició contraria. Per sobre de aquestas estátuas corre un carteló ab una inscripció de dúas líneas, de la que sols se pot llegir avuy lo següent:

ORN TE EAQ. EL_____VER BVST_____NEGL
_____VI_____VBI PERPETVO REMANE

Lo tercer cos ó part superior del monument es lo que está

més deteriorat, faltantne una bona part, y l' que queda presenta la meteixa senzillesa que l' basament, haventhi tant sols, en la cara hont hi ha las estátuas, una portalada esculpida sobre la meteixa pedra.

Sepulcre anomenat dels Scipions, prop de Tarragona.

Es general la creencia de que en aquest monument hi fóren sepultats los dos germans Cneo y Publio Cornelio Scipion, morts en las batallas que tinguéren contra 'ls exércits cartaginesos de Asdrúbal Barcas, Asdrúbal Giscon y Magon, y fins alguns historiadors ho donan per cert, mes sens presentar cap document en apoyo de aquesta tradició, sobre la que están discordes los historiadors, com també del lloch hont se donáren las batallas, aixís es que D. Modesto Lafuente, en sa Historia general de Espanya, al tractar de la batalla que costá la vida als dos generals romans, diu en una nota:

«A quatre millas de Tarragona s' veu encara un monument il·lustre que s' diu ésser lo sepulcre dels Escipcions. La batalla de cert no va ésser en aquell lloch; mes podría ésser molt bé, y es més que verosímil, que 'ls romans trasladéssen allí llurs cendras, com á centre que era Tarragona de llur gobern.»

L' historiador Florian de Ocampo diu en sa Crónica de Espanya, que Publi Corneli Scipion morí atravessat de una llansada que l' hi entrá per lo costat dret y l' hi sortí per lo costat esquerre, y que en quant á Cneo Publio Escipion, va ésser mort 29 dias després en un' altra acció, segons uns historiadors al comens de la meteixa, y segons altres, després de haverse refugiat en una torre en la que 'ls cartaginesos hi caláren foch, degollant als pochs qu' hi havia dins, afegint en lo capítol 46 lo següent: «No va poder la seva gent recobrar los cossos de aquestos dos capitans ni doná'lshi sepultura, per haver escapat pochs y córrer dispersats á varios punts, de tal modo, que feyan prou si podían salvar la vida, sens aténdres' á altra cosa, tant més en quant Corneli Scipion quedá destrossat en lo camp, prop de Andalusía, com se desprén de las crónicas romanas: l' altre, Cneo Scipion, cremat y reduhit á cendras, no lluny de Cartagena, segons declara Plini, quan parlant del riu que 'ls antichs anomenavan Estabero, anomenat en aquest temps riu Segura, diu que s' desvían sas ayguas y fúgen de la crema de Scipion, prop de Lorca; ó segons molts interpretan, prop de Lorquin, altre poble petit de la meteixa comarca, desviat de Murcia quatre lleguas al occident septentrional, tretze de Cartagena per lo sobredit costat, puig que l' vulgo del nostre sigle falsament anomena sepultura dels Escipions una petita torre frontera á Tarragona, hont s' hi véuhen dos bultos grossers de marbre mal traballats [1], que díuhen ésser seus y déuhen ésser d' altres.»

No están ménos discordes los historiadors de Catalunya, puig mentres En Pujades en sa *Crónica* s' esforsa en probar qu 'en aquest sepulcre hi fóren sepultats los dos Scipions, lo Sr. Bofarull en sa *Historia crítica y eclesiástica de Catalunya* diu que aquest monument fou un sepulcre que un particular se va fer construhir en vida, y s' funda en que no altra cosa proban las últimas paraulas *sibi perpetuo remanere* de la inscripció que sens dupte no haurá tingut ocasió de examinar ab detenció; puig de

[1] No son de marbre, sino de pedra ordinaria com la demés del monument.

lo contrari, haguera vist que no hi ha en l' original la paraula *sibi*, que seguint á Pujades, copian la major part dels historiadors.

Las dimensions de aquest monument, segons las midas presas per nosaltres, son las següents:

Basament: 4.m 72 d' ample en cada costat per 1m 90 d' alsada, presa desde l' ángul de la dreta del frontis.
Segon cos: 4m 05 d' amplaria per. . . . . 4m 03 »
Tercer cos: 3m 73 » ».. - . . . . 3m 35 »

Altura total del monument 9m 28

Detalls.—Lo basament de la cara del detrás, que' es la part més baixa, té 1 metre 55 c. Alsada de la gola del peu del segon cos 0m 19. Pedestals de las estátuas 1m. 15. Altura de las meteixas 1m 84. Altura de la inscripció 0m 39. Cornisa 0m 26. Desde la cornisa al remate del segon cos 0m 20.

Després de fer lo Sr. Ribas un dibuix de la torre, continuárem la marxa cap á la pedrera romana anomenada *El Medo*, de la que lo soci Sr. Joseph Virgili s' havía procurat la clau de son propietari lo Sr. D. Cayetá de Martí.

Aquesta pedrera dista dos kilómetres de la Torre dels Escipions, ó sían vuyt de Tarragona, y está situada á pochs metres á l' esquerra de la carretera ananthi desde aquesta ciutat [1].

Aquesta pedra (la de la pedrera), calcárea y poch dura, es coneguda en aquest país ab lo nom de *Pedra de Soldó*. . . . Al peu de l' eura de que havém parlat, s' hi veu una especie de pica oberta á la roca pera recullir las ayguas pluvials conduhidas allí per medi de un regaró que s' veu encara per entremitj de l' eura.

De allí fou extreta la pedra pera la construcció del *Arce*, *Foro* y murallas romanas de Tarragona [2]. . . . . .

Fet un dibuix de aquesta pedrera per lo Sr. Ribas, retornárem á Mas-Rabassa á dos quarts de tres de la tarde.

Al arribar allí, fórem obsequiats per son propietari ab un expléndit dinar en lo que s' brindá, al destaparse lo Champagne, per la prosperitat de la nova societat d' excursions, passantse lo resto de la tarde ab la major expansió fins á las cinch tocadas, que, després de haver regraciat al Sr. D. Anton Virgili sa extremada amabilitat, pujárem al cotxe que devía portarnos á

---

[1] No continuém la descripció de la pedrera, per haverne ja parlat en lo Bulletí, vol. I (1878-79), n.° 2, pl. 18.—*Nota de l'* Associació.

[2] V. Bulletí, *ibid.* pl. 19.—*Nota de l'* Associació.

Tarragona, ahont arribárem á las sis menos quart.—SADURNÍ GINESTA SALAS.—Maig de 1883.

EXCURSIO COL-LECTIVA
Á NOSTRA SENYORA DEL CORREDOR
DIA 4 DE FEBRER 1883.

Acta.

Lo día 4 de Febrer del present any, ab lo tren del litoral, hora de las 5^h 53 del matí, exírem de *Barcelona* D. Ramon Arabía, president, los Srs. Decrey y Crusat, é infrascrit Secretari. Avans de sortir, lo Sr. Arabía en sa casa feu una observació atmosférica que doná l' següent resultat: Therm. C. 13°8. Bar. F. 760^m 80.

Era nostre objecte lo passar per Argentona y Dosrius, pujar á Nostra Senyora del Corredor y baixar per l' altra banda, obehint á la idea que la ASSOCIACIÓ té feta de seguir y conéixer tota la serralada que de Besós va al Tordera, ó sía, que separa la vía férrea del litoral de la del interior entre mitj las hermosas comarcas del Vallés y la costa. A n' aquest fi s' efectuá, días enderrera, la expedició de Pinedaá St. Celoni, recorreguent tot lo Montnegre y al meteix objecte ne té la ASSOCIACIÓ altras de projectadas.

A las 6^h m. arribárem á *Mataró;* allí 'ns hi esperava lo soci delegat D. Joseph María Pellicer, qui ab tota galantería nos oferí una tartana que debía conduhirnos fins á Dosrius.

Entretinguts ab la agradable é instructiva conversa de dit senyor, arribárem á *Argentona* á las 7^h m., havent recorregut la carretera que hi conduheix ab aquella mitja claror que dona la aubada, tant simpática sempre, y més en aquell lloch, en que los boscos de taronjerars, las blancas casas de camp y las pinedas tant ho hermosejan.

Argentona es una població delitosíssima. Recolzada al peu de la montanya, exten sa vista per entre ben conreats camps y vinyats riquíssims, fins á ésser al mar, pera admirarhi tota la poesía y grandiositat que aquest ne guarda; y si á la primavera s' embauma ab la preciosa fragancia que li donan tants milers de taronjerars com la voltan, y á la tardor se rubleix del abundós fruyt que li donan sas vinyas, tot l' any aspira lo sanitós flayre del bosch y la montanya, que la fan sempre agradable. Per aixó no es estrany que s' ompli tot l' estiu de forasters, tant més quant té medicinals y ben probadas ayguas que la fan necessaria.

Al arribarhi lo Sr. Arabía, en la Plassa major, al enfront de

la iglesia, hi feu un' altra observació atmosférica (Th. C. 7° 83, Bar. F. 756m 02), mentres lo Sr. Crusat treya una vista de aquella última y 'l Sr. Decrey anava apuntant en son álbum bonichs detalls arquitectónichs de finestrals y portas que per gloria del art encara allí s' conservan.

La iglesia es d' estil gótich: en l' arch del portal guarda una inscripció per la que se vé en coneixement qu' es del any 1539; no poguérem entrar á dins perque era plena de gom á gom per estarhi celebrant la missa matinal; té al costat la torre de las campanas, obra macissa de 180 palms d' alt per 12 en quadro d' ample; es dita iglesia de una sola nau y se té baix la advocació de St. Juliá.

Entre 'ls ballets populars que fá temps várem arreplegar per la part baixa de la provincia de Girona, en la comarca de Santa Coloma de Farnés, tots ells plens de poesía y gentilesa, n' hi ha un que s' refereix especialment á Argentona. ¿Lo ballan en eixa població? No ho creyém, perque tots eixos balls han anat perdentse, sobre tot al plá y terras properas á Barcelona. Diu aixís la lletra, que va acompanyant un moviment hermosíssim:

Tant com tinch, Marieta, t' dó,
Argentona y Argentona;
Tant com tinch, Marieta, t' dó,
Argentona y Mataró.

Y encara t' vull doná' més,
Argentona y Argentona;
Y encara t' vull doná' més,
Argentona y Granollers.

Y si encara no n' tens prou,
Argentona y Argentona;
Y si encara no n' tens prou,
Argentona y l' Masnou.

Es l' enamorat que vol donar tot lo que té á sa estimada y vá buscant com á gran joyell poblacions importants y ricas, pero fixantse sobre tot y girant sempre son punt de comparació sobre Argentona. Nos deya lo Sr. Pellicer per lo camí, y ho creyém ben bé, que Argentona havía tingut ab lo temps molta més importancia que no té ara.

A las 7h 49 m. sortírem d' ella; la carretera fa una baixada y s' obre á la vista una hermosa y ampla vall que s' pot dir ben bé qu' es dintre ja de montanya; altas son las que la voltan, y d' ellas, com gayre bé de per tot arreu, n' ha anat desapareixent lo bosch; sols pe 'l cim de las crestalludas serras s' hi véuhen aparéixer encara frondosos pins y alzinas. Al costat dret, festonejada pe 'ls horts de la població, se veu la riera, ampla y sorren-

ca, quasi sempre seca, pero qu' estant arreplegadora, que en dias de pluja llensa fortas revingudas, y eixas de llarga y forsa durada.

Lo terreno es argilós y la vinya es lo que principalment hi campeja. Endintzantse cap al N., la vall se va obrint, mostrant per tot arreu grossas torrenteras que no es estrany fassan tant abundosa d' aygua aquella terra.

A las 8h 30 m., al arribar á la riera d' Orrius, deixárem la carretera de Mataró á Granollers, que fins allavoras havíam seguit, y per dita riera, en direcció á Orient, anárem á trobar la de Argentona, que serveix de camí, cap amunt, pera arribar á Dosrius. Paralela á la meteixa, s' hi obre avuy una carretera qu' es ben necessaria.

A las 9h 5 m. fórem á *Dosrius*. Desde lluny ja la ovirárem, y per cert que embolcallada ab blanca y trasparent boyra com estava, allí al fondo d' aquella vall en que lo sol tot just hi entrava y ab sa iglesia y campanar que la dominan, tenía un aspecte boniquíssim y agradable.

De allí vénen las ayguas ditas de Dosrius que explota una companyía belga y que tant ús ténen en Barcelona: las obras que per sa explotació ha fet aquella son notables y dignas d' ésser vistas, mes nosaltres portávam la tasca llarga y debérem guardarho pera un altre dia.

Dúas rieras banyan á Dosrius; d' aixó pren lo nom, l' una dita Rupinera ó Rupitera, y l' altra de Rialp, y com lo terreno allí es plá y clos per tots costats per altas y nombrosas serras, no es estrany que siga alló, si aixís ho podém dir, un estany d' aygua; avans era terra de moltas febres y los pagesos, pera conresar los camps, tenían de desayguarlos fenthi rechs per las voras; mes avuy, mercés á la empresa de Dosrius, que ha anat aconduhint las ayguas, es ja terra sanitosa.

La iglesia es també d' estil gótich, de una sola nau, baix la advocació de Sts. Aciscle y Victoria, y ostenta igualment sa torre quadrada, d' aspecte, no obstant, eixa, un xich més antich que la iglesia: adintre sols hi vegérem de notable un retaule bisantí dedicat á St. Jaume y encara de renovació moderna.

Visitárem l' arxiu municipal, que guarda documents curiosíssims y com pochs Ajuntaments tingan; llástima que no estigan gayre ben aconduhits; entre altres pergamins podém citar diferents privilegis del rey D. Martí y la reyna D.ª María, y més modernament de D. Felip IV; també n' hi vegérem un del sigle XIV, en que constan varios pagos y desobligacions á favor de

Bernat de Bigues, del Vallés, que proba lo important y rica qu' era eixa casa.

Lo Sr. Arabía hi feu un' altra observacio, á las 9h 40 m., (Ther. 12° 03 C., Bar. F. 752m 37). Mentres tant nos entretinguérem mirant un joch popular qu' estavan fent varios noys y noyas al mitj de la Plassa; aquí en Barcelona l' acostuman á jugar sols noys, allí n' hi devían haver en aquell moment falta ó potser los hi agradan també á las noyas los jochs de córrer: ne deyan lo joch del Gall. Los jugadors se posan en rodona bó y apartats una mica 'ls uns dels altres; un se posa á córrer per fora de la roda, y un altre lo persegueix ab un mocador á la má, entortolligat com á fuet. Quan lo primer se veu massa perseguit per lo últim y las fuetadas li fiblan las camas, passa á devant de un dels jugadors que están aturats, y aquest té d' eixir desseguida y escaparse á fí de que l' del fuet no l' toqui; per aixó regularment se fá eixir un de ben lleuger. Si lo perseguidor veu que l' altre li porta massa devantera, entrega allavoras lo mocador á un dels jugadors qu' están aturats, y quan lo qui corre passa devant d' aquest, surt y lo fa córrer fins que l' altre se li escapa.

Esmorzárem á casa lo encarregat de las obras de las ayguas de Dosrius y á las 11h 40 m. eixírem de la població d' est nom, no sens havernos despedit avans coralment de nostre bon amich Sr. Pellicer.

Agafárem per guía á Joan Pinós y Serra, agutzil dels tres pobles que forman un sol Ajuntament, Dosrius, Alfar y Canyamás, home bon caminador y ben servicial, y á qui per lo tant no duptém en recomanar als excursionistas.

Lo camí torna á seguir la riera, sorrenca com pocas y que s' coneix que ha pujat molt, donchs que entre altres, recordém un molí al peu meteix d' ella, al qui avans s' hi tenía de pujar per medi de dos ó tres esgrahons, y que avuy lo ras de la riera li ve á la altura de las finestras del primer pis.

A la mitja hora, ó sía á las 12h 10 t., arribárem á la pujada, hont se deixa la riera y s' emprén pe 'l mitj de un bosch cap al Corredor. Los pins se coneix que hi van bé y totas aquellas fondaladas que anávam veyent y totas las serras que d' açí d' allá, per las dúas bandas, s' empinavan, eran rublertas de dits arbres. Lo terreno continuava sent argilós y lo cubrian lo bruch y més que tot la estepa negra y borrera; de blanca n' hi vegérem molt poca; més amunt hi trobárem també lo roldó, mes en poca abundancia.

Pujant ab costa ben dreta, á las 12h 30 t. arribárem á un planich en que s' hi troba la casa coneguda per *Ca'N Clará*; éram ja á una altura bastant respectable; per allí hi abundava lo romaní y tota lley de plantas, especialment la cabrulla y la olivarda. No més férem que passarhi ben depressa, com fou tota la anada, donchs que l' temps era curt y calía no entretenirse; la emprenguérem per un bosch de pins clar y brostam petit, en que comensavan ja á trobars'hi grossas rocas de pinyol, com ne diuhen en lo pais y als tres quarts d' hora ó sia á la 1h 15 t. entrárem en un altre plá de terras ben conresadas, hont s' hi troba á *Ca'N Feliu de la Plana*. Verdaderament tenia un aspecte fantástich eixa casa, com també la que trobárem més enllá, anomenada *Ca'N Sus del plá*, per las inmensas rocas de que están voltadas, gegantinas y estranyas, posadas unas damunt de las altras.

Al peu meteix de la última de ditas casas agafárem altra volta la pujada per un bosch de pins rublert d' arbosers, teys y matas; pujant sempre fins á ésser á un altre plá, hont hi ha á *casa 'n Pegayre de la Montanya*, del terme de Canyamás, al voltant de la qual hi abundavan tot arreu las farigolas, los llevamans, qual floreta groga sempre va seguint lo sol, esmustiantse aixis que aquest s' amaga, y 'ls morruts, també de flor groga, empero molt més grossa que la de l' altra planta.

Desde *ca 'l Pegayre* seguírem en direcció al Nort, entre mitj de grossas matas de argelaga, cap amunt, fins á ésser á dalt de un coll, hont se gira en direcció Est, per sota del turó; extenentse cap al fons del torrent, sens dupte per lo ubach qu' es tot alló, espessos y acimats bruchs, que fan tant bona feixina. Al cap d' enllá se surt á un altre coll y se puja per la carena del turó contrari fins á ésser al bell cim, desde l' qual se descobre cap á Ponent la Iglesia de Alfar y més enllá tot lo Vallés.

Anant seguint la carena, que vé planera, se arriba sobre meteix la rica y grandiosa casa anomenada *Arenas*, de bons conreus y terra llevadora, que es sens dupte una de las principals de la comarca.

Desde allí y prenent un altre repít de pujada, sempre en direcció N. E., lo bosch, que no 'ns havia deixat may, pren un aspecte més grandiós y feréstech, ja per las grossas rocas que tot arreu se troban, açí solas y fantásticas, allá arrengleradas com espadada muralla, y ja també per lo espés y escabrós que s' va fent; rublert de ufanosa gatosa, de ruda, de ginestells; burgesos, de flor molt groga; de salabrugas, que en lo país pren

lo nom de ramunyagats; del bruch de montanya, que n' diuhen bruga; sangrinyols, boixos, grébols y ginebrons, además de las altras lleys de plantas bosquetanas.

A la 1h 35 t. passárem per lo *Forn del Vidre*, terme de Alfar, que té bastanta anomenada; més amunt deixárem á má dreta una inmensa roca, alta fins á la capsalada dels pins, y de amplíssima base, coneguda per lo *cau dels Tuixons;* y pujant més, á má esquerra, una munió de las meteixas rocas, que forman serrat, y que n' diuhen lo *turó de S. Joan*. Aixís arribárem á uns conreus, y donadas uns centenars de passas més, fórem á *Nostra Senyora del Corredor*, terme de la pujada. Dúas horas y mitja havíam fet de ascensió, y encara ben depressa. Eran las 2h 40 t.

Está eix santuari al bell cim de la montanya, al seu voltant té las terras, magras y pocas, y després, formantli ample cercle, tot arreu lo espés bosch.

Per entre mitj de la brancada y de la plana capsa dels pins, se descobre magnífica vista. No hi ha montanya alta de Catalunya que no s' veja; y la mar blavosa, sentintse ab prou feynas y ab ressó llunyá, rondinar per l' altra banda, imposant al ensemps que cautivant bé l' ánima.

Nosaltres poch poguérem disfrutar d' aquell hermós panorama; á poch de serhi, una espessa boyra tot va invadirho, y malgrat nostres desitjos tinguérem de renunciar á veure las altas cimas de las montanyas, una detrás l' altra, coronadas pels esplendorosos raigs del sol de nostra terra. En cambi, se 'ns presentáren tots aquells fondals d' espessa pineda, embolcallats de la blanca boyra, presentant mil y mil aspectes sorprenents y fantástichs.

La casa ó ermita es grandiosa, pero abandonada; hi viu sols l' ermitá ab sa familia y tot presenta un aspecte fret y arruinat; per terra s' hi véuhen varios trossos de columna, y tot lo que eran avans, sens dupte, corrals y dependencias, y que forman barri, se troba avuy descobert, al ras, y sense tant sols una porta pera tancarho. Entre mitj de tota aquella soletat y ruina se troba sols, alta y dreta, una columna, com recort de la vida, mes de la que ni tant sols pot presumirse lo que sostenía: al peu meteix hi brota amagada pe' ls enderrochs una olorosa planta d' hermosa murtra.

Formant un sol tros ab la casa, s' hi troba la iglesia, bastant grandiosa y ab son campanar quadrat y baix, com son tots los de aquella encontrada: té per patrona á la Verge baix la invo-

cació del Corredor, y cada dilluns de Pasqua Florida s' hi celebra un aplech de molta renomada. Lo edifici es macís y segons sembla, fou reedificat en lo sigle xv.

Demanárem al ermitá que 'ns contés tot lo que d' ell se deya, ço es, lo tradicional que per allí corria, y sols nos sapigué dir, que sota meteix la casa, en un dels camps del voltant hi ha una cova que té una font, hont diu que hi fou trobada la Verge; y que aquell edifici é iglesia havían pertenescut á una lley de frares que guerrejavan ab lo moro, y que fa molts anys que tot de un plegat fóren trets de tota la terra. Axió coincidiría ab la creencia que comunment se té de que havia sigut alló un monastir de Templaris; y no sembla desmentirho lo quadrat y sólit del edifici.

Gracias á la motxilla del Sr. Decrey, poguérem allí refrigerar un poch nostres cossos ab bon vi y fortmatje, y emprenguérem la tornada: eran las 3^h 15 t.; avans lo Sr. Arabia feu un altra observació que doná lo següent resultat: Ther. 9° 57 C. Bar. 709^m 30.

Pera baixar, agafárem pe'l detrás de la casa, cap á Ponent, y atravessats los conreus, entrárem dins lo bosch, que presentava allí un aspecte gemat y frondós per sos fornits bruchs y arbosos y multitut de grossas falgueras. Passárem després lo *plá* anomenat *de las brugas*, sens dupte per lo molt que eixas plantas hi abundan, y més avall per sobre un profon *torrent* dit *del Fangá*, quals voras y pendents son totas plenas d' espessa tanyada d' alzina, arribárem á la *font* d' eix nom, lloch delitosíssim qu' ell sol valdría la pena de ferhi una passejada, tanta es la abundó d' arbreda y aygua, de frescor y sombra. Eran las 3^h 55 t.

A poca estona, seguint per la meteixa torrentera, entre hermosos prats y altas pollancredas, passárem per sota meteix la damunt dita *casa Arenas*, que verdaderament es grandiosa.

Per entre bosch ab matas de esbarzers y galcerans, ademés de las comunas de la terra, arribárem á las 4^h 15 t. á *Ca 'n Miloca*, y als vint minuts més á la *Iglesia d' Alfar*, de construcció y ab sa torre quadrada y baixa, igual á la de las iglesias anteriors.

Desde eix punt lo camí deixa de dur la direcció de Ponent, com avans, pera trencar un poch cap al Nort y la baixada comensa á ésser més rápida. Lo bosch ja no presenta aquell aspecte tant vert y frondós com lo de avans; es de pins baixos, sens dubte per contínuas talladas, é hi abunda en gran lo roldó, y las eras roldoneras pera expolsarlo.

Anant baixant sempre, per fi s' arriba al conreu de vinya:

al entrarhi se 'ns presentá á nostra vista lo Vallés. Lo cel estava nubolós y lo sol ponent, desde los llunyans pichs del Montserrat, extenia sos vermellenchs raigs per sota la boyrada, omplint de polsim d' or tota aquella hermosa terra.

Nos aturárem un xich á contemplar tant delitós espectacle y nos llensárem cap avall perque lo temps no 'ns fés falta. Lo camí era pedregós y la baixada molt dreta. Per fi, avall, avall sempre, arribárem al plá, y atravessant los conreus, ab poca estona fórem á la estació de *Llinás*. Eran las 5^h 35 t. Ab l' últim tren, via del interior, tornárem á *Barcelona*.

Fou expedició interessant y bonica. Presentá dos aspectes: un rialler y agradable, lo de baix lo plá, entre 'ls frondosos rierals de Dosrius y Argentona; altre grandiós y feréstech, lo de dalt de la montanya, entre aquella munió de serras, espessos boscos y gegantinas rocas; y l' ánima n' sortí ben complascuda.

FRANCISCO DE S. MASPONS Y LABRÓS.

SECCIO DE PUBLICACIO.

ENCONTORNS DE DOSRIUS.

(PROVINCIA DE BARCELONA.)

Dosrius es un poble petit situat á deu kilómetres al N. O. de Mataró, en la meteixa confluencia de las rieras de Canyamás y de Rials, poble quin nom es conegut de tots los barcelonins desde que sas frescas y transparentas ayguas han vingut á minvar la escassedat que de aquest líquit ha experimentat sempre la ciutat comtal.

Dosrius compta ab un centenar de casas, las que reunidas á las seixanta de Canyamás, á las trenta de Alfar y algunas altras escampadas per lo seu terme, vénen á fer que aquest municipi compti ab uns doscents vehins.

La principal riquesa de aquest terme eran avans sos espessos y abundosos boscos de pins, de hont se n' tréyan bonas fustas de construcció fins pera la marina. Avuy aquestos boscos han sigut en gran part substituhits per las vinyas, y ab prou feynas s' hi troba ja cap de aquells pins que avans se pagavan á *doble de quatre* cada hú. Si la talla dels boscos continúa, dins de pochs anys no será ja cert aquell antich ditxo de:

Terra de Dosrius,
terra regalada,
que ab pinyons y pá
passan la setmana.

En mitj de aquest furor, cada día en aument, de tallar los boscos pera substituhirlos per las vinyas, ténen encara los de Dosrius una bona costum que, des-

graciadament, no en tots los pobles domina. Tal es la de donar las terras á *rabassa morta*, y una vegada morta una vinya, plantarla novament de pins, lo qual pot contribuhir en gran manera á que no s' perdin per complert los boscos.

Anys enrera, avans que la Companyía d' ayguas de Dosrius ab sos importants barratges subterranis recullís las ayguas canalisantlas pera durlas á Barcelona, lo terme de Dosrius estava plé d' ayguas estanyadas que, á la vegada que féyan improductiva la mellor part de sa terra, eran causa de las febres que contínuament regnavan en la encontrada. Avuy aquestas febres han desaparescut per complert, y las fondaladas avans cobertas d' aygua-molls, donan bona y abundant cullita de tota mena de llegums y de hortalissas. La Companyía Belga, al fer un servey á Barcelona, n' ha fet donchs un' altre, y molt important per cert, á n' aquesta encontrada. Véus' aquí unas ayguas que, deixadas á n' ellas meteixas, eran un foco de pestilencia per' aquest país y que, recullidas y guiadas per la inteligencia del home, arriban purificadas de tot cos estrany á la capital de aquesta provincia pera satisfer una de las més apremiants necessitats de la higiene, que cada día reclama major quantitat d' aygua pera atendre á las cada día més nombrosas necessitats dels grans centres de població. ¡Quánt cert es que l' home pot traure partit fins d' alló que 'ns sembla més insignificant!

Dosrius no conserva de la Edat-Mitjana més que dos trossos de paret de son arrunat castell, de hont ha pres son títol lo marqués de Castell-Dosrius. Sa iglesia, quin frontis res té que cridi l' atenció, es gótica y de bonas proporcions en son interior, mes está completament emblanquinada, y aixó li fá perdre tot son carácter.

Lo poble té una situació molt pintoresca, sobre tot vist desde l' *molí de baix* á las primeras horas del día, quan comensa á sortir de son mantell de boyra. Mes, vist de prop, pert tot son atractiu. Son molt pocas las casas que reunéixin las condicions higiénicas que deurían, y es rara aquella en que la cort dels porchs no s' trobi tocant á l' alcova del amo, aixó quant uns y altres no dórmen en una meteixa establa.

Trist es confessarho, mes no hi ha medi de convéncer al pagés catalá de que la netedat es una de las primeras necessitats de la vida y de que las emanacions despresas dels cossos dels animals que víuhen entre porquería, son una causa permanent de malaltías. Quan los hi parléu de allunyar lo femer y, sobre tot, la cort de casa d' ells, vos miran com mirarían á un que hagués perdut lo seny. En pobles petits, quinas casas ténen ab prou feynas l' espay necessari pera la familia que l' habita, hi trobaréu sempre la cort dels porchs, l' estable dels animals, lo galliner, y, no pocas voltas, lo femer dessota meteix de las finestras del quarto en que dórmen. Y com no hi ha día en que l' un ó l' altre dels vehins no tregui 'ls fems, es en vá que busquéu en los nostres pobles de pagés aquellas olors d' espígol y romanins de que tant nos parlan los poetas que sols de nom conéixen nostres pobles rurals.

Tal vegada dirán que m' entretinch massa en aquest assumpto, mes jo crech que la veritat no s' deu amagar may, per amarga que sía, y no soch de

aquells que créuheu que lo patriotisme consisteix en trobar bó tot lo dè casa per dolent que sía.

Mes deixém já lo poble de Dosrius pera ocuparnos de sos encontorns. Una de las curiositats que d' ells s' esmentan es *la Roca del diable*, roca que está molt lluny de ser lo que l' seu nom sembla indicar.

Cinch quarts d' hora s' han de caminar per estrets curriols, pujant y baixant montanyas, per entremitj de vinyas y de pinedas, pera arribar á aquesta roca, situada en la vora dreta de la riera de Rials, quasi en la meteixa partió del terme d' Alfar ab lo de Llinás. Lo camí recorregut no ofereix altra cosa de notable que los bons punts de vista que de quan en quan se descobréixen, puig tant aviat se veu l' antiquíssima ermita de la Mare de Deu del Corredor, al cim de la alterosa serra de aquest nom; com la industriosa vila de Sabadell, mitj perduda entre la boyra matinal; com los nevats cims del Montseny, ó la magestuosa silueta de las típicas montanyas de Montserrat y de Sant Llorens de Munt.

La roca que porta lo pahorós nom de *Roca del diable* no es més que una massa granítica, que sols té uns sis metres d' alsaria, col·locada á la vora de la riera, ó, més ben dit, del torrent de Rials, quinas ayguas córren per damunt un jas de rocas desiguals y mitj amagadas sota l' ombra espessa de las *capsas* [1] dels pins. Qui s' pensés trobar en ella un *dólmen* ó un *menhir*, s' en enduría l' meteix desengany que jo m' en he endut. La roca es natural y no té altra cosa de particular que las rondallas de que es objecte per part del vulgo senzill.

Una de aquestas rondallas es que damunt de aquella roca s' hi aparegué en certa época lo dimoni en forma de cabra, restant' hi gran nombre de días, sense que ningú pogués agafarla á pesar de tots los seus esforsos pera conseguirho, per ser la roca inaccessible, cosa que no es certa, puig s' hi pot molt ben pujar per un de sos costats.

Desde la *Roca del diable* al *Castell vell de Llinás* no hi ha més que un quart d' hora, y, encara que de aquest castell no n' quedan ja més que las runas dels fonaments, val la pena de pujarhi pera disfrutar de la magnífica perspectiva que desde allí s' descobreix.

Una gran part del Vallés se presenta als peus del observador, poguent aquest recórrer ab una mirada desde Granollers y la Atmetlla, á la esquerra, fins á Gualba, á la dreta. Aquella hermosa planura, que no té res de la monotonía de las planuras de Castella, regada per las ayguas del Mogent que la atravessa de N. E. á S. O., partida en dúas per la doble filera de rails de

[1] Nom que donan á las copas dels pins en lo país.

ferrocarril de Granollers al Empalme, está materialment rublerta de pobles. Al peu meteix del castell hi ha Llinás; una mica més á la esquerra, Cardedeu; més á la esquerra encara, Granollers; á la dreta Sant Celoni, La Nata, Sant Esteve de Palau Tordera y gran munió d' altras poblacions; en lo fons, Sant Feliu de Codinas, ab sa típica montanya, Cánovas, Sant Pere de Vilamajor y Vallcárcara, y derrera de tot aixó, l' accidentada serra del Montseny ab son Plá de la Calma, sa Creu de Matagalls y altres tres puigs que tráuhen llurs alterosas puntas per damunt de una estreta faixa de blanquinosos núbols. Lo contrast entre la verda vall del Mogent y l' abrupta serra que la limita en sa part dreta, no pot ésser més imponent ni pintoresch. La vista de las montanyas sorpren sempre al qui no está avesat á ellas, y qui las coneix de prop, cada volta hi troba nous motius pera admirarlas. Jo, fill de la planura, comprench perfectament que l' montanyés estimi més sa terra que 'ls fills de la plana la nostra. Pera ells cada pich, cada turó, cada fondalada, cada torrent, cada xaragall, es un vell amich que li recorda alguna página de la seva vida: en tant que nosaltres, criats en las ciutats, voltats per planuras en las que no hi ha l' més petit accident que 'ns cridi l' atenció, no 'ns fixém en res de lo que 'ns envolta. Aquesta es una de las rahons de que 'ls montanyesos hajan sigut sempre los derrers que han perdut llur independencia, y los primers que l' han recuperada.

Fent aquestas reflexions recorría jo ab mirada embadalida l' inmens panorama que s' extenía devant meu, quan vaig recordar instintivament aquell ditxo de:

Al Vallés
tot hi es,

ditxo que vá completar mon guía afegint' hi:

y á Marina
tot s' inclina.

Y, com un ditxo ne porta un altre, mon guía comensá á dírmen' una pila referents als pobles que teníam á la vista, y dels quals recordo los següents:

Granollers
es l' esparver del Vallés.

A La Nata,
terra llapissosa
y lleganyosa.

—

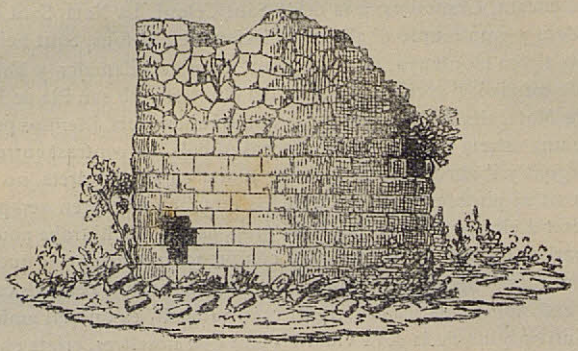
A Morata,
hi van un any
y n' tornan l' altre. [1]

A Arbucias,
dotze donas,
tretze bruixas.

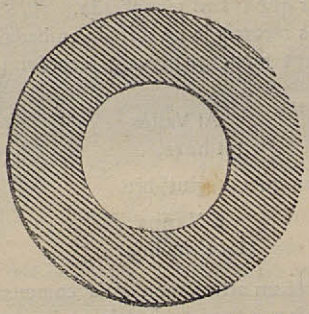
Desde l' *Castell vell* de Llinás se baixa en poca estona á Ca 'n Bordoy, que es lo punt culminant de la carretera de Dosrius á Llinás, hont hi ha una petita

[1] Perqué fan la festa major lo 31 de Desembre.

ermita dedicada á Sant Cristófol; y, seguint un camí de carros que passa per al carena de la montanya, cap al S. O., s' arriba á la *Torrassa del Moro*.

VISTA.

PLANTA.

La Torrassa del Moro, sobre la carretera de Dosrius á Llinás.—Escala de 1:200.

Pe'l camí, mon guía m' contá que á Gualba de Dalt hi ha un gran sot d' aygua, tant fondo, que ningú n' ha pogut midar la fondaria. Un día, afegí mon guía, hi aná un home ab un cordill de *mes de dúascentas canas*, hi lligá un roch y comensá á fer baixar lo cordill dins del sot. Ja quasi l' tenía tot abaix quan vá sentir una veu que, sortint del fondo de l' aygua, li deya:

Ja pots cordill tirar,
que, per més que n' hi tiris,
lo fons no trobarás.

Al sentir aquella veu, l' home agafá por y fugí de allí corrents.

La Torrassa del Moro, que segons mon guía, era l' habitació del Rey moro de la encontrada, es una torre cilíndrica, quinas parets de pedra desbastada énen dos metres de gruix y quin diámetre interior es de tres metres y mitj. Aquesta torre deu haver sigut feta en dúas épocas diferentas. Fins á quatre metres de terra está formada per filadas regulars en número de vuyt, cada una de las quals té cinquanta centímetres d' alsaria. Los tres metres restants son de mampostería ordinaria y están mitj arrunats, mes no es fácil que l' alsaria de la torre fós de gayre més que dels set metres que avuy té. La part baixa de aquesta torre, en quinas parets hi ha quatre foradets quadrats que miran á quatre punts diferents y que no m' sembla pas que poguéssen ser aspilleras, més aviat sembla obra de romans que de moros; y, si es cert com se m' assegura, que s' hi ha trobat la adjunta moneda de Gordiano [1], no hi hauría lloch á dubtes. Mes, ¿quin podrá ser lo destino de aquesta torre en aquell punt? No ho sé. En sa part baixa no hi havía entrada. La que avuy té del costat del Vallés ha sigut feta posteriorment arrencant algunas de las pedras de fil de la segona y tercera filada y rebaixant una mica las de la quarta. En cambi, en lo cos superior fet de mampostería ordinaria s' hi notan perfectament las senyals de una escala empotrada en lo gruix de la paret.

Si no puch dir quín fou lo primitiu destino de aquesta torre, es quasi induptable que en la Edat-Mitjana degué servir de guayta, puig desde ella s' descobréixen: los castells de Burriach y de Dosrius al S.; lo de La Roca al S. O.; lo de Sant Esteve de Palau Tordera al N. y lo de Llinás al E. També s' descobréixen desde aquesta torre los més alts pichs del Montseny.

Desde la *Torrassa del Moro*, passant per la *Roca del cau dels Tuxons*, y baixant á la Riera de Rials, s' arriba á Dosrius ab una hora de marxa. Lo temps invertit en aquest passeitj es de tres horas.

Com á complement, permétinme posar á continuació la nota de las ayguas plogudas á Dosrius desde 1875 á 1882, abdós anys inclusius, segons lo pluvímetre que hi té la Companyía d' ayguas de Barcelona:

Anys.	Altura en centímetres.
1875	79,60
1876	89,86
1877	39,34
1878	28,13
1879	58,77
1880	41,60
1881	55,88
1882	57,70

ó sía un terme mitj de 56'36 centímetres en los vuyt darrers anys.

CELS GOMIS.

Dosrius, Janer de 1883.

[1] Figura en nostre Museo. V. BULLETÍ n.º 52, pl. 23.—*Nota de l'* ASSOCIACIÓ.

EXCURSIÓ PARTICULAR AL CORREDOR,

DÓLMENS DE PEDRA GENTIL (VALLGORGUINA) Y DE PEDRA ARCA

(Villalba Sasserra), Vall de Montseny,

Plá de la Calma y Guillerías. (Regió del Montseny.)

Lo día 8 d' Abril del any corrent sortía á peu, de *Breda*, á las 9^h 30 m.; á las 11^h 15 m. arribava á *Sant Celoni*, y á las 12^h al *Hostal de Ca'n Pons*, hont vaig fer aquesta observació: Th. C. 16°; Bar. aner. 754^m, plovent y nevant als cims del Montseny.

Acompanyat del mellor guía de la encontrada, En Jaume Bullich y Badía, conegut per *lo Soldat*, á la 1^h 30 t., ab pluja menuda, deixávam la vila, y per la carretera provincial nos dirigíam á Arenys; á la 1^h 40 passávam lo *pont sobre lo riu Tordera*, seguint lo ruixadet fins á las 3^h en que deixávam la carretera á pochs passos y enfront de las tres casas *Ca'n Fidel*, *Ca'n Negre* y *Ca'n Badó Martori*, á la vorera dreta de la riera de Vallgorguina, y *Ca'n Castellá* á la esquerra. Dirigintnos á má dreta cap al *pont de Ca'n Pradell*, de propietat del rich propietari de aquest nom, qual pas impedeix als carros que no son seus una cadena ab pany de ferro; passárem dit pont sobre la riera de Vallgorguina, ems prenent la pujada per lo camí de carros que per entre boscos de pins y suro porta á *Ca'n Pradell*. Per suáu pujada á las 3^h 30 t. guanyávam lo *Collet de Ca'n Castellar*, y al arribarhi, s' ovira al S., enfront del camí, al cim de un pintoresch serrat rublert de pins, suros, arbosos y bruchs, la románica iglesia de Santa Eularia de Palautordera, que un temps fou la parroquial de Santa María de Palautordera. Lo camí gira després cap á la esquerra, y deixantlo als 3 minuts per un curriol en direcció al E., ab 5 escassos pujárem al cim de un serradet cobert de pins, hont mirant á Vallgorguina, que s' veu al fons de la vall, está col-locat sobre de set pedras lo Dólmen de Pedra Gentil. De las set pedras, dúas, las que miran al S., son mancas, puig no arriban á tocar lo plá inferior del Dólmen, conegut en la encontrada per *la Pedra Gentil* de Ca'n Pradell de Vallgorguina [1]. Lo Dólmen está orientat de E. á O. y mida 17 pams de E. á O., per 14 de N. á S. En lo cim del serrat hont está sentat, férem aquesta observació: á las 4^h t. Th. C. 11°; Bar. aner. 745^m.

Ab 2 minuts baixáren al meteix camí carreter, que en direcció E. nos portá ab 8 més á la casa solana de *Ca'n Pradell*, (magnífich panorama sobre la Vall de Vallgorguina y Plá del Tordera), ahont arribárem á las 4^h 10 t., essent rebuts ab extraordinaria finura y atenció per sa propietaria D.ª María Vilá de

[1] Aquest Dólmen ha sigut dibuixat per un dels germans Vayreda y publicat en un folleto pe'l *Centro Artístico de Olot* (1878), y en la *Ilustracion de Madrid*, N.º 52, de 29 de Febrer de 1872.—*Nota de la* Associació.

Pradell, en ausencia de son marit D. Pau Pradell, persona sumament ilustrada, qui me hauría donat segurament moltas noticias sobre lo Dólmen, historia y tradicions de la encontrada, referents á la antiquíssima iglesia de Santa Eularia, sufragánea de Vallgorguina.

A pochs passos de la casa, prop de la era, hi ha tres pous cegats, hont se trobáren fa temps en unas excavacions molts objectes de cerámica antiquíssima.

A las 5^h t., després de manifestar mon viu agrahiment, prenguí comiat de la senyora y del hereu de la casa, amable jove de 18 anys, y enfilantme en direcció S. O. per un camí que serpeja per entre un bosch de pins, ab menys de mitja hora, esbofegant un poquet, vaig guanyar lo *Collet del Trull*, y passant luego per una vinya, sens variar de direcció, tot seguit s' ovira lo quadrat, baix y reforsat campanar de picada pedra, del Corredor. Lo camí sempre continúa per entre boscos de pins, atravessant quatre vegadas lo camí de carros que desde Villalba conduheix á Mataró. Als 30 minuts del Coll del Trull vaig passar per la *font de la Sitja*, á la dreta del camí de Mataró; pujant ab 10 minuts més á la antigua iglesia que fou dels Templaris, baix la advocació de la *Mare de Deu del Corredor*, arribanthi á las 6^h 10 t. ab espés ruixat. (A las 6^h 30 t. Th. C. 10°; Bar. aner. 715^m; alt. ± 600 m.).

Res diré del Santuari, perque d' ell se ocupá en l' acta de l' excursió collectiva feta al meteix lo dia 4 de Febrer de aquest any, nostre consoci lo distingit escriptor D. Francisco de S. Maspons y Labrós (V. pl. 180 y 181).

A las 6^h 45 t., aumentant la pluja y no haventhi en lo Santuari provisions ni llits, nos decidírem baixar á buscar hospitalitat en la gran casa de *Ca'n Arenas*, ahont arribárem per suáu baixada á las 7^h 15 t., passant sempre per entre grans boscos de pins, bruchs y arbosos. Cinch minuts avans de arribar á Ca'n Arenas, passárem per lo *Forn del Vidre*, que fa vint y cinch anys qu' está mitj enderrocat, si bé la casa encara está habitada.

Després de havernos secat la roba á la vora del foch, sopárem ab molt apetit. Lo propietari de Ca'n Arenas viu á Llinás, y n' está encarregat lo guardabosch Jaime Pou, á qui crech de mon deber remerciar vivament per sa amable y espléndida hospitalitat.

Vaig fer las següents observacions: A las 10^h n.: Th. C. 6°, Bar. aner. 720^m. —Dia 9 Abril: 6^h m.: Th. C. 2°; Bar. aner. 728^m.

A las 7^h m. del esmentat dia 9 de Abril, ab un sol brillant que anunciava un jorn esplendent, y gosant de un magnífich panorama del Vallés y Plá del Tordera, ab lo Montseny copiosament nevat, deixárem la casa, y baixant per lo camí de carros que arrenca de la meteixa, atravessárem lo deliciosíssim *torrent del Fangá*, que baixa del Corredor y es orígen del riu Besós. Seguírem internantnos camí avall por lo *sot de Ca'n Arenas*, rublert de pins, arbosos y bruchs; deixant á las 7^h 40 m. lo bosch y entrant en lo terreno de conreu y vinyas de *Ca'n Fraginals*, qual casa está edificada en la vorera esquerra del torrent ó riera. Un quart avans d' arribar á dita casa deixárem sobre nostre camí á má dreta y

á un tret d' escopeta del camí carreter, un grupo de rocas calcáreas conegut per lo *Turó de la Roca*, ahont las serps hi van á niar. N' hi ha de molt grossas, tant, que segons me referí lo guía, fa sis anys que un cassador, tirant sobre de una molt corpulenta, la va errar, y s'vegé ab grans apuros pera lliurarse del reptil.

Passat Ca 'n Fraginals, deixárem la vinya del meteix nom, passant lo torrent per un petit *pont de pedra* toscament traballat; als 2 minuts, á má esquerra del camí, hi ha la casa de *Ca'n Cosí;* segueix aquell per la vorera dreta, trobant á la oposada las casas de *Ca'n Fabré, Ca'n Rafel, Ca'n Font y Ca'n Boter;* al girar lo camí, s' ovira enfront, sobre de un serrat rublert de vinyas, la Iglesia parroquial de Villalba Saserra; deixant las terras de conreu, lo camí passa per bosch de pins, fins que 15 minuts després atravessa lo *pontet de Ca 'n Pau Rector*; als pochs passos del pontet, passém altra vegada la riera per lo camí de carros, y seguím per la vorera dreta; als 5 minuts de haverla passada, trobém á nostra dreta, *Ca'n Pau Rector* y als 2 m. després, *Ca'n Janer*; ab 5 més passém á la vorera oposada; als altres 5, torném á la vorera dreta per entre un bosch de pins, pollancres y albas; lo camí deixa llavors las casas de *Ca'n Guinart* á la dreta, y *Ca'n Adriá* á la esquerra, en qual punt, desviantse del camí-ral de Llinás y Cardedeu, se trenca cap al Nort. En aquest indret, á pochs passos de Ca'n Adriá, derrera meteix de la casa, en lo marge dret del camí de carros que porta á Palautordera, confós entre las grossas pedras del marge vaig distingir de sobte lo Dólmen, conegut en la encontrada per la *Pedra Arca de Ca'n Adriá.*

Lo Dólmen de Pedra Arca está sostingut per dúas pedras verticals de uns 3 pams y $^1/_2$ de alt per 2 y $^1/_2$ de ample, midant la taula del Dólmen 12 pams de N. á S. y 7 de E. á O. Son gruix es de uns 3 pams escassos, com ho indica lo esgarrapat dibuix que adjunto.

Pedra Arca de Ca 'n Adriá,
dólmen prop de Villalba Sasserra (pr. de Barcelona).

En la encontrada s' en conta una tradició, que es la meteixa que la tant comuna dels Menhirs. Segons ella, lo Dólmen de Pedra Arca lo Dimoni lo portava al vol á la nit cap al Pont del Diable de Martorell, quan sentint tocar la oració matinal en la parroquial vehina, de preciosa fábrica románica, de

Coll Sabadell, que dista 15 minuts de Ca'n Adriá y que s' ovira á la vora oposada de la riera, de sobte va deixar caure la grossa pedra, la qual queda collocada sobre meteix de las dúas verticals que li servéixen de sustentácul.

En lo ángul del Dólmen que mira á Llevant s' hi véuhen unas grossas lletras toscament grabadas, mitj borradas per la acció del temps y difícils de desxifrar, las quals donan peu á no pocas supersticions, essent aixís que no son altra cosa que senyals de la divisió dels termes de Villalba y Llinás. (De Llinás al Dólmen, 45 minuts passant per Coll Sabadell).

A las 9h 30 m. deixava lo Dólmen, y per lo meteix camí hont está col-locat, seguint en direcció N., pujava á un bosch de pins; deixant á má esquerra la casa de *Ca'n Solá* girava cap al E., guanyant luego ab 15 minuts la carena de la serra, sempre seguint lo camí de carros y ovirant al serrat d' enfront, en direcció á Ponent, la románica *iglesia de la Nata*, voltada per lo petit grupo de casas del poblet del meteix nom. A las 10h passávam per la gran casa de pagés *La Guardia;* deixant als peus á má esquerra lo camí de baix, que porta á la meteixa. Per lo de dalt, també de carros, baixárem á la *estació de Palautordera*, ahont arribárem á las 10h 15 m., prenent allí comiat del guía, que á peu per la vía férrea s' en torná á Sant Celoni.

Acompanyat del guia de Sant Esteve de Palautordera En Martí Icart, que m' esperava á la estació, tot seguit nos posárem en marxa, sempre á peu, per lo deliciós camí de carros, y á las 11h m. arribávam á la vila de *Santa María de Palautordera*. A correcuyta vaig visitar sa gran y bonica iglesia gótica, de alta nau y revingut campanar octógono, surmontat per una pirámide. Res hi vegí de particular. A las 11h 15 m. sortíam del poble, y seguint lo camí-ral de carros, á las 11h 25 m. passávam per la *ermita de la Mare de Deu del Remey*, que tanta devoció inspira en la encontrada: res ofereix de particular, puig es moderna y de péssim gust. A las 11h 30 m. arribávam al poble de *Sant Esteve de Palautordera*, que té una petita pero molt bonica iglesia romanich-gótica; no conté res que cridi l' atenció. Dinárem á Ca'n Casals molt bé y gens car. (A las 2h t. Th.° C°. 12°; Bar. aner. 752m. Plovent).

Ab pluja menuda á las 3h t. sortíam del poble de Sant Esteve; als 5 minuts, al peu de un grupo de casas, atravessárem per una palanca la *riera de Vallmanya*, prop de sa confluencia ab lo Tordera: lo camí de carros passa per entre las esmentadas casas. A las 3h 20 t. passávam per la *ermita de Santa Margarida*, reedificada en 1739. A las 3h 35 t. atravessárem lo *torrent del Segui*, y deixant á má esquerra la carretera, prenguérem un curriol que passa á la vora de un gran precipici sobre lo riu Tordera; luego á la esquerra passárem per derrera de *Ca'n Panxa Sech*; á las 3h 45 t. tornávam al camí de carros que porta al poble de Montseny; á las 3h 50 t. passávam per *Ca'n Tassá*, á la esquerra del camí, que segueix sempre corrent amunt per la vorera dreta del Tordera; á las 4h per enfront de la *fábrica de filats* de motor hidráulich de D. Jascinto Mateu de Barcelona, á la vorera de la gorja oposada se veu sobre del riu la casa de Viladecans; á las 4h 5 t. passávam lo *torrent de Ca 'n Serratosas;* á las 4h

15 t. per *la Farga del aram*, y á las 4h 20 t. atravessárem lo poétich *riu Tordera* per lo rústech pont de tronchs y terra del *Molí de Ca'n Illa;* á la vorera esquerra, per lo camí de carros, pujárem fent varis zig-zags al petit poble de *Montseny*, (400 h.), arribanthi ab forta pluja, mentres nevava copiosament en los cims, á las 4h 50 t., hostatjantnos en lo Hostal de la Camparra. A las 6h t. pará la pluja y lo guía s' en torná á Sant Esteve.

En lo Hostal de la Camparra de Na Isabel Juvany s' hi está bé é hi ha molta netedat.

La iglesia de Montseny, consagrada en lo s. XII, es románica y té un bonich campanar quadrat, perdes gracia emblanquinat; en lo interior res crida l'atenció.

De Montseny, ab 3 horas, se puja per regular camí, passant pe' ls Corrals d' en Dalmau, (1 h. ans d' arribarhi), al turó del Home; ab 2 horas á Sant Marsal, y ab altre tant, á Santa Fé.

Observacions: 10h n. Th. C.° 5°; Bar. anér. 726m.—Dia 10 Abril: 7h m., Th. C.° 4°6; Bar. aner. 724m. Alt. ± 500 m.

Lo dia 10, á las 7h 15 m., acompanyat del excel-lent guía En Joan Colomer, de 70 anys, molt fort encara, molt caminador y alegre, cantant constantment cansons antiguas y habitant en lo meteix hostal, deixávam Montseny, baixant per lo camí de sota la rectoría, que passa per *Ca'n Malarich* y *Ca'n Balcell.* A las 7h 40 m., al peu de la *casa del Pont*, per la palanca atravessárem lo Tordera, passant á sa vorera dreta. Comensa desseguida forta pujada per lo camí de matxos y terreno de nicorella pissarrenca. (Th.° C.° 8°; Bar. aner. 734m). Per entre boscos d' alzinas, corrent amunt de la vorera esquerra de la copiosa *riera de la Bascona*, que salta remorejant per entre las rocas, á las 8h 35 m. arribávam á la *Casa del Mulá de Daix.* (Th. C.° 12°; Bar. aner. 708m. Alt.±700 m.) A las 9h m. passávam per lo *Clot del Torrentó*, rich en vegetació y aygua; á las 9h 10 m. arribávam á la *casa del Mulá de Dalt*, habitada per son il-lustrat propietari D. Pau Planas y Planas, aymador entussiasta de las cosas de la terra. (A las 9h 15 m. Th. C.° 9°; Bar. aner. 698m. Alt. ± 800 m.)

A las 9h 45 m., després de donar moltas gracias al Sr. Planas per los obsequis que m' prodigá en lo breu temps que vaig descansar en sa casa, vaig despedírmen', y pujant per lo estret camí de matxos que arrenca de prop de l' era y passa per migrats boscos d'alzinas y bruchs en contínuo zig-zag sobre terreno accidentat y pedregós, de nicorella pissarrenca ab pedra foguera y algun quarzo, á las 10h 45 m. guanyava lo *Collet de la Ventosa*, y á las 11h per lo *Collet del Serrat de la Creu* pujávam al *Plá de la Calma.* (Th. C° 6.°; Bar. aner. 660m. Alt.±1,200 m.) Al arribar al Plá de la Calma deixárem á má esquerra los turons del Suy y de Roca Roja, y en direcció á ponent, gosant de un magnífich panorama del Vallés, Collsuspina, Bertí, Sant Sadurní de Gallifa, Sant Llorens del Munt y Montserrat, baixárem al *Sot de la Pomereta;* luego pujárem al *Plá de la Terma*, seguint sempre cap á ponent; y després de pujar y baixar molt suáument, á las 11h 25 m. deixávam á má dreta lo camí de Collformich y Vich que

bifurca ab lo de Montseny en lo *Plá de las Rocas Blancas*. Deixada dita bifurcació, baixárem suáument per amplíssim camí, tenint sempre Tagamanent á la vista. A las 11h 45 m. atravessávam lo históric gran *Plá de la Llacuna*, hont tingué lloch un fet d'armas durant la guerra dels matiners (1849) y hont reposan més'de un centenar de víctimas de nostras per desgracia habituals discordias civils. A las 12h 15 m., deixant á *Ca'n Agustí* á nostra dreta, arribávam á *Ca'n Bellver* de Tagamanent, hont nos hostatjárem.

Després de dinar á las 2, lo vell guía tot cantant, s' en torná cap á Montseny. Jo á las 3h 40 t. vaig baixar cap al *Collet de Sant Martí*, arribanthi á las 3h 50 t. En lo Collet se véuhen encara los enderrochs y runas de la primitiva capella de la *Mare de Deu de Tagamanent;* lo ábside románich encara está en peu. Del Collet, per un camí de zig-zag, ab 10 minuts guanyárem lo espadat cingle en qual cím está edificada la románica iglesia de *Tagamanent*, en la qual hi vegí sis antiguas bacinas de capta ó plats de coure, cinch de las quals ténen inscripcions góticas; en lo altar major se conservan dos retaules dels apóstols Sant Pere y Sant Pau; en la torre ó campanar hi ha 4 sonoras campanas, la major de las quals es molt gran y té fama de ferse sentir de 3 horas á la rodona. (A las 5h t. Th.° C.° 9°; Bar. aner. 676m. Alt. 1,064 m.) A las 6h t. prenía comiat del amable Sr. Rector D. Joan Ordeix, y ab 15 minuts per lo meteix camí, visitant de pas la *cova*, sota del cingle, hont la tradició suposa que fou trobada la Verge, vaig tornar á Ca'n Bellver.

Lo dia 11 de Abril á las 7h 30 m., (Th. C. 6°; Bar. aner. 680m. Altitut ± 1000 m.), prenguí comiat de la honrada gent de la casa acompanyat de un dels fills, excel-lent guía, En Salvador Portet. Desfent lo camí fet lo dia avans, passant per lo *Plá de la Llacuna*, en lo *Plá de las Rocas Blancas* á las 8h 20 m. deixárem á má dreta lo que per los Collets del Serrat de la Creu y de la Ventosa baixa cap al Mulá y Montseny, y seguírem en direcció N. E. lo de Collformich y Vich, arribant á las 8h 30 m. al *Serrat de Rocas Blancas*, (Th. C. 5°; Bar. aner. 658m. Alt. ± 1,260 m.). A las 8h 50 m. passávam per la casa dita *lo Café*, y franquejant un collet á las 8h 57 m. per la *casa de la Neu*; á las 9h 25 matí per sota de *la de Puig Ventós;* á las 9h 30 m. per lo *Collet* del meteix nom, per hont, girant per lo camí de la dreta en direcció N., baixárem á *Collformich*, arribanthi á las 9h 45 m.[1] Ab 10 minuts més pujárem á la copiosíssima *Font*, orígen del Tordera, y á la gran casa de *Sant Andreu de la Castanya*; per lo camí-ral de matxos que arrenca de la era, ab 30 minuts pujárem al cim del *Serrat del Collet del Plá del Camp de Cinch sous* (á las 10h 15 m.: Th. C. 5°; Bar. aner. 652m. Alt. ±1,300 m.); y ab 10 minuts per lo *Plá del Collet del Plá del Camp de Cinch sous*, baixárem al sot de la *riera de Sant Segimont*, que atravessárem, arribant á las 11h m. per lo *Collet de las tres Creus* al *Santuari de Sant Segimont*, sobre del qual vegérem encara moltas congestas. (A las 12h m.: Th. C. 6° 3: Bar. aner. 658m).

[1] V. Anuari, any I (1881), pl. 250-4, *Al Montseny*, per D. Ramon Arabía y Solanas.

A las 12h 10 t. nos posárem en marxa per rápida baixada; á las 12h 40 t. passávam la riera que té orígen en la Coma de Matagalls per la *Cascata del Oratori;* á la 1h arribávam al *Santuari de la Mare de Deu de l' Arola,* y á las 2h á *Viladrau,* hostatjantme al Hostal del Americano, de hont lo guía, després de fer pa y trago, s' en torná á Tagamanent. (A las 10h n.: Th. C. 0°; Barómetre aner. 694m.—Dia 12 Abril, 7h m.; Th. C. 1°; Bar. aner. 693m.)

A las 7h 30 m. del día 12, acompanyat del cafeter En Joan Ninou, deixava Viladrau, baixant á las 7h 40 m. al *torrent de Casadevall,* que atravessárem, pujant tot seguit á la casa del meteix nom, y á *la de Mas Miquel,* guanyant costa amunt á las 7h 50 m. lo *Collet de Mas Miquel* á la dreta del turonet de la Roca de la Consolva. A las 8h 10 m. passávam per lo *Plá de Ca'n Feliu,* deixant á má dreta lo camí de ferradura per lo de la baixada de Mayans, y á las 8h 25 m. atravessávam per un pontet de fusta la copiosa riera que rega la tant xamosa *Vall de Espinelvas,* una de las regions més pintorescas y deliciosas de Catalunya. Del pontet, per la vorera dreta, ab 5 minuts pujárem al poble de *Espinelvas* pera admirar sa bonica y ben conservada iglesia románica, consagrada en lo s. XI; té una alta, intacta y preciosa torre-campanar quadrada, un ben conservat ábside y un portal magnífich, sumament estret y baix, sostingut per 2 columnas ab bonichs capitells, gastadas ja per lo temps. En lo interior del temple no hi vegí més de bó que una antigua pica d' aygua beneyta, y en la sagristía dúas bacinas d' estil gótich. Hostals: Ca'n Perayre (lo mellor) y Ca'n Susqueda. A las 9h 15 m. deixava Espinelvas. (Th. C. 8°; Bar. aner. 700m. Altitut 700 m.) Per forta pujada, á las 9h 40 m., sota del camí-ral, deixávam las casas del *vehinat de França;* á las 9h 50 m. deixávam á má esquerra lo camí de Sant Andreu de Bancells; 5 minuts després passávam per *Ca'n Fillo*; y á las 10h 5 m. guanyávam lo *Collet del Plá de Juya.* (Th. C. 8°; Bar. aner. 674m. Altitut ± 1,040 m.)

Del Collet per suáu baixada y luego per una petita pujada, á las 10h 15 m. passávam per *Ca'n Formiga* y per lo *Collet del Plá del meteix nom* entrávam al *Plá de las Arenas.* A las 10h 30 m., després de una suáu baixada, al atravessar la abundosa y constant *riera del Plá de las Arenas,* deixárem á má esquerra la carretera que va cap á Vich, pujant á *la Casota* per hont passávam á las 10h 40 m. A las 11h 15 m. baixávam á la carretera, que seguírem en direcció S. y S. E., arribant á las 11h 30 m. á *Sant Hilari de Secalm,* hostatjantme al Hostal de Ca'n Garriga, hont me deixá lo amich Ninou pera tornársen' á Viladrau. (Observacions: á las 12h m., Th. C. 10°; Bar. aner. 695m.—10h n., Th. C. 3°; Bar. aner. 695m.—Dia 13 Abril, 7h m.: Th. C. 3°; Bar. aner. 693m).

Lo día 13, á las 8h m., acompanyat dels socis delegats D. Narcís Poudevida y D. Ramon Guasch, sortía de Sant Hilari pera visitar la gran y antigua casa de pagés del *Subirá de Santas Creus* de Ossor, que pertany á un dels primers contribuyents de la provincia de Girona, seguint la carretera que feu construhir

lo propietari actual D. Ramon de Planell; á las 8h 30 m. passávam per enfront de la Creu del *Sot de la Fossa de la Minyona*, y á las 9h 30 m., per suau pujada guanyávam lo *Coll de la Fusta* (Th. C.° 6°; Bar. aner. 680m; Alt.±950 m.); á las 9h 35 m. passávam per la *Casa nova del Subirá*, y á las 9h 50 m. per lo *Pou de Neu* ó del glas, de la Perxada de Ca 'n Subirá. Magnífich panorama de la Vall de Ossor, coronada per los cims de St. Miquel Solterra, St. Benet, St. Gregori, Sta. Bárbara, Sta. Cristina, Lo Far, Rupit, Tavertet, Collsacabra, Finestras, y Rocacorba, la Plana del Ter y de la Selva, Cingleras d' Ayats, Cabrera, Puigsecalm y la Cordillera pyrenáyca.

A las 10h m., ab trons y lo cel cobert, amenassant tormenta, arribávam á la gran casa *Subirá de Santas Creus de Ossor*, preservada de las descargas eléctricas per tres parallamps y rodejada de colossals castanyers.

Visitárem detingudament lo edifici, reedificat en lo s. xvi, cridantnos l' atenció sis llits daurats del s. xvii; en la capella, las parets, totas cobertas de magníficas rajolas de Valencia, del meteix sigle, representant varias escenas de la Passió de Jesucrist; en la Sagristía, tres Mares de Deu de marbre, de 0m 40 á 0m 50 d' alsada, románicas sens dupte; y en lo gran saló y en moltas cambras, molts quadros al oli, antichs, pero cap de regular, lo qual fou pera nosaltres una decepció, puig dita excursió fou decidida per havérs'ens assegurat per persona formal y competent que en lo Mas Subirá hi havía obras dels més celebrats autors nacionals y extrangers. (A las 11h m.; Th. C.° 8°, Bar. aner. 690 m. Alt. ± 800 m., cel cobert, *cumulus* y trons).

Feta la observació, deixárem la casa, amenassant borrasca, y per cert sens que sos moradors nos demostréssen que sáben practicar las lleys de la hospitalitat. En cambi, á las 11h 45 m. arribávam, descaminant lo caminat, á la *Casa Nova del Subirá*, hont, mercés á la bona acullida de aquellas pobres gents, nos quedárem á dinar, pagant lo gastat, per més que refusavan cobrar.

A la 1h t., plovisquejant, deixárem la casa y per lo meteix camí que férem al matí, á las 2h 30 t., retornávam á St. Hilari. (10h n.: Th. C.° 2°; Bar. aneróide 693m .—Dia 14 Abril, á las 7h m.: Th. C.° 2°; Bar. aner. 692m).

A las 7h 30 m. del esmentat dia 14 de Abril, acompanyat de l' Anton Garriga, sortía á peu, com sempre durant aquesta excursió, y á las 7h 45 m. passava per lo *Collet*, hont hi ha lo menhir, conegut per la *Pedra llarga;* á las 7h 55 m., per *Ca 'n Roca*; á las 8h 5 m. per *las Planas d'En Roca;* á las 8h 15 m. pe 'ls *Bimanés*, y per rápida baixada, á las 8h 40 m., arribava al poble de *Joanet*, que té una petita iglesia molt típica, d' estil románich, que com de costum vaig trobar tancada.

Després d' haver refrescat en lo Hostal de Ca 'n Camas, á las 9h m., deixava Joanet; després de una rápida baixada, á las 9h 15 m. passávam per la *casa Nova d' En Riera;* per una palanca passárem luego la *riera de Ca 'n Aulet;* 5 minuts després tornávam á passarla per hont bifurca lo camí d' Arbucias, que s' enfila per sobre la vorera dreta, mentres que nosaltres seguírem de plá per la esquerra.

A las 9^h 35 m., per dúas vegadas, tornárem á creuharla, sota meteix de *Ca 'n Pedrosa*, pujant al moment al camí carreter de la vorera esquerra, que passa per entre alzinas y pins. Per ell baixárem á las 9^h 45 m. á *Ca 'n Riera* y á las 10^h m., després de atravessar per última vegada la riera, pujárem á *Ca 'n Pujató*, baixant luego á *Ca 'n Blanch*. A las 10^h 10 m. arribávam á la *carretera* d' Arbucias á Hostalrich, hont me vaig separar de mon company, puig ell se dirigí cap á Arbucias, mentres jo prenguí carretera avall pera deixarla á las 11^h 15 m., passat y quasi tocant al *pont de Ca 'n Serrat*, de hont per *Coll de Norri*, á las 11^h 50 m., retornava á Breda, termenant allí ma agradabilíssima excursió.

Pera establir comparacions meteorológicas entre aquest plá y las altas regions recorregudas, termenaré apuntant la última observació, feta á Breda.

(Dia 14 Abril, 12^h m.: Th. C.° 16°; Bar. aner. 746^m.—10^h n.: Th. C.° 10°; Bar. aner. 747^m; Alt. ± 160 m.)

ARTHUR OSONA.

Barcelona, 1883.

EXCURSIONS PER LA PROVINCIA DE GUADALAJARA

XIV.

UNA EXCURSIÓ Á MOLINA DE ARAGON.

(Continuació.—V. N.os 58 y 59, pl. 157.)

Quant més m' acosto á la vila, més me sembla que tinch devant una població de la Edat-Mitjana. Las ennegridas parets de las casas, las bermellencas torres quadradas que de quan en quan las dominan, las murallas enmarletadas que baixan desde la forteresa fins á la vila, aquesta meteixa forteresa ab sas quatre ben conservadas torres quadrangulars, la *Torre de Aragon*, situada en la part més alta del turó que domina á la població, tot contribuheix á aumentar ma il-lusió. Pera que aquesta sía més completa, veig á la esquerra, no gayre lluny de la vila, un castell mitj arrunat que sembla una especie de guayta, y allá á la dreta, prop de Corduente, lo gran castell de Santiuste, flanquejat per quatre altas torres y envoltat de restos de murallas.

A las 6^h t. arribo á Molina, quinas casas son en llur major part antiquíssimas, y quin aspecte interior no desdiu gayre del exterior. Hi ha encara moltas casas quins pisos ván sortint més y més cap al carrer á mida que son més alts, lo meteix que aquellas de que vaig parlar al tractar de Cifuentes. Jo prench hostatje en lo antich palau de la familia Moro, una de las més nobles y antiguas de Molina, transformada avuy en casa de despesas.

Las iglesias de aquesta vila poch ó res ténen de particular. Las murallas y lo castell se conservan bastant bé, mes s' hi véuhen moltas restauracions fetas en diferents épocas.

Molina de Aragon se troba situada en la vora dreta del riu Gallo, quinas

ayguas besan los fonaments de sas murallas, y, corrent uns vuyt kilómetres per un' ampla y fértil planura, penetran en lo congost de la Hoz, no sortint ja d' entre aspres penyals més que pera precipitarse en lo Tajo, en sa vora dreta.

No coneixent á ningú en Molina que pogués satisfer ma curiositat sobre la historia de aquesta antiquíssima vila [1], tinch quan ménos la sort de que m' vinga á las mans una obra rara [2] que, á modo de prólech, conté una ressenya dels principals fets ocorreguts en ella desde la Reconquesta fins á mitjans del sigle XVIII.

No tenint, donchs, pe 'l moment cosa mellor en que ocuparme, y creyent que mos lectors ho veurán ab gust, passo la vetllada extractant de aquesta obra los següents datos, que m' semblan los més interessants:

En 1129 N' Anfós I *lo Batallador*, rey de Aragó, prengué la vila de Molina als moros. No trigá l' rey de Castella á moure brega al de Aragó sobre la possessió de aquesta vila, nombrant abdós com árbitre pera sentenciar en aquest litigi á llur comú amich D. Manrique de Lara. Aquest va correspondre á la confiansa en ell depositada adjudicantse á sí meteix la vila y territori que l' de Aragó y l' de Castella copdiciavan, y fundant un nou senyorío independent de aquestas dúas coronas.

Aquest Don Almerich ó Manrich, que ab abdós noms es conegut, reedificá y poblá á Molina, donant comensament á la construcció de sa forteresa y murallas, construcció que fou continuada per sos successors y termenada per Na Blanca Anfós, V senyora de Molina.

L' any 1222 Don Gonzalo Perez Manrich de Lara, III senyor de Molina, feu la guerra á En Ferrán III de Castella *(lo Sant)* á causa de haver aquest desterrat als comtes de Lara, parents del primer.

Lo 10 de Juny de 1293 Don Sancho *l' Bravo*, de Castella, entra en Molina pera pendre possessió de aquest senyorío, que li pertocava per herencia deixada á sa muller Na María Anfós, germana de Na Blanca Anfós, segons testament de aquesta, otorgat lo 10 de Maig de aquest meteix any.

Sis anys després, en 1299, los aragonesos móuhen guerra als de Molina per haver la dita Na María y son fill En Ferrán IV *(l' Emplassat)* rebut en sa vila á Na Isabel, germana del rey de Castella, repudiada per son marit lo rey En Jaume II de Aragó.

En 1370 Don Enrich II de Castella *(l' de Trastamara)* feu donació del senyorío de Molina al traydor Beltran Claquin, que tant trist paper desempenyá en la sangnanta tragedia de Montiel. Los de Molina, que havían prés part per

---

[1] Se creu que Molina está assentada en lo meteix lloch ocupat per l' antigua *Ercavica* ó *Arcavica* de la Celtiberia citerior.

[2] *La Ninfa más celestial en las márgenes del Gallo, la milagrosa aparecida imágen de Nuestra Señora de la Hoz*, escrita por D. Antonio Moreno, cura propio de la iglesia parroquial de San Miguel de Molina.—Calatayud, 1763.

Sé que en 1641 D. Diego Sanchez Portocarrero vá donar á la imprenta la primera part de la Historia de Molina, en que se ocupa de las antigüetats de aquesta vila, mes no la he pogut trobar pera consultarla.

En Pere I (*lo Cruel* ó *l' Justicier*) en la lluyta fratricida qu' ensangnantá l' regne de Castella, refusáren entregarse al comtestable francés, preferint tenir per senyor á En Pere IV de Aragó. Sis anys fou aquest duenyo del senyorío, fins que, ab motiu del casament de Na Leonor, infanta de Aragó, ab l' infant En Joan, primogénit de Castella, torná l' senyoría de Molina á n' aquest regne.

La curta temporada que Molina fou del monarca aragonés feu que cambiés son nom de Molina *dels Comtes* ó *dels Caballers* ab que fins llavoras havía sigut coneguda, per lo de Molina *de Aragon* ab que encara avuy se la coneix.

Mes sembla que aquest senyorío estava destinat á sufrir serios disgustos per causa dels favorits dels monarcas castellans.

En 1465 Don Enrich IV (*l' Doliente*) feu donació de aquest senyorío á son célebre favorit Don Beltran de la Cueva, senyor de Alburquerque. També aquesta vegada los de Molina resolguéren oposarse als desitjos del Rey, y aliantse ab lo turbulent N' Anfós Carrillo, arquebisbe de Toledo, derrotáren completament á las tropas del de Alburquerque lo 24 de Novembre, prop de Rueda, en lo lloch anomenat desde llavoras *Lo camp de la matansa*. Com aquesta batalla tingué efecte la vigilia de Santa Catarina, verge y mártir, lo poble de Medina prengué á aquesta Santa per patrona; lo qual no deixá de ser un acte de manifesta ingratitut envers lo sant del día, que sembla degué influhir més directament en la victoria dels molinesos, que no pas lo del endemá.

En virtut de aquest triunfo, en lo mes de Janer de 1468 quedá Molina baix la tenencia del arquebisbe de Toledo fins pochs anys després, en que torná de nou á la corona de Castella.

(*Seguirá.*) CELS GOMIS.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

CERTÁMENS.— Havém rebut la convocatoria del Certámen científich, literari y musical obert per lo «Centro de Lectura» de Reus. Queda en Secretaría, á disposició dels Srs. Socis.

POESIAS EXCURSIONISTAS.—De tals podém calificar, per estar inspiradas en lo meteix sentiment de patria y esperit de investigació que guía á las societats excursionistas catalanas, las que de algun temps ençá veyém generalizarse en certámens y altras festas literarias, aixís la *Oda á Barcelona*, de Mossen Jacinto Verdaguer com la *Oda als Pyrineus* de D. Joseph Franquesa y Gomis. Darrerament havém llegit ab gust dúas d' estas poesías, debudas á consocis nostres: la una molt bonica, *A Olot*, de D. J. Massó y Torrents, y l' altra, guanyadora del premi ofert per lo Ajuntament en lo darrer certámen, la valenta *Oda á Badalona*, del llorejat poeta D. Antoni Bori y Fontestá, secretari de la Delegació de la propia ciutat. També es digna d' esmentarse la de nostre actiu consoci Don Cels Gomis, titolada *Qui som?*, llegida en la vetllada de Figueras, celebrada á darrers de Juliol en obsequi á la ASSOCIACIÓ.

REMESAS DE LLIBRES.—A las de que donárem compte en lo número anterior,

han de afegirse los donatius de nostras publicacions fets per la Associació al «Museo-Biblioteca Balaguer» de Vilanova y Geltrú, y á la «*Spanish and American library* (Biblioteca hispano-americana)», de S. Francisco de California (Estats Units), organisada per los enginyers espanyols Srs. Molera y Cebrian.

Congrés espanyol de Geografía colonial y mercantil.—En sessió celebrada lo 12 del corrent, fou nombrat per unanimitat pera representar á la Associació de excursions Catalana en dit Congrés que ha de celebrarse á Madrid á primers de Novembre prop vinent, lo soci honorari de la meteixa Excm. Sr. D. Víctor Balaguer, qui s' ha dignat aceptar en atent ofici lo nombrament.

Nombrament.—Ha sigut honrat ab lo de soci corresponsal de la «*Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées orientales,*» de Perpinyá, nostre ex-President D. Ramon Arabía y Solanas, á qui felicitém per la distinció.

Un nou miliari á Tarragona.—En los desmunts y excavacions que s' están fent en dita ciutat pera la construcció de la plassa de toros, s' ha trobat una columna miliaria, que ha descrit nostre il·lustrat consoci y amich Sr. Hernandez Sanahuja, Director del Museo de antigüetats de dita ciutat, en una série de articles publicats en lo *Diari* de la meteixa. Es probable que en un dels próxims números publiquém nosaltres un dibuix de dit miliari.

Lo Mamut en las riberas del baix Llobregat.—En la «Crónica científica,» núm. 137 de 25 de Agost prop passat, dona compte lo Dr. D. Jaume Almera, del descobriment de un fragment de uyal d' elefant de $0^{m}50$ de llarch per $0^{m}13$ de diámetre, que pertany *probablement* al *Elephas primigenius* Cuv., en la ribera dreta del riu Llobregat, á uns 15 kil. al O. de Barcelona y á 1 kil. al S. O. del poble de Sant Vicens dels Horts en lo punt nomenat *Mas Durán*, á pochs passos de la riera de Torrellas, afluent del esmentat riu y á 1 metre de profunditat. Las rahons en que s' funda dit Sr. Almera pera atribuhir lo fragment al *Elephas primigenius*, son dúas: 1.ª Perque aquesta es la especie de elefants que ha tingut l' área ó *habitat* més extens, puig que ha viscut en quasi tot Europa, y 2.ª perque se n' han trobat ja restos aprop nostre, es á dir, en la Vall de Bianya, prop de Olot, en quin Museo Bolós s' hi conserva encara un caixal.

DONATIUS PERA LO MUSEO Y LA BIBLIOTECA.

Periódichs nous.—Havém rebut durant aquest mes *La France littéraire*, de París.

Biblioteca.—Segueix la llista de donatius rebuts:

De la «Associació catalanista d' excursions científica»: 2 quaderns de *Memorias* de la propia Associació; vol. II (1878) y vol. VII (1883).—Barcelona, 1883. (3 plechs ó sian 48 planas cada un).

De la Associació d' excursions Catalana, Delegació de Tarragona»: Reglament de la Delegació—Tarragona, 1883 (4 ex).

De la «Asociacion literaria de Gerona»: 5 vol. *Velada literaria celebrada con motivo del segundo centenario de la muerte de D. Pedro Calderon de la Barca*

—Gerona, 1881; *Certámen de 1879*—Gerona, 1880; *Id. de 1880*—Idem, 1881; *Id. de 1881*—Id. 1882; *Id. de 1882*—Id. 1883.

Del «Club Alpino Italiano, sezione Fiorentina»: 1 fasc. *Gita Alpinistica alla Falterona* (16-17 Giugno 1883), per Leonida Giovannetti—Florencia (Extret de *La Vedetta*, Gazzetta del Popolo), 1883.

De Mr. Jacques Delmas: 1 fasc. *Une caravane scolaire en Dauphiné et Savoie*, per lo donador—Marsella, 1883.

Del P. Fidel Fita, soci honorari: 1 fasc. *Boletin de la Real Academia de la Historia*, vol. III, quad. II (Agost, 1883)—Madrid, 1883.

De D. Cels Gomis: 2 vol. *Brihuega y Villaviciosa, episodio de la guerra de sucesion*, per D. Camilo Perez Moreno—Guadalajara, 1881; *El libro de la provincia de Guadalajara*, per D. Joan Catalina García—Id., 1881.

De Mr. Maurici Gourdon, delegat á Luchon (França): 1 fasc. *Note sur quelques sépultures de la Haute Garonne* (1883).

De D. Jaume Monrás, delegat á Manresa: 2 fullas, *Registro civil de la ciudad de Manresa* (1882).

De D. Joan Oliva Milá, secretari de la «Delegació de Vilanova»: 1 n.° 164 de 22 Juliol 1883, del *Diario de Villanueva y Geltrú*, ab una traducció per lo donador, dels articles publicats en *le Roussillonnais* per Mr. Pierre Vidal, sobre la festa catalana de Banyuls y Perpinyá.

De D. Joseph M. Pellicer y Pagés, delegat á Mataró: 1 fasc. *Prospecto y reglamento del Colegio de Valldemia junto á la ciudad de Mataró*—Barcelona, 1883.

De D. Pere Pellicer y Pagés, delegat á Ripoll: 1 fasc. *Memoria sobre el objeto, conveniencia y autorizacion de las obras realizadas en Santa Maria de Ripoll*, etc., per lo donador—Vich, 1883.

De D. Joseph Pleyan de Porta, delegat á Lleyda: 5 fasc. (núms. 31 á 35 incl.) del *Album Histórich, pintoresch y monumental de Lleyda y sa provincia*, per lo donador y En Frederich Renyé y Viladot—Lleyda, 1882 y 1883.

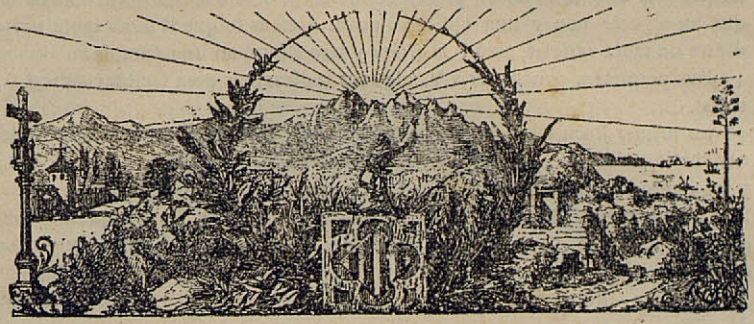
De la «Revista popular»: 2 vol. *Gracia ó la cristiana del Japon*, per don Franc.° Hernando—Barcelona, 1882; *La Huérfana*, per Matilde Bourdon—Id., 1883.

Del Baró de Saint-Saud, delegat á Burdeos: 2 fasc. *Courses en Navarre et Aragon, les Reboisements de Barèges*—París, 1883 (extret del *Anuari* del C. A. F.); *Notice sur Santa Maria de Naranco et San Miguel de Lillo (églises asturiennes)*—Tolosa, 1883.

De D. F. J. Teixeira Bastos, delegat á Lisboa: 2 vol. (I y II) *Principios de Philosophia Positiva*, per lo donador—Porto, 1883.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imprempta dels Successors de Ramirez y C.ª, passatje de Escudellers, núm. 4.—Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

ANY VI. OCTUBRE Y NOVEMBRE DE 1883. NUM. 61 Y 62.

CIRCULAR

ALS SRS. SOCIS COLABORADORS EN LO «ANUARI».

Barcelona 30 de Novembre de 1883.

Molt Sr. nostre y estimat consoci: lo haverse declarat en vaga á primers del corrent any los obrers tipógrafos y lo delicadíssim estat de salut en que s' ha trobat per llarga temporada lo infrascrit Director de las publicacions de la Associació, han retardat més del que desitjávam la impressió del ANUARI de 1882, que, ab tot, está ja termenantse y podrá repartirse dintre poch.

Precís es, no obstant, evitar en lo possible que semblant contratemps se reproduhesca y á est fí va principalment endressada esta circular.

Si lo ANUARI ha de continuar essent lo que ha comensat á ésser, ab gloria de la Associació, sa preparació ha d'ésser forosament entretinguda y sa impressió, si bé activa, no pot precipitarse. Lo ANUARI, sens perdre son carácter d' espontaneitat, de obra filla del entussiasme, coneixements y patriotisme dels socis, no es un simple seguit de memorias unidas solament per ordre cronológich; *té intenció*, si aixís val á dirho, forma un cos de doctrina y no sols transparenta l'activitat individual dels socis colaboradors sino la iniciativa de un pensamen

BIBLIOTECA

fecundo, la orientació de un principi generador, del qual cada traball no es més que un aspecte nou y una aplicació nova. Això es lo que li dona tanta unitat dintre de tanta varietat, això l' fá *llibre* y bon llibre, en una paraula.

Nos permetém donchs fer á V. algunas indicacions pera facilitar aquest resultat.

En primer lloch los traballs que degan anar acompanyats de láminas, planos, heliografías, etc., han de sernos entregats *avans del 1.er de Febrer de 1884*, y los que no n' pórten, *avans del 28 del meteix mes* improrogablemet. De sobras compendrá V. la necessitat de recullir los traballs en los dits plassos pera que puga eixir á llum lo llibre dintre del mes de Juny del any prop vinent, cóm desitjaríam y fora convenient.

La fetxa última á que póden referirse los traballs es al 31 de Desembre de 1883.

Lo tema dels meteixos pot perfectament fixarlo V. examinant tant sols lo ANUARI de 1881 y tenint en compte lo que prevé lo art. 1.er del Reglament de la ASSOCIACIÓ. En lo de 1882 havém dividit la secció d'*Excursions*, que sempre ha d'ésser la més nutrida del llibre, en tres parts: Pyrineus, Catalunya, y Provincias y Estranger. L'adició de la primera, ha nascut de la emulació tant com de la necessitat: quan á l'altra banda de la frontera tenim al *Club Alpi francés* traballant de ferm en fer conéixer nostres Pyrineus, los excursionistas catalans no havém de permetre que'ls estrangers sols nos fassan la tasca. A més, la cordillera pyrenayca, qu'envia ramals fins ben endintre de nostre territori, guarda bellesas de primer ordre, quina exploració y divulgació cáuhen de plé dintre de nostre institut y ténen prou importancia pera formar capítol apart.

L'estil comporta totas las varietats, si bé nos permeterém fer notar qu' en los traballs que no sian merament científichs, la índole del ANUARI no excluheix, avans al contrari reclama, certa amenitat. No s'ha de oblidar que la propaganda, á qu'ens dediquém, pera ésser fructuosa, necessita, com totas, ferse préviament simpática y agradable. Per altre costat no convé desatendre la part de investigació, puig no tractém de oferir tampoch una obra de pur passatemps: lo *utile dulci* de Horaci ha d'ésser la norma constant en que se inspiren los colaboradors.

Una observació purament práctica y fins á cert punt excusada. S'ha de fugir de las repeticions: es á dir, los traballs han de versar sobre punts no tractats, sobre localitats no recorregudas, sobre excursions novas. Lo valor del llibre dependerá en gran part de que enlloch més se trobe lo que s'hi publique.

Per això meteix tampoch s'admeterán traballs que no sian inédits ó que sian meras compilacions ó extractes d'altres publicats per la meteixa ASSOCIACIÓ ó fora d'ella. En això serém inexorables, y tot soci que la estime compendrá perfectament que no podém obrar d'altre modo.

Per lo meteix havém de fixar també una condició *sine qua non* á tot traball que s'presente; y es la de que durant un any quede de propietat de la ASSOCIACIÓ. Es veritat que havém establert, com á justa proba de galanteria als autors,

los tiratjes á part, mes es això en la inteligencia de que no son pera posarse á la venta y fer la competencia al meteix llibre de hont son extrets, al menos durant un llarch período de temps.

La extensió no podém *á priori* determinarla: cada qual procure adoptar prudentment la que, sens callar rés de lo essencial y fins de lo accidental que tinga certa importancia, li permete no abusar del espay, forsosament limitat, qu'entre tots ha de repartirse.

En quant al llenguatje, havém de dir que admeterém ab molt gust qualsevol traball, acceptable baix altres conceptes, que estiga escrit en alguna de las varietats de la llengua, com per exemple: lo mallorquí, lo dialecte de Tortosa ó lo catalá del Rosselló. Per lo demés, en catalá, llenguatje oficial de l'Associació, han d'estar extesos los traballs escrits per los socis catalans; los qu'envien los extrangers ó de las provincias hont se parlá lo castellá, nos reservém publicarlos traduhits ó en la llengua del original, segons ho creyém més convenient.

Respecte á la ortografía, á fí d'evitar un traball de revisió sumament pesat, recomaném encarescudament á tots nostres consocis que procúren atenirse á la que en totas las publicacions de l'Associació veurán adoptada. A falta de autoritat en aquest punt, tinguém al menos unitat: á n'aquest principi havém obehit sempre. També demanaríam que s'ens entreguéssen los originals nets y ab lletra, al ménos, llegible, puig en cap manera podríam seguir tolerant lo abús qu'en aquest punt havém observat per part de alguns, abús que redunda en perjudici de tots, per lo que retarda y encareix lo llibre. Una interminable fé d'erratas, lluny de subsanar aquest defecte, lo agrava posantlo en evidencia. Una publicació que no s'emprén ab miras lucrativas y que viu del concurs desinteressat de tots nosaltres, exigeix de cada un que fassa lo posible pera abaratirla y activarla.

Un prech voldríam dirigir als socis delegats. Ells, que ténen residencia fixa escampats en diferents punts de Catalunya, póden fer estudis y empendre traballs de observació, inassequibles als socis residents que, en general, han de visitar sempre las comarcas á corre-cuyta. D'ells esperém donchs una colaboració activa y fecunda. Lo meteix dihém á las Delegacions.

A part de tot això, la Direcció s' reserva ordenar y distribuhir los traballs del modo y forma que crega més convenient, com ho ha vingut fent fins ara, inspirantse tant sols en lo que convé á la Associació y assessorantse sempre ab l'autoritat de personas competents y las indicacions de la presidencia de la meteixa.

Esperém donchs que, á fí de conseguir lo proposat objecte, procurará V. inspirarse, més qu'en la lletra, en lo esperit de las precedents observacions, podent tenir la seguretat de que trobará sempre en los infrascrits lo major desitj de compláure'l y lo major agrahiment als esforsos que fassa en bé y lluhiment de la Associació.

Som, ab aquesta ocasió, de V. atents y afectíssims amichs, consocis y segurs

servidors q. b. s. m.—*Lo President de la* Associació d'excursions Catalana, Francisco de S. Maspons y Labrós.—*Lo Director de las publicacions de la meteixa*, Ramon Arabía y Solanas.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

ASSOCIACIÓ CENTRAL.

Traballs del mes de Novembre.—Día 9.—*Lectura* dels següents traballs: «La Tramontana», per D. Cels Gomis; «Epigrafía y llingüística banyolinas», per D. Ramon Arabía y Solanas; y «Una excursió botánica á Mongat, Tiana y Montalegre», per D. Isidro Martí y Turró.—*Junta general ordinaria.—Reunió preparatoria* pera la visita del 11 y la excursió del 18 corrent.

Dia 11.—*Visita* á la col-lecció de dibuixos, fotografías y antigüetats del Empurdá, de D. Joseph Pella y Forgas.

Dia 18.—*Excursió col-lectiva* á Rubí.

DELEGACIONS.

Delegació de Figueras.

Comunicacions.—N.° 1. Innovant la constitució de la Delegació.—N.° 2. Adjuntant la llista dels 18 socis inscrits y donant compte dels senyors que forman la Directiva, que son: *President* (interí), D. Cels Gomis.—*Bibliotecari*, D. Esteve Trayter.—*Tresorer*, D. Eduart Fabra.—*Secretari*, D. Pere Vives.—N.° 3. Demanant se 'ls envie lo segell de la Associació pera autorisar debudament los documents y comunicacions expedits per la Delegació. (Tots tres oficis portan la fetxa de 3 de Novembre de 1883).

Delegació de Tarragona.

Traballs pera lo mes de Novembre.—Dia 20. *Junta general. Lectura* dels següents traballs: «Acta de la visita á las antiguas murallas de Tarragona», per D. Sadurní Ginesta Salas; y «Excursió particular á la Conca de Tremp y estribacions dels Pyrineus», per D. Joaquim Bordons. *Reunio preparatoria* pera la excursió dels—Dias 24 y 25. *Excursió col-lectiva* á la Conca del Francolí.

Delegació de Vilanova y Geltrú.

Excursió col-lectiva á Calafell.—Dia 8 de Juliol de 1883.—*Acta.*—Hi assistíren los Srs. següents: de la Associació central los Srs. Maspons, President, Arnet, Arabía, Galceran, Pié y Llorens (Francisco); de la Delegació de Tarragona lo President Sr. Ginesta Salas y lo Secretari Sr. Bordons; y de aquesta Delegació de Vilanova, organisadora de la excursió, lo Sr. President Rt. P. Llanas y los socis Srs. Samá, Santacana, Bonet y Oliva Milá, tots los quals nos trobárem reunits en la estació de Calafell, venint los uns de Barcelona y Vilanova y los altres de Tarragona, á las 8h 3 m., hora d' arribada del primer tren ascendent. Tot seguit procedírem á visitar, baix la direcció del P. Llanas, los llochs hont s' han trobat las notables antigüetats romanas, quina existencia havía sospitat feya temps dit senyor, y que constituhían l' objectiu preferent de la excursió. Condensant la historia, antecedents y resultats de las troballas, véjas' lo que diu nostre esmentat President en uns articles que sobre l' excursionisme en Vilanova ha publicat en lo *Diario de Villanueva y Geltrú.*

«Volent justificar lo procediment excursionista adoptat per la Delegació vilanovesa, déyam en un article anterior: «¿Quína, donchs, no será la gloria de la Delegació vilanovesa, si, com los traballs d' exploració ho indican, conseguix demostrar que aquella meteixa Vía Romana que reconegué en la Litera, passava per nostras costas, y per lo Panadés, y que *Stabulum Novum* se trobava, no entre la Bisbal y Altafulla, sino en la pintoresca Calafell, obligant als moderns arqueólechs á rectificar son Mapa Geográfich é Itinerari de la época romana, per lo que s' refereix á nostra comarca? Ja avuy podém deixar lo terreno de las suposicions; la Vía Romana, reconeguda avans en los encontorns de Garraf, Sitjes, Vilanova, Cunit y Calafell, ha sigut també darrerament reconeguda en lo trajecte comprés entre Calafell y Barà, y pot assegurarse que passava sota l' arch romá que encara s' conserva en aquest últim punt. *Stabulum Novum* ha sigut també trobada: ocupava tota la pintoresca vessant que hi ha entre Calafell y l' mar. En aquest punt geográfich la creya la Delegació vilanovesa; en aqueix punt pot assegurarse que l' ha trobada.

Exposém, si bé ab brevetat, los indicis que han testimoniat

sa existencia. La DELEGACIÓ VILANOVESA de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, fundantse en indicacions més ó ménos vagas dels Itineraris de Antonino, cregué que, no lluny de la població de Calafell, hagué de tenir son emplassament la ciutat romana, anomenada *Stabulum Novum*. Ab aquesta convicció, aná á explorar lo terreno, per si trobava en ell comprobants de la existencia de la ciutat romana. Va dirigirse al terme ó partida anomenada *Vilarench*, compresa entre la Estació del ferro-carril, la costa marítima, la possessió del Marqués de Casa-Samá y l' poble de Calafell. Al penetrar en lo Vilarench, y en una vinya propietat del senyor Rovirosa, trobá, no sens molta satisfacció dels socis exploradors, una magnífica cisterna, de construcció evidentment romana, coberta en gran part de runas. A pochs passos de distancia, reconegué los fonaments de una fábrica destruhida, y un pis de formigó romá, en part destruhit y en part molt ben conservat. No fou difícil determinar que aquellas runas acusavan la existencia en aquell lloch de una antigua habitació romana, y que l' paviment pertenesqué á un *cubiculus*, semblant en tot als que s' descobréixen en Pompeya.

No podía, á la vista de aqueixos preciosos restos, afirmar la Delegació vilanovesa que s' trobava sobre l' emplassament de la antigua *Stabulum Novum;* allí podía haverhi hagut una *villa*, com las que hi hagué en altres punts de la costa cosetana, lo qual sería prou pera donar explicació de las runas trobadas. Era precís explorar més lo terreno, en busca de indicis més segurs de la ciutat romana. Emprenguéren los excursionistas ab decisió aqueixa tasca, y molt aviat se convencéren de que 'ls restos trobats en la vinya Rovirosa no perteneixían á una construcció sola. En totas las vinyas vehinas, y tot lo sol del Vilarench, trobáren en molta abundancia restos romans induptables, trossos de ánfora, de tégula, de mahó, de formigó hidráulich, de terrissa saguntina. En una extensió de més de un kilómetre quadrat los abundantíssims restos acusavan la existencia de construccions romanas ja desaparegudas. Era, donchs, ja probable la troballa del lloch que degué ocupar *Stabulum Novum*, y quina determinació s' proposavan los excursionistas.

Créyan aquestos, que de haver existit en lo Vilarench la ciutat romana, á més dels restos que al devant tenían, deguéren trobarne altres més preciosos los amos ó conreuhadors d' aquells terrenos en llurs traballs agrícolas. Dels informes donats per aquestos resultá que en totas las fincas que comprén la partida

del Vilarench s' han trobat, y ab gran abundancia, tégulas de diferents tamanys, mahons de distintas formas y dimensions, ánforas enteras y esbocinadas, tassas de fanch saguntí, gran munió de trossos de marbre, estátuas més ó ménos rompudas, llarchs murs de construcció, paviments de cals y rajola esmicolada, diferentas monedas, etc., etc. A la vista d' aquells restos y d' aquestos informes, no podían los excursionistas duptar per més temps sobre 'l verdader emplassament de *Stabulum Novum*. Debía trobarse, segons los Itineraris de Antonino, en la vía de la costa, á 41 millas de Barcelona y á 24 de Tarragona, y en lo Vilarench, que s' troba á 13 lleguas de Barcelona y 7 de Tarragona, hi veyan los restos de una ciutat romana que degué tenir no escassa importancia. ¿Cóm duptar que allí existí *Stabulum Novum*?

Ja segurs de aixó los excursionistas, determináren verificar algunas excavacions que comprobéssen llurs anteriors investigacions. Cert que las excavacions no s' féren en los llochs hont més abundants son los restos romans; pero ab tot y aixó, han donat un resultat que sobrepuja á las esperansas concebudas. Demanat lo consentiment del Sr. Marqués de Casa-Samá, pera practicar excavacions en aquella part de sa hermosa finca que precisament se trobava sembrada de poch, y otorgat sense cap dificultat, molt al contrari, oferintse expontáneament á la DELEGACIÓ, pera que aquesta puga, un cop feta la cullita, practicar las excavacions que crega oportunas, va obrirse una rasa que mostrá desseguida la existencia de ferms fonaments de algun edifici arrunat. Las excavacions s' han prosseguit durant deu días consecutius, y han tingut que sospéndres' per no poguer la DELEGACIÓ sufragar los gastos que llur continuació ocasionaría. Pero no s' han sospés fins á desenterrar una bona part de la planta baixa de un grandiós edifici romá, qual planta baixa descoberta mideix aproximadament 300 metres quadrats.

¿Y quín era l' destí d' aquest edifici? La qualitat dels objectes trobats entre las runas, y la naturalesa y distribució de las parets y paviments desenterrats acusan evidentment la existencia de unas magníficas termas. A semblansa de las Termas Stabianas de Pompeya, tenían las de *Stabulum Novum* distints departaments pera homens y donas. Lo departament de calderas era comú, y 's troba quasi en lo centre de la part d' edifici descobert. Al costat de aquest departament se trobava lo *tepidarium* y l' *calidarium* pera 'ls banys de donas, y si bé 'l sostre espe-

cial d' aquestos banys, anomenat *suspensura*, s' ha trobat esbocinat sobre las runas, encara restan en peu los pilans que l' aguantavan y part de la canonada que per ells circulava, donant pas al calórich. Al altre costat del departament de calderas s' ha trobat lo *Calidarium* pera homens, ab las 30 pilastras que sosténen lo paviment *suspensura*, y lo qual té doble superficie que l' destinat á ús de las donas. Las pilastras descansan sobre un pis de ciment de 0'25 metres d' espessor.

A continuació del *Calidarium* d' homens se troba una espayosa habitació, la qual sembla que careixía de paviment artificial y que, per lo tant, degué servir pera *palestra*. Al costat de aquesta se trobava l' bany públich d' homens, quin paviment hidráulich, que mideix 0'4 metres de gruix y 64 metres de superficie, se troba en bon estat de conservació. A un costat y altre de la piscina pública hi havía lo *destrictarium*, pessas rectangulars de 8 metres de llarch per 2'50 d' ample, y quals paviments están també ben conservats. A més de alguns banys particulars, conté la planta baixa de las Termas altres departaments de destinació problemática, encara que no fora aventurat indicar entre ells quín servía pera depósit de combustible, quín pera restaurant, quín pera lloch escusat.

La naturalesa dels restos d' utensilis trobats entre las runas, la gran abundor de marbres, las moltas pinturas murals, la extensió meteixa del edifici, la separació dels departaments d' homens y donas, y las pessas accessorias en un establiment d' aqueixa classe, indican ben clar que las Termas de *Stabulum Novum* podían competir ab las Termas Stabianas de Pompeya, y que eran molt superiors á las que en aquesta última ciutat se trobavan en la regió VII-Isla V, y més encara á las que portan lo nom de Grasso Frugio. Y fem notar aquesta importancia de las Termas, perque avuy per avuy, y mentres no s' seguéixin las excavacions, per ella debém deduhir la importancia de la població á que perteneixían. A jutjar per la índole de las Termas y per l' área en que s' troban escampats los restos romans, es precís suposar que *Stabulum Novum* era la població més important que s' trobava en la costa compresa entre Barcelona y Tarragona.

Sintetisant, pera acabar, los resultats obtinguts per la DELEGACIÓ de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, establerta en Vilanova, en son empenyo de averiguar si la Via del Itinerari número 1 passava per la costa cosetana, y si en aqueixa Vía

costanera se trobava *Stabulum Novum*, debém consignar: que s' han trobat restos de un camí romá en Garraf, Sitjas, Vilanova, Cubellas, Cunit, Calafell y Bará; que en tots aquestos punts se conservan monuments ruinosos d' estacions romanas; que en la població de Calafell las runas son més importants y ocupan un' área més extensa; que las excavacions practicadas en aquest últim lloch han acusat la existencia de unas magníficas Termas; y que, en conseqüencia de tot això, hi ha que admetre: 1.er que, á més de la Via Romana, que atravessa lo Panadés, n' existí un' altra á lo llarch de la costa compresa entre Barcelona y Tarragona; 2.on que sobre aquesta Via, la qual no pot ésser altra que la que, tocant en Tarragona, acabava en Leon, se troba situada, com indica l' Itinerari de Antonino, la ciutat romana *Stabulum Novum*, qual emplassament estigué en lo Vilarench, terme de Calafell.»

Fins aquí lo P. Llanas. Nosaltres visitárem tots los punts esmentats y després en la masía del Sr. Marqués de Samá, hont están depositats, los restos y fragments més importants que fins ara han pogut arreplegarse, com son: trossos de vidre, de pinturas, de terrissa, de ganivets, tégulas de diferents tipos, etc.

Després d' esmorzar en dita Masía, anárem á recórrer la població de Calafell y en especial á visitar son Castell roquer, que la domina orgullosament desde l' cim de una espadada penya. Lo Sr. Llorens, de Barcelona, tragué dúas diferentas vistas d' est castell y del adjunt cementiri actual, mentres, guiats per lo P. Llanas, recorríam nosaltres las runas de las murallas y de la capella, románica ab reminiscencias árabes.

Després fórem obsequiats espléndidament en la casa del Excm. Sr. Marqués de Samá y anárem á dinar en la masía que avans havém esmentat. Inútil es pintar lo entussiasme y companyerisme qu' en la taula regnáren y las brillants ideas qu' en los brindis s' expressáren, fent tothom vots per la prosperitat del excursionisme, de la ASSOCIACIÓ y de las DELEGACIONS.

Acabat lo dinar, recorreguérem una volta més los camps y vinyats que fins á la vora del mar s' exténen en pintoresca perspectiva, y hont abundan los restos romans en quantitat prodigiosa.

Després de despedir als nostres consocis de Tarragona, que per lo Vendrell s' entornáren á dita capital, prenguérem tots lo derrer tren descendent, separantnos á las 8h 15 m. en Vilanova, hont baixárem los de la DELEGACIÓ iniciadora, desitjant un felís

viatje á nostres consocis de Barcelona.—Per extracte de l' Acta, —*Lo Secretari*, JOAN OLIVA MILÁ.

EXCURSIÓ COL-LECTIVA Á MATARÓ

LO DÍA 12 DE MARS DE 1882.

Extracte del Acta.

Era la matinada del día 12 de Mars del corrent any que 'ns reunírem en la estació del ferro-carril de França los Srs. Armenteras, Arnet, Capdevila y l' infrascrit. A las 5^h en punt de nostre meridiá, ab un día hermós y fresquet, arrencava l' tren y comensava nostre viatje per la línea del litoral, sempre pulida, riallera y animada pe'l traball del home y las mercés de Deu.

Lo sorrench Besós ab sas ufanosas pollancredas y albaredas d' eterna frescor; la próspera Badalona, ab sas luxosas *torres* y propers monastirs de Sant Geroni de la Murta y Montalegre, aquest ab sa esbarjosa dependencia de la Conrería en lo cim de la serra; Mongat, arrecerat al peu de la montanya que lo carril atrevit forada, punt de parada pera la delitosa Tiana, que tant senyoreja al estiu entremitj de sos boscos de perfumats taronjers; Ocata, extenentse en intermenable filera, com afanyosa tota ella de enmirallarse en las blavencas onas y de rebre al matí lo primer bes del sol; Premiá, baixant també tot cofoy desde l' altre Premiá, anomenat de Dalt, á orejarse prop de la mar y á aspirar ab delicia sas salabrosas alenadas; Vilassar, ab sas rodonas torres del sigle XV, sa porticada plassa moderna y son llunyá castell, en llastimosa decadencia; per fí las mitj amagadas vilas de Alella, Cabrera y Argentona, en los pintorescós recessos del puig alterós hont s' alsa, plé d' orgull encara, lo arrunat castell de Burriach; tal es lo conegut itinerari que segueix lo carril fins á Mataró, omplint lo cor de alegría y de festívolas y sempre novas impressions.

Bon tros avants d' arribarhi, ja l' ovirávam. Situada entre las dúas amplas rieras de Argentona y de Sant Simon, baixa suáument per las comas de las montanyetas que la envoltan, totas cobertas de pámpols y garrofers, y s' exten majestuosa fins á la platja, per hont, atreta com sas germanas las altras vilas de la costa per la hermosura y bellugor de las onadas no menys que per lo benéfich llas del carril, ténen lloch principalment en nostres temps sa creixensa y desarrollo. Efectivament: tot á lo llarch

de la vía per la part de Barcelona, depósit ó mercat natural de sos productes, rumbejan las fábricas y fuman las altas xemeneyas, signe potent de la moderna industria que tant ha aumentat la riquesa de Mataró, aixís com en lo centre de la ciutat domina lo feixuch campanar de la antigua Parroquia y rellú la cúpula de rajola de Valencia dels Escolapis, y en la part alta destacan ab més humilitat las ennegridas torres dels Caputxins, y los punxaguts y melancólichs xiprers, símbol del reculliment y concentració d' edats que ja passáren.

Tres épocas son las que han deixat rastre en Mataró, la moderna, la mitja y la romana, y las tres las examinarém per l' ordre en que acabo d' esmentarlas, precisament seguint lo plan que avans vos indicava [1]: per aixó la excursió resultá agradable, aprofitada, ben feta, en una paraula. Primer lo aspecte extern, los carrers y plassas, las fábricas, los col-legis, tot cosas de avuy en día; després las iglesias, los quadros, las esculpturas, las bibliotecas y col-leccions, las alhajas d' arqueología cristiana; finalment, las lápidas, mosáichs y restos de la antigüetat romana. Ab petitas desviacions exigidas per la distancia entre los llochs visitats, nostra rápida visita deixá transparentar clarament lo método que jo voldría servís sempre de norma, als excursionistas, en primer terme; á tothom qui vulga apendre, en segon.

Feta nostra entrada en la ciutat per lo dret y esbarjós carrer de St. Agustí, en companyía de nostre consoci delegat, lo entussiasta y erudit D. Joseph Pellicer y Pagés, qui amablement vingué á esperarnos á la estació, malgrat lo intempestiu de la hora matinal (6^{h}), ab lo Gerent y Secretari de la Cooperativa, penetrárem luego en la ombrejada Rambla, donant de pas una mirada al llarch y animat Camí-Ral y rebent una malíssima impressió al veure malmesa y disfressada de font ab un lletj tambor de obra, una bonica creu de terme del sigle XVI, de la que sols se veu sobresurtir lo coronament, en lo ángul que forman aquellas dúas vías al empalmar. Seguírem luego cap al carrer de las Casasnovas, n.° 57, y 'ns encaminárem de dret cap á la *Cooperativa*, es á dir, á la fábrica de filats y teixits de cotó que baix la rahó social de Salvador Pagés y C.ª traballa ab gran activitat y crédit y es propietat col-lectiva de sos meteixos obrers.

---

[1] Al imprimir l' acta d' esta excursió, s' ha suprimit per falta d' espay un llarch preámbul que exposava aquest plan. Es probable que surti á llum en la revista catalana «L' Avens», autorisat debudament lo autor per la Junta Directiva.—*Nota de l'* Associació.

La historia antigua no es més que un seguit de batallas y convulsions; la historia del traball, qu' es la historia del pervenir, ab sas convulsions y sas batallas, pot simbolisarla perfectament la *Cooperativa*. Jo no vull pas detallar á la menuda tot lo que várem veur'hi: tres agradables horas hi passárem, admirant sí la netedat y bona disposició del edifici, la sala de urdidors, la gran quadra de telers, la instalació de llum eléctrica, la escola, lo cassino, lo barri obrer; mes lo que no s' veu ab los ulls materials es precisament allí lo més admirable. La Societat ha publicat un quadro, qu' ens va regalar, explicant tota sa curiosa historia, son dificultós y contrariat comensament, sa atsarosa vida y sa prosperitat definitiva y assegurada. Los miracles de constancia, de activitat, de fé, de virtut, que per part dels obrers han sigut necessaris pera alcansar lo triomf de las sanas ideas sobre las excitacions de la enveja y las aberracions políticas y socials de llurs meteixos companys, enlluhernats per las utopias de la Internacional y las flamaradas del comunisme, no ténen fi ni compte, y á mon entendre, donan altíssima idea de las bonas condicions morals é intel-lectuals de la classe obrera catalana. En 1864 se fundá la Societat ab lo nom de *La Obrera mataronense*, naixent de la disolució de la Societat obrera de resistencia de Mataró. Comptava ab 247 socis, pero á mitjos del 1868, las persecucions y suspicacia del Gobern y la falta de fé en un pensament nou havían reduhit lo nombre de membres efectius á 7; la Revolució de Setembre, ab son moviment expansiu, lo feu elevar prompte á 105 ab 1,000 $ de capital. La febre socialista, implantada de l' extranger, falta saber per quí, conturbá gravement la existencia de la nova Societat, y amenassas de mortr responían á la negativa dels socis á ingressar en la Internacional: no obstant, lo impuls estava donat y en 1871 y 1872 la *Cooperativa* s' arrelá extraordinariamet, aumentant notablement son capital, si bé que disminuhint lo nombre de socis. A fí del 1874 se plantava la primera pedra del edifici-fábrica de Mataró, y en 15 de Juliol de 1875 se inaugurava una de las seccions del edifici. Avuy, aquest, no termenat encara, presenta ja un magestuós aspecte, y la Societat, que prospera visiblement, se prepara á donarli tot son desarrollo: 183 telers possehía al acabar l' any prop passat y sa producció passava de 900,000 pessetas anuals; sa Biblioteca ben escullida, més que numerosa, es freqüentment consultada: son estudi, hont se instruhéixen los fills y fillas dels traballadors-capitalistas, molt con-

corregut; la botiga de provisions, dona regular benefici y las peticions d' admissió llur molt freqüents. La vida de la Societat está donchs assegurada: la honradés, la laboriositat y la intelligencia han tingut llur degut premi, y avuy á Mataró s' alsa un edifici qu' es exemple viu als altres obrers de cóm poden efectuar noblement llur desitjada emancipació. ¡Honor etern als fills del traball!

Lo Director-gerent de la Societat, D. Salvador Pagés, volgué de totas maneras que l' acompanyéssem á pendre xocolate á casa seva, una de las dúas que fins ara s' han construhit en lo projectat barri obrer, y en ella tinguérem ocasió de admirar una vegada més l' ordre, la netedat, la bona disposició y aprofitament del lloch. Vivament remerciárem al Sr. Pagés y de gran cor lo felicitárem per lo brillant estat á que baix sa experta direcció ha arribat la *Cooperativa*. Nostra Directiva, á proposta del infrascrit, desitjant demostrar lo molt que s' interessa nostra ASSOCIACIÓ per tant noble pensament, acordá remetre ab destino á sa Biblioteca, totas nostras publicacions, com aixís s' ha efectuat, segons s'haurá vist pernostre BULLETÍ.

Los Col-legis son altre dels monuments interessants de la época actual que deu visitar en Mataró lo excursionista. Lo més antich, que visitárem al matí y que s' troba dintre de la població, ocupant per complert lo gran triángul format per la plassa de Santa Ana, lo Camí-Ral y lo carrer de St. Antoni, es lo dels Escolapis. L' altre, conegut vulgarment ab lo nom de Col-legi de Valldemia, del nom del célebre orador sagrat R. Hermenegild Coll de Valldemia que fou un de sos fundadors, es més modern y s' alsa fora ciutat en una magnífica posició tot voltat d' exuberant arbreda: lo visitárem á la tarde. Lo primer, fundat en 1737, estava agregat en un principi á la Universitat de Cervera y avuy s' hi dona tota la segona ensenyansa completa. Per sas aulas, y en especial per las tant famosas de Filosofía, han passat los més il-lustres fills de Mataró. Han sigut rectors de la casa religiosos escolapis tant il-lustrats com lo P. Ribera, humanista notabilíssim que parlava lo grech com nosaltres lo catalá; lo P. Vicens Thió, no ménos distingit y que parlava lo llatí ab la meteixa facilitat; lo P. Vada, un dels mellors poetas catalans de son temps, comens de aquest sigle; lo P. Ferrer, profon filosoph y eminent teólech; lo P. Joseph Rius, arqueólech y filólech distingit; lo P. Jascinto Feliu, autor de un tractat de matemáticas puras (4 tomos), professor en lo Col-legi militar de

Segovia y més tart Comissari apostólich de la Ordre, home eminentíssim en varias brancas del saber, havent deixat innombrables manuscrits, entre ells una preciosa gramática hebrea; tots mataronins. Avuy es Director nostre consoci lo R. P. Roberges, á qui anárem á trobar en son despaig al sortir de la *Cooperativa*.

Dit senyor, qui 'ns rebé ab gran amabilitat, nos ensenyá tota la casa, espayosa é incessantment mellorada. Tres grans seccions abrassa lo edifici: la primera, de primeras lletras, escola pública gratuita, dependent del Ajuntament; la segona, institut de segona ensenyansa, hont se pot pendre lo títol de batxiller en arts; la tercera, seminari pera los novicis de la ordre. Dintre del edifici se troban també las habitacions dels professors, la Biblioteca y la Iglesia. Aquesta, encara que barroca, es de molt bonas proporcions: sa nau es elegantíssima, y la portada, dintre dels defectes propis de son estil arquitectónich, molt boniqueta. La Biblioteca, col-locada sobre meteix del presbiteri, conté prop de 4800 volums y entre altres notables llibres, arxiva un Cartuxá, un Euclides, un Arquímedes, etc. En la celda del P. Cardona, que modestament s' anomena un *principiant aficionat*, vegérem un monetari que pacientment va col-leccionant pera cedirlo al Col-legi, y en quin exámen, fet de gros en gros, hi esmersárem més de una hora. En la nota [1] transcribím una concisa llista pera apreciar son valor.

Després d' examinar en lo despaig del Director un plano de la cala de Mataró ab indicació de la barra ó escollera que s' creu formava lo antich port romá, entrárem un moment en la celda del P. Roberges y examinárem part dels manuscrits y traballs inédits que s' conservan en lo arxiu de la casa y en los quals hi ha material abundantíssim pera lo amant de las ciencias, de la arqueología y de la historia. La major part son del P. Rius, lo sabi escolapi, que tant ha il-lustrat la de Mataró. Vejérem lo

---

[1] Alguns materials ó elements pera formar un catálech numismatich en lo Col-legi de P. P. Escolapis de Mataró.

Monedas Ibéricas y Celtibéricas.—19 de coure (bronze mitjá).—1 de plata.

De Colonias gregas.—12 de plata (Empurias).—16 de coure (bronze mitjá) etc. Colonias y municipis.

Romanas.—95 denaris de familias consulars.—42 id. imperials.—19 monedas de coure (gran bronze).—70 id. (bronze mitjá).—78 id. (petit bronze).

Dels Estats del antich y nou continent.—120 monedas de plata.—140 idem de coure.

Espanyolas en particular.—150 monedas de plata.—260 monedas de coure.—12 medallas de proclamacions y medallons.

arsenal de apuntes que deixá referents á la meteixa; las notas pera la formació de un diccionari provensal; las copias de totas las lápidas y mosáichs romans trobats en la ciutat ó en sos encontorns; las notas críticas sobre las poesías de Ausías March, sos «entretenimientos poéticos» ab un prólech de molt bona doctrina; son «hacecito de mirra» ó sían discursos en lloansa de la Verge, etc., etc.

De la Celda del P. Roberges nos dirigírem á casa D. Joan Campaner, en lo carrer de Santa Marta, afortunat possessor de una bellíssima y famosa esculptura del sigle XVII, representant la Verge de Bethlem contemplant á son fillet adormit. Es obra notable del esculptor granadí Diego de Mena, deixeble del renombrat Alonso Cano, y la patria deu estar agrahida al Sr. Campaner que ha resistit quantas ofertas se li han fet pera despéndres'en, coneixent lo valor artístich de aquesta delicada y preciosa imatge.

Nos encaminárem luego á la Iglesia Parroquial, no sens deturarnos devant de la lápida romana de que parlarém més avall, derrera de la Casa de la Vila; devant de una casa del sigle XVI (1565), situada en lo Carreró, n.° 17, una de las pocas del renaixement que s' troban en Mataró, ab dúas bonicas finestras y de sever conjunt; y devant de un hermosíssim finestral del sigle XV, primorosament traballat, que s'admira en la casa que fa cantonada á la Plassa Gran y al Carrer de Palau, n.° 22. Es de la mellor época del gótich y posteriorment á nostra visita ha sigut llastimosament profanada, pintantla y embrutantla á pretext de restaurarla. També la típica casa del Carreró está á punt de perdre son carácter, per exigencias del propietari.

La grandiosa Iglesia Parroquial de Santa María marcá lo terme de nostra visita al dematí. No parlém de la fatxada, desgraciada obra de nostres dias: parlém de la obra primitiva, del 1675, del renaixement, d' espayosas y bellas proporcions, de que podrán donar idea las següents xifras: llargada 340 pams, amplada 80, alsada 120: Creuher major 240 pams de llarch per 41 d' ample. Hi ha un creuher més petit que dona á la planta de la Iglesia la forma de una creu de Calatrava. La nau principal es d' ordre corinti, lo creuher toscá: la bóveda de canó. Es notable l' orga. Las esculpturas del presbiteri aixís com l' altar major (y també lo de la iglesia dels Escolapis) son de Gurri. Los quatre grans quadros del Presbiteri son de D. Pere Pau Montanya, célebre pintor y Director de la Escola de Bellas Arts de

la Llotja de Barcelona. Fóren aquestas obras de las últimas que feu, puig, haventlo sorprés la mort, tingué que fer ó acabar lo darrer quadro son gendre D. Joseph Giral. Los assumptos son los següents: 1.er predicació de St. Cugat y conversió de las Santas Juliana y Semproniana; 2.on Martiri y decapitació de St. Cugat, essent presents las esmentadas Verges; 3.er Confessió de fé de las Santas devant del jutge; y 4.rt martiri y gloriosa mort de las meteixas.

La Capella dels Dolors y lo Camaril póden considerarse com una exquisida col·lecció de pinturas. Son una de las mellors obras de Viladomat los quadros que forman un Via-Crucis, 6 en grans quadros en las parets de la Capella y los restants en medallons. Acompanyan al altar de la Verge 6 quadrets molt bons, que forman en conjunt los 7 misteris de sa corona. Las pinturas del Camaril, que representan los Apóstols, los Evangelistas y la Assumpció de la Verge, son de diferent pinzell que las de la bóveda de la Capella, y los quadros, que son molt bons, se ténen per obra del més aventatjat dels Juncosas. Com á obra de ménos valor artístich, póden véure's las fonts baptismals y lo modern altar de St. Joseph, dibuixat per lo arquitecte D. Ramon Tenas y policromat per D. Ramon García; en ell se guarda un quadro del Sant, magnífica obra de Viladomat. Vegérem també l'arca de plata hont se guardan las relíquias de las Santas en lo Altar major, de poch mérit artístich ó arqueológich.

Una curta visita al Sr. Rector pera saludarlo y veure lo tresor de la iglesia, termená aquesta primera part de la excursió. Vegérem allí alguns quadros, un cálzer enterament modern, procedent de un altre antich fet fondre per lo actual rector, una arqueta de plata afiligranada y una patena moderna, de molt ben combinat y simbólich dibuix. Nos diguéren que la creu parroquial es del Renaixement, de plata, y que s' conserva lo peu de un' altra, gótica, molt rich; més ni una ni altre poguérem véurel's. De aquest estil gótich també s' en troban senyals en lo temple de Santa María, tot just destacantse d' entre la unitat del estil del renaixement que quasi completament en tot ell domina.

Per las plassas, Pescatería, carrer de Barcelona y plassa de Sta. Ana nos encaminárem luego á la fonda de Montserrat, hont debíam dinar en companyía del P. Roberges, qui'ns feu l' obsequi de acceptar la presidencia de nostra taula. Lo típich *portal de Barcelona* qu' encara jo m' recordo haver vist, va desaparéixer ja fa anys pera obrir la comunicació entre la Riera y la Rambla.

Fou aixecat en 1569 mitjansant permís que doná á 7 de Desembre D. Diego Hurtado de Mendoza, príncep de Mélito, lloch-tinent y Capitá general (virey de Catalunya) pera alsar las murallas qu' encara avuy póden veure s' formant un recinto dins de la actual ciutat. Ha durat donchs poch menos de 300 anys: *sic transit gloria mundi* ¡aixís ha caygut lo mur que presenciá tantas escomesas y defensas heróicas, senyaladament las del any 1810, contra los francesos, y l' any 1843, contra los miquelets d' En Prim!

(Seguirá).

RAMON ARABÍA Y SOLANAS.

SECCIO DE PUBLICACIÓ.

COSTUMS POPULARS DEL VALLÉS.

(Continuació.—V. Núms. 58 y 59, pl. 155.)

XVII.—CABALLFORT.

(JOCH DE NOYS GRANS.)

Quatre noys, si fá ó no fá iguals, son prou pera fer aquest joch. Se n' posan dos á unas tres passas de distancia l' un del altre, mitj ajupits, apoyant las mans y si vólen lo cap á una paret ó faldar de finestra: mentres los altres dos, des quatre ó cinch passos enderrera dels que paran, arrencan correguda y ab un blinco los hi pujan á caball ó sia á la esquena, tot anant cantant:

Caball fort
Tente fort,
Si per cas caus
Digas: «¡Fava
Del meu cor!»

Quan están ben assentats dalt de caball, un dels dos se treu la gorra y la tira al altre caballer; aqueix la torna al altre, anant seguint aixís fins que la gorra cau á terra. En aqueix cas han perdut los caballers y han de fer de caballs: anant repetint lo dit fins qu' están cansats. Si á alguns dels qui fan de caball, per no caure la gorra ó alguna altra causa, los genolls li fan figa, diu:

..... «¡Fava
Del meu cor!»

Dit aixó, lo caballer ha de baixar, tornant á pujar quan estiga reposat. Aquest joch dessarrolla tots los muscles.

XVIII.—LO MOLINER.

(PASSATEMS DE NOYS Y NOYAS PETITETS.)

Un noyet ó noyeta no sabent moltas vegadas ab que jugar ó passar lo temps, se posa ab los brassos extesos y comensa á giravoltar tant depressa cóm pot anant sempre cantant:

Roda, roda, Moliné,
Si m' fas caure, t' mataré.

Dura lo voltar fins que lo cap li roda que li semb'a que ha de caure; allavors, ó volta al revés ó se seu fins que lo rodament de cap li ha passat.

XIX.—LA MARE DE DEU.

(CANSONS DE BRESSOL.)

I.

La Mare Deu vindrá
Tota plena de cosetas,
A la butxaca pinyons
A la falda avellanetas.

II.

La Mare de Deu
Quan era chiqueta
Anava á costura
A apendre de lletra,
Ab un cuixinet
Y la cistel'eta.

La primera l' acostuman cantar las donas pera fer adormir los infants ja al bressol, ja á llurs brassos.

La segona s' canta y ensenya á las noyetas pera que vajan á costura ab gust, atés que en la llur memoria hi ténen la idea de que la Mare de Deu quan era com ellas també anava á costura á apendre de lletra.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA.

Mollet del Vallés, Octubre de 1883.

Dos pares y tres fills
Se menjavan tres cunills
Y n' tocava un per home.

DÚAS LÁPIDAS INÉDITAS DE LA VALL D' ARAN.

I

Dona compte del descobriment d' estas lápidas nostre actiu delegat Mr. Maurici Gourdon, en la següent *Nota* que traduhím:

«Durant la época romana, la Vall d' Aran estava unida per una carretera ab Sant Bertran de Comminges (*Lugdunum Convenarum*), com ho proban las nombrosas inscripcions trobadas en tota la extensió de dita vía, que s' ajuntava ab la vía *ab aquis Tarbellicis ad Tolosane*, esmentada y descrita en lo Itinerari de Antonino.

La Vall d' Aran estava donchs ab comunicació per Sant Bertran ab Tolosa, per un costat, y, per l' altre, ab Tarbes, Pau, Dax, etc.—Es probable, per no dir cert, que la vía romana se prolongava més enllá de la Vall d' Aran y que anava, pe'l *coll de Beret* ó lo de *la Bonaygua*, á reunirse en la vessant espanyola dels Pyrineus ab las colonias romanas d' esta regió. Mes fins ara, que jo sápiga, cap fet autorisa á assegurarho.

No puch citar sino una noticia que m' han donat los habitants de la Vall de Salardú, y encara baix tota reserva. Segons ells, existeix al N. O. del coll (port) de la Bonaygua una inscripció composta de las dúas lletras F y A, grabadas profondament en la roca del *Pich de la Llansa*. En la época en que jo vaig fer la primera ascensió de aqueix cím,[1] hi havía tal abundó de neu, que no vaig poder cerciorarme sino de que la part superior de la montanya hont han de trobarse eixas dúas lletras, es la única granítica y de que reposa sobre una base calcárea. En quant á la inscripció no vaig tenir la sort de que m' vingués á las mans.

Respecte á que eixas lletras sían realment romanas, permétissem' dubtarne; més aviat las pendría, si es cert qu' existéixen, per una senyal de limitació de provincia ó de districte (terme).

Sía lo que s' vulla, la raresa de inscripcions en la Vall d' Aran fa doblement interessant y preciós lo descobriment qu' he fet en eixa regió durant lo mes de Desembre de 1882.

a)—Inscripció de Gesa.

L. POM
PAVLINIA
NVS. V.S.L.M.

Aquest monument se compon de un fragment inferior de altar, de $0^{m}175$ de alt per 0^{m} 10 de ample y $0^{m}065$ de gruix. Se trobava empotrat en las substruccions de una capelleta románica de la primera época, quasi del tot arrunada, á poca distancia avans d' entrar en lo poble de Gesa.

La part superior de aquest *cypus* contenía lo nom de una divinitat, qu' es impossible indicar á causa del estat de mutilació del marbre: las tres darreras rallas conténen lo prenom, nom y cognom del consagrant y la fórmula votiva.

La llegím aixís: *Lucius Pompeius* (ó *Pomponius*) *Paulinianus, votum solvit libens merito*, aixó es: «Lucius Pompeius (ó Pomponius) Paulinianus: just cumpliment de un vot espontani.»

---

1 V. Butlletí de la A. E. C., vol. III (1881), pl. 17: *Pich de la Llansa* (2665 m.) *en la Vall d' Aran. Primera ascensió, 23 Maig 1880;* per Mr. Maurici Gourdon.

Lo nom de Paulinianus apareix en varias inscripcions antiguas de Comminges y sembla haver pertenescut á una familia important del país, que possehía moltas terras y empleava intendents ó majordoms (*actores*), com nos ho diu una inscripció de Saint-Pé d' Ardet, dedicada á Júpiter per Sabinianus, esclau-majordom (*servus actor*) de Paulinianus.

La inscripció de Gesa es purament romana.

b)—Inscripció de Escuñan.

ILVRBERRiXO
ANDEREXO

Aquesta inscripció, que actualment forma part de ma col-lecció, com l'anterior, se trobava en la iglesia del poblet d' Escuñan, empotrada en la obra del primer contrafort del costat N., aprop y á la esquerra de la porta d' entrada, á curta distancia de terra.

Está grabada en marbre blanch sacaroide, magníficament esgroguehit y com encerat pe'l temps: es llástima, no obstant, qu' estiga mutilat, perque es difícil endevinar de fixo quína era sa forma primitiva; sols se póden veure al costat esquerre de la pedra las senyals de una especie de cornisa.

Lápida descoberta en Escuñan (Vall d' Aran), per Mr. Maurici Gourdon.

¿Se tracta de una inscripció votiva ó de una inscripció funeraria? Deixo á un altre més sabi que jo la resolució de aquest punt, y per ma part m' acontento ab senyalar la existencia de aquesta inscripció que un atzar favorable me ha permés salvar de la destrucció.»

II.

Véuse aquí ara lo que diu lo P. Fita, nostre eminent epigrafista y soci honorari, á qui consultárem, en lo «Boletin de la Real Academia de la Historia,» vol. III, quad. II, de Agost prop passat:

«Al altre extrem de la Vasconia primitiva y en sa línea meridional, sobre la cinglera pyrenayca, s' exten la Vall d' Aran, hont naix y corre lo Garona, que, segons diu Estrabon, fou, com lo Ródano, límit de la Iberia. Allí també las inscripcions romanas comensan á escampar viva llum sobre la religió y desconegut idioma del poble bascongat. Se coneixían las lápidas votivas al deu Lex (*Lexi deo*), trobadas en la vila de Lez, famosa per sos banys thermals y darrera de las de la Vall d' Aran, atravessadas per lo Garona. Crech que Lez no es númen distint per son significat del que presidí á las no ménos famosas y properas thermas de Luchon, y en sas aras votivas prengué lo nom de *Lixo* ó *Ilixo;* y tinch per probable que l' arrel del vocable es la céltica *leski* (cremar, abrusar), que vaig apuntar [1] com propia del nom de altras fonts thermals, divinisadas, en Brozas d'Extremadura y en Castro Caldelas, provincia de Orense. Lo element romá pur se ostenta dintre de la Vall d' Aran, en la inscripció votiva del poble de Gesa. (V. pl. 219 inscr. *a*). La descobrí per Desembre del any passat y acaba de publicarla mon il-lustrat amich Mr. Maurici Gourdon, qui, á més d' enviarme sa noticia impresa [2], ha tingut la bondat de remitirme, per mediació de D. Ramon Arabía y Solanas, president de l' Associació d' Excursions Catalana, la fotografía de altre marbre insigne que trobá en la iglesia del poble de Escuñan. Per desgracia, no está complerta la inscripció, com ho evidencia lo trencat de la pedra, si bé que sas dúas paraulas (V. pl. 220, inscripció *b*), compensan prou eix defecte, per ésser enterament bascongadas. La segona es nom de dona, derivat de *Andere* (senyora, mestressa), conforme ho ha demostrat Mr. Luchaire [3], valentse de altras inscripcions romanas y de códices que ha compulsat y sábiament exposat, procedents del territori que fou domini del bascuence, á un y altre costat del Pyrineu. Jo sols afegiré á las observacions de autor tant il-lustre, la de que lo vocable *Andreá* (*domina*), se troba registrat per lo glossari del bascuense escrit en la primera meytat del s. XII y en lo llibre final del códice Calixtino [4]. En quant á la primera paraula del epígrafe *Ilurberrixo* que aparentment concorda ab la segona, té fesomía bascongada tant evident com la de *Iliberri* (vilanova), del qual me sembla sinónim *Ilurberri*. L' arrel de *Ilur*, ab significat de ciutat ó vila, se destaca innegable en *Iluro* (Oleron) y en altras varias homónimas de l' antigua Espanya; aixís com en *Ilurre*, *Ilurdoz* de Navarra, é *Ilurmendieta* de Guipúzcoa. Ni hi ha perque extranyarse de veure que en la Vall d' Aran nos vinga á devant lo nom de una persona, ó tal volta divinitat, tret de un altre geográfich, puig aixó meteix havém vist en la Vall de San Millan, parlant de la inscripció de *Dercetio*.»

---

[1] *Restos de la declinacion céltica y celtibérica en algunas lápidas españolas.* Madrid, 1878; plana 12-15.

[2] *Note sur deux inscripcions inédites de la Vall d' Aran;* sens peu d' imprempta.

[3] *Études sur les idiomes Pyrénéennes de la région française*, Paris, 1879; pl. 53, 89.—*Revue de Lingüistique et de Philologie comparée*, Paris, 1881; pl. 159, 160.

[4] Publiquí son gravat é interpretació en la *Revue de Lingüistique et de Philologie*, Paris, 1882; pl. 16.

EXCURSIONS PER LA PROVINCIA DE GUADALAJARA

XIV.

Una excursió á Molina de Aragon.

(Continuació.—V. N.° 60, pl. 196.)

En 1640 En Felip IV feu á Molina plassa d' armas ab motiu de la sublevació de Catalunya.

Lo doctor D. Garcì-Gil Manrich, bisbe de Barcelona en los temps de aquesta sublevació, era fill de Molina.

Durant la guerra de successió, Molina, com tot Castella, prengué part per En Felip V, lo d' Anjou, sufrint á conseqüencia d' aixó no pocas molestias de part de las tropas del Arxiduch.

Molina fou declarada ciutat en 1812 per la Regencia de Cádiz á conseqüencia de haver preferit veure destruhidas sas llars á sufrir la tiranía del general francés Roquet.

Aquestos son los datos que he pogut trobar respecte á la Historia de Molina de Aragó, sentint molt no havérmen' pogut proporcionar cap respecte á sos temps primitius.

L' únich qu' he pogut averiguar es que fá pochs anys se trobá una llosa ab un relleu representant á un home y á una dona fornicant, y algunas petitas figuras de guix ó de argila. Aquestas troballas tinguéren lloch entre la població y l' castell al traure n' las terras pera fer un fosso. Mes al volguer saber ahónt havían anat á parar, per si m' hagués sigut possible véurelas y tractar de averiguar l' época á que perteneixían, no he pogut saber res més sino que havían anat á parar á mans de personas desconegudas y de fora de Molina. Es una llástima que quan se fán troballas de aquestas que podrían donarnos molta llum sobre la nostra antigua historia, desaparegan sempre sense saberse cóm, estroncantse de aquesta manera las fonts en que podrían beure los qui desitjan estudiar los diferents pobles que concorreguéren á la formació de nostra nacionalitat.

Al dematí següent recullo alguns bonichs grupos de cristalls de Aragonito entre 'ls guixos del turó que domina á la vila de Molina y emprench lo retorn cap á La Loma, mes passant per un camí completament distint del que vaig seguir ahir.

Passo pe 'l pont nou de pedra que hi ha á la sortida de Molina y segueixo la vora esquerra del Gallo; atravesso aquest riu á una hora més avall de la vila, al costat de un molí hont hi ha un niu de cigonyas. Una de aquestas zancudas está dreta en lo niu, mentres sa companyera s' passeja tranquilament per los camps de aquells voltants.

Passo tocant las murallas del castell de Santiuste, vora dreta del Gallo, que té encara tres de sas quatre torres bastant ben conservadas.

Prop de aquest castell hi ha unas pedreras de calissa molar y en ellas diferents molas de molí ja picadas. Aquesta calissa conté nombrosas impressions de fullas de plantas, de las que n' recullo un parell d' exemplars. Recordo que en 1865 vaig trobar una calissa igual en lo barranch de las Cassas, terme de Centellas, dessota meteix de una casa de pagés que es la que dona nom al barranch. Mes á Centellas aquesta pedra no s' emplea més qu' en la construcció de voltas, pera las quals es molt estimada á causa de sa duresa y poch pés.

A un kilómetre de aquesta pedrera y á vuyt kilómetres de Molina, passo pe 'l poble de Corduente, ahont en lo sigle XVII hi havía una fábrica de balas y una fundició de pessas de artillería de ferro.

A la esquerra, en front de Corduente, s' veu lo poble de Ventosa y una gran forja de ferro.

Remonto l' barranch de Corduente, quins vessants ténen la base formada per pissarras silurianas molt fullosas; atravesso la vall de la Mosquera, del terme de Torremocha del Pinar, y, á uns 16 kilómetres de Molina, comenso á baixar per lo fons del *Vallejo Largo*.

Dos parells de cigonyas passan volant ab direcció al Sur. Això confirma lo qu' he dit en algunas de mas anteriors respecte á l' afició que las cigonyas ténen á niar en aquest país.

Dos creus de fusta clavadas en una meteixa roca m' anuncian que allí s' hi ha comés un doble crim. Lo guía m' explica que las víctimas fóren dos nuvis que, anant á comprar las joyas á Molina, trobáren llur llit de bodas en aquest indret, gracias á uns lladres qu 'ls assessináren després de robarlos.

Estich tant fet á la vista de aquesta mena de creus y á escoltar relacions per l' estil de aquesta, que ja no m' causan la més petita impressió.

Després de haver seguit llarga estona l' *Vallejo Largo*, pujo per lo vessant dret de aquesta vall y arribo al riuhet de Arandilla, hont passo tocant una gran forja de ferro, avuy completament abandonada. Creuho aquest riuhet, pujo una forta costa y m' trobo á Cobeta, després de sis horas de ma sortida de Molina.

Tot lo terreno comprés entre l' barranch de Corduente y l' riuhet de Arandilla está format de areniscas rojas y conglomerats silíceos.

A Cobeta hi queda encara una torre circular molt ben construhida, únich resto de l' antigua morada del senyor de aquest poble.

Desde Cobeta á la Olmeda de Cobeta hi ha sols un' hora escassa y rés de particular he notat en aquest trajecte.

Passada la Olmeda, veig un islot de terreno cretáceo, hont recullo alguns *esquinos*, varias *ostras* y dos *dents* de peix. La pluja que comensa á caure m' impedeix deturarm' hi més.

Baixo pe 'l barranch *del Escaleron*, passo *la Rambla* de Cobeta prop de sa

desembocadura en l' Ablanque, passo á gual aquest riu, y, després de una pujada de mitj' hora, arribo á la vall hont está situada La Loma, poble ahont entro després de nou horas de marxa per un camí infernal, plé de pujadas y baixadas, y convertit, en molts punts, en una veritable torrentera per las plujas de aquestos días.

XV.

De Trillo á Cereceda, passant per Viana y La Puerta.

De Trillo á Viana hi ha uns set kilómetres y lo camí es costerut y dolent com lo que més puga serho: no hi faltavan més que las plujas de aquestos vuyt últims dias pera acabarlo de adobar.

Per' anar de Trillo á Viana se passa l' pont que hi ha sobre l' Tajo en lo primer de aquestos punts, y, á uns quatre kilómetres, se troban las *Tetas de Viana*,[1] que son dos turons bessons, si se m'permet la expressió, quins cims se troban á 1070 metres damunt lo nivell del mar, á uns 400 metres sobre l' nivell del Tajo á Trillo, y á uns 100 ms. més alts que la messeta que li serveix de base. Aquestos dos turons que vistos de lluny semblan próximament iguals, desde prop presentan una gran diferencia. Lo banch de roca que corona l' del orient es molt més ample que l' del occident. La part vertical de aquestos banchs de roca tindrá uns vuyt metres de altura; lo del turó oriental es sols accessible per un indret; l' occidental es de tot punt inaccessible. Desde l' cim de aquestas *tetas* se domina una extensió de terreno quin radi no baixará de unas vuyt ó deu lleguas castellanas.

Lo camí passa per l' est de aquestos turons y al peu dels meteixos, los hi dona la volta per la part del sud, y, seguint lo barranch de la *font del Borratxo*, arriba á l' antigua vila de Viana de Mondéjar, que, havent sigut molt famosa durant la Edat mitjana, avuy está poch menos que mitj arrunada y compta sols 314 habitants.

No vull deixar las Tetas de Viana sense referir una estranya tradició de Trillo.

Hi ha á la vora dreta del Tajo, y una mica més amunt de aquesta vila, un forat en la roca que á tot se sembla menos á una petjada de caball. Ara bé, segons los habitants de Trillo, quan Sant Martí anava pe' l mon vá passar per aquest indret, y, deixant marcada la ferradura de son caball en la roca, saltá l' riu Tajo, y en dos brincos més se plantá en lo cím de las mentadas Tetas.

(Seguirá.) Cels Gomis.

[1] Ne parlá lo meteix Sr. Gomis, y ne publicá lo dibuix en lo Anuari de la Associació. any I (1881), pl. 411.

SECCIÓ BIBLIOGRÁFICA.

Lo Freser, per J. Massó y Torrents.—Barcelona, Est. de L. Obradors, 1883. —Preu: 4 rals.

Aquesta obreta, que forma un bonich tomet de 80 pl., in-16.°, ab un plano de la conca del Freser, es lo primer de la biblioteca «Catalunya per sos rius» y vé dedicada per son jove autor á la Associació d' excursions Catalana. En ella se tractan metódicament y ab estil agradable las següents materias: «*Lo Freser.*—I. *Naixement del Freser. Nuria.*—II. *De Nuria á Queralps. De Queralps á Ribas. Lo riu Segadell. Pardinas.*—III. *Lo Rigart, Tossas, Fornells. Dorria. Planés. Navá. La Baronia. Planolas. Ventolá.*—IV. *Ribas. E. Gusi. Angelats. Campellas. Bayell. E. Montagut. Casa de l' Aygua. Bruguera. Lo Taga. Las covas de la vall de Ribas. E. Parramon. La Corba.*—V. *Lo camí vell. Lo pont d' En Cabreta. Campdevánol. La creu. Gombreny. Montgrony. Estiula.*—VI. *Ripoll. Son monastir.*—*Conclusió.*—*Apéndix.*»

Cóm se veu, aquesta obreta constituheix una monografía del riu Freser y es una bona guía manual pera recórrer la pintoresca conca de aquest riu. Está escrita ab precisió y conciencia y, sens ésser recarregada de datos, ne conté los suficients pera il-lustrar al visitant sobre la importancia histórica, artística ó pintoresca del lloch visitat. Felicitém á son jove autor, que algunas vegadas ha honrat també las columnas de nostre Butlletí, y desitjém que sa obreta li produhesca tant profit com honra. La idea de fer conéixer Catalunya per sos rius es lloable y verament *excursionista* y si en los nous volums anunciats. *Lo Llobregat* (2 vol.) y *Lo Tordera*, se realisa tant felisment com en lo publicat, molt tindrá que agrahir lo excursionisme catalá á son iniciador.—*R. A. S.*

La importancia dels articles que de algun temps ensá véuhen la llum en alguns periódichs del Principat relativament al excursionisme, fá que, si bé ab la concisió que permet una publicació mensual com nostre Butlletí, haguém determinat senyalarlos á nostres lectors, pera quins estudis podrá servir aquesta nostra Revista bibliográfica com una especie de *memento* fácilment consultable. Quan lo espay nos ho permeti ó lo interés ho demani, enclourém també en esta secció la bibliografía de provincias y la estrangera.

Diario de Tarragona.—(N.os 199 á 202, dels dias 22 á 25 de Agost de 1883).—*Una columna miliaria*, per Don Bonaventura Hernandez Sanahuja. Nostre distingit consoci, ocupantse del *cypus* descobert ab un fragment de inscripció, avuy depositat en lo Museo Arqueológich de Tarragona, s' exten en una erudita disertació que recomaném als aficionats á eixos estudis, y de la qual extractém lo següent:

«La columna miliaria en qüestió, té uns 2 metres de altura, per 2'20 centímetres de circumferencia; es de pedra del país, y ja sumament gastada. La inscripció está formada ab lletras de gran tamany, perteneixents á la época del alt imperi; está dividida en quatre rengles, y s' expressa aixís:

IMP. CAES
AVG. COS. XI
TRIB. POT. X
MAX. VIA.

Que vol dir: IMPERATORI CÆSARI AUGUSTO, COSULI XI, TRIBUNICIÆ POTESTATIS X, MAXIMA VIA.

En primer lloch, es la única inscripció que conserva Tarragona de son especial protector Octaviá August, durant sa vida, en lo supósit de que la pedra miliaria fou dedicada quan l' emperador tenía 49 anys, 14 avans de naixement de Nostre Senyor Jesucrist, 9 en que havía sigut elegit cónsul pe onzena vegada, y lo desé de sa Tribunicia Potestat.

Es igualment interessant aquest resto com data, atés que si bé es veritat que l' primer que feu medir los camins fou Cayo Graco, no s' completá esta mellora fins al imperi de August, qui disposá que las grans vías que travessávan tot son vast imperi, tinguéssen un centre comú, que fou lo Foro Romá, la principal plassa de Roma, y á est efecte, segons Dion Cassi, maná col-locar al mitj del dit Foro una columna d'or, que s' anomená *Milliarium aureum*, de hont exían totas las vías, y hont comensava la medició per millas de totas ellas fins als confins del imperi.

Ab referencia á Tarragona, es presumible que la medició se hagués verificat en lo ja citat any 49 del emperador August, col-locantse est monument commemoratiu com testimoni de aquella importantíssima mellora que regulava la marxa dels exércits de mansió en mansió, y orientava als viatgers indicantlos lo camí que devían seguir, lo camí que havían fet y l' que 'ls faltava recórrer pera termenar llur viatge, á qual objecte se col-locavan los pilans ó columnas miliarias á la vora de las vías públicas, en lo punt hont queyan las millas itinerarias de poble á poble ó de mansió á mansió, pera intel-ligencia y guía del viatger ó quefe de la forsa militar en marxa, pera saber lo punt de marxa y lo punt de descans, objecte principal d' esta divisió itineraria.»

En lo final de sa disertació parla lo Sr. Hernandez de *Stabulum Novum*-combatent, sens esmentarlo tant sols, al P. Llanas en las conclusions que sentá en lo *Diario de Villanueva y Geltrú* sobre los descobriments fets per dit senyor prop de Calafell [1]. Nos sembla que aquest es un dels principals objectes del article, y havém de dir francament sobre d' ell la nostra opinió. En primer lloch: ¿ha *vist* lo Sr. Hernandez lo que s' ha descobert en lo terme de Calafell? Si no ho ha vist, cap deducció *à priori* té més valor que lo molt atendible que li dona la indisputable competencia del esmentat arqueólech; en una paraula, no té més que un valor negatiu, es á dir, fernos dubtar de que lo descobert sia una població, com sosté lo P. Llanas, y també de que sia una simple posada ó punt de descans, com sosté lo Sr. Hernandez. Y quan hi ha una cosa tant *positiva* com un descobriment, la crítica ha d' ésser essencialment *positiva*, tenint per insubstituhible punt de partida la inspecció ocular. Y ara, tant al P. Llanas com al Sr. Hernandez, dignissims consocis nostres, los obrím de bat á bat las portas de nostre BULLETÍ pera que, si ho ténen á bé, discutéixia so-

[1] V. aquest meteix N.°, pl. 205.

bre lo punt concret á que'ns referím. Som modestos, mes los havém de dir que nostras publicacions especialistas van ahont de segur no vá cap dels dos esmentats diaris locals, y havém demostrat prou que, joves é inexperts com som, seguím ab prou constancia y serietat nostres patriótichs propósits pera que molt enllá de las fronteras d' Espanya y fins (*mirabile dictu*) en lo atrofiat cor d' ella, á Madrid meteix, hajan cridat en alt grau la atenció nostres traballs, per lo esperit, per lo alé que revelan, esperit que' ls fa dignes de la cooperació, sempre agrahida, dels sabis y dels mestres, que fins ara, salvas raras y honrosas excepcions, nos han deixat sols en la noble lluyta. *Intelligenti pauca.*

El Fomento de la Marina. (N.os XVIII, XIX y XX, de 27 Setembre, 15 y 31 de Octubre 1883).—*De la medida del tiempo ó del Calendario.* Article transcrit del primer Anuari del «Observatorio astronómico de Madrid,» abundant en curiosas noticias é interessants datos.

El Labriego, de Vilafranca del Panadés (N.os 17, 18 y 19, de 15 y 30 de Setembre y 14 de Octubre 1883).—*El Panadés en la época romana,* llarga y erudita disertació de nostre consoci D. Lluís Alvarez, que recomaném á nostres llegidors. Dit traball formaría en nostre Butlletí ó Anuari una escayent monografía y nos dol verament que un soci que de tal manera podría col-laborar en nostra tasca no' ns haja honrat ab un sol traball en los cinch anys que pertany á la Associació. Esperém que no perseverará en tant poch lloable costum. Rebi nostras felicitacions y llegeixi lo que dihém al peu del article bibliográfich sobre lo article *Una columna miliaria*, unas quantas ratllas més amunt.

La Veu de Montserrat, de Vich (N.° 44, de 3 Novembre 1883).—*Santuari de Ntra. Sra. de Puiglagulla*, article anónim, hont poéticament se relata la invenció de la santa imatje y de la indicació donada por aquesta del punt hont volía que se l' adorés. Molt ben escrit y ab datos interessants pera fer un aplech sobre tradicions religiosas de la nostra terra.

El Bergadan, de Castell del Areny (N.° 376, de 3 Novembre 1883).—*Nuestra Señora de la Consolacion*, interessant article, rublert de noticias sobre lo Santuari de dit nom y sobre la encontrada de Berga. Segueixi lo *Bergadan* donantnos novas de aquella tant bonica com oblidada regió catalana y rebi entretant nostras felicitacions.

El Montsacopa de Olot. (N.° 17 y 18, de 4 y 11 Novembre 1883).—*Cartas á Nemesio:* 3.ª y 4.ª (sobre lo *Monastir de Camprodon*). Molt lloable es la marxa de aquest semanari, que s' distingeix per sa serietat y comediment, qualitats que, ab pena ho dihém, no sempre brillan en la prempsa local de Catalunya. Lo articulista, que firma ab lo pseudónim de Silvio, mereix una estreta abrassada per sas cartas, de sana y profitosa lectura. En las que' ns posan la pluma á la má dona noticias y fa consideracions, molt dignas d' esment, sobre aquell monument antiquíssim, important tant baix lo punt de vista histórich com artístich.

El Demócrata, de Gerona (N.º de 11 de Novembre 1883).—*Una excursion á la cueva funeraria de Torroella de Montgrí*, article de D. Joseph Pascual y Prats, referent á la descoberta de unas covas en lo dit terme. Hauríam de transcriure tot lo article, importantíssim. Després de relatar circunstanciadament las troballas de ossos y armas, descriu la topografía de la cova y termena dihent: «Sortírem de la *cova* plenament convençuts de que havíam visitat una necrópolis de la época *postquaternaria*, comensos de la época histórica, y pera designarla ab lo nom típich, una necrópolis Robenauseniana.» Es just esmentar aquí lo nom del primer descobridor, qu' es lo distingit farmacéutich de Torroella, don Baldomero Mascort. Esperém no tardar gayre nosaltres en visitar tant important caverna.

Barcelona 30 Novembre de 1883.—*R. A. S.*

SECCIÓ DE NOTICIAS.

Invitacions.—Havém rebut las següents: de la *Real Academia de Ciencias naturales y Artes de Barcelona*, pera la sessió pública inaugural que celebrá lo 14 de Octubre prop passat; de D. Eugeni R. Serrano de Casanova, Director de la *Gaçette des Touristes*, al sopar ofert per dit senyor á la prempsa de Barcelona lo dia 24 del meteix mes; del *Centre Catalá* pera la sessió inaugural celebrada lo dia 25 del meteix; de la *Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País*, pera una reunió celebrada lo 26 de id. pera promoure concurrencia al Congrés geográfich colonial y mercantíl de Madrid; del *Centre de la Juventud Mercantil*, pera una vetllada literari-musical celebrada en sos salons lo diumenge 18 de Novembre corrent; y del *Ateneo Barcelonés* pera la sessió inaugural que havia de celebrar lo 29 del meteix mes.

Visitas.—Havém rebut en lo mes de Octubre las dels senyors Alexandre Vézian, distingit geólech, professor y degá de la facultat de ciencias de Bésançon y President de la secció del Jura del Club Alpí Francés, y Felix Pasquier, arxiver de l' Ariège.

Congrés espanyol de Geografía colonial y mercantíl.—Ha tingut lloch en Madrid en los dias préviament senyalats, en lo comens del actual Novembre. Nostre delegat Excm. Sr. D. Víctor Balaguer presidí la sessió inaugural per indisposició del Excm. Sr. Cánovas del Castillo, president efectiu, quí tancá las sessions ab un magistral discurs, de tothom aplaudit. Nostre consoci D. Joseph Ricart Giralt fou un dels ponents en lo tema sobre marina y pláunos consignar que tant en son dictámen com en las discussions posá en alt lloch lo nom de Catalunya, y sos coneixements y competencia. Es molt probable que dit senyor nos donga aviat una conferencia sobre lo esmentat Congrés. Én la secció de *Donatius pera la Biblioteca* se veurán los importants impresos que fins ara havém rebut relatius al meteix.

Excursió.—La secció del Rosselló del Club Alpí Francés ha fet lo 28 de Octubre prop passat una excursió á Culera y Llansá (pr. de Girona), havent rebut l' acullida més simpática dels catalans del Empurdá. Un abrás de cor als germans del Rosselló.

Nombrament.—En sessió celebrada lo dia 10 de Octubre prop passat y á la que assistíren nostres consocis D. Pere Vives y Vich, comandant d' enginyers, y D. Joaquim Torroja, vice-cónsul d' Espanya en Boston, fou nombrat soci corresponsal en Barcelona del «Appalachian Mountain-Club» de dita ciutat dels Estats Units, nostre Director D. Ramon Arabía y Solanas.

La Ilustració Catalana.—En lo número de aquesta Revista corresponent al 31 de Octubre prop passat hi havém vist un gran dibuix representant lo Cementiri de Calafell. Nos plau fer constar que aquesta vista fou treta per lo soci D. Francisco Llorens y Riu, en la excursió col-lectiva á Calafell verificada á 8 de Juliol prop passat baix los auspicis y direcció de la delegació de Vilanova, en un acte per consegüent del tot oficial. Creyém per lo tant que correspondría que lo dibuix original hagués quedat arxivat préviament en nostre Museo.

Descobriment important.—Mr. Eugeni Pepratx, de Perpinyá, infatigable explorador á qui s' déuhen tant importants descobriments, com los del gran banch de Ostreas y de Belemnites de Caudiés de Saint Paul, ha recullit fa poch gran quantitat de ossamentas petrificadas en las argilas sorrencas d' aprop de Château-Neuf (entre Comeillá-del-Vercol, Belrich y Villeneuve-la-Raho). Lo Dr. Dépéret ha examinat y classificat aquestos fóssils y en los butlletins y publicacions especials se n' donarán extensos detalls; mes nosaltres creyém deber nostre fer saber als nostres lectors que, segons detalls, los descobriments fets se referéixen á quatre formas distintas. En los mamíferos un *Antilope* de gran tamany, que Paul Gervais anomena *Boodon*; un crestat de mida ordinaria anomenat *Dicrocerus Australis;* un *Mastodont*, que la forma y mida dels ossos póden fer clasificar entre los *Mastodontes Arvernensis*; entre 'ls quelonios una *Testudo* (tortuga) magnífica, qual closca de més de un metre de llarch, l' húmero quasi sencer, l' omóplato y lo radi, póden ferla reconéixer com á pertanyent á una nova especie. Aquestos últims fragments, molt raros, están molt ben conservats.

Altre.—Nostre actiu consoci D. Cels Gomis, ha descobert per primera vegada en Figueras vértebras d' *encrinites* y per primera vegada en Espanya dit senyor, vértebras de *pentacrinus ramosus*.

Altre.—Á una hora de Torroella de Montgrí s' han descobert unas extensas covas divididas en varios compartiments, un del quals té de llarch més de quaranta metres, en las que s' han trobat molts ossos humans, armas pre-históricas, entre ellas dos ganivets de silex, etc. La Comissió de monuments de Girona las havia d' examinar lo dia 11 del actual Novembre, y procurarém tenir al corrent á nostres lectors del resultat de sa visita. En la secció de Bibliografía ne parlém més extensament.

Rectificació.—En lo darrer N.° del Butlletí passá una equivocació en l' Acta de la excursió al Mas Rabassa (pl. 171), que debém rectificar. Segons detingut

exámen novament fet per lo autor de l'Acta y president de la Delegació de Tarragona D. Sadurní Ginesta Salas, la inscripció diu:

D M
L. LVC *RETIO*
NICEPHO
C—RO. SEVIRO
AVGVSTORVM

«Las cinch últimas lletras de la segona ralla—diu lo Sr. Ginesta—están tant gastadas que sols ab bastanta dificultat pot llegirse Lucretio y en la quarta ralla hi ha devant del RO una lletra bastant gastada seguida de un guió y molt semblant á la G de Avgvstorvm.» Ditas lletras las havém impresas de cursiva.

Profanació.—Llegím en lo *Diario de Tarragona* del 28 del corrent Novembre: «Sin duda la Comision provincial de monumentos no tiene noticia de la profanacion artística que se comete en el hermoso lienzo de muralla antigua, admirado por nacionales y extranjeros, que existe á la salida de la puerta de San Antonio hácia el camino de «Cambiazo», antes de llegar á la muralla conocida por «Falsa braga», puesto que hemos observado que se derriba parte de la espresada muralla, abriendo en ella una puerta de comunicacion con el matadero, al objeto, segun se nos dice, de ensanchar por aquella parte este edificio municipal.—Suponemos que la obra se realizará por acuerdo del Ayuntamiento, y á la verdad, nos parece que antes de llevarla adelante valia la pena de que la corporacion municipal pusiera el hecho en conocimiento de la Comision de monumentos, en la seguridad de que no habia de consentir tamaña profanacion artística.»

Sabém per carta particular que nostre actiu delegat Sr. Hernandez Sanahuja, tant prompte tingué noticia de aquesta nova profanació, oficiá á la Comissió de monuments, y esperém que aquesta sabrá impedir que aquella vaja endavant. Excitém també lo zel de nostra Delegació de Tarragona, pera que prenga cartas en lo assumpto y represente contra la prosecució de la en mal hora comensada obra.

DONATIUS PERA LO MUSEO Y LA BIBLIOTECA.

Periódichs nous.—Havém rebut durant estos dos mesos: *La Voz del Llano*, de Gracia; *La Union de los Contribuyentes*, de Barcelona; *El Rubinense*, de Rubí; y *El Mundo latino*, de Paris.

Museo.—Continúa la llista del donatius:

De D. Marsal Ambrós: 1 *plano y alsats de la fundició de la Maquinista terrestre y marítima* en escala de 1: 2000, calcat de la «Revista general de Marina, lámina XXVI, tomo 8.º»

De D. Ramon Arabía y Solanas: 1 *moneda* turca de coure; 5 *calchs* de lápidas del Monastir de Banyolas.

De D. Joan Brú: 1 *Goigs* de la Mare de Deu de la Mola y del gloriós Sant

Pau primer ermitá, que s' veneran en la ermita de la Figuera—Tarragona, 1881; *Atlas del itinerario descriptivo de España.*

Del P. Fidel Fita: 1 *cliché* extret de una fotografía de Mr. Gourdon, de una lápida de la Vall de Arán.

De D. Cels Gomis: 1 *col-lecció de goigs* del caballer y benaventurat mártir Sant Sinforiá, Espinavessa (Girona); de Ntra. Sra. del Corredor, Alfar (Barcelona); de Sant Llop bisbe, Dosrius (Barcelona); del gloriós apóstol St. Jaume, patró d' Espanya, St. Juliá d' Alfon (Barcelona); de Sta. Eugenia, Avinyonet (Girona); y de Ntra. Sra. del Port, Llansá (Girona); tots ells en catalá.

De D. Francisco de S. Maspons y Labrós, 2 *goigs* de Ntra. Sra. de la Gleva y de Ntra. Sra. del Coll de Ossor, (bisbat de Vich.)

De D. Arthur Osona: 6 *fotografías* representant altres tants tipos y trajos de la *Schwartzwald* (Selva negra); 1 *fot.* vista del *Feldberg-Hotel.*

De D. Ricart Ubach: *Nummulites* procedents de la disgregació de una roca nummulítica trobada en una de las cordilleras que atravessan lo camí de Igualada á Montbuy. Son conegudas en lo país ab lo nom de *Llantias de Coll-Bas ó Santa Candia.*

Biblioteca.—Segueix la llista de donatius rebuts.

Del «Excm. Ajuntament de Barcelona:» 3 fasc. *Campeny, su vida y sus obras*, per D. Carles Pirozzini y Martí; *Memoria-biografía del Excm. Sr. General D. José Manso y Solá, conde de Llobregat*, per D. Honorat de Saleta y Cruxent; y *Ramon Muntaner, guerrero y cronista*, per D. Anton de Bofarull y Brocá; tots tres fasc. impr. en Barcelona, 1883, pe'ls Succ. de Ramirez y C.ª

De D.ª María de Bell-lloch, 2 vol.: *Salabrugas, poesías catalanas*, per la donadora—Barcelona, 1874; *Llegendas catalanas*, per la meteixa—Barcelona, 1881.

De D. Arthur Bofill: 2 vol. *España Mariana: provincia de Huesca, partidos de Fraga y Tamarite*, per lo Llic. D. Sebastian Mercadal, Pbre.—Lleyda, 1873; *Id. id., provincia de Badajoz, partido de Fregenal de la Sierra*, per lo meteix autor—Lleyda, 1876.

De D. F. Pelay Briz; 10 vol.: 5 tomos de la Revista literaria quinzenal, 2.ª época, *Lo gay Saber*, 1878 á 1882; *Primaveras, poesías premiadas*, per lo donador—Barcelona, 1881; *Vidrims, col-lecció de poesías catalanas*, per Damás Calvet—Barcelona, 1880; *Certámen Aranya del any 1878*, col-lecció de poesías de varios autors—Barcelona, 1880; *Plansons*, novelas, llegendas, baladas, quadros, qüentos, per Francesch Fayos—Barcelona, 1883; *Euras*, poesías, per Antoni Careta y Vidal—Barcelona, 1883.

De D. Joan Brú: 1 vol. *Catálogo de los objetos que contiene el Museo Naval* —Madrid, 1853.

Del «Congreso Español de Geografía colonial y mercantil» de Madrid: *Conclusiones votadas y aprobadas en las sesiones de los dias 6 á 12 de Noviembre de 1883.*

De D. Manuel Crusat y Decrey: 1 vol. enq. *Escalades dans les Alpes*, de

1860 á 1869, per E. Whymper, traduhit del inglés per A. Joanne, contenint 108 grabats y 6 mapas.—París, 1875.

De D. Balthasar Decrey: 1 fasc. *Tableau des coordonnées géographiques et des altitudes des points déterminés dans les Pyrénées, notamment sur le versant espagnol, Aragon et Navarre, de 1874 á 1882, accompagné d' un canevas géodésique*, per *E. Wallon*.—Montauban, 1883.

De la «Excma. Diputació Provincial de Barcelona:» 1 fasc. *Dictámen emitido por los doctores D. Juan de Rull, D. Rafael Rodriguez y Mendez y don José Cabot y Rovira, acerca de las condiciones higiénicas que han de reunir los edificios destinados á Casa de Maternidad y Expósitos de la provincia de Barcelona*—Barcelona, Impr. de la Casa de Caritat, 1883.

De la «Geographische Gesellschaft» (societat de Geografía) de Berna: 1 fasc. *Assemblée générale de l' Association des sociétés suisses de Géographie les 5, 6 et 7 Août 1883* (en alemany y francés)—Berna.

De D. J. Massó y Torrents: 1 vol. *in 16°*, *Lo Freser*, per lo donador—Barcelona, L. Obradors, 1883.

De D. Arthur Osona: 1 fasc. *Tagamanent, relació histórica*—Vich, R. Anglada, 1880.

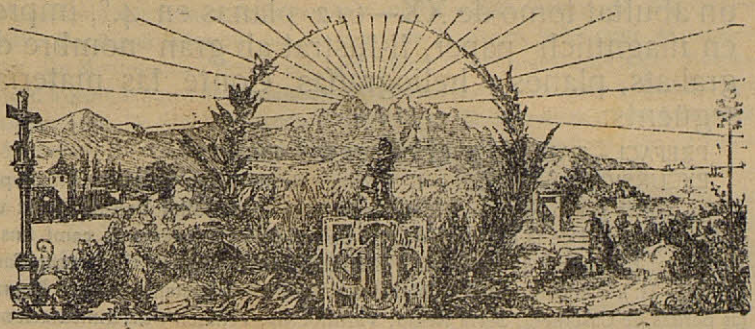
De D. Joseph Pascual y Prats, de Girona: 1 fasc. *Una excursio á la Cueva funeraria de Torroella de Montgrí*, per lo donador (Extret del periódich *El Demócrata* de 11 Nov. 83.)—Girona.

De D. Joseph Ricart y Giralt, los següents impresos: *Suplementos extraordinarios á los N.os 904, 905, 908, 909, 911, 912, 913, 914, 915* del periódich «El Progreso,» contenint los següents dictámens: per D. Joseph Ricart y Giralt sobre lo tema: «Estado de la marina española y medios de fomentarla»; per don Víctor Concas, sobre lo tema 4.rt «Borneo, etc.»; per D. Cesáreo Fernandez Duro, sobre «Costa occidental de Marruecos»; per D. Cástor Amí y Badía, sobre «Costas septentrionales de África»; per D. Pere de la Fuente, sobre «Pesquería, canario-africana»; per D. José Montes de Oca, sobre «Colonizacion en Fernando Póo, etc.»; per D. J. V. Abargues de Sosten. sobre «Intereses coloniales y comerciales de España en las costas del Mar Rojo»; per D. Laureano Figuerola, sobre «Emigracion española, etc.»; per D. Joaquím Costa, sobre «Estado de la marina española y medios de fomentarla»; y per D. Anton Balbin de Unquera, sobre «Las Antillas y el Canal de Panamá».

De D. Francisco X. Tobella y Argila: 3 fasc. *Calendari del Pagés per l'any 1878, Id. per l' any 1879, Id. per l' any 1880*, impr. en «La Renaixensa,» Barcelona.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imprempta dels Successors de Ramirez y C.ª, passatje de Escudellers, núm. 4.—Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

ANY VI. DESEMBRE DE 1883. NUM. 63.

ADVERTENCIAS.

—Los Srs. suscriptors de fora de Barcelona, que per tot lo 31 de Mars prop vinent no hajan renovat llur suscripció *pera tot l' any 1884*, deixarán de rebre los números successius.

—Los Srs. suscriptors que vulgan fer enquadernar lo tomo V del *Butlletí* ab las elegants cubertas expressas, iguals á las dels anys anteriors, deurán entregarlo en la llibrería de D. Alvar Verdaguer avans del dia 10 de Abril prop vinent, puig, passada esta fetxa, no podrán aprofitar lo preu de 5 rals fixat pera dita enquadernació.

Lo segon ANUARI de l' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, próxim á sortir á llum, forma

un abultat tomo de XX—612 planas en 4.°, imprés en magnífich paper, il-lustrat ab gran nombre de grabats, planos y heliografías. Conté las materias següents:

PREFACI.—TAULA.—ABREVIATURAS.—ERRATAS.

EXCURSIONS.—PYRINEUS.—I. Excursió als Pyrineus centrals. Anada per Aragó, regrés per lo Noguera Ribagorzana. Días 12 de Juliol á 28 de Agost de 1881.—(Itinerari de la excursió.—I. De Barcelona á Castanesa: lo camí fins á Barbastro; Barbastro; de Barbastro á Graus; Graus; de Graus á Castanesa; Castanesa.—II. Los encontorns de la Maladetta: Bassivé; de Castanesa á Serra Negra, las bordas de Castanesa; Serra Negra; Vallhiberna; Venasch y sas inmediacions; la Vall de Venasch, l' Hospital espanyol; del Hospici de Venasch á la Renclusa, la Renclusa de la Maladetta, ascensió frustrada; de la Renclusa á Luchon, lo port de Venasch, Bagnères de Luchon, de Bagnères á Pont de Rey; la Vall d' Aran.—III. Lo Noguera Ribagorzana: l' Hospital de Viella, voras del Noguera fins á Vilaller; de Vilaller al Montsech; lo Montsech; la horta de Lleyda; de Lleyda á Tarragona y Barcelona.) Per *D. Arthur Bofill.*—II. La Vall de Venasch, per *D. Cels Gomis.*—III. *Excursions dans la Haute Catalogne au mois de Juin 1882. (Première ascension du Pic Saloria)*, per Mr. Maurici Gourdon.—IV. *Explorations topographiques dans le Haut Aragon. Ascensions des pics Visaurrin* (2,669 m.), *Peña Collarada* (2,883 m.), *Algas* (3,045 m.), *Quijada de Bondellos* (3,080 m.), *Tendeñera* (2,850 m.), *Vignemale* (3,298 m.), *Taillon* (3,146 m.).—(I. *De Ansó à Canfranc par le Visaurrin.*—II. *De Canfranc à Jaca et Panticosa par la Peña Collarada.*—III. *De Panticosa à Cauterets par la Quijada de Bondellos ou pic d' Enfer.*—IV. *Autour de Gavarnie. Tendeñera, Vignemale et Taillon.*) Per lo Sr. Baró A. de Saint-Saud.—CATALUNYA.—V. Itinerari de Manresa á Berga. Juliol á Octubre de 1881. (Manresa; Sant Fructuós de Báges; Sallent; Balsareny y Carrer de Navas; la Atmetlla de Merola; Puigreig; Gironella; la fábrica del Riu; Berga; la Ermita de Queralt.—Apéndices.) Per *D. Gels Gomis.*—VI. De Mollet á Bigas, per *D. Francisco Maspons y Labrós.*—VII. Itineraris d' excursions per Collsacabra y las Guillerías. (I. Collsacabra: las sepulturas celtas, lo dólmen del avench de Tavertet, Sant Joan de Fábregas y Rupit.—II. Las Guillerías. Tradicions: la fossa de la minyona, la pedra llarga, las estoballas de ca 'N Rovira ó dels Encantats). Per *D. Arthur Osona.*—VIII. Entre Vich y Sant Joan de las Abadessas Vint y quatre fulls del meu llibre de memorias. (I. Excursió circular desde Montesquiu.—II. Altra excursió circular desde Montesquiu.—III. Excursió al castell de Orís.—IV. Excursions diversas á Santa María de Besora.—V. Encontorns de Montesquiu.—VI. Entre Montesquiu y la Riera de Vallfogona ó de Fogonella.—VII. Entre Sant Quirze y Saderra.—VIII. Vall de Ribas.—IX. Camí de Ripoll á Sant Joan de las Abadessas y Surroca.—X. De Vich á Gurb, passant per la parroquia de Gurb.—XI. Id. id., passant per Sant Joan Galí.—XII. De

Montesquiu á la Ermita de Bellmunt y regrés.—XIII. Ermita de Bagunyá.—XIV. De Ripoll á Ripoll per la Riera de la Sanch y lo camí de Olot.—XV. De Montesquiu á Besora per Sant Quirze y las Comas.—XVI. De Montesquiu á Sant Sadurní de Sovellas.—XVII. Collada de Planesas.) Per *D. Cels Gomis.*—IX. De Ripoll á Girona. (La vía férrea de Granollers á Sant Joan de las Abadessas. Ripoll. De Ripoll á Sant Juliá de Vallfogona. De Sant Juliá de Vallfogona á Sant Privat: lo Puigsecalm (1,516 m.), primera ascensió. De Sant Privat á Olot. Olot; la festa major. De Olot á Besalú. Besalú. La Mare de Deu del Mont. De Besalú á Banyolas. Banyolas. Encontorns de Banyolas. Una digressió llingüística: vocabulari. De Banyolas á Santa Pau. Santa Pau, Santa Margarida de la Cot, las grederas. Lo *men-hir* de Santa Pau, los Archs, Finestras. Las Planas, la Vall de Hostóles, Amer. De Amer á Banyolas, Rocacorba (992 m.). De Banyolas á Girona. Girona.) Per *D. Ramon Arabia y Solanas.*—PROVINCIAS Y EXTRANGER.—X. De Perpinyá als Banys de la Preste, departament francés dels Pyrineus Orientals, excursió efectuada lo 18 de Juliol de 1840, per † *Don Pere Nolasco Bofill.*—XI. Una excursió histórica per las voreras del Cinca (provincia de Huesca), Monzón, Castejón, Selgua. Per *D. Joseph Fiter é Inglés.*—XII. Una excursió á Molina de Aragón, provincia de Guadalajara, 1881; per *D. Joseph Alsina y Lubian.*

POESÍA.—APLECH DE CANSONS POPULARS CATALANAS, recullidas per *D. Cels Gomis, D. Vicens Plantada y Fonolleda* y *D. Joseph Cortils y Vieta*, y anotadas per *D. Francisco Maspons y Labrós* (I. La Mare de Deu.—II. Tota las ralla de mar fins á la vora de França.—III. La viudeta.—IV. L' Agneta.—V. La tres ninetas.—VI. Los presos de Lleyda, *variants* A y B.—VII. La Pepeta.—VIII. L' hereu Riera, *variants* A y B *(ab la tonada)*.—IX. La nit de Nadal *(id)*.—X. Los tres caballers *(id)*.—XI. Catarina *(id)*.—XII. Marta *(id)*.—XIII. La cansó del gat *(id)*.).

CIENCIAS, ARTS Y LITERATURA.—I. Sobre lo mapa de las Indias occidentals, atribuhit al mallorquí Palestrina (1516), per *D. Joseph Ricart y Giralt*—II. Nevrópteros, hymenópteros y orthópteros de Camprodon y encontradas vehinas, per *D. Manuel Martorell y Peña.*—III. Sepulcre Romá en los encontorns de Girona, per *D. Enrich Claudi Girbal.*—IV. Serinyá y Caldas de Malavella, per *D. Pere Alsius y Torrent.*—V. Ressenya histórica de Blánes, per *D. Joseph Cortils y Vieta.*—VI. Flora de Calella (Catalunya), per *D. Miquel Cuní y Martorell.*—VII. Mamíferos del Vallés, per *D. Vicens Plantada y Fonolleda.*

SECCIÓ OFICIAL.—CRÓNICA.—Desde 30 de Juny de 1881 fins al 31 de Desembre de 1882.—Excursions: col·lectivas (oficials); particulars.—Visitas.—Conferencias públicas.—Vetlladas literarias y sessions públicas.—Juntas generals.—Juntas directivas.—Traballs llegits ó remesos: publicats y no publicats per la ASSOCIACIÓ.—Publicacions.—Certámens de la ASSOCIACIÓ: premis oferts als Jochs Florals.—Gestions.—Instalació de thermómetres de máxima y mínima.—Museo y Biblioteca.—Periódichs.

ÍNDICE BIBLIOGRÁFICH dels principals articles relacionats ab l' excursionisme catalá, continguts en las publicacions periódicas que figuran en la Bibloteca de la ASSOCIACIÓ.

RELACIONS.—Societats ab que está en relació y cambia sas publicacions la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.—Representació de la Associació en festas y solemnitats d' altras.—Visitas rebudas.—Distincions y obsequis otorgats á la ASSOCIACIÓ.

SUSCRIPCIÓ PERA CONTRIBUHIR Á LA RESTAURACIÓ DEL MONASTIR DE RIPOLL.—Llistas de suscripció.—Estat de comptes.

SECCIÓ DE METEOROLOGÍA.—Informe de la Direcció.—Resúmen de observacions meteorológicas fetas en Monistrol de Montserrat (142'54 m.) desde 1 de Juliol de 1881 fins á 31 de Desembre de 1882.—Id. id. en Sant Jeroni de Montserrat (±1.185 m.) en igual período.—Id. id. en la ermita de Santa Fe del Montseny (1.134 m.) en igual período.

JUNTA DIRECTIVA, 1882.—LLISTA DE SOCIS INSCRITS DESDE LO 30 DE JUNY DE 1881 FINS AL 31 DE DESEMBRE DE 1882.—Resúmen general de socis inscrits, desde la fundació de l'Associació fins al 31 de Desembre de 1882.

LÁMINAS, MAPAS Y PLANOS.—(Totas las láminas numeradas ab * son fora text.)—* 1. Itinenari del riu Essera, desde son orígen fins á sa desembocadura en lo riu Cinca, pera acompanyar á la memoria «La Vall de Venasch» per *D. Cels Gomis*; (litografía).—2. *Pic de Gueroso, col de Gueroso et grand lac de Framisella (Haut Pallas)*; de una fotografía de *Mr. Maurici Gourdon*.—3. *Le Massif du Montcalm et de l' Estax; vue prise du sommet du gran pic de Saloria;* de una id. id.—4. *Jeune fille d'Ansó, costume de fête;* de una id. del *Senyor Baró de Saint-Saud*.—*Femme d'Ansó* (Ansotana), *costume de travail;* de una id. id.—6. *Sierras de Lézerin et del Bosso. Vue prise en bas de la source du rio Aragon*. De una id. id.—7. *Porte* de las Monjas, *à Jaca*; de una id. id.—8. *Massif oriental de Bondellos; vue prise au dessus des Bains de Panticosa*. De una id. id.—9. *Montagnes du Tendeñera, vue prise en montant au Port de Bujaruelo*. De una id. id.—10. *Massif de Vignemale, vue prise du lac de Gaube*. De una id. id.—11. *Le Taillon et le Gabiétou, vue prise en dessus du Port de Bujaruelo*. De una id. de *Mr. E. Wallon*.—12. Manresa.—Porta románica de la antigua canonicata de Sant Agustí, anexa á la catedral. De una fotografía de *D. Jaume Monrás*.—13. Id.—Restos del antich claustre de la canonicata de Sant Agustí en la Seu. De una id. id..—* 14. Berga y camí de Queralt. De una fotografía de *D. Jaume Monrás*, de Manresa (heliografía).—15. Id.—Punt nomenat «lo Estret» en lo camí de Berga á Queralt. De una id. id.—16. Caldas de Montbuy.—Restos romans en lo *Casal dels banys comuns*, pertanyent al Establiment balneari de Rius; de una fotografía regalada per *D. Mariá Sans*.—17. Dólmen del Avench (Collsacabra). De un cróquis de *D. Arthur Osona*.—18. Vall de Ribas.—Terreno Siluriá. Cresta de la montanya al peu de la qual s' exten la Vila de Ribas. Vista presa desde l' Escorxador públich, per *D. Cels Gomis*.—19. Fóssils trobats en la Collada de Planesas

(vora esquerra del Ter), per *Id.*—20. Ripoll.—Un dels frisos del claustre del Real Santuari; dibuix de D. S. Rusiñol.—21. Id.—Capitells del claustre del Real Santuari; id. de id.—22. Besalú.—Vista de la població desde sobre de la carretera de Banyolas; dibuix de *D. Ramon Arabia y Solanas.*—23. Id.—Vista de las runas de la Colegiata de Santa María, desde la torre del rellotje; id. de id.—24. Mare de Deu del Mont.—Lo Santuari, extrem occidental; de un croquis de id.—25. Id.—Restos del claustre del antich Monastir de Sant Llorens del Mont, parroquia de Sous; de un id. id.—26. Banyolas.—Lápidas del Monastir, escala de 15 : 100. De calchs trets per *D. Ramon Arabia y Solanas.*—27. Id. —Urna-ossari y lápida sepulcral del Abad Bernat de Vallespirans, en lo Monastir; de id. id.—28. Porqueras.—Portalada de la iglesia (s. XII.); de un dibuix de *D. Ramon Arabia y Solanas.*—29. Santa Pau.—Vista exterior desde lo camí de Banyolas; de un id. id.—30. Id.—Costat de llevant de la plassa de la iglesia ó *firal dels bous*; de un id. id.—31. Id.—La pedra del Diable, *men-hir* en lo pla de Reixach, vist d' enfront y de costat; dibuix de *D. Ramon Arabia y Solanas.*—32. Los Archs.—Canalobres de ferro del Santuari (primers del s. XVI); id. id.—33. Amer.—Inscripció hebrea sobre lo portal de una casa; (de un calch tret per *D. Ramon Arabia y Solanas.*—34. Rocacorba.—Morrot termenal del cingle, coronat per l' Oratori: vist per tramontana. De un croquis de *D. Ramon Arabia y Solanas.*—35. Montsó.—Abside de la capella dels Templaris en lo Castell; dibuix de *D. Joseph Fiter é Inglés.*—36. Castejón del Puente.—Vista general desde l' Cinca; id. id —37. Selgua.—Sepulcre de la capella de Sant Salvador; id. id.—* 38. Molina de Aragón.—Vista general de la ciutat y castell desde lo Turó del *Ecce-homo*: de una fotografía regalada per *D. Joseph Alsina Lubian* (heliografía).—39. Guadalajara.—Antiguas armas dels senyors de Rinconcillo, prop de Molina de Aragón; dibuix de id. id.—40. Id.—Monedas de bronze y de plata trobadas en la torre de Ercavica; id. id.—* 41. Mapa de las Indias occidentals, atribuhit al mallorquí Palestrina (1516); de un *fac-símile* per *D. Joseph Ricart y Giralt* (litografía).—* 42. Carta esférica del Mar de las Antillas, pera comparar ab lo mapa de Palestrina; per *D. Joseph Ricart y Giralt* (id).—* 43. Plá geométrich del sepulcre Romá situat en lo poble de Vilablareix, provincia de Girona; pera acompanyar á la memoria de *D. Enrich Claudi Girbal* (id).—* 44. Serinyá.—Objectes prehistórichs trobats en la Bora gran d' En Carreras, per *D. Pere Alsius y Torrent* (heliografía).

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

ASSOCIACIÓ CENTRAL.

TRABALLS DEL MES DE JANER DE 1884.—Dia 17.—*Lectura* dels següents traballs: «Una romería ó aplech á la ermita de Bru-

gués», per D. Manuel Belau; «Acta de la visita oficial al Establiment tipográfich dels Srs. Successors de N. Ramirez y C.ª», per D. Isidro Martí Turró; «Un passeig de Molina de Aragón á Teruel passant per Calamocha», per D. Joseph Alsina Lubian; y «Comens de una falsa tradició», per D. Vicens Plantada y Fonolleda.—*Junta general ordinaria.*

Dia 19.—*Conferencia* per D. Joseph Ricart y Giralt, sobre lo tema: «Primer Congrés espanyol de geografia Colonial y Mercantil, celebrat á Madrid.»

Dia 31.—*Lectura* dels següents traballs: «Lo llamp y los temporals á Catalunya», per D. Cels Gomis; «Lo toch de mal temps y los conjurs contra los temporals en lo Tirol», per D. Ramon Arabía y Solanas; «Acta de la visita oficial á la col·lecció de dibuixos, fotografías y antigüetats del Empurdá de D. Joseph Pella y Forgas», per D. Cayo Cardellach y Anfruns.—*Junta general ordinaria.—Sessió preparatoria* pera la excursió á Martorell y al Castell de S.t Jaume.

ACORTS.—La Junta Directiva, en sessió de 22 del corrent acordá oferir al Consistori dels Jochs Florals de 1884 «un objecte artístich al autor que haja fet un mellor estudi sobre cants, costums ó tradicions populars de Catalunya.»

Barcelona 31 de Desembre de 1883.—*Lo Secretari*, SIMON ALSINA Y CLOS.

DELEGACIONS.

DELEGACIÓ DE TARRAGONA.

COMUNICACIÓ.—N.º 23, de 12 del corrent, noticiant lo trasllado de la delegació á la Plassa de la Font, n.º 19, pral. y 5 altas y 6 baixas durant lo mes corrent.

TRABALLS PERA LO MES DE DESEMBRE.—Dias 15 y 16.—*Excursió còl-lectiva* á la Conca del Francolí. (Trasladada dels dias 24 y 25 de Novembre prop passat).

Dia 20.—*Junta general.* Aprobació de comptes y renovació de cárrechs de la Junta Directiva.

EXCURSIÓ COL-LECTIVA A MATARÓ

LO DÍA 12 DE MARS DE 1882.

Extracte del Acta.

(Continuació.—V. Núms. 61 y 62, pl. 210.)

No es aquest lo sol honrós privilegi que registra la historia de Mataró, puig sos serveys en totas épocas li han merescut de sos

senyors contínuas distincions. Avans de la esmentada fetxa de 1569, en temps de la monarquía aragonesa, trobém: que don Jaume II li concedeix en 1294 permís pera celebrar mercat los dilluns de cada setmana y que lo rey Alfons V, *lo Sabi*, li otorga en 1419 privilegi de redimirse de sos senyors,[1] y cinch anys més tart (1424), als 8 de Novembre, lo de considerarse com carrer de Barcelona, qual privilegi li confirma en 1480 lo rey Ferrant *lo Católich*. Verificada en lo regnat de aquest, per son casament ab Isabel de Castella, la unitat espanyola, sobrevingué á poch la monarquia austríaca, de la qual, com havém vist, rebé també mercés la vila en temps de Felip II, qui, si en 1569 li deixa alsar murallas que la tánquen y defensen, en 1585 li dona dret de votar en Corts. Ab Felip V reb lo títol y privilegis de ciutat (20 de Mars de 1712) y ab Carles III, de gloriosa memoria, molts altres honrosíssims drets y distincions.

Oportú será aquí, ja que nostre itinerari de la tarde nos porta á visitar las antigüetats romanas, fer un petit resúmen de la historia de Mataró, desde los temps primitius fins á nostra época, ab lo qual podrém lligar las dúas parts de nostra rápida, si bé que aprofitada, excursió.

Lo nom de *Mataró* no apareix fins al s. XIII, en un' acta de donació feta als IV de las Nonas de Agost de 1269, qual acta se troba en lo Arxiu del Col-legi del Bisbe de Barcelona. Prové, segons alguns, de la veu grega μάραθρον=*márathron* (*fonoll*), no *marathon* com per error de pluma se troba imprés en la *Toponomástica catalana*[2] de Sanpere y Miquel. Dit nom, que no s' ret duheix fácilment al actual, seria lo meteix que s' troba, més tart traduhit per *Fœnicularia* (*bosch de fonoll*). Durant molts sigle, portá també lo de *Civitas fracta* (*ciutat trencada*), sia per resultas

---

[1] Véus' aquí la llista de aquestos senyors del Castell y Vila de Mataró: lo infant D. Pere, germá del rey D. Jaume de Aragó (1294); Guillém Ferrer (1298); Bernat de Cabrera (1302); Guillém de Sant Vicens (1306); Arnau Ballester (1340); Acardo de Calarno (1345); lo rey D. Pere IV *lo Ceremoniós* (1350); Dª. Leonor, sa muller (1353); Felip de Castro (1354); Berenguer de Cartellá (1370); Pere Mergues (1370); Maria Margens (1387); Isabel y Alfonsa Margens (1394); Baltasar de Margens (1419). En aquesta fecha se redimí del senyorío y y se incorporá al patrimoni real. En 1480 passá altra volta al senyorío particular de Pere Joan Ferrer, després del qual torná pera sempre á la Corona.

[2] Pera los successius estudis toponomástichs no hi ha que perdre de vista qu : prop de *Mataró* existeix lo poblet de *Mata*, en lo cor de la serra.

de las invasions assoladoras dels alarbs ó més aviat per partirla en dúas la riera que avuy passa encara pe 'l mitj d' ella. Aquest es lo nom dels sigles mitjos, que comparteix ab lo actual fins á la fetxa de 1269 dalt dita; després, aquest darrer es lo únich que prevál. En temps dels romans, s' anomena *Iluro*, *oppidum Iluro*, que col·loca Pomponi Mela en la costa laletana entre *Betulo* (*Badalona*) y *Blanda* (*Blanes*). Pujades en sa *Crónica* part. 1.ª llib. 2, fól. 31, li assigna lo de *Beturo*, mes es probable que aquest nom, mal copiat de Plini, no sia sino lo meteix de *Betulo* que havèm vist corresponía á Badalona: tal es la opinió del arquebisbe Marca, Dalmases, lo P. Flores, etc. De lo que no hi ha dupte es de que en temps dels romans hi havia, hont avuy existeix Mataró, una ciutat important, puig aixís ho testifican los restos (aras, lápidas, monedas, mosáichs, terrissa, etc.,) qu' en ella y en sas inmediacions s' han trobat y s' están trobant encara. Es probable donchs, per no dir segur, que no citant P. Mela altre *oppidum* de nota entre Badalona y Blanes, lo recinte de *Iluro* sia verdaderament lo qui corresponga á la actual Mataró.

La ciutat municipal, elevada per Juli Céssar á colonia romana, degué donchs alcansar llavors gran increment. A principis del s. IV de la nostra era es quan sas fillas, Juliana y Semproniana, deixebles del africá St. Cugat, sufríren lo martiri, dos días després de llur mestre, en lo *Castrum Octavianum*, avuy St. Cugat del Vallés. Durant las invasions goda y serrahina, es natural que patís molt: en 1165 es quan per primera vegada la torném á veure figurar ab lo nou nom de *civitas fracta* (Arx. de la Catedr. de Barcelona, llib. I *de Antiquitatibus*). No obstant no recobrá la tranquilitat fins que D. Jaume conquistá als alarbs la illa de Mallorca (1229), ni comensá á referse y desarrollarse fins qu' en 1419 s' emancipá del jou feudal, incorporantse á la Corona. En temps del gran Carles V, naus de Mataró figuran en las escuadras apariadas contra Túnes (1535) y contra Barbaroja (1541), y en lo de son fill y successor Felip II, armá la vila á sas costas sis barcos que prenguéren part á las ordres de D. Joan de Austria en la gloriosa batalla de Lépanto (1571). En las guerras del Rosselló, Mataró ofereix al rey Felip IV una companyía de soldats, pagats, armats y mantinguts á expesas sevas, suministrant també á tot l' exército gran part dels quevíures. Empobrida á causa de tants sacrificis y tantas guerras, las mostras de afecte que reb de Felip V y de Carles III proban á l' hora sa fidelitat y la importancia qu' encara conserva.

Ha sigut patria de molts homes eminents: entre altres de la época moderna, dignes son d' esmentarse: Anton Puigblanch, distingit antiquari, arqueólech y gramátich; Anton Regás, inventor de varias máquinas destinadas á la industria y navegació, Anton Reguart, autor de varias obras y entre altras, de un tractat de piscicultura en 5 tomos (tots tres de fins del s. XVIII y primers del XIX); Joan Pujol, Pbre., poeta clássich catalá (s. XVI), qu' escrigué un poema sobre la batalla de Lépanto; Francisco X. Llampillas (primer del s. XVIII), escriptor, autor de una obra en italiá, reivindicant nostras glorias en Italia; lo venerable Llorens Campllonch y Daviu, predicador, quin retrato s' conserva en lo camaril dels Dolors de la actual Parroquia de Sta. María (1702-88); Agustí Creus, arquebisbe de Tarragona; Joseph Palau y Soler († 1722), bisbe de la Seu de Urgell; Esteve Cortils, geógrafo, autor dels 24 mapas de que parlá nostre company Fiter en sa conferencia sobre Geógrafos Catalans (1717)[1]; Jaume Matas, canonge é historiador (s. XVIII); Matheu y Asmandia, Pbre., popular autor del Catecisme de la Diócessis; lo celebérrim cego, músich y enginyós artífice D. Jaume Isern; los ja esmentats escolapis P. Joseph Rius y P. Jascinto Feliu; lo distingit esculptor Campeny (1771-1855); lo general D. Manuel Llauder; Joseph Serra, bisbe de Daulia; etc. etc.

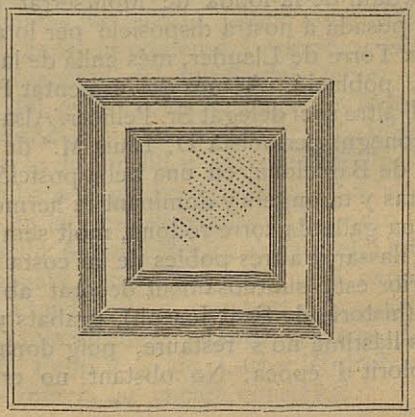
Fet aquest petit paréntessis histórich, torném á rependre la narració de nostra visita.

Eran las 3^{h} quan, després de un magnífich dinar perfectament servit, sortíam de la fonda de Montserrat encaminantnos en una tartana posada á nostra disposició per lo amable P. Roberges, cap á la Torre de Llauder, més enllá de las Casas Novas, al S. O. de la població. A més del esmentat P. escolapi, nos acompanyava l' altre soci delegat Sr. Pellicer. Alsas' la casa, avuy propietat del conegut periodista D. Lluis M.ª de Llauder, prop de la carretera de Barcelona, en una bella posició, vora la mar, voltada de hortas y tarongers y dominant la hermosíssima plana. La flanqueja una gallarda torre rodona, molt semblant á las que s' véuhen en Vilassar y altres pobles de la costa passant ab lo carril. Lo interior está suntuosament decorat ab bons quadros de Viladomat (historia de Sant Joseph), grabats y moblatje del s. XVIII, qu' es llástima no s' restaure, puig donaria al interior un bellíssim colorit d' época. No obstant, no era aixó lo que

[1] V. *Butlletí*, vol. II, pl. 232.

allá 'ns atreya. Nostre objecte era férnos cárrech de las antigüetats romanas. Aquestas se troban principalment en l' hort, hont no s' pot remoure la terra sens que n' aparegan de novas. A pesar de que la trencadissa y l' abandono més complerts quasi vénen á fer inútils tants restos com han surtit á llum, basta y sobra lo descobert pera poder assegurar qu' existía allí una *vílla* romana. En las golfas de la torre, s' han aconduhit, gracias á las insistents recomanacións del zelós Sr. Pellicer, alguns dels principals restos trobats darrerament en l' hort, com son un bonich fris de marbre, ansas y altres pessas més ó ménos completas de ánforas, etc. Es molt notable entre aquestos fragments un que porta la marca (fins ara inédita) del terrissayre ú opifex IBER OP (*taller de Iber* ó *Iber terrissayre*), y un' ansa ab la inscripció de fesomía híbrida de llatí y grech, també inédita, PANSCAVR(VS que no es probable sia, com l' anterior, marca de fábrica. Lo senyor Pellicer, que ab assiduitat estudía tots aquestos fragments, nos doná ab gran erudició detalladas explicacions sobre 'ls meteixos.

Ben aprop de aquesta casa s' aixeca la del Dr. D. Miquel Tunyí, en la qual es fama qu' en la era de devant de la entrada existeix un altre mosáich. Lo P. Rius lo té dibuixat en sas notas inéditas, y per la copia qu' ens ha facilitat lo amable consoci P. Roberges, podém per primera vegada tráurel' á llum. Forma un quadro de uns tres metres de costat, de senzillíssim dibuix, en aquesta disposició:

Avuy per avuy, res s' en veu, mes de segur jau enterrat en lo

lloch hont lo senyala lo erudit escolapi, puig, segons nos digué lo masover, tots los tarongers plantats devant de la casa se móren l' un derrera l' altre, per trobar las arrels á poca profunditat un pá d' espés ciment ó formigó que detura la creixensa. Es de doldre qu' en abdúas localitats no pugan ferse excavacions ben dirigidas, que donarian sens dubte magnífichs resultats.

Seguint ab la tartana, pera aprofitar lo temps, los pintorescos encontorns de Mataró, coberts de tarongers, garrofers, horta y vinya, nos deturárem un moment á visitar la fábrica de pedra artificial de D. Geroni Boada, prop de la magnífica possessió de recreo del meteix senyor, á la vora de la carretera de Argentona, y tot seguit nos atansárem al Col-legi de Valldemía, un dels edificis més interessants que deu visitar lo excursionista. Lo senyor Pellicer, professor del meteix, nos serví de guia. Las espayosas aulas, los ben provistos gabinets de física é historia natural, las abundants col-leccions de modelos pera las classes de dibuix y pintura, la sumptuosa capella, los ventilats dormitoris, los guarda-robas y altras dependencias interiors, tot poguérem recórr'ho, convencentnos de que son ben merescuts los elogis que la fama tributa á aquest establiment. Fou fundat en 1855 per los difunts Rev. D. Hermenegild Coll de Valldemía y D. Ramon Cuspinera, y per son actual Director, D. Pelegrí Ferrer, y s' hi dona tota la primera y segona ensenyansa, carrera de comers y preparació pera las academias especials civils y militars. Consta de un vast edifici aixecat de planta en mitj d' extensos boscos, patis y jardins, á un quart escás al N. de la ciutat, cap á la montanya, ocupant un' área total de 23,000 metres quadrats, de la qual sols una quarta part está edificada, quedant lo restant pera esbarjo dels col-legials. Lo personal docent es numerós y escullit. Lo col-legi ha obtingut medalla d' or en la Exposició universal de París del any 1878 y publica periódicament un *Boletin* de noticias y propaganda.

Desde la terrassa del edifici se domina una encisera perspectiva: per sobre las capsaladas dels arbres y entre la verdor de la ufanosa brancada, se veu apilonada la ciutat, pulida y esbarjosa; la presó nova, edifici modern molt ben disposat y espayós; lo grandiós casal, antigua factoría de Genovesos; lo feixuch campanar de la parroquia; la virolada cúpula de rajola de Valencia dels Escolapis, y més aprop, las severas torres del convent de monjas caputxinas, flanquejadas de negrenchs y centenaris xiprers. Devant limita l' horisó la ralla blavenca del mar; der-

rera, en las comas graciosas de la montanya, s' esgrahona lo cementiri; lo moviment etern y lo etern repós. ¡Oh calma benhaurada!

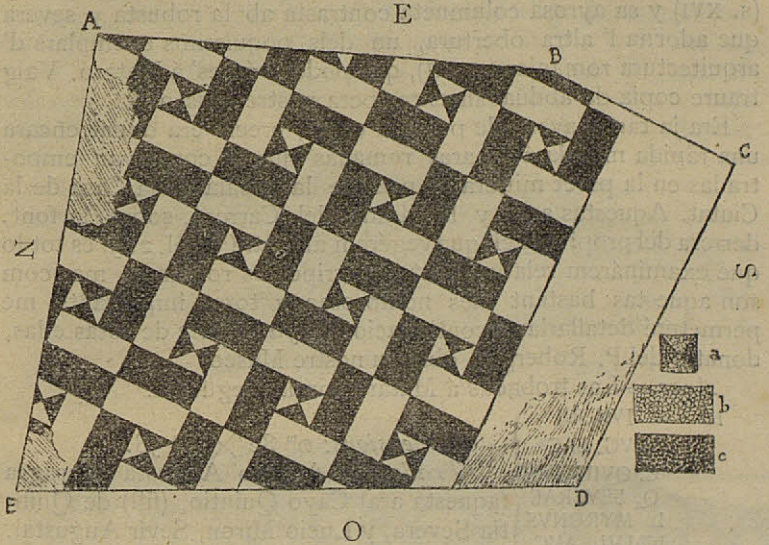
Gosárem breus moments de aquell hermós espectacle, y passejárem la mirada per aquella campinya que 'l sol ponent daurava ab vius reflets; la cridoría dels col-legials que tornávan de llur passejada de diumenge, baix la direcció dels *ayos*, nos advertí qu' era ja tart y que convenia substráurens á la atracció de aquella escena. Nostre esperit adelerat torná á sentir lo esperó de la curiositat no satisfeta: nos faltava encara recullir més datos y noticias. ¡En marxa altra vegada! nostres guias, los senyors P. Roberges y Pellicer haguéren de convéncers' de que anávam decidits á posar á proba llur inagotable amabilitat. Ben agrahits los quedárem.

Sortírem del Col-legi per la porta de derrera. Allá prop hi ha un altre establiment notable en son género y es lo de floricultura y horticultura de Nunell, conegut vulgarment per lo *jardí de ca 'l Hermós*. Lo temps curtejava y ni tant sols poguérem entrarhi: sapigut es no obstant qu' es de verdadera importancia y que á Barcelona té un acreditat despaig pera la venta de paquets de llevors, esqueixos y planter de tota mena.

Tirárem cap al portal de Batlleix, avuy derruhit, desde l' qual una antigua mina s' extenia fins al peu de la muralla romana de casa Lentisclá; y passant pe 'l carrer dels Angels y de S. Francesch, entrárem en la casa núm. 7, d' aquest darrer, ocupada avuy per D. Benet Caballer, y allí vegérem altre dels restos romans més notables qu' enclou la ciutat. Es un relleu laterici en forma de gran medalló circular, de uns 0^{m} 55 de diámetre, en quin centre s' destaca de perfil lo cap de un guerrer ab barba, cobert ab un casco hermosament traballat. Al costat esquerre hi ha la inscripció POMPEA, que ha sigut molt diversament interpretada Procedeix de un sepulcre, en quin centre campejava, en mitj de un blanch mosáich, trobat en la casa núm. 20 de la plassa de la Constitució, propia de D. Salvador Vila y Janer; y mentres lo P. Rius, fundat en la autoritat de Puigblanch y Caresmar, suposa qu' es un emblema mitológich de la Lluna, (segons una detallada explicació qu' en un quadro s' conserva, sota meteix del medalló, y de la qual nos enviá copia lo P. Roberges), segons altres es lo busto del gran Pompeyo, y segons nostre erudit acompanyant senyor Pellicer no es més que la imatje ó retrato del difunt enterrat en lo sepulcre, essent lo controvertit

nom de POMPEA ó POMPEIA lo de sa muller, qui li dedicá lo monument. Tenim per més fundada aquesta darrera opinió.

Passant plassas avall, nos ficárem pe 'l darrera de la parroquia major en lo típich carrer de las Espenyas y de la Palma. En aquesta, núm. 14, hi ha la casa de D. Llorens Lentisclá, avuy de donya Dolors viuda de Xammar, que conté altre important resto romá y es lo mosáich, quin fac-símile, fins ara inédit, acompanyo.

Fragment de mosáich romá en casa Xammar, avans Lentiscla. (Mataró),

a, b, c. Detalls del dibuix.—Dimensions: AB=2m 89; BC=1m 68; CD=2m 67; DE=3m 37; EA=2m 55.

Com se veu, es de dibuix senzill si bé no faltat d' elegancia. Lo safreig del jardí de la casa tapa, segons nos diguéren, una hermosa estrella poligonal que ocupa son centre, y la terra, plantacions y parets de las casas contiguas, cap ahont s' extén, l' han acabat de malmetre y desfigurar. Sols lo fragment sobredit, copia proporcionada per lo P. Roberges, s' ha salvat de la destrucció y s' conserva bastant bé.

Per l' hort de la casa se véuhen restos de muralla romana. La situacio elevada del emplassament y las moltas troballas que per los voltants s' han fet, induhéixen á creure que allí era l'

acrópolis del *oppidum* romá. Més las construccións modernas ho han esbocinat tot y ni rastre han deixat de fonaments, per los quals haguéram pogut reduhir á certesa la sospita, refent la planta de las antiguas habitacions.

Al sortir de casa Lentisclá, en la casa de devant, en lo meteix carrer de la Palma, poguérem contemplar dos bonichs finestrals bipartits, que costat per costat senyalan no obstant dúas épocas ben distintas. L' un, elegant y esbelt, es gótich (s. XVI) y sa ayrosa columneta contrasta ab la robusta y severa que adorna l' altra obertura, un dels poquíssims exemplars d' arquitectura románica (s. XII), que póden véures' á Mataró. Vaig traure copia de abdúas finestras pera nostre Museo.

Era ja tart y avans de pujar al carril, precís era donar encara una rápida mirada á las aras romanas que s' conservan empotradas en la paret mitjera al peu de la escala de la Casa de la Ciutat. Aquestas aras y la lápida del Carreró, sobre la font, derrera del propi edifici, que vegérem al matí (V. pl. 215) es tot lo que examinárem relativament á inscripcions romanas, mes com son aquestas bastant més nombrosas y totas importants, me permeteré detallarlas á continuació. Lo *fac-símile* de totas ellas, donatiu del P. Roberges, obra en nostre Museo.

Aras.—Las trobadas á Mataró son las següents:

1.ª

IVNONI
AVG. SACR
C. QVINTIVS
Q. SEVERAE
L. MYRONVS
IIIIVIR AVG.

Dimensions: 0m 82 × 0m 58.
Traducció: A Juno Augusta consagra (aquesta ara) Cayo Quintio, (fill) de Quintia Severa, y Lucio Miron, Sevir Augustal.

La interpretació de aquesta ara ofereix algunas dificultats, que explican las discrepancias dels autors. Lo P. Rius la llegeix: «Cayo Quintio y Lucio Miron, Sevir Augustal, promés en matrimoni á Quintia Severa, filla de Cayo Quintio, dedican aquesta ara á Juno Augusta.» Altres diuhen: «Cayo Quintio dedica aquesta ara á Juno Augusta y Lucio Miron, Sex Vir Augustal (á la meteixa Juno, tutelar de) Quintia Severa.» Seguim la interpretació del Sr. Pellicer.—Se troba empotrada en la esmentada paret de Casa de la Ciutat, ab lo qual sembla una simple lápida y s' ha desnaturalisat son carácter.

2.ª

SILVANO
AVG. SACR
P CORNELI
VS FLORVS
VI VIR AVG.

Dimensions: 0m 88 × 0m 58.
Traducció: Publio Cornelio August, Sevir Augustal, consagra (aquesta ara) á Silvano August.

Col-locada al costat de la primera: es d' hermós marbre alabastrí. Reprobém també sa impropia col-locació.

3.ª

[illegible]ERCV
SACR
C · BAEBIVS · GORINTHVS
VI · VIR · AVG

Dimensions: 1ᵐ 02 × 0ᵐ 58.
Traducció: Cayo Bebio (natural) de Corinto, Sevir Augustal, consagra (aquesta ara) á Mercuri.

Es de magnífich marbre, y encara que molt malmesa, se coneix qu' era molt ben traballada. Es la mellor de totas. Primer se trobava empotrada en una paret que hi havia devant de la porta de la Iglesia de Santa María y després aná á parar al cementiri ó *fossar xich* al costat de la meteixa, hont una felís casualitat la feu trobar á nostre consoci Sr. Pellicer sota un pilot de runas. Avuy se conserva en la Rectoría. Havía ja sigut publicada per Marca y també la té descrita lo P. Rius.

4.ª

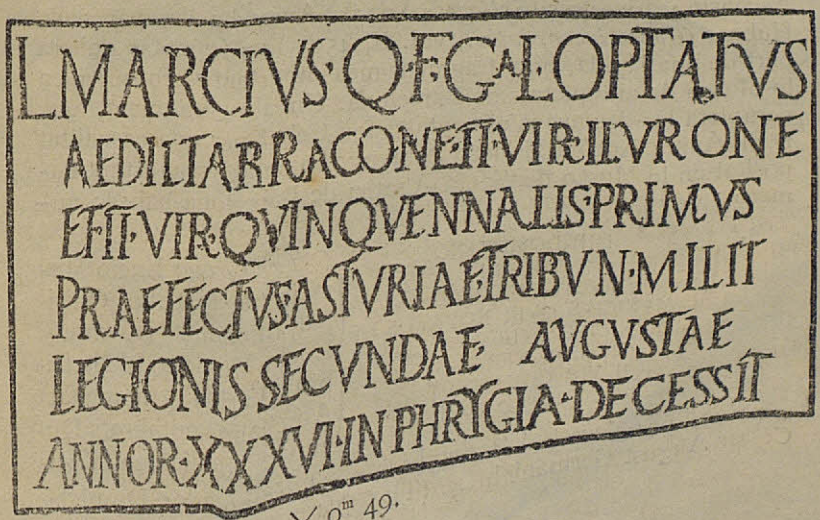
BONO
EVENT · AVG
SACR
PAEM[illegible]VS
GEME[illegible]S
VI VIR AVG

Dimensions: 0ᵐ 73 × 0ᵐ 63.
Traducció: Publio Emilio Gemelo, Sevir Augustal, consagra (aquesta ara) al Deu August de las bonas cullitas *(Bon Succés)*.

Se troba junt ab la primera y segona en la Casa de la Ciutat.

Lápidas.—Hi ha trobadas fins ara las següents:

1.ª

Dimensions: 0ᵐ 83 × 0ᵐ 49.

Traducció: Lucio Marcio, (per sobrenom) Optato, fill de Quinto Galerio, Edil de Tarragona, Duumvir de Iluro y Duumvir durant cinch anys, primer Prefecte de Asturias, Tribuno Militar de la segona llegió augústea, morí en Frigia als 36 anys.

Fou trobada l' any 1814 en una casa de la Riera, devant de la Casa de la Ciutat, fent unas excavacions. Es la que vejérem al dematí, en lo carreró, sobre una font. Tant per sa importancia com per sa bona conservació mereix ocupar lloch més digne.

2.ª

HAS
TRIB·PL·Q·P
L·MINICIVS.L.F
DESIG·Q·AVG·ET
MIL·LEG·I·ADIVT·P·F·L
BALINEUM·C
DV·

Dimensions: es un fragment mutilat y no póden fixarse.

Traducció: (V. nostre *Butlletí*, vol. I, pl. 45-7 y *Anuari*, any I (1881), pl. 445).

Lo dibuix del P. Rius, quin calch nos ha proporcionat lo P. Roberges, ofereix alguna variant. Diu aixis:

HAS
TRIB·PL·Q·L
L·MINICIVS·L·F
DISIO·Q·AVG·ET
M·LIII·C·I·ADIVT P·I
BALINEUM·C·
D·V

Aquest fragment existia en 1677 en casa de D. Magí de Vilallonga en la Plassa gran y lo citan lo P. carmelita Joseph de la Ascensió y Finestres (*Sylloge*, p. 213). Avuy ha desaparescut. Hübner (*Corp. inscr. latin.*, vol. II, 4509,) va fer notar qu' era part de una lápida, quin fragment més important se conserva en lo Museo de antigüetats de Barcelona. Un altre fragment, que completa los dos avans esmentats, fou trobat per una casualitat per l' ASSOCIACIÓ á Mollet y es avuy propietat seva, estant depositat en lo Museo de Santa Agatha de Barcelona baix lo número 1,307.

3.ª

IMP·DOMITIANO
CAESARI
AVG·GERMANICO
L·MVNICIVS·QVIR·NOVATVS.ET
L·MVNICIVS·QVIR·AVRELIANVS
TI·COR·NER·TEM
II·VIR·CONSTITVTI
D·P·P·D D·

Traducció: Lucio Municio (de la tribu) Quirinal, (nomenat) Novato, y Lucio Municio, (de la tribu) Quirinal, (nomenat) Aureliano, nombrats Dumvirs, dedicáren á sas expesas, per decret dels magistrats, al Emperador Domiciá, Céssar August Germánich..... (TI·COR·NER·TEM)

No s' pot interpretar fácilment qué significan aquestas darreras lletras, si bé s' deduheix que indican los objectes (estátuas, temple, etc.), dedicats al emperador. Aquesta lápida, citada per Finestres, se troba avuy també, enterament rallada y quasi illegible, á Casa de la Ciutat. Es dubtós que sia de Iluro, es á dir, no trasladada de altra localitat ó població.

4.ª MARIVS L·F
ANIENS
EMILIANVS
RCINIMMVNS
MNIBHONORIB
FVNCTV
EX
QVINQVE
SIX

Dimensions: 0ᵐ 73 × 0ᵐ 63.
Traducció: Mario, fill de Lucio, (de la tribu) Aniense, (per sobrenom) Emiliano, (natural) de Barcelona, lliure, (després de haver) obtingut tots los honors, (fou) nomenat un dels cinch.....

Se troba en la pagesía-horta de la esmentada casa Tuñí, invisible per haverse rebossat bárbarament de nou la paret y quedat amagada sota lo morter.

5.ª PORCIA·M·F SEVERA
GERVNDENSIS·REFECIT·A·IX

Traducció: Porcia, filla de March, (per sobrenom) Severa, (natural) de Girona, va reconstruir (aquesta obra) als nou anys (de feta).

Fou trobada prop del cementiri en un camp de casa Rafart, ab un lacrimatori: los francesos s' emportáren abdúas cosas durant la guerra de la independencia. Lo Sr. Botet y Sisó fa notar que aquesta lápida es emporitana, havent sigut trasladada molt posteriorment á Mataró (*Emporion*, pág. 103).

No s' limita encara á n' aixó tot lo trobat en Mataró de la época romana. S' han trobat també moltas monedas d' or, plata y coure en diferentas excavacions. Lo Arquebisbe Marca n' esmenta de Vespasiá y Tito (any 69-81 de J. C.) y lo P. Rius ne tenia algunas dels darrers emperadors (Dioclecià (284-305) y Constantí (322-337). Fa pochs anys, al construir la casa que en la Riera té D. Jaume Fontrodona, se desenterráren varias urnas cinerarias y en ellas dúas monedas. Examinadas per lo Sr. Pellicer, resultáren ésser, una de bronze del emperador Claudi (41-54) y l' altra de plata de Alexandre Severo (222-235). Com las urnas eran iguals y s' trobavan costat per costat y ademés, comparadas ab las fa poch descobertas á Cabrera, prop de Mataró, resultan ésser idénticas, dit Sr. Pellicer deduheix de aquí un dato proba-

ble pera fixar la época de la necrópolis romana de dit poble, que fa posterior al regnat del últim dels dos esmentats emperadors.

També s' han trobat en Mataró algunas, si bé que molt pocas, monedas celtíberas.

Eran las 7h quan arribávam á la estació, pochs minuts avans de sortir lo tren. La conversació entaulada ab nostres amabilíssims acompanyants hagué de sospéndres': nos estrenyérem afectuosament las mans y als pochs moments la locomotora s' ens emportava rápidament á Barcelona.

A las 8h 15 tornávam á entrarhi, en extrem satisfets de nostra excursió y altament agrahits á nostres incansables delegats, que ab llurs noticias y prévias disposicions sapiguéren fernos aprofitar tant lo temps, logrant que no deixéssem de veure res de lo més important que conté Mataró.

RAMON ARABÍA Y SOLANAS.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

EXCURSIONS PER LA PROVINCIA DE GUADALAJARA.

XIII.

DE BRIHUEGA Á TRILLO.

(En la pl. 157, N.os 58 y 59, observém que en lo comensament se oblidáren los dos següents párrafos:)

La iglesia parroquial, que es moderna, es bastant espayosa; y com quadros dignes de cridar la atenció, té: un de grans dimensions que representa l' naixement de Jesús, en l' últim altar de la esquerra; los de Sant Pere y Sant Pau en l' altar major; dos de busto, que no he pogut conéixer, en l' altar de Santa Catarina, á la dreta; un Sant Antoni de Padua, pintat sobre fusta, en la trona dla dreta; y una Santa Teresa sobre coure, en la trona de la esquerra. La obra de manyá de la porta de aquesta iglesia, molt semblanta á la de las portas de iglesia de Castilmimbre, mereix igualment l' atenció per lo minuciós y ben acabat de son traball.

La ermita de la Concepció conté: un quadret pintat sobre vidre representan la sagrada familia, que no es del tot dolent; dos quadros de flors molt regulars l' Anunciació y l' somni de Sant Joseph pintats sobre marbre; un Sant Pau, primer ermitá, quin cap está magistralment pintat, y un quadro de grans dimensions, que molt m'equivocaré si no es original ó quant ménos copia, de un

dels grans mestres de la escola romana. Aquest quadro representa á la Verge María tenint en brassos al infant Jesús; á la dreta hi ha Sant Joan nen, ab l'anyellet y un grupo d' angelets inimitable; á l' esquerra Sant Joseph y un ángel que presnta á Santa Catarina á la Verge.

(*Seguirá*).

SECCIÓ BIBLIOGRÁFICA.

REVISTA DE PERIÓDICHS

L' Avens, de Barcelona.—(N.° 17). *La iglesia de Queralps*, per Jaume Massó y Torrents.—(N.° 18). *Lo llibre vert del Arxiu municipal de Barcelona*, per id., y Ll. Lopez Oms.—(N.° 19). *Retaule de la vida de Nostra Senyora procedent de Sant Vicens de Torelló*, per Joseph Puiggarí.—(N.° 20). *Cor de la Seu de Barcelona*, per id.—*Lo llibre vert*, etc., (continuació).—(N.° 21). *Quatre paraulas sobre una reforma educativa*, per Ramon Arabía y Solanas.

El Fomento de la Marina, de id.—(N.° XXIII, de 15 Desembre 1883).—*De la medida del tiempo ó del Calendario* (acabament).

La Gaceta de la Industria y de las invenciones, de id.—(N.os 142, 151 y 153, de 15 Setembre, 17 Novembre y 1.er Desembre 1883.—*Constitución geológica de España*, (magnífich article publicat per la «Comisión del Mapa geológico de España.»)

Revista tecnológico-industrial, de id.—(N.os 4, 9, 10, 11 y 12, de Abril, Setembre, Octubre, Novembre y Desembre 1883).—*Cuenca carbonífera de San Juan de las Abadesas*, per D. Pere Pella y Forgas. Es, sobretot, interessant lo primer capítol, que fá la descripció topográfica y geológica de la conca.

Diario de Tarragona.—(N.os 301 á 305, del 19 al 23 Desembre 1883.)—*Excavaciones de Tarragona*, per D. Bonaventura Hernandez Sanahuja. Interessant article relatiu als nous descobriments fets en la part més alta de Tarragona, al comensar los fonaments pera lo nou Seminari Conciliar, dels quals deduheix nostre erudit consoci la existencia de un espayós temple consagrat á Júpiter Capitolí, que reconstruheix idealment.

La Veu de Montserrat.—(N.° 49 de 8 Desembre 1883.)—*La processó de Sant Pau de Narbona*, por D. Joaquím Salarich (antiguas costums de Vich.)—(N.os 50, 51 y 52, de 15, 22 y 29 id.—*De las antigas representacions dramáticas y en especial dels entremesos catalans*, per ┼ D. Andreu Balaguer y Merino.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

Invitacions.—Havém rebut ab agrahiment las següents: del «Instituto de Fomento del Trabajo Nacional» pera la sessió necrológica dedicada al Excel·lentíssim Sr. D. Joan Jaumandreu, que tingué lloch en 11 del corrent; de la

«Junta de Defensa nacional» pera la reunió del día 16 en lo «Centro industrial de Cataluña» pera oposarse al Tractat de comers ab Inglaterra; del «Club Alpino Italiano» invitant pera la Exposició alpina nacional de 1884 á Turin; y de la «Società degli alpinisti triestini» pera la Junta general ordinaria del 5 de Janer prop vinent.

CERTÁMENS.—Havém rebut lo cartell del que celebra lo «Centro de lectura» de Reus, ab motiu de la arribada á aquella ciutat del ferro-carril directe de Barcelona á Madrid.

† D. JOSEPH RAGUER Y FOSSAS.—Lo día 17 del corrent ha mort á Ripoll, víctima de una curta malaltía, nostre estimat consoci, lo distingit metje don Joseph Raguer. De carácter franch y amabilíssim, entussiasta per sa vila natal y en especial pe'l célebre monastir, per quina restauració tant havía traballat, Catalunya pert en ell un bon fill, sa familia un individuo eminent y sos amichs un cor que s' feya estimar. Compartím lo dolor que tant irreparable comprematura pérdua ha ocasionat á sa vella mare y á tots los demés individuos de sa apreciable familia.

CONFERENCIA DEL SR. MOLERA Á SAN FRANCISCO DE CALIFORNIA.—Nostre distingit consoci D. Eusebi Molera doná una conferencia en la Academia de Ciencias de dita població, lo día 19 de Novembre prop passat, sobre la pedra que representa lo calendari Azteca. Tots los diaris de dita ciutat ne parlan ab gran elogi, y nosaltres devém felicitar calurosament al il-lustrat y laboriós compatrici, que sab fer de tal manera respectar los noms de sa patria en terras llunyanas. Lo Sr. Molera nos ha regalat pera la Biblioteca 2 ex. de sa interessant y erudita conferencia: allí podrán llegirla nostres consocis.

ERRATAS Á CORREGIR.—Observém las següents en lo vol. V del BULLETÍ:

Núm. 55—pl. 72, r. 26—diu: *Tossas*—ha de dir: *Fossas*.
« «—pl. 75, r. 30 y 31—diu: Ávila—ha de dir: Óvila.
« 58 y 59—pl. 128, r. 11—diu: ANTON—ha de dir: JOAN.
« 61 y 62—pl. 213, r. 33—diu: rectors—ha de dir: rectors ó professors.
« « «—pl. 214, r. 7—diu: tres—ha de dir: dúas.
« « «—pl. « r. 11—diu: la tercera, seminari pera los novicis de la ordre.—ha de dir: nomenada en la casa *seminari*.
« « «—pl. 218—diu: tres fills—ha de dir: dos fills.

DONATIUS PERA LO MUSEO

MUSEO.—Segueix la llista de donatius:

De D. Joseph Alsina Lubian: *Original de un edicte* fet publicar en Barcelona en 5 de Novembre de 1871 por D. Joseph de Contamina, del Consell de sa Magestat, recordant la *Real Cédula de 17 de Diciembre de 1770 sobre fraudes y contrabandos*.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imprempta dels Successors de Ramirez y C.ª, passatje de Escudellers, núm. 4. — Barcelona.

BIBLIOTECA
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE
CATALUNYA

R. 1625

BIBLIOTECA
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE
CATALUNYA

M-4
91.05(46.71)(05)Bit
R. 19482.